

N 8201
982, n° 896

C

partnerselectie bij huwelijksluiting in nederland

DR. J. DE WEEK L.H.
G. J. DE WEEK L.H.
G. J. DE WEEK L.H.

8201.896

c de hoog

STELLINGEN

I

Indien er niet op korte termijn een volkstelling of minicensus zal worden gehouden, zullen beleidsmaatregelen nog meer op drijfzand berusten dan nu reeds het geval is.

II

Het verdient aanbeveling dat de ambtenaar van de burgerlijke stand bij aantekening van het huwelijk niet wijst op de prijsverschillen tussen trouwen met of zonder looper, maar op de juridische en economische aspecten van de echtverbintenis.

G.P. Hoefnagels, De betere partner is de vijand van de goede, over partnerselectie en paarintegratie, in: Symposium partnerselectie en paarintegratie, 26 september 1980, Wageningen

III

Het begrip levensstijl is door Nederlandse sociologen nog niet voldoende geoperationaliseerd. Dit feit dient eerder als een deprivatieverschijnsel te worden gezien, dan als een gebrek aan kennis van de methodiek van het sociologisch onderzoek.

IV

De begrippenparen van Saal: "gesloten samenleving - open gezin" en "open samenleving - gesloten gezin" dienen als een belangrijke bijdrage aan de ontwikkeling van de theoretische sociologie te worden gezien.

C.D. Saal, Het gezinsleven in Nederland met name ten plattelande, Sociologisch Jaarboek, 1951

V

Met een variant op een uitspraak van Rinus Michels kan worden gezegd dat partnerselectie oorlog is.

Dit proefschrift

VI

Aangaande de ontmoetingsplaatsen tijdens de partnerwervingsperiode is het, bij wijzigingen dienaangaande, beter om te spreken van ré-institutionalisering dan van dé-institutionalisering.

Dit proefschrift

VII

Omstreeks 2012 zullen de besturen van bejaardenoorden etc. te maken krijgen met een democratiseringsproces (cet.par.).

VIII

De kans op het vinden van een partner had voor bepaalde categorieën aanzienlijk kunnen toenemen bij voortzetting van de bemiddeling in het TROS-programma "T.V.-privé".

Dit proefschrift

IX

Het door sommige sociologen gebruikte begrip "individualisatie" dient grondig te worden getoetst. Uit deze toetsing zou kunnen blijken dat deze "individualisatie" vooral voorkomt in kringen waarin sommige sociologen zich zouden wensen te bewegen.

X

Het huidige omroepbestel gaat er ten onrechte vanuit dat het merendeel van de meerderjarigen in Nederland uit onvolwassenen bestaat.

XI

Ten onrechte gaan bepaalde leden van de feministische beweging er vanuit dat er geen lieve mannen bestaan.

XII

Het hanteren in omgekeerde volgorde dan gebruikelijk van de letters A en B bij de hoogleraarsschalen kan aan de Landbouwhogeschool als boerenbedrog worden beschouwd.

C. de Hoog

Partnerselectie bij huwelijks-
sluiting in Nederland.

Wageningen, 21 mei 1982

Partnerselectie bij huwelijkssluiting in Nederland

(with a summary, avec un résumé)

CENTRALE LANDBOUWCATALOGUS

0000 0086 5481

Promotor: Dr. G.A. Kooy, hoogleraar in de empirische sociologie
en sociografie in het bijzonder van gezin en huishou-
ding.

NN08201, 896

C. de Hoog

PARTNERSELECTIE BIJ HUWELIJKSSLUITING IN NEDERLAND

Proefschrift

ter verkrijging van de graad van
doctor in de landbouwwetenschappen,
op gezag van de rector magnificus,
dr. C.C. Oosterlee,
hoogleraar in de veeteeltwetenschappen,
in het openbaar te verdedigen
op vrijdag 21 mei 1982
des namiddags te vier uur in de aula
van de Landbouwhogeschool te Wageningen.

BIBLIOTHEEK
DER
LANDBOUNHOGESCHOOL
WAGENINGEN

1982. 10 26-01

L'homme croit souvent se conduire lorsqu'il est conduit
La Rochefoucauld, Maxime 43
(1613-1680).

Du glaubst zu schieben und du wirst geschoben
Goethe, Faust I, Walpurgisnacht,
vs 4117
(1749-1832).

INHOUD

WOORD VOORAF

1.	LITERATUUR EN THEORIEVORMING OVER PARTNERSELECTIE	1
1.1.	Inleiding	
1.2.	Homogamie, een kernbegrip	1
1.3.	Verdere theorievorming	16
1.4.	Het zoek- of toenaderingsgedrag	25
1.5.	De eerste ontmoeting	29
1.6.	Samenvatting	35
2.	PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSOPZET	36
2.1.	Inleiding	36
2.2.	De methode van onderzoek en de steekproefverantwoording	46
3.	DE SELECTIE VAN EEN PARTNER IN DE JAREN ZEVENTIG	56
3.1.	Inleiding	56
3.2.	Aspecten bij de eerste ontmoeting	57
3.3.	Enkele achtergronden bij de ontmoeting met de latere huwelijkspartner	64
3.4.	Wie ontmoet wie ?	67
3.5.	Samen uit en thuis	70
3.6.	Samenvatting	76
4.	DE OUDERS EN HUN PARTNERSELECTIE IN EEN VERGELIJKEND PERSPECTIEF	78
4.1.	Inleiding	78
4.2.	De partnerselectie van de ouders	79
4.3.	Omstandigheden bij de eerste ontmoeting der ouders	81
4.4.	Een oudere generatie op vrijersvoeten	84
4.5.	Ouders over de partnerselectie van hun kinderen aan het woord	90
4.6.	Een statistische vergelijking	93
4.7.	Samenvatting	102

5.	DE TOETSING VAN DE HYPOTHESEN	104
5.1.	Inleiding	104
5.2.	Hypothesen met betrekking tot de periode voor het huwelijk	105
5.3.	Verschillen tussen de sexen in de periode voor het huwelijk	113
5.4.	De hypothese met betrekking tot het beroep	117
5.5.	Hypothesen met betrekking tot de urbanisatiegraad	121
5.6.	Hypothesen met betrekking tot leeftijd, onderwijsniveau en kerkelijke gezindte	126
5.7.	De hypothese over homogamie bij jongeren en ouders	149
5.8.	Recreatie en partnerselectie	151
5.9.	Twee hypothesen met betrekking tot de doorwerking van homogamie/heterogamie bij de ouders naar de kinderen	154
5.10.	De hypothese met betrekking tot de problemen tussen ouders en kinderen	157
5.11.	Homogamie bij jongeren en ouders	161
5.12.	Samenvatting	162
6.	TEN BESLUIE	168
6.1.	Inleiding	168
6.2.	Veranderingen in het factorencomplex	168
6.3.	Enkele kanttekeningen aangaande de beleidsrelevantie	184
	NOTEN	187
	SUMMARY	194
	Appendix	199
	RESUME	201
	Annexe	206
	LITERATUURLIJST	208

BIJLAGE 1	
STEEKPROEFVERANTWOORDING	215
BIJLAGE 2	
SAMENSTELLING WELSTANDSKLASSE	218
BIJLAGE 3	
DE GEHANTEERDE MATEN	219
BIJLAGE 4	
OVERZICHT TOETSINGSRESULTATEN VAN DE HYPOTHESEN	223
BIJLAGE 5	
DE VRAGENLIJSTEN VAN DE VELDONDERZOEKEN	225

WOORD VOORAF

Het onderzoek naar de partnerselectie heeft mij jarenlang beziggehouden. Met velen heb ik over dit onderwerp gesproken. Velen hebben ook daadwerkelijk medewerking verleend. Ongetwijfeld zal een aantal vrienden, collega's en kennissen verbaasd zijn dat hun naam niet is genoemd. Papierschaarste en mijn slordigheid zijn hier de oorzaken van.

Naast mijn Rotterdamse en Utrechtse leraren, gaat mijn dank bovenal uit naar Prof. Dr. G.A. Kooy. Niet alleen heeft hij mij talloze malen met raad en daad bijgestaan, niet alleen trad hij op als stimulator, vraagbaak, corrector en criticus, maar vooral wist hij binnen de sectie gezinssociologie van de Vakgroep Sociologie een klimaat te scheppen waar een onderzoeker zich behagelijk kan voelen. Ik ben hem voor dit alles zeer erkentelijk.

Mijn dank gaat ook uit naar mijn collega's van de Vakgroepen Sociologie en Huishoudkunde die mij behulpzaam zijn geweest, bij name wil ik Prof. Dr. C. Presvelou, Dr. Ir. L.Th. Van Leeuwen, Dr. Ir. W.H. Douma en Drs. J. Van Ophem noemen.

Bijzonder erkentelijk ben ik de heer J.W. Te Kloeze voor de statistische adviezen en de tijd die hij aan mijn onderzoek heeft besteed.

Zonder financiële hulp van de Nederlandse organisatie voor zuiver-wetenschappelijk onderzoek (ZWO) en het nationaal programma demografisch onderzoek (NPDO) zou dit onderzoek niet mogelijk zijn geweest.

Dank gaat ook uit naar Drs. N. Schelvis van het onderzoeksbureau Interact. De opzet van het veldwerk en de uitvoering daarvan zijn in een zeer plezierige sfeer verlopen. Mijs inziens heeft dit gemengde huwelijk van commercie en wetenschap niet de grootste kans op echtscheiding.

Ook de stichting interuniversitair instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek (SISWO) mag hier niet ontbreken. Binnen deze organisatie is mij de kans geboden om voor het eerst te proeven, in theoretische zin, aan het onderwerp van

dit proefschrift. In het bijzonder mijn vriend Drs. C.J.M. Corver wil ik hiervoor bedanken, naast die andere collega van het coördinatieteam van de censusmonografieën die hier nog niet is genoemd: Drs. A.M. Van der Heiden.

De heer P. Holleman dank ik voor het tekenwerk, de heer E.M. van Cleef ben ik zeer erkentelijk voor het kaft-ontwerp.

De heer L. Boas en mevrouw A. Hink zijn meer dan behulpzaam geweest bij respectievelijk de Franse en Engelse vertaling van de samenvatting.

Vele uren hebben mevrouw Drs. A.C. Boelmans-Kleinjan en Drs. J. Van der Haar aan de correctie van het oorspronkelijke manuscript besteed. Beiden, die ik tot mijn vrienden reken, bedank ik voor de zorgvuldigheid en toewijding die zij hebben betracht.

Mevrouw M.J. Jonker-Mooi ben ik buitengewoon erkentelijk voor de vele uren die zij heeft besteed aan het typen en persklaarmaken van het manuscript. Hetzelfde geldt voor mevrouw G. Van de Westeringh.

Een gezinssocioloog zou zijn geweten geweld aan doen, als hij niet zou wijzen op de steun van de leden van zijn primaire leefvorm en zijn familie. De mannen van mijn schoonzusjes wil ik bedanken, evenals de zusters van mijn vrouw voor hun belangstelling. Hetzelfde geldt voor de grootvader en -moeder van Jet en Hans. Alex en Thea, jammer dat Pa en Ma dit niet meer mochten mee maken. Elly, Jet en Hans, eigenlijk is een proefschrift schrijven toch nog wel een gezellige bezigheid.

C. de Hoog

Indoornik, maart 1982

1. LITERATUUR EN THEORIEVORMING OVER PARTNERSELECTIE

1.1. Inleiding

In de gezinssociologische literatuur komt het onderwerp partnerselectie veelvuldig aan de orde. De literatuur over dit onderwerp is echter niet beperkt tot het sociologische vakgebied. Verwante sociale wetenschappen geven informatie over aspecten van partnerselectie (1). Daarnaast vindt men in de biologie (biogenetica) en de juridische wetenschappen gebieden van de partnerselectie belicht.

De bedoeling van dit hoofdstuk is, de lezer zicht te verschaffen op wat door onderzoekers op het terrein van de partnerkeuze beschouwd wordt als bij de partnerselectie werkzame factoren.

1.2. Homogamie, een kernbegrip

Centraal in de vakliteratuur over partnerselectie staat het begrip homogamie. Onder homogamie wordt in de sociologie verstaan dat partners die met elkaar huwen een gelijke sociale en culturele achtergrond hebben (2).

Deze homogeniteit slaat vooral op geografische, raciale en etnische herkomst of op sociale, levensbeschouwelijke en politieke opvattingen. Het is echter geen uitzondering dat de beoefenaars van de sociale wetenschappen een ruimere definitie gebruiken. Veelal worden dan ook psychologische en fysische kenmerken en achtergronden verbonden aan het begrip homogamie. De omschrijving van homogamie wordt dan, dat partners in relevante opzichten gelijkheid vertonen. Het valt op dat bij studies over partnerselectie in vele gevallen het verschijnsel homogamie eenzijdig wordt benaderd. Wij bedoelen hiermee dat men veelvuldig verslagen en beschouwingen aantreft, waarin hooguit twee variabelen met elkaar in verband worden gebracht. In de Amerikaanse literatuur komen we beschouwingen tegen over de geografische nabijheid van partners, over de raciale her-

komst, over de etnische achtergrond, over het opleidingsniveau en over de levensbeschouwelijke achtergrond (3). De genoemde factoren worden niet of nauwelijks in een zelfde verband behandeld. Een zorgelijke situatie levert de bestudering van de Nederlandse literatuur op. Het kerkelijk gemengde huwelijk of het sociaal gemengde huwelijk wordt belicht (4). Een geïntegreerd overzicht ontbreekt evenwel. Een andere situatie treffen wij aan in de Franse en Belgische literatuur. Hier zijn wel studies verschenen waarin achtergronden van huwelijkspartners in combinatie in het licht worden gesteld (5).

Voordat we in het laatste gedeelte van dit hoofdstuk tot een volledig beeld komen, willen we eerst een overzicht geven van de achtergrondsvaariabelen die afzonderlijk van betekenis zijn bij de partnerkeuze en een al dan niet homogeniserende werking hebben.

A. Geografische nabijheid

In 1919 vestigde Marvin (6) er de aandacht op, dat het vertoeven in elkaars nabijheid (het bij elkaar werken) een factor van betekenis kon zijn bij de keuze en de selectie van een huwelijkspartner. Bossard (7) toonde veertien jaar later aan, dat niet alleen het werken in elkaars omgeving, maar ook het wonen in dezelfde buurt aanleiding kon zijn tot het sluiten van een huwelijk. Uit zijn onderzoek bleek dat van de 5.000 huwelijken in Philadelphia, die werden onderzocht, in een derde van de gevallen de echtgenoten voor het huwelijk niet meer dan vijf "city-blocks" van elkaar woonden. Ruim de helft woonde niet meer dan twintig "city-blocks" van elkaar. Na deze publicatie zijn er vele geschriften verschenen, die als gemeenschappelijke noemer hadden dat het bij elkaar vertoeven, wonen en werken van betekenis zijn bij de keuze van de huwelijkspartner (8). Burgess en Wallin (9) geven de invloed van de geografische of fysieke nabijheid als volgt weer: "This situation occurs, for example, when a man and a woman are shipwrecked on a desert isle. In this case, isolation and the absence of any other social contacts determine their choice. Situations of relative social isolation may have a similar outcome. Two

Easterners at a dude ranch, the only two Americans in a Rumanian village, two young people in a tourist group of older persons, are cases where the range of selection is so greatly reduced that propinquity alone may lead to love". Burgess en Wallin werken bovenstaande benadering uit. Zij voegen de factor eenzaamheid aan de geografische nabijheid toe en zeggen dan: "The shy and quiet young man who finds it difficult to meet girls may fall in love with his landlady's daughter, with his high-school teacher, or with the first girl who shows a sympathetic interest in him. Or the heiress, sheltered from association with youths, may become romantically in love with her music teacher, with her father's chauffeur, or with the lifeguard at the private bathing beach".

Uit het bovenstaande blijkt dat de geografische nabijheid als factor bij de partnersselectie zeer eenzijdig wordt belicht. De nadruk bij Burgess en Wallin ligt sterk op het moment, op de gelegenheid. Katz en Hill (10) geven aan de factor geografische nabijheid een meer sociologische dimensie. Terecht merken zij namelijk op, dat mensen met een zelfde culturele en sociale achtergrond veelal bij elkaar wonen, met elkaar werken. Zij interacteren en communiceren met elkaar. Hierdoor wordt de mogelijkheid geopend elkaar te leren kennen. De genoemde auteurs komen tot de volgende basisproposities in verband met de geografische nabijheid als factor bij de partnersselectie:

- het huwelijk is normatief (mensen met dezelfde culturele en sociale achtergrond ontmoeten elkaar als "verkiesbaren");
- binnen het veld van 'verkiesbaren' varieert de mogelijkheid van een huwelijk evenredig met de mogelijkheid elkaar te ontmoeten (veelvuldige interactie is voorwaarde voor verkering en huwelijk);
- de mogelijkheid tot interactie wordt bepaald door de geografische of fysieke afstand (de kans een goede buur te ontmoeten is groter dan een verre vriend).

We kunnen vaststellen dat de factor geografische nabijheid dikwijls doorverwijst naar een complex van gedeelde waarden en normen. De economische positie van een individu kan bepalend zijn voor zijn woongebied. Het opleidingsniveau voor zijn so-

ciaal-economische positie. Er kan een relatie worden verondersteld tussen het opleidingsniveau, de sociaal-economische positie en de waarden en normen. De geografische nabijheid is derhalve een afgeleide variabele.

Bezien we enkele Europese onderzoeksresultaten met betrekking tot deze factor, dan blijkt uit een onderzoek in Frankrijk dat van de gehuwden slechts een kleine negen procent der partners niet uit dezelfde streek afkomstig zijn (11). Een onderzoek in België geeft te zien dat twaalf procent van de gehuwde partners uit andere provincies dan de woonprovincie afkomstig is (12). Uit dit onderzoek komt tevens naar voren dat van de pas gehuwden slechts twaalf procent meer dan vijftig kilometer van elkaar woonde ten tijde van de eerste ontmoeting.

B. Raciale achtergrond en etnische herkomst

In vele landen blijken de factoren etnische herkomst en raciale achtergrond de sterkste discriminerende invloed te hebben bij de partnerselectie. In een groot aantal staten van de USA bleek dat van de 900.000 gesloten huwelijken (1967) (13) er slechts 2.000 (huwelijken) tussen zwarten en blanken hebben plaatsgevonden. Dit aantal is veel lager dan op basis van de theoretische kansverdeling mag worden aangenomen. Huwelijken tussen enerzijds Chinezen, Japanners, Porto-Ricanen, Ieren, Polen, Joden en Indianen, etc. en anderzijds de W.A.S.P. (White Anglo-Saxon Protestants) komen in de praktijk veel minder voor dan theoretisch mag worden verondersteld. In Europa ontbreekt een huwelijksregistratie naar raciale achtergrond. Wij nemen aan dat de situatie echter weinig verschilt van die in de USA. Dit blijkt uit de vraag die door het NIPO in samenwerking met andere onderzoeksbureaus in 1968 (14) aan inwoners van tien Europese landen werd gesteld. De vraag luidde: bent U voor of tegen een huwelijk tussen gekleurden en blanken? De uitkomsten zijn in tabel 1 weergegeven.

Wij kunnen vaststellen dat een vijfde deel van de ondervraagden zich uitspreekt tegen een raciaal gemengd huwelijk. In twee landen (Engeland en Oostenrijk) blijkt zelfs de helft van de ondervraagden tegen een dergelijk gemengd huwelijk te zijn.

TABEL 1. Meningen van inwoners van een aantal Europese landen over
interraciale en interetnische huwelijken. 1968

	In procenten		
	Voor	Tegen	Geen mening
Nederland	51	23	26
Engeland	29	57	14
Zweden	67	21	12
West-Duitsland	35	47	18
Zwitserland	50	35	15
Griekenland	50	36	14
Noorwegen	35	44	21
Frankrijk	62	25	13
Finland	58	34	8
Oostenrijk	39	53	8

Een verklaring is niet gemakkelijk te geven. Natuurlijk spelen vooroordelen, ethnocentrisme en discriminatie een rol. Het is waarschijnlijk dat ook hierbij de drie proposities van Katz en Hill (15) van betekenis zijn. Het is blijkbaar zo, dat in een belangrijk aantal landen de leden van verschillende rassen en etnische groeperingen elkaar uitsluiten als verkiesbaren. Er vindt geen intensieve en veelvuldige communicatie en interactie plaats. Deze interactie wordt bovendien beperkt door de geografische afstanden en sociale verschillen (aparte woongebieden, verschillende posities op de maatschappelijke ladder, veelal ook duidelijke verschillen van geloof (Islamitische Indonesiërs versus Christelijke Nederlanders)). Eckland wijst bovendien nog op vijf hoofdpunten die homogamie (16) kunnen verklaren. Deze punten zijn:

- A. Gelijke waarden, die berusten op de culturele gelijkheid binnen de sociale klasse.
- B. Ruimtelijke concentratie van leden van hetzelfde sociale grondvlak.
- C. De sterke relatie tussen sociale klassen en de etnische en raciale achtergrond.
- D. De druk van de "significant others" op het individu om te huwen met iemand die tot de eigen groepering wordt gerekend of kan worden gerekend.
- E. Het veelal gelijke opleidingsniveau van mensen uit dezelfde sociale groep.

Wij kunnen aannemen dat deze vijf punten van Eckland ook

van toepassing zijn op de raciale en etnische achtergronden. In dit verband is het van betekenis om die gebieden en landen te bezien waar wel sterk interraciaal en interetnisch wordt gehuwd. En onder welke omstandigheden dergelijke huwelijken kunnen plaatsvinden.

In Hawaï is al in 1937 onderzoek verricht naar de etnische en raciale achtergronden van huwelijkspartners. Adams (17) vermeldt dat Hawaï traditioneel een smeltkroes vormt van verschillende rassen en etnische groeperingen. Huwelijken tussen partners van Kaukasische, Polynesische, Aziatische en Hawaïaanse origine bleken gedurig te zijn voorgekomen. Gordon (18) geeft als verklaring hiervoor het ontbreken van slavernij in dit gebied van de Stille Zuidzee. Rassendiscriminatie is op Hawaï onbekend. Wegens deze traditie is het te begrijpen dat de interraciale en interetnische huwelijken nu veelvuldig voorkomen.

Een situatie vergelijkbaar met Hawaï treffen we aan in Zuid en Midden Amerika. Door het ontbreken van een sterke rassendiscriminatie ontstaan gemengde huwelijken.

Een andere situatie doet zich voor in voormalige koloniën en bezette gebieden. Talrijk waren de huwelijken (en samenwoningen) tussen Nederlandse ambtenaren en soldaten enerzijds en inlandse meisjes anderzijds, in het voormalige Nederlands-Indië, tussen Fransen en Algerijnse vrouwen (hun nakomelingen worden pied-noirs genoemd), tussen Amerikanen en Vietnamezen, Japanners, Filipinos, etc. Bij deze voorbeelden dienen twee kanttekeningen te worden gemaakt. Louter demografische feiten spelen hier een rol van betekenis. De cijfermatige verhouding tussen mannen en vrouwen afkomstig uit het moederland kunnen de interraciale huwelijksluiting sterk beïnvloeden. Het grote overschot van allochtone mannen in de genoemde gebieden heeft ongetwijfeld bijgedragen tot de huwelijksluiting met autochtone vrouwen.

Daarnaast blijkt het concubinaat in deze gebieden veelvuldig te zijn voorgekomen. Dit kan erop wijzen - zeker in die tijd bezien - dat de contacten tussen de allochtone mannen en autochtone vrouwen niet geheel rimpelloos zijn geweest. Een opsom-

ming van huwelijken tussen Amerikanen en buitenlanders na de Tweede Wereldoorlog treffen wij aan bij Jacobson (19). 113.135 vrouwen werden bruiden van Amerikaanse soldaten, tegen slechts 327 buitenlandse mannen die met Amerikaanse vrouwelijke soldaten huwden. De bruiden waren uit tal van landen afkomstig. Chinese, Japanse, Franse, Italiaanse, Duitse, Russische en Engelse vrouwen waren partners van Amerikaanse soldaten. Tussen juni 1947 en juni 1959 huwden 43.197 Amerikanen met Japanse meisjes. De aanwezigheid van het leger in Japan vormt een afdoende verklaring voor deze huwelijken.

Uit het bovenstaande kunnen we opmaken dat, indien er communicatie en interactie plaatsvinden, veelal onder bijzondere omstandigheden (de oorlogssituatie kan een zekere anomie veroorzaken en daardoor een minder sterke sociale controle) huwelijken plaatsvinden.

De etnisch gemengde huwelijken in Nederland zijn in tabel 2 gegeven (20).

Het is opvallend te zien dat vooral de huwelijken tussen inwoners van Nederland en België sterk achteruit zijn gegaan. De Nederlandse vrouw blijkt in de Duitse man een begeerlijke huwelijkspartner te hebben gevonden. Daarnaast kunnen we vaststellen dat mannen meer geneigd zijn om met niet-buren te huwen dan vrouwen. Hierbij tekenen wij wel aan dat de vrouwen dubbel

TABEL 2. Huwelijken naar nationaliteit en geslacht voor Nederland 1947 en 1972, voor mannen en vrouwen

Nationaliteit huwelijkspartner	In procenten			
	Mannen (Nederlandse nationaliteit)		Vrouwen (Nederlandse nationaliteit)	
	1947	1972	1947	1972
België	16,9	7,9	17,5	7,6
Duitsland	30,6	26,1	9,1	27,3
Engeland	11,0	9,0	17,2	9,5
Frankrijk	6,0	4,6	1,2	4,4
USA	1,3	4,0	6,6	6,3
Overige en onbekend	34,1	48,3	48,4	31,3
In absolute cijfers	1565	1649	1553	3133

zo veel met buitenlanders huwen dan de mannen. Bovendien blijkt dat de vrouwen in 1972 veel meer met inwoners huwden uit de landen van de zogenaamde gastarbeiders (24,4%) dan de mannen (slechts 7,5%) (CBS-gegevens).

Dit laatste verschijnsel is ongetwijfeld toe te schrijven aan de grote aantallen mannelijke, ongehuwde gastarbeiders in ons land. Toch is de omvang van deze gemengde huwelijken van geringe betekenis. Slechts een vier à vijf procent van de gesloten huwelijken per jaar betreffen huwelijken tussen partners met een Nederlandse nationaliteit en buitenlanders.

In het algemeen kunnen wij concluderen dat naar raciale achtergrond, etnische herkomst en nationaliteit er homogamie bij huwelijksluiting optreedt. Uit de CBS-statistieken blijkt dat in ons land het aantal internationale huwelijken niet erg omvangrijk is.

C. Kerkelijke en religieuze achtergrond

De religie en kerkelijke gezindte vormen sleutelvariabelen bij de sociologische analyse. In de Nederlandse literatuur, die gaat over de keuze van een huwelijkspartner, komt dit onderwerp sterk naar voren. Dit feit behoeft geen verwondering te wekken. De godsdienstsociologie behoort geruime tijd tot één van de centrale belangstellingssferen van de Nederlandse socioloog. De Utrechtse socioloog Kruijt (21) promoveerde reeds in 1933 op een dissertatie over onkerkelijkheid. Daarvóór, in 1914, had het CBS al gegevens gepubliceerd over de kerkelijk gemengde huwelijken. Sterker dan in de andere Westerse landen speelde de verontrusting van de kerken over het gemengde huwelijk en dit zal verklaren waarom er een grote belangstelling is (geweest) voor de kerkelijk gemengde huwelijken. Vooral in de jaren vijftig verschenen van officiële kerkelijke zijde verschillende geschriften (22) die uiting gaven aan deze zorgen. Hierop aansluitend verschenen publicaties van sociologen over de ontwikkeling van het kerkelijk gemengde huwelijk (23). In het buitenland zien we overigens ook dat de verontrusting over het kerkelijk gemengde huwelijk aanwezig is. De Zwitser Candolfi spreekt in dit verband van: "L'épidémie des

mariages mixtes" (24).

Dekker (25) geeft aan dat bij sommigen deze verontrusting wordt ingeruild voor een soort van opportunisme, althans volgens onze uitleg. In een voetnoot zegt hij dat volgens Van Doornik (26) het katholieke geloof zich voor bijna 70% uitbreidt naar aanleiding van een gemengde verkering.

Een duidelijk andere benaderingswijze, lezen wij bij Dekker (27), geven de Amerikaanse sociologen Barron (28) en Kennedy (29). Wij citeren: "Barron zegt in een overzicht van de resultaten, die Amerikaanse sociologen en demografen inzake de studie van het gemengde huwelijk hebben bereikt, dat de studie van het gemengde huwelijk een kwantitatieve maatstaf kan verschaffen van zaken als het proces van assimilatie, de graad van interne cohesie in raciale, godsdienstige en etnische groepen en de mate van sociale afstand tussen groepen van deze typen. Ook andere schrijvers wijzen op het belang van studie van het gemengde huwelijk voor een inzicht in de assimilatie van verschillende groepen of, meer algemeen, in de verhouding tussen deze groepen. Zo stelt Kennedy dat de meeste autoriteiten op het gebied van bevolkingsvraagstukken het erover eens zijn dat "intermarriage is the surest means of assimilation and the most infallible index of its occurrence".

In Europa zien we tot in de jaren zestig een aanhoudende zorg over het kerkelijk gemengde huwelijk. In de Verenigde Staten is, in ieder geval bij de beoefenaars van de sociale wetenschappen, deze zorg nauwelijks aanwezig. Integendeel, het (kerkelijk) gemengde huwelijk wordt gezien als middel om tot (de gunstig bevonden) assimilatie te geraken.

In dit verband is het van belang om Van Doorn en Lammers te citeren over het gemengde huwelijk. Ze zeggen terecht: "dat - wanneer in Nederland van "gemengde" huwelijken sprake is - niemand hierbij aan mėsalliances, raciaal of qua geografische herkomst gemengde huwelijken denkt" (30).

Het zou best kunnen zijn dat de Amerikanen bij "mixed marriages" aan interraciale en interetnische huwelijken denken en de Engelsen en Fransen aan mėsalliances.

Bezien we de factor kerkelijke gezindte bij huwelijksslui-

ting, dan zien we, zowel in Europa als in Amerika een sterke homogamie optreden. Zo stelt Winch (31) in 1957 vast dat 6,4% van de huwelijken kerkelijk gemengd is, terwijl kan worden berekend dat het aantal 44,2% zou hebben bedragen als er geen voorkeuren voor de eigen godsdienst zouden hebben bestaan. Soortgelijke uitkomsten zien we ook in Europa, inclusief Nederland. In Nederland waren er in 1971 van de drie miljoen bestaande huwelijken, 345.000 (11,5%) huwelijken gemengd. Indien er in Nederland geen preferenties voor de eigen kerkelijke groepering aanwezig zouden zijn, dan waren er meer dan twee miljoen (70%) kerkelijk gemengde huwelijken in 1971 in ons land (32). De factor kerkelijke gezindte omvat een aantal kenmerken die een andere werking hebben dan factoren als raciale achtergrond en etnische herkomst. Voor de kerkelijke gezindte geldt dat zij een bewuste keuze kan zijn. De frequentie van het kerkelijk gemengd huwen hangt derhalve sterk samen met het omringende sociale systeem. Dekker (33) noemt drie centrale groepen van factoren die samenhangen met de frequentie van het gemengd huwen:

- factoren die invloed uitoefenen op de werking van het kerkelijke, sociale systeem (waarden, normen, maar ook verzuiling, kerksheid, leer van de kerk);
- factoren die betrekking hebben op het sociale systeem als totaliteit (ontwikkeling van de samenleving, secularisatie, tolerantie, maar ook urbanisatiegraad, beroep, migratie, huwelijksleeftijd, niet-eerste huwelijken en gedwongen huwelijken);
- factoren die betrekking hebben op de getalsverhoudingen van de huwendes (geslachtsverhouding, regio, etc.).

Een belangrijke beweging die wij op basis van het ambtelijk statistisch materiaal kunnen waarnemen, is evenwel de gestaag toenemende ontkerkelijkking. Vele huwelijken zijn door de ontkerkelijkking slechts nominaal kerkelijk gemengd. Eigenlijk is er sprake van ongemengde huwelijken, want beide partners, hoewel nominaal tot verschillende gezindten behorend, zijn niet meer kerkelijk actief. Daarnaast zien we huwelijken die op het moment van huwelijksluiting kerkelijk gemengd zijn, maar na

verloop van tijd gaat één van de huwelijkspartners over tot de kerkelijke gezindte van de andere partner. Hierdoor treedt dus ook ontmenging op. De Jager (34) gaat uit van de positie en de aard die de partners binnen het sociale systeem innemen. Zo kan bij de kerkelijke gezindte worden gesproken van kernleden, randleden en nominale leden. Iemand die actief kerkelijk is, de leer onderschrijft, behoort tot de kernleden. Een persoon die bijvoorbeeld met Pasen de kerk bezoekt, kan tot de randleden worden gerekend. Personen die niet meer actief zijn, de kerk niet meer bezoeken, worden tot de naamleden gerekend. Huwelijken tussen kernleden van twee verschillende kerkgenootschappen kunnen we dan de echte gemengde huwelijken noemen. Bij deze huwelijken kan er een conflictsituatie ontstaan. In alle andere gevallen is er eerder sprake van latente conflictsituaties dan van manifeste conflicten.

D. Opleidingsniveau

Een variabele die eenduidiger is dan de voorafgaande variabelen, is het opleidingsniveau. Duidelijker dan bij de eerder behandelde variabelen is er sprake van een rangorde van laag naar hoog. De redacteurs van Mens en Maatschappij (35) typeren ons onderwijssysteem als volgt: "Wij beschouwen de huidige samenleving (hoe men die ook wenst te karakteriseren, bijvoorbeeld als kapitalistisch, industrieel of modern) als een in wezen door ongelijkheid getypeerd systeem, in die zin dat deze samenleving wordt gekenmerkt door tegengestelde belangen tussen groeperingen op belangrijke terreinen, zoals bijvoorbeeld eigendom, macht en bezit van o.a. kennis en inkomen. Dientengevolge zien we het onderwijsstelsel - zelf immers een product van een door tegenstellingen gekenmerkte samenleving - als een terrein waarop evenzeer belangentegenstellingen worden uitgevochten als in andere maatschappelijke sectoren. Met andere woorden: één van de eigenschappen (er zijn er meer !) van ons onderwijs is dat het de aantoonbare maatschappelijke ongelijkheid reproduceert, d.w.z. ertoe bijdraagt dat de tegenstellingen over de generaties heen in grote trekken gehandhaafd blijven". Deze gedachte komen wij ook tegen bij Vervoort (36) en

TABEL 3. Eerstejaars-studenten naar sociaal milieu per 100 van elk geslacht. Nederland 1970/71

	Hoger	Middelbaar		Lager	
		gesala- rieerden	zelfstan- digen	adm. pers.	arbei- ders
Mannen	33	31	20	3	12
Vrouwen	48	27	17	2	6
Totaal	37	30	19	3	11
Milieuverdeling					
GLO 1965 6e klas	7		41		52

en Rolff (37). Van directe betekenis voor de partnerselectie is bovendien dat het onderwijs binnen een geografisch gebied (de school, de onderwijsinstelling) zich afspeelt. Daardoor ontstaat een onderwijssysteem dat in sterke mate gebonden is aan het milieu van herkomst. Een onderwijssysteem dat bovendien voor de huwelijksluiting van belang is door een homogeniserende werking. In tabel 3 wordt het verband aangegeven tussen het milieu van herkomst en het hoger onderwijs dat wordt gevolgd (38).

Wij kunnen zeggen dat de factor onderwijs bij de partnerselectie een dubbel gevolg heeft. De ouders en opvoeders sturen hun kinderen binnen het onderwijssysteem overeenkomstig hun positie op de maatschappelijke ladder. De kinderen die het onderwijs volgen, komen in een geografisch, maar ook sociaal en cultureel, afgeperkt gebied terecht. Binnen dit territorium kan de partnerselectie een aanvang nemen. Dit betekent dat de cirkel rond is. Mensen met een gelijk onderwijsniveau zijn elkaars potentiële huwelijkspartners. De socioloog Hollingshead (39) heeft in zijn onderzoek naar afspraken etc. een populatie van de studerende en de niet-studerende jeugd onderzocht. Bij een verdeling naar sociale klasse van 370 jongens en 365 meisjes in de leeftijd van 13 tot 20 jaar in de stad Elmtown werd het volgende vastgesteld. Van de studerende jongens uit het hoogste milieu bleek 100% zijn afspraken binnen het eigen schoolmilieu te maken, van de op één na hoogste laag bleek dit 91% te zijn, van de laagste sociale klasse bleek echter slechts 7% afspraken te maken binnen de school. Bij de meisjes komt

een zelfde beeld naar voren. De meisjes uit het laagste milieu bleken evenwel meer afspraken (16%) op school te maken. Uiteraard speelt bij bovengenoemde indeling een rol dat de verdeling naar al dan niet onderwijs volgen niet gelijk is over de sociale milieus.

Toch zijn de cijfers, naar onze mening, typerend voor de grenzen en de handelingen die aanwezig zijn bij de partnerselectie. Uit dit onderzoek bleek voorts dat de mannelijke schoolgaande jeugd per maand gemiddeld 2,9 afspraken had. De meisjes kwamen tot een gemiddelde van 3,6. Bij de niet-schoolgaande jeugd kwam een geheel ander patroon naar voren. Men had veel minder "losse" afspraken. Van deze jeugd bleek 53% van de meisjes en 21% van de jongens verloofd te zijn. Van de gehuwde niet-high school leerlingen bleek 80% een gedwongen huwelijk te hebben. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat het dating-systeem*) in de USA vooral een zaak is van de studerende jeugd.

E. Sociale status

In het voorafgaande gedeelte zijn wij hier en daar al ingegaan op het sociale milieu. Dit komt omdat de sociale status, het sociale milieu of de sociale achtergrond van een individu samengesteld is uit verschillende componenten. Daaronder vormt in onze maatschappij het opleidingsniveau niet de minst belangrijke component. Uit onderzoek van o.a. Warner (40) en de Leidse sociologen Van Heek (41) en Van Tulder (42) blijkt dat er in de maatschappij een vrij sterk idee van een sociale ge-laagdheid aanwezig is. In dit verband spreekt men van een maatschappelijke ladder. Veelal wordt één indelingscriterium gebruikt, bijvoorbeeld het beroep of het onderwijsniveau. Beter, maar gecompliceerder, is het om verschillende componenten te gebruiken bij een indeling naar sociaal milieu.

*) Vooral bij de blanke "middle-class"-gezinnen is er in de USA sprake van een geïnstitutionaliseerd systeem van afspraken van de ongehuwde jongere gezinsleden. Op de "highschool" kunnen de jonge kinderen een zekere status verwerven door het hebben van veel afspraakjes. Ook ouders kunnen in deze status meedelen.

Het CBS gebruikt voor de vaststelling van de sociale groep de volgende criteria: positie in het bedrijf, aard van het uitgeoefende beroep, de hoogte van het inkomen en het opleidingsniveau. Marktonderzoeksbureaus gaan veelal uit van het zogenaamde welstandsniveau, een variabele die opgebouwd is uit de volgende componenten: de woonbuurt, de woning en de inrichting van de woning. Wij zien een zekere menging tussen sociaal-economische variabelen of componenten en cultureel-psychologische. Douma (43) voegt hieraan toe: "het gaat om stands- en levensstijlgroepen, waarin de mens opgroeit en leeft en de daarbij door hem verinnerlijkte waarden en normen ten aanzien van sex, kinderen, materiële goederen, werk, enzovoort".

Goode (44) gaat in een artikel over familie en sociale mobiliteit tamelijk uitvoerig in op sociale status, homogamie en heterogamie. Hij stelt dat het homogamiepatroon met betrekking tot sociale status in wezen universeel is. "It is the resultant of a market process in which either elders or courting young people attempt to locate the most desirable mate, just as a seller attempts to obtain the very best price for his commodities. However, since others in marriageable ages are doing precisely the same thing, the net resultant is that in general those who marry will actually be able to choose a spouse who has roughly the same market value". En mensen met een zelfde marktwaarde zijn de personen met een zelfde sociale achtergrond. Van betekenis is de theoretische aanzet van Goode. In zijn beschouwing laat hij ruimte over voor het gemengde huwelijk. In het slotgedeelte van dit hoofdstuk zullen we hierop ingaan.

Cijfermateriaal over het sociaal gemengde huwelijk in Nederland is schaars. Van Tulder (45) kwam in zijn proefschrift tot de conclusie dat in de periode 1919-1954 geen belangrijke veranderingen in het sociaal gemengd huwen zijn opgetreden. In 1972 trok deze auteur echter de conclusie dat: "is gebleken, dat sociaal gemengd huwen in de laatste decennia op grotere schaal voorkomt dan in het verleden het geval was, en de mogelijkheid voor een verdere toename stellig nog aanwezig is" (46). De buitenlandse publicaties over het sociaal gemengd hu-

wen zijn, in tegenstelling tot Nederland, zeer talrijk. Uit onderzoeken van Hollingshead (47) en de vooroorlogse studies van Davie (48), Sundal en McCormick (49) blijkt dat in de USA personen uit hetzelfde sociale milieu elkaar significant meer huwen. Berent (50) stelt voor het Verenigd Koninkrijk vast dat er een grote mate van overeenkomst is tussen het beroep van de mannelijke huwelijkspartner en zijn schoonvader. Henryon en Lambrechts concluderen voor België dat: "le statut social obtenu, ainsi que cela a été expliqué précédemment, sur base de la profession du père, permet d'examiner si les personnes de même niveau social ont tendance à s'épouser plus fréquemment que si le hasard intervenait seul dans le choix matrimonial. Les résultats confirment cette hypothèse puisque 47,3% des couples de l'échantillon sont homogames alors que selon les lois du hasard, cette proportion se serait élevée à 28,7%. La propension à l'homogamie semble spécialement forte au niveau de la classe supérieure: les personnes de statut social supérieur, bien que ne représentant qu'une infime partie de la population étudiée, s'unissent entre elles dans près de 40% des cas" (51).

Uit de studie van Girard (52) over de partnerkeuze in Frankrijk blijkt eveneens een sterke homogeniserende werking bij een verdeling naar beroep van huwende mannen en de schoonvaders. Een kleine 80% had ongeveer hetzelfde beroep, bij 20% lagen de beroepen tussen schoonvaders en schoonzonen verder uiteen. In een recenter onderzoek van Roussel (53) wordt de conclusie van Girard dat "une constatation qui ressort de l'enquête est le haut degré d'homogamie sociale des conjoints" (54) bevestigd.

In het algemeen kunnen we concluderen dat uit de literatuur blijkt dat de variabele sociaal milieu een dubbele werking heeft. Enerzijds treedt er homogamie op als de milieus tussen schoonzoon en de schoonvader - meer in het algemeen tussen de families - worden vergeleken. Anderzijds zien we homogamie optreden tussen de beide echtelieden. Het sociale milieu is derhalve een bepalende factor bij de partnersselectie.

1.3. Verdere theorievorming

Naast het begrip homogamie - ontstaan binnen de macrosociologie - zijn in de literatuur over partnerselectie vooral op microgebied een belangrijk aantal opvattingen, theorieën en aanzetten tot theorievorming te vinden. De voornaamste worden hier gemeld.

A. Het incest-taboe

De International Encyclopaedia of Social Sciences (55) definieert incest als volgt: "Incest is the infraction of the taboo upon sexual relations between any two members of the nuclear family except husband and wife, that is, between parents and children or any sibling pair. The taboo may be extended to include other specific relatives or categories of kin, whose relationship ties may be biological, affinal, classificatory or fictive, and sexual relations between any two individuals so defined will be treated as incest".

In het Nederlandse taalgebied heeft vooral Musaph (56) zich beziggehouden met de relatie incest-partnerkeuze. Van betekenis in verband met het voorafgaande gedeelte over homogamie is het verband dat Musaph (57) legt tussen dit begrip en incest.

Samengevat is de opvatting van deze auteur dat de etnocentrische (homogame) partnerselectie een afweer tegen incest is.

De veel voorkomende homogame partnerselectie kan dan omschreven worden als een bevrediging van de wens om binnen de zeer enge kring van het gezin een psychosexuele relatie te beleven.

Met betrekking tot de heterogame partnerselectie kan dan worden gesteld dat: "de onbewuste motieven in de beide partners in de huwelijksinteractie de sterke afweer van de etnocentrische wensen kunnen zijn" (58).

Over de incestvermijding treffen wij bij Van Hooff (59) een belangwekkend overzicht aan van de sociologische en vooral de biologische visie op incest. Deze auteur willen we hier uitvoerig citeren: "Zo blijkt dat in culturen waar kinderhuwelijken gebruikelijk zijn, overspeligheid, concubinaat en prostitutie relatief sterk verbreid zijn, terwijl ondanks de grote

vertrouwdheid van de partners de sexuele relaties pover lijken te zijn, ze worden aangeduid als "saai" en zelfs "afstotend" (60)".

"Indringender zijn de bevindingen met betrekking tot de effecten van intensieve bisexuele co-educatie in Israelische kibboets. De kinderen van een nederzetting groeiden op in gemengde leeftijdsgroepen. In de gemeenschappelijke leef-, bad- en slaapvertrekken is ruimschoots gelegenheid voor intensief heterosexueel spel. De ouderen in deze kibboets staan hier om principiële redenen uitermate tolerant tegenover. Opvallend is nu, dat bij het aanbreken van de puberteit de houding van de kinderen sterk omslaat; men onttrekt zich aan contact met de groepsgenoten van het andere geslacht. Preutsheid en vijandige afweer vallen vooral in het gedrag van de meisjes op; daarentegen neemt de belangstelling voor jongens uit andere groepen toe. Sexuele relaties en ook de verwachte, ja zelfs voor de saamhorigheid gehoopte huwelijken tussen leden van eenzelfde groep bleven uit.

De markante overeenkomsten tussen verschillende soorten en het spontane karakter van de ontwikkeling van de betreffende geneigdheden bij de mens vormen een zeer sterke aanwijzing dat we hier te doen hebben met een basale, fylogenetisch oude gedragsaanpassing. De overeenkomsten met andere primaten kunnen dan ook heel wel op een gemeenschappelijke wortel berusten; we mogen de overeenkomsten in deze eigenschap in dat geval als homologie kenschetsen. De incestvermijding wordt bereikt niet doordat er een soort zesde zintuig is voor bloedverwantschap, maar doordat de cruciale factor, namelijk intieme vertrouwdheid in de prepuberteit "in de natuur" een betrouwbare maatstaf voor bloedverwantschap is" (61).

Vanuit de invalshoek incestvermijding is het zeer wel mogelijk gebleken om partnerselectie te analyseren.

B. Psychologisch getinte theorieën, de persoonlijkheidsbehoeften (62)

Een van de theorieën handelt over de persoonlijkheidsbehoeften. Centraal staat dat behoeften worden bevredigd in nau-

we relatie met anderen. Als de belangrijkste behoeften worden liefde, affectie, vertrouwen, sympathie, begrip, zekerheid, afhankelijkheid en emotionele veiligheid genoemd. Men trouwt of gaat een relatie aan met die partner die in staat is om de meeste van deze behoeften te bevredigen. Uit empirisch onderzoek (63) is gebleken dat ongeveer een vijfde deel van de gehuwden zich met betrekking tot alle behoeften bevredigd voelde. Van de vrouwen vond 8% weinig of geen bevrediging, van de mannen zelfs 15%. Het is evenwel zeer de vraag of de persoonlijkheidsbehoefte bij de eigenlijke partnerselectie van doorslaggevend betekenis is. Pas binnen de relatie of het huwelijk zal blijken of al dan niet wordt voldaan aan de bevrediging van de behoeften. In het navolgende gedeelte worden achtereenvolgens de onderwerpen met betrekking tot de aantrekking der tegengestelde karakters, de ideale partner, het ouderbeeld, de angst voor overschieten, de filtertheorieën, de theorie van gelijkheid en de stimulus-waarde-rol aan de orde gesteld.

In 1954 kwam de onderzoeker Winch (64) tot de conclusie, op basis van onderzoek, dat tegengestelde karakters elkaar bij de partnerkeuze aantrokken. Deze theorie wordt omschreven als die van de "complementary needs". Een opvliegende vrouw trouwt met een rustige, bedaarde man. Een optimist huwt een pessimist. De huwelijkspartners vullen elkaar naar karaktereigenschappen aan. Na de publicatie van de bevindingen van Winch is een stroom van reacties losgekomen. Natuurlijk leefde het principe van deze theorie ook reeds bij anderen. De uitspraak "uitersten trekken elkaar aan" komt overeen met de kern van de theorie, namelijk dat tegengestelde polen elkaar aantrekken. Toch bleek bij herhaling, door onderzoek van anderen, dat er geen bevestiging te vinden was voor de theorie van Winch. De vraag kan gesteld worden of hierdoor deze theorie aan waarde zou verliezen. De verdienste van Winch is geweest dat hij gepoogd heeft een theorie over partnerkeuze te formuleren. Dit heeft vele onderzoekers waarschijnlijk verder aan het denken gezet. Ook de latere wijzigingen die zijn aangebracht, bleven niet zonder betekenis. Op basis van onderzoek kwam hij later tot de gevolgtrekking dat echtgenoten die gehuwd waren op basis van

"uitersten trekken elkaar aan" een stabiel paar vormen, indien er rolbevestiging plaatsvindt. Deze theorie vereist enige toelichting. Stel dat een extraverte man een introverte vrouw trouwt (de uitersten trekken elkaar aan), dan kan een zeer stabiel huwelijk ontstaan als man en vrouw aan zichzelf, maar ook aan de ander, de eis stellen zich consequent volgens de verwachting te gedragen. De man wil een minnares die weinig initiatief toont, hij duldt geen directe tegenspraak bij belangrijke beslissingen, zijn vrouw moet op de achtergrond blijven. De vrouw wil een sexueel actieve man, ze heeft geen behoefte aan langdurige discussies bij belangrijke beslissingen, zij hoeft niet in de schijnwerper te staan. Bij een dergelijke rolopvatting en rolbevestiging is het duidelijk dat deze huwelijken stabiel zijn. De vraag die we kunnen stellen, is of we niet bij de theorie van de persoonlijkheidsbehoeften zijn beland.

Sommige ongehuwden hebben een beeld van de toekomstige gade. Dit wordt het "ideale partnerbeeld" genoemd. Dit beeld kan soms heel concreet zijn. "Ik wil een grote blonde man, die 1.90 m is, die politieagent in New York is en die veel kinderen wil", was een uitspraak die een Amerikaanse tiener deed. Een ander had een veel minder duidelijk beeld: "Mijn toekomstige man moet eruit zien als de sprookjesprins uit Doornroosje". De onderzoeker Strauss (65) kwam tot de conclusie dat ongeveer 60% van de mannen en vrouwen een min of meer bewust beeld had van de ideale partner; 11% van de mannen en 26% van de vrouwen had geen enkel idee over de ideale partner. Toch moeten wij ons afvragen of ideale partnerbeelden wel goed te onderzoeken zijn. Allereerst zijn er al personen in de omgeving van de ondervraagde die hiervoor in aanmerking kunnen komen. Dit kan de filmster Robert Redford zijn, maar ook de buurjongen. Het ideale beeld kan ook door de omgeving worden ingeplant. Dit impliceert een sociologische achtergrond. Gesteld kan worden dat mensen met een bepaalde opvatting over de ideale partner deze ontleen aan de eigen persoonlijkheidsstructuur en aan de eigen omgeving. Wij hebben dan eigenlijk te maken met een soort homogeniteitsprincipe. Wat oorzaak en gevolg is kan niet worden ontward. Een afgeleide is de volgende theo-

rie over het ouder-beeld.

De theorie van het ouder-beeld is in het kort te omschrijven als: "Ik wens een man, die lijkt op de man die met mijn moeder is gehuwd". Wij hebben hier te maken met een theorie die een Freudiaanse basis heeft. Het meisje heeft een voorstelling van de vader en wenst een man die aan deze voorstelling gestalte kan geven. De jongen kiest een vrouw naar het evenbeeld van zijn moeder. Op deze theorie zijn varianten geconstrueerd. De Freudiaanse basis wordt gevormd door het zogenaamde Oedipus-complex. De man heeft een verdrongen liefde voor de moeder, de vrouw voor de vader. De psycho-analyse stelt, het zij hier grofweg vermeld, dat de man in staat is zijn latente liefde-haat gevoelens om te zetten in liefde voor de ouders, het gezin en uiteindelijk voor niet gezinsleden. De eigenschappen of vermeende eigenschappen van de vader worden overgenomen, de liefde voor de moeder wordt verdrongen. Orthodoxe Freudianen gaan ervan uit dat bij de vrouw een ander proces optreedt. Bij mannen is de castratie-angst de oerdrijfveer, bij de vrouwen de penisnijd. Op zeer jeugdige leeftijd leeft het onbewuste verwijt jegens de moeder dat het meisje geen penis heeft. Zij wendt zich vervolgens tot de vader in de hoop dat hij haar een symbolische penis geeft: een kind. Dit streven houdt bij de vrouw evenals bij de man - bij de niet pathologische gevallen - in de jeugd op. De jonge vrouw, het meisje gaat zich identificeren met de moeder. Haar haat wordt in liefde omgezet, ook met betrekking tot anderen dan de leden van het gezin of de primaire groep waartoe zij behoort. Aldus kunnen we in zeer beknopte vorm de werking van het Oedipus-complex aangeven. Van betekenis is dat het een en ander niet een rationeel, controleerbaar gedragspatroon is. Het speelt zich in het "onbewustzijn" af. Het gaat om zeer jeugdigen. Het belangrijkste probleem van het Oedipus-complex met betrekking tot de partnerkeuze is dat de verklaring te eenvoudig is. De maatschappij wordt naar de achtergrond gedreven. De samenleving wordt niet gezien als de oorzaak van frustraties aangaande de instinctieve drijfveren van de mens. Dat dit tot merkwaardige opvattingen kan leiden geeft Murstein (66) weer. In de

Freudiaanse zienswijze, stelt hij, wordt de normale vrouw gezien als passief, masochistisch en narcistisch. Freud, zegt Murstein, was een zeer scherp waarnemer, hij begreep echter niet dat de Weense vrouw een rol kreeg opgelegd door de patriarchale Victoriaanse samenleving. Hierdoor ontstond een vertekend beeld van de "normale" vrouw.

Klemer (67) komt tot de aanvaardbare veronderstelling dat de angst voor overschieten een drijfveer is bij het besluit te trouwen. Daarnaast voert hij aan dat het huwelijk ook een ontspanning kan zijn aan een als ongewenst ervaren voorhuwelijkse situatie. Ook stelt hij dat sexuele contacten tussen partners snel tot een huwelijk kunnen leiden. Er is geen sterker bindmiddel tussen twee mensen dan sexuele belangen. Misschien zal in een vrijere samenleving, waarin een meer open houding jegens seksualiteit aanwezig is, dit bindmiddel minder krachtig blijken te zijn.

Onder de hierna te bespreken proces- en filtertheorieën in verband met de partnerkeuze valt allereerst de zogenaamde wiel-theorie van Reiss (68) op. Reiss onderscheidt bij de partnerkeuze vier opeenvolgende stadia. In het eerste stadium vindt de ontmoeting plaats. Homogamie is bij Reiss hier het trefwoord. Vervolgens treedt er een situatie op die wordt aangeduid met de "slag tussen de seksen". De man probeert tot intimiteiten te komen, de vrouw is eerst afwerend, maar na langere of kortere tijd wordt toegegeven. Daarna, de derde spaak van het wiel, ontstaat de wederzijdse afhankelijkheid. Men heeft elkaar beter leren kennen. Men ziet elkaar als sexuele partner, vriend of vriendin, kameraad en eventueel als gehoor voor goede en slechte dingen. Dan treedt het laatste stadium in. Hierin worden de persoonlijke behoeften bevredigd: de hunkering naar liefde en genegenheid, naar vertrouwen in iemand en naar ondersteuning. Het bezwaar dat onderzoekers tegen deze theorie aanvoeren, is de zeer moeilijke operationalisatie (is deze theorie wel te toetsen?). De theorie is plausibel, maar erg vaag. Rapoport en Rapoport komen ook met een proces-theorie (69). In hun opvatting zijn er negen omslagpunten vast te stellen in de weg die naar het huwelijk leidt.

Deze punten zijn:

1. Het vestigen van de indruk dat men een paar vormt.
2. Bevrediging van sexuele behoeften gedurende de verloving.
3. Ontwikkeling van een houding jegens geboorte-planning.
4. Een bevredigende vorm van communicatie ontwikkelen.
5. Ontwikkeling van relaties met anderen dan de partner.
6. Ontwikkeling van een goed werk-(arbeids)patroon.
7. Ontwikkeling van een bevredigend vrijetijdsgedrag.
8. Gedachten over een aanstaand huwelijk en gezin.
9. Ontwikkeling van een juiste besluitvorming.

Deze omslagpunten zullen in alle overleg met de partner moeten plaatshebben. Eigenlijk wordt hier een soort ontwenningsskuur voor de alleenstaande weergegeven. Hij en zij moeten wennen aan een komend huwelijk en de voorbereidingen ertoe treffen. Kerckhoff en Davis (70) stelden de filtertheorie op. Zij spreken in dit verband van een laatste filter; dit filter werkt wanneer de eigenlijke keuze van een huwelijkspartner plaatsvindt. Ook zij gaan uit van het sociologisch begrip homogamie. Binnen het veld van "verkiesbaren" passeren verschillende kandidaten de revue. Men poogt consensus te bereiken over voor het individu belangrijke voorwaarden. Bij een hoge consensus is er een grote kans op een permanent(e) relatie of huwelijk. Maar bij een lage consensus kan er toch ook nog wel een hoge huwelijkskans ontstaan, en wel in die gevallen waarin een opvallende eigenschap zeer dominant en belangrijk wordt gevonden. Een heel knap uiterlijk van een partner kan iemand doen besluiten de minder gunstige eigenschappen af te zwakken.

Vooraf Angelsaksische onderzoekers hebben zich met de theorie van de gelijkheid beziggehouden. Zij maken een onderscheid tussen "similarity" en "equity". Onder beide begrippen kan gelijkheid worden verstaan. "Similarity" wordt in dit verband gebruikt als kenmerken en eigenschappen van personen gelijk zijn, bijvoorbeeld homogamie. Bij "equity" wordt van het paar uitgegaan. Partners kunnen in kenmerken en eigenschappen wel verschillen. De som van de positieve en negatieve eigenschappen van de ene partner dient gelijk te zijn aan de som van de positieve en negatieve eigenschappen van de andere partner.

"Equity" ontstaat als volgt: iemand voelt zich neurotisch (-) maar is makkelijk in het leggen van contacten (+), zijn partner is erg rustig (+) en heeft wel grote moeite met het leggen van sociale contacten (-). Door optelling van de positieve en negatieve uitkomsten ontstaat een balans. De psychologische theorie lijkt eveneens op de sociologische theorie die zegt dat een knap, arm meisje een rijke, lelijke man kan trouwen. Er ontstaat dan een evenwicht (71).

Murstein (72) is de vertegenwoordiger van de theorie over stimulus-waarde-rol. Zijn redenering is de volgende: uitgangspunt is de open-veld situatie. Men kan al dan niet contacten leggen. Een dergelijke situatie kan zich voordoen bij een feest, een kermis, een familieavondje, een concert, etc.. Wanneer er contact wordt gelegd, spelen lichamelijke en niet-lichamelijke eigenschappen een rol. De lichamelijke eigenschappen zijn zichtbaar, de niet-lichamelijke soms ook (kruisje, zegelring, leuke of dure kleding). Bovendien kan men op informatie van derden afgaan. Er ontstaat een beeld van de ander. De lichamelijke en niet-lichamelijke eigenschappen vormen samen de stimulus-factoren. Het eigenlijke contact wordt gezocht als een ieder individueel tot de conclusie is gekomen dat de eigenschappen van de een goed kunnen aansluiten bij de eigenschappen van de ander. Daarbij kunnen, als bij de "equity"-theorie, evenwichtssituaties ontstaan. Na contactlegging poogt men meer van elkaar te weten te komen. Nu worden de waardepatronen getoetst.

De jongen blijkt een fel voorstander te zijn van het nieuwe kabinet, het meisje is een aanhangster van de oppositiepartij. Hierop kunnen de contacten stuklopen. De waardepatronen kunnen te ver uiteenliggen. Dit behoeft niet het geval te zijn, de mogelijkheid is aanwezig. Indien de waardepatronen aansluiting geven, of een contact niet uitsluiten, wordt impliciet door de partners bezien of het rolgedrag als huwelijkspartners passend is. Een duidelijk voorbeeld van rolverenigbaarheid ontstaat bijvoorbeeld wanneer de man de rol van kostwinner op zich wil nemen en de vrouw de rol van huisvrouw. Ook in het omgekeerde geval treedt er een rolverenigbaarheid op.

C. Samenvattende theorieën

Uit het voorafgaande blijkt dat de psychologische theorieën soms uitgaan van heel specifieke hypothesen. Dit maakt het niet gemakkelijk om een rode draad hierin te ontdekken. Een belangwekkende poging tot integratie van de verschillende sociologische en psychologische theorieën kunnen we bij Goode (73) aantreffen. Deze auteur gaat weliswaar uit van het standpunt dat ook de homogamie de sleutel vormt tot een analyse van partnerselectie, daarnaast kan bij hem geen uitspraak worden gevonden over de plaats die eventueel kan worden toegekend aan het incesttaboe of bijvoorbeeld Freudiaanse of Neo-Freudiaanse theorieën. Toch gaat hij uit van een bruikbare samenvattende theorie, namelijk de ruiltheorie. In zijn opvatting kan de partnerselectie omschreven worden in termen van een marktgebeuren. Draggers van sociale en psychologische kenmerken, houdingen en gedragingen verschijnen op de partnermarkt. Er zijn acterende derden aanwezig: ouders, vrienden, kennissen pogen te sturen en te besturen. Er zijn begeerlijke goederen, er zijn minder gewenste producten aanwezig. En bovenal probeert een ieder het beste voor zichzelf te bereiken. Deze ruiltheorie vormt de kern van de homogamie-theorieën die bij de partnerselectie worden gehanteerd.

Rijkdom, achtergrond, milieu, kerkelijke gezindte, woonplaats, woonhuis, aanzien, macht, prestige, schoonheid, intelligentie en kracht zijn onder meer de wapens waarmee getracht wordt een partner te veroveren.

Goode (74) plaatst de partnerselectie binnen de sociale context waarin een individu vertoeft. Vooral aan de activiteiten van ouders wordt door hem waarde toegekend. Ouders zoeken direct en indirect mee, zij zijn deelhebbers aan het partnerselectieproces.

Aan de zuivere ruiltheorie wordt door deze auteur nog een extra dimensie verleend. De partnerselectie heeft een anticiperend karakter. Op een toekomstige situatie wordt tijdens de selectie vooruit gelopen. De genoemde wapens waarmee een partner wordt veroverd, zijn in sommige gevallen eerder latent dan manifest aanwezig. Een student in de economie kan om de hand

van de fabrikantsdochter vragen. Zijn toekomstige positie kan een wissel zijn. De dochter kiest een echtgenoot, de vader een opvolger.

In onze opvatting is de partnerselectie - juist gelet op de maatschappelijke context - geen zachtzinnig gebeuren. Heersende maatschappelijke waarden en normen voeren de boventoon. Afwijkend gedrag wordt slechts in heel bepaalde segmenten van de partnermarkt gewaardeerd. Gedragingen liggen in grote lijnen vast. Tekorten, het volgen van de heersende waarden en normen, gaan zwaar wegen. Deze zaken maken van de selectie geen vrolijk gebeuren. Het is mede daarom dat gekozen is voor het begrip selectie. Het vinden van een partner berust hooguit in zeer beperkte mate op vrije keuze, het is een hard selectieproces. In de volgende paragraaf wordt dit derde centrale element van de partnerselectie aan de orde gesteld: het zoekgedrag.

1.4. Het zoek- of toenaderingsgedrag

In deze paragraaf wordt, op basis van het literatuuronderzoek, het zoekgedrag van degenen die een partner kiezen aan de orde gesteld. De nadruk ligt op de omstandigheden waaronder men elkaar ontmoet en waar men elkaar treft. Alvorens hiertoe over te gaan wordt in deze paragraaf een beeld gegeven van de al dan niet geïnstitutionaliseerde ontmoetingsmogelijkheden. Grofweg staat hiertoe een drietal mogelijkheden voor de zoekende ter beschikking: via een advertentie of een bemiddelingsbureau en de meest voorkomende mogelijkheid via het "vrije veld". De beide eerste methoden worden hier in het kort behandeld. In de volgende paragrafen wordt de selectie in het "vrije veld" uitvoeriger gezien.

Het meest kenmerkende van de advertentie en van de bemiddeling is de doelgerichtheid. De adverteerder tracht een partner te vinden om daarmee een huwelijk te sluiten, het bemiddelingsbureau heeft tot doel ingeschrevenen die wensen hebben te trouwen aan elkaar te koppelen. Wij beperken ons hier tot de huwelijksadvertenties en de huwelijksbemiddelingsbureaus; naast

deze mogelijkheden blijkt dat zich ook een markt heeft ontwikkeld waar niet het huwelijk centraal staat maar waar de nadruk ligt op een bepaald aspect van een intermenselijke relatie (75).

Uit een analyse van huwelijksadvertenties (76) bleek dat er een oververtegenwoordiging aanwezig is van eerder gehuwd geweest zijnden en in het algemeen van mannen. Deze summiere aanwijzing geeft toch een mogelijkheid tot typering van de adverteerder. Het eerder gehuwd geweest zijn duidt erop dat de adverteerder ouder is dan degene die in het "vrije veld" een partner zoekt, maar ook dat hij of zij een toevlucht neemt tot de advertentie omdat de mogelijkheden een partner op een andere wijze te selecteren, zoals bij de jongeren, niet meer in ruime mate aanwezig zijn of als zodanig ervaren wordt niet aanwezig te zijn. In onze opvatting betekent het overgaan tot adverteren een aanwijzing dat andere mogelijkheden, op de volgende stap: de huwelijksbemiddeling na, als niet meer bruikbaar worden ervaren. Van betekenis is ook dat meer mannen dan vrouwen van deze methode gebruik maken. De adverteerder is niet passief bezig, de advertentie wordt zelf opgesteld, de selectie wordt ook zelf bedreven. Dit veronderstelt een actieve, handelende rol. Een rolpatroon dat eerder aan de man dan aan de vrouw wordt toegeschreven. Dit kan een verklaring vormen voor het feit dat meer mannen dan vrouwen de stellers van een advertentie zijn.

Dit rolpatroon neemt tot op zekere hoogte ook in het "vrije veld" een dominante positie in. De jongen legt de eerste contacten, het meisje kan daarop reageren. Uiteraard hebben we hier te doen met een versimpeling van de werkelijkheid; de opstelling van de vrouwelijke partij kan zo dwingend zijn dat de reagerende man nog nauwelijks actief gedrag kan worden toegeschreven. Maar als stereotype beeld lijkt de typering man - handelend : vrouw - ontvangend zeker geen marginale betekenis bij de partnersselectie te hebben.

De taak van het huwelijksbemiddelingsbureau (77) wijkt niet veel af van de huwelijksadvertentie: via een directe weg wordt een (huwelijks)partner gezocht. De werkwijze verschilt echter

nogal. Kenmerkend is dat de ingeschrevene zelf een minder actieve rol speelt. Men meldt zich aan, betaalt de inschrijvings- en bemiddelingskosten, men maakt eventuele wensen kenbaar en het bureau gaat aan het werk. In grote lijnen bestaan deze werkzaamheden hieruit dat het bureau aan de betrokkenen een partnervoorstel doet. Het staat de ingeschrevene vrij hierop al dan niet te reageren. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat veel meer vrouwen dan mannen staan ingeschreven bij de huwelijksbemiddelingsbureaus. De rol van de ingeschrevene is passief, het bureau gaat aan de slag om een partner te selecteren. Daarnaast maken ook van de huwelijksbemiddelingsbureaus meer ouderen deel uit dan jongeren en staan meer eerder gehuwden dan nooit gehuwden - relatief gezien - ingeschreven.

De huwelijksadvertentie en het huwelijksbemiddelingsbureau hebben op het eerste gezicht dus een functie die vooral gericht is om ouderen aan een partner te helpen. Er is echter meer aan de hand, want naast de ouderen blijken ook veel jongeren te adverteren of te zijn ingeschreven (78). Dit kan erop wijzen dat zij die in het "vrije veld" moeilijkheden van welke aard dan ook hebben, zich wenden tot de bureaus of gebruik maken van de krantenkolommen om advertenties te plaatsen. In sociologisch opzicht betekent dit dat beide methoden geïstitutionaliseerde vormen van partnerkeuze behelzen. Want er is een frequente interactie mogelijk, er is coördinatie van interactie en, heel duidelijk, er is de aanwezigheid van een urgent probleem voor een groepering. Dit zijn basisvoorwaarden van institutionalisering. Toch zijn de advertentie en het bureau niet de centrale instituties die zich bij uitstek met de partnerkeuze van allen inlaten. Het zijn instituties die zich met de partnerselectie van de marginalen, misschien zelfs wel van de voorlopig uitgeselecteerden bezighouden. En wel omdat er voor een deel van de trouwlustigen geen mogelijkheid meer is om zonder hulp van een advertentie of een bemiddelingsbureau aan een partner te komen.

Het verschil tussen zoekenden die gebruik maken van een bemiddelingsbureau of een advertentie en de zoekenden in het "vrije

veld" ligt evenwel niet bij het al dan niet geïnstitutionaliseerd zijn van de partnerselectie. In tegenstelling tot bijvoorbeeld In 't Veld-Langeveld (79) ~~menen wij dat er in het algemeen wel degelijk van institutionalisering, ook in het "vrije veld", bij partnerkeuze sprake is.~~ Shorter (80) geeft op basis van literatuurstudie een aantal voorbeelden van deze institutionalisering bij de partnerselectie in vroeger tijd. Hij noemt de pantoffelparade in sommige Duitse dorpen.

Daarnaast gaat hij in op de functie van een lokaal centrum - genoemd wordt Challans in de Vendée - als ~~(huwelijks)markt~~. Van betekenis hierbij is bovendien dat na de keuze ook het daarop volgend gedrag aan regels is gebonden. Dit gedrag kan van streek tot streek variëren. In het district "Marais de Monts" (Vendée) bestaat dit volgens Baudoin uit de beoefening van de "maraichinage" (de Franse tongzoen). Op het platteland waren - aan regels gebonden - voorhuwelijksse sexuele contacten bepaald geen uitzondering. Van betekenis is dat de gereguleerde partnerkeuze en ook de activiteiten en handelingen daarna aan regels waren gebonden. Shorter (81) noemt als voorbeeld de mannelijke ongehuwde jeugd die collectief de huwbare dochters langs gaat en vervolgens via veelal ingewikkelde codes tot een individuele keuze komt om met een uitverkorene de nacht door te brengen. Dit patroon kwam vooral in Scandinavië voor, maar ook aan de Baltische kust, de Duits-sprekende gebieden in de Alpen, de Duitse kust en - zo kunnen wij eraan toevoegen - in Staphorst en waarschijnlijk - meer in het algemeen - in andere sterk-besloten gemeenschappen hier en in het buitenland. De huwelijksmakelaar, de bruidsschat, de koppeelaarster, het kinderhuwelijk - expliciete institutionele kaders in de niet-Westerse wereld - ontbreken misschien hier tegenwoordig. Deze personen en zaken zijn verdwenen. Maar indien institutionalisering in navolging van De Jager en Mok (82) wordt opgevat als "een proces waarbij bepaalde gedragsvormen algemeen gangbaar worden" en een institutie ook volgens de omschrijving van de beide auteurs een procedure wordt genoemd "volgens welke men bepaalde dingen in een samenleving of groep doet omdat het zo hoort", dan ~~zijn er sterke argumenten om,~~

zoals uit de volgende paragrafen zal blijken, ~~de partnerkeuze ook nu nog in het Westen een geïnstitutionaliseerd proces te noemen.~~ Met In 't Veld-Langeveld zijn zij van mening dat communicatie centraal staat. En dan in die zin dat bij de partnerzoekenden een subjectief onderscheid is aan te brengen tussen communicatieven en niet- of moeilijk-communicatieven. Deze laatsten zullen voor een deel terecht komen bij huwelijksbemiddelaars of zelfs gedwongen worden verder af te zien van zoekpogingen. Toch komt hier ook een situationeel element naar voren. Het aanbod van communicatie is niet alleen afhankelijk van de vraag (vooral bij ouderen doen zich hier problemen voor omdat er veel meer oudere vrouwen zijn dan mannen), maar ook en vooral van de plaats. Een discobar, zo zal blijken, is voor vele jongeren de ontmoetingsplaats, toch zullen anderen juist daar uit de toon vallen, door kleding, door gedrag, taalgebruik of leeftijd.

In de volgende paragraaf worden deze ontmoetingsplaatsen aan de orde gesteld, vervolgens wordt op de communicatie nader ingegaan.

1.5. De eerste ontmoeting

In het onderzoek naar de partnerselectie is, in navolging van analyses met betrekking tot dit onderwerp in België en Frankrijk (83), de vraag opgenomen waar men elkaar voor de eerste maal heeft ontmoet. Deze vraag is gesteld aan personen die later met elkaar zijn getrouwd. De resultaten zijn in tabel 4 weergegeven. Uit deze tabel blijkt dat de dancing en het café bij uitstek plaatsen zijn waar tussen jongeren contacten worden gelegd. Dit behoeft geen verwondering te wekken. In 't Veld-Langeveld stelde al in 1957 over het benaderen van de andere sexe, dat "bij sommige rollen die toch al betrekking hebben op gedragingen ten opzichte van de andere sexe als zodanig (bijvoorbeeld dansen) gaat dit gemakkelijker dan bij de andere, die naar inhoud los staan van de sexe der roldragers (bijvoorbeeld in de arbeid, in diverse verenigingen)" (83a).

Ook Girard en Van Hessen (84) geven het belang van het bal en

TABEL 4. De plaats van de eerste ontmoeting

Plaats	Aantal	In procenten
In dansgelegenheid, café, e.d.	153	41,4
Bij aanstaande thuis/op kamers/bij familie	53	14,3
In bioscoop, jeugdsociëteit, e.d.	35	9,5
Op school, werk, cursus, e.d.	32	8,6
Op straat, in ieder geval buiten	32	8,6
Bij vrienden of kennissen	16	4,3
Ergens anders	48	13,0
Weet niet meer	1	0,3

N = 370

de dans aan als ontmoetingskaders der sexen. Ontmoetingsplaatsen waar communicatie tussen de sexen kan worden gevoerd. Hetzelfde geldt tot op zekere hoogte ook het café, ook het café kan een ontmoetingsplaats der sexen zijn. Echter wel met een minder uitgesproken karakter dan de dansgelegenheid, de dancing of discobar. Het café komt evenwel in vele vormen voor (85).

Zo verschijnt tegenwoordig, naast uitgesproken mannencafé's (pleisterplaats van chauffeurs), ook het feministisch vrouwencafé; beide geen instelling waar bij uitstek de partnerselectie zal plaatsvinden. Daarnaast is ook in de horeca-branche de ontmoetingsplaats te zien waar juist wel de sexen gelegenheid hebben elkaar te ontmoeten en nadere contacten te leggen (86). Een veel bescheidener positie nemen de overige ontmoetingsplaatsen in, al moet niet uit het oog worden verloren dat ze in totaal de meerderheid vormen. Centraal staat natuurlijk dat daar waar huwbaren, die dit tegenwoordig zeker niet expliciet kenbaar maken, elkaar ontmoeten, contacten kunnen worden gelegd die tot een huwelijk kunnen leiden. Wel lijkt de veronderstelling gerechtvaardigd dat er een verruiming in de ontmoetingsplaatsen is opgetreden. De invloed van de ouders, familie en kennissen heeft zeker nog grote betekenis bij de selectieprocedure, maar de lijfelijke aanwezigheid is niet meer vereist noch gewenst. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de mediterrane gebieden waar wel direct toezicht door de opvoeders wordt uitgeoefend; begeleiding van een jong paartje door een ouder familielid is daar geen uitzondering.

Door Van Hessen (87) wordt geconstateerd dat de ouders en opvoeders een machtige, sturende hand hadden in de partnerkeuze. De ouders organiseerden jours, bals en partijtjes, de ouders hielden toezicht. Uit een onderzoek, verricht door Girard in Frankrijk (1964), bleek dat tenminste 28% van de eerste ontmoetingen bij familie plaatsvond (88). In België bleek in 1968 dit percentage nog 20% te zijn. Een onderzoek gehouden in Frankrijk in 1975 geeft echter een indicatie dat de eerste ontmoeting steeds meer buiten de familiekring plaatsvindt. Er is in de loop van de tijd een verruiming van de ontmoetingsplaatsen opgetreden. Van betekenis hierbij is dat de jeugd uit de laagste sociale klasse elkaar nog wel veel bij familie voor de eerste maal treft. Uit dit onderzoek bleek dat 27% van de jongeren uit de laagste klasse elkaar thuis voor de eerste keer tegenkwam, tegen 12% van de jongeren uit de hoogste klasse.

Naast de vraag naar de plaats is ook informatie ingewonnen over de aanleiding of gelegenheid waar men elkaar voor de eerste keer trof.

In het merendeel van de gevallen (58%) was er geen bepaalde aanleiding aanwezig. De fuif, het feestje, de kermis en het carnaval vormden in 16% van de gevallen de aanleiding of de gelegenheid voor de eerste ontmoeting. De vakantie, de sport en een bijeenkomst bereikten, ieder item afzonderlijk, een score van 4%. Ook uit deze percentages blijkt de verruiming in de gelegenheden een potentiële huwelijkspartner te ontmoeten. Heel duidelijk komt naar voren dat de eerste ontmoeting vooral in de recreatieve sfeer zich afspeelt. Dit varieert van een nieuwjaarsreceptie tot een buitenlandse vakantie.

Naast de plaats, de aanleiding of gelegenheid speelt ook de geografische afstand bij de eerste ontmoeting een rol. De gegevens zijn in tabel 5 opgenomen. Uit deze tabel is te lezen dat huwelijkskandidaten in het algemeen dicht tot zeer dicht bij elkaar wonen. Van alle respondenten woonde 29% één tot vijf kilometer van elkaar toen de eerste ontmoeting plaatsvond en zelfs 14% minder dan één kilometer. Uit de eerder geciteerde Belgische en Franse onderzoeken kwamen ook dergelijke re-

TABEL 5. Woonafstand bij de eerste ontmoeting

Kilometers	Aantal	In procenten
Minder dan 11 kilometer	223	60,2
11 - 20 kilometer	68	18,4
21 - 50 kilometer	35	9,5
Verder dan 50 kilometer	44	11,9

N = 370

sultaten naar voren.

Op grond van de bovenstaande resultaten zijn een aantal conclusies te trekken. In het algemeen wordt gezien dat daar waar communicatie tussen de beide geslachten mogelijk is, verdere contacten kunnen worden gelegd. Deze nadere contacten worden in eerste instantie niet gelegd met de bedoeling om een huwelijk in de toekomst te sluiten. Die verbintenis kan evenwel het uiteindelijke resultaat zijn.

Murstein (89) geeft in de genoemde "stimulus-value-role"theorie een beschrijving van de uiteindelijke keuze. De eerste ontmoeting neemt hier een centrale plaats in. Geen verklaring wordt echter gegeven waarom jongeren elkaar juist daar treffen en niet ergens anders.

Centraal bij de eerste ontmoeting - er is reeds melding van gemaakt - staan de zogenaamde stimulus-factoren. Deze kunnen door lichamelijke eigenschappen worden gevormd, maar ook door niet-lichamelijke eigenschappen en kenmerken, zoals waar te nemen sociale kenmerken (kleding, kruisje) en zelfs door toegeschreven eigenschappen (anderen zeggen dat hij ook van klassieke muziek houdt). Het beeld van de ander wordt volledig gevormd door eigen of door anderen ingegeven waarneming. Maar deze beeldvorming op zichzelf houdt zeker niet in dat bij een positieve voorstelling ook daadwerkelijk contact wordt gezocht. Het zelfbeeld speelt in belangrijke mate de doorslaggevende rol in het al dan niet leggen van contacten. Hier kunnen we terugkeren naar Murstein (90). In zijn ruiltheorie wordt in dit verband gesproken van activa en passiva. De activa bestaan uit eigenschappen die een ander kan belonen, de passiva zijn eigenschappen die de ander belangrijk vindt, maar waar geen beloning aan kan worden verbonden. Nu is deze interpretatie

van het zelfbeeld in activa en passiva een subjectieve zaak voor de persoon. Het is bijvoorbeeld heel goed mogelijk dat een meisje haar uiterlijk tot de passiva rekent en haar talenkennis tot de activa, terwijl de jongen die een oogje op haar heeft juist getroffen wordt door haar uiterlijk (dan voor hem een activum) en talenkennis volstrekt onbelangrijk acht (een passivum). Het gaat er echter om, zegt Murstein (91), dat de activa en passiva bij de persoon zelf in balans zijn. Met andere woorden, eerst dan zal nader contact worden gelegd als overwogen is dat de kans om een blauwtje te lopen klein is. De kansen zijn van tevoren doorgenomen. Murstein (92) gaat evenwel verder. De balanssituatie moet ook aanwezig zijn bij het te vormen paar. De activa van de man dienen in evenwicht te zijn met de passiva van de vrouw, en omgekeerd. De schoonheid van het meisje (activa) en de lelijkheid van de jongen (passiva) kunnen in evenwicht worden gebracht door bijvoorbeeld de goede vooruitzichten van de jongen (activa). In een dergelijke situatie is de kans op contact het grootst. Nu zijn er bij dit gedeelte van de psychologische SVR-theorie een aantal sociologische kanttekeningen te plaatsen. Ten eerste heeft er al van tevoren een selectie plaatsgevonden in die zin, dat het gaan naar een mogelijke ontmoetingsplaats een filterende werking heeft. In verreweg de meeste gevallen zal men op de hoogte zijn welke jongens en meisjes elkaar in die bepaalde discobar, dat café of die dancing treffen. Dit betekent dat het al dan niet gaan naar een bepaalde ontmoetingsgelegenheid ook een beslissing is, die berust op een afweging van activa en passiva om in dit verband met Murstein te spreken. Iemand die van zichzelf vindt dat hij zich als een houten Klaas beweegt op de dansvloer, zal zeker niet in eerste instantie een dancing kiezen als ontmoetingsgelegenheid. Bij het kiezen van een geschikte ontmoetingsplaats geldt dan ook zeker dat de eigen kansen, de voor- en nadelen, bewust of onbewust worden afgewogen. En juist deze afweging brengt een structuur aan in de ontmoetingsmogelijkheden. Want, om ons tot het voorbeeld van de dansvloer te beperken, het gaat niet alleen om het al dan niet goed kunnen dansen, maar ook om de aard van het gebodene

op dat gebied. Er zijn duidelijke verschillen tussen de diverse lokaliteiten, tussen de muziek en dat veroorzaakt ook differentiatie in achtergrond van de bezoekers. Dit is niet alleen het geval bij de dansgelegenheid, maar speelt bij elke ontmoetingsplaats en -gelegenheid een rol, al zullen toevallige ontmoetingen niet helemaal uitgesloten zijn.

In deze paragraaf mag het onderzoek van Straver en De Boer (93) niet ontbreken. In 1974 werd door het NISSO in opdracht van de ministeries van CRM en Volkshuisvesting een onderzoek onder 1000 jongeren en 550 ouders gehouden waarin de contactlegging tussen jongens en meisjes is bezien. Wat naar onze mening duidelijk uit dit onderzoek blijkt is een bevestiging van het eerder geuite vermoeden dat de contactlegging tussen jongeren geen zachtzinnig gebeuren is. De onderzoekers melden drie algemene problemen op sociaal-psychologisch terrein. Ten eerste wordt bij de contactlegging een gebrek aan (zelf)vertrouwen geconstateerd, daarnaast een gebrek aan interactiehandelingsinzicht en een onjuiste perceptie van verwachtingen en mogelijkheden bij partners. Deze moeilijkheden gaan de helft van de onderzochte jongeren aan. De auteurs voeren een pleidooi voor opnemng in het leerproces van de contactlegging. Zij zeggen (94): "Als men jongeren niet op een goede manier gelegenheid geeft de contactlegging te leren - en langs die weg een stuk interactieinzicht in het algemeen te verwerven - benadeelt men de jongeren ook voor hun latere leven: hetzij in hun latere relaties, hetzij als alleenstaande die op eigen kracht nieuwe contacten moet kunnen leggen. Ze zullen dan minder relatieinzicht verwerven (of pas later na pijnlijke ervaringen) dan binnen de huidige samenleving met zijn grote nadruk op het functioneren in relaties nodig is". In het slothoofdstuk zullen wij onder meer op de voorgestelde hulpverlening terugkomen en wel daar waar de beleidsrelevantie van het onderzoek naar partnerselectie aan de orde komt.

1.6. Samenvatting

In de voorafgaande paragrafen is geprobeerd de literatuur over partnerselectie te ordenen. Het was niet de bedoeling om een bibliografie over dit onderwerp te leveren. Daarvoor bestrijkt de partnerselectie een te breed wetenschapsgebied. Er is geen streven naar volledigheid aanwezig geweest. Ons uitgangspunt zijn drie algemene kaders geweest. In de sociologie overheerst de invalshoek van de homogamie. De psychiatrie en de psychologie leveren de incest-verhindering als een tweede duidelijke invalshoek op. Bij het zoekgedrag is een derde kader te ontdekken, samen te vatten onder het begrip ruiltheorie, weer aansluiting vindend bij de sociologie. De moeilijkheid die bij deze ordening ontstaat is de overlapping van vakgebieden en daarmee een vervaging van grenzen. De incest-verhindering kan onder de noemer van homogamie worden gebracht evenals delen van de ruiltheorie. Grenzen zijn echter kunstmatig. Toch menen wij dat de gehanteerde driedeling - ondanks de gesignaleerde bezwaren - een ordenende werking kan hebben. In deze analyse zal de nadruk op het gebeuren rond de homogamie komen te liggen. Vanuit die benaderingswijze is deze studie opgezet.

2. PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSOPZET

2.1. Inleiding

In 1974 is in Nederland in het kader van de gezinssociologische censusmonografieën een tussenrapport over partnerkeuze (1) verschenen. Dit verslag was gebaseerd op gegevens van het CBS over gesloten huwelijken en bestaande huwelijken (2). Daarnaast zijn er hier te lande andere analyses gemaakt, die evenwel ook bestonden uit een beschrijving van het aanwezige statistische materiaal. Dit zijn o.a. de werken van de godsdienstsociologen Dekker (3) en Van Leeuwen (4). Het proefschrift van de formeel-demograaf Brackel (5) en, recentelijk, de analyse van de bestaande huwelijken op basis van de Volkstelling 1971 (6). Veldonderzoek naar partnerkeuze, zoals onder meer in Frankrijk, België, Engeland en de Verenigde Staten (7) verricht is, werd hier echter niet gedaan. In 1964 verscheen in Frankrijk een monografie over partnerkeuze (8). In deze studie werden o.a. de ontmoetingsplaatsen, de geografische nabijheid, het beroep, het opleidingsniveau van de onderzoekspopulatie (pas gehuwden) bezien. Ook werd de rol van de ouders bij de partnerkeuze hier aan de orde gesteld. In 1968 werd in België (9) een soortgelijke monografie gepubliceerd. In beide onderzoeken vormde ~~de sociale homogamie~~ het uitgangspunt. Ofschoon uitgegaan is van een factorencomplex - dit in tegenstelling tot Angelsaksisch en Amerikaans onderzoek*) - ~~kan het als een gebrek worden gezien dat niet uitvoerig is ingegaan op de combinaties van factoren. Deels kan~~

*) Het is opvallend dat in vooral de USA slechts deelaspecten van de partnerselectie aan de orde worden gesteld. Wij doelen hier op empirisch onderzoek. Daarnaast wordt de partnerselectie wel opgenomen in de sociologische handboeken. Het is echter een omissie dat in veldonderzoek niet ingegaan is op het factorencomplex dat samenhangt met de partnerselectie. Hierdoor ontstaat een fragmentarisch beeld, diep ingaand op het detail, maar het overzicht verdrukkend. Dit geldt ook het onderzoek dat tot nu toe in Groot-Brittannië over dit onderwerp is verschenen.

dit worden toegeschreven aan de ontwikkelingsstaat van het toenmalige rekentuig, deels echter ook aan het exploratieve karakter van het onderzoek. De grote verdienste van beide onderzoeken is dat het factorencomplex wel degelijk impliciet uitgangspunt is geweest. Het Franse en Belgische onderzoek vormden de aanleiding om voor ons land ook een dergelijk empirisch onderzoek te entameren. Twee zaken stonden bij voorbaat vast. De rol van de ouders ten aanzien van de partnerselectie zou belicht moeten worden en - voor zover mogelijk - zou nader ingegaan moeten worden op het factorencomplex. Uiteindelijk is in december 1975 een bij ZWO ingediende subsidie-aanvraag voor het doen houden van een veldonderzoek naar partnerselectie bij huwelijkssluiting positief gewaardeerd.

Hierbij is van de algemene doelstelling uitgegaan, namelijk om een beschrijving te leveren van de partnerselectie in Nederland. Om hieraan te voldoen stonden vele wegen open.

Deze algemene doelstelling heeft geresulteerd in de volgende probleemstelling:

- A. Is van generatie op generatie in Nederland een verandering opgetreden in het factorencomplex, respectievelijk de sterkte-verhouding binnen het factorencomplex, dat de partnerselectie bepaalt?
- B. Is hier voor de theorievorming iets uit op te maken?

Bij de constructie van de vragenlijsten is uitgegaan van een aantal veronderstellingen, die deels in de literatuur zijn terug te vinden en deels berusten op door ons vastgestelde leemten. Deze veronderstellingen hebben uiteindelijk geresulteerd in onderzoekshypothesen. Voordat op deze onderzoekshypothesen wordt ingegaan, wordt eerst inzicht gegeven in de gevolgde procedure bij de constructie en samenstelling van de vragenlijsten.

De uitgangspositie van de analyse is het vakgebied van de sociologie geweest. De gehanteerde variabelen zijn: geslacht, leeftijd, sociaal-economische positie, opleidingsniveau, beroep, kerkelijke gezindte, urbanisatiegraad en geboorteplaats. Vervolgens zijn vragen opgenomen die een aanscherping - een verduidelijking - zouden kunnen geven van de genoemde acht va-

riabelen. Een voorbeeld daarvan vormen de vragen die gesteld zijn met betrekking tot de kerkelijke gezindte van de gehuwde kinderen.

De vraag naar de huidige kerkelijke gezindte luidde: "Bent U nu aangesloten bij of rekent U zichzelf tot een kerkgenootschap of godsdienstige groepering? Zo ja, wilt U dat dan zo nauwkeurig mogelijk aangeven? (Enq. eventueel richting noteren)". Maar eveneens zijn de volgende vragen met betrekking tot de kerkelijke gezindte opgenomen: "Bent U in een bepaald geloof grootgebracht en zo ja, welk?"; "Gaat U wel eens naar de kerk en zo ja, hoe vaak per jaar ongeveer?"; "Stel dat U een kind had dat naar de lagere school ging, wat zou U dan kiezen: een school op godsdienstige grondslag, een openbare school of maakt het volgens U niet veel uit?" en "Bent U voor of tegen godsdienstonderwijs op de lagere school?".

Deze gevolgde methode heeft bij de analyse belangrijke voordelen. De analyse kan fijnmaziger worden gemaakt. Daarnaast behoeft de variabele niet op één vraagconstructie te berusten; daardoor bestaat de mogelijkheid diverse toetsingen te verrichten. Deze benaderingswijze maakt het mogelijk hypothesen op te stellen, die een algemeen karakter hebben. Dit impliceert dat vermeden is om al te specifieke hypothesen te construeren.

In het eerste hoofdstuk is een overzicht van de literatuur gegeven. De hypothesen sluiten hierop aan. Daarnaast zijn eigen hypothesen geconstrueerd. Bij de formulering van de hypothesen wordt aangegeven waar de relatie aanwezig is met de literatuur. Bovendien wordt vermeld waar eigen hypothesen zijn geformuleerd.

De volgende hypothesen zijn geformuleerd om de partnerselectie te analyseren. Met betrekking tot de deelpopulatie van de "pas gehuwden" zijn deze hypothesen geformuleerd:

1. Mannen zullen in het algemeen meer afspraakjes e.d. hebben gehad dan vrouwen.

Bij Straver en De Boer (10) treffen we een tabel aan over de verwerking van de psycho-sexuele stimuli voor mannen en vrouwen. Uit deze tabel kan de conclusie worden ge-

trokken dat mannen een actiever "versiergedrag" vertonen dan vrouwen. Dit patroon kanertoe leiden dat mannen in de voorhuwelijkse periode erin slagen ook meer afspraakjes te maken dan vrouwen.

2. Mannen zullen in het algemeen op latere leeftijd afspraakjes e.d. zijn gaan maken dan vrouwen.

Deze hypothese vindt geen sterke verankering in de literatuur. Deels zijn wij uitgegaan van de biologische component, deels ook van de feitelijke leeftijd bij huwelijksluiting (vrouwen zijn in het algemeen jonger dan mannen in het huwelijk). Bij Straver en De Boer (11) vinden wij voor deze hypothese echter wel een indicatie. Deze onderzoekers melden dat "de samenhang met onzekerheid in contactsituaties aanmerkelijk sterker is bij mannen, op wie krachtens traditie in sterkere mate de opgave van de toenadering rust". Onze redenering is dan als volgt: de vrouw is minder onzeker, zij zal haar handelen daarom minder op ervaringsfeiten baseren. Zij heeft dus minder tijd nodig dan de man. Zij zal psychisch (en lichamelijk) in staat zijn om op jeugdiger leeftijd met de andere sexe om te gaan.

3. Mannen zullen in het algemeen meer "losse" afspraakjes e.d. hebben gehad dan vrouwen.

Bij Straver en De Boer (12) is een tabel aanwezig over de verhouding van jongeren ten aanzien van de eigen en de andere sexe. Met betrekking tot de andere sexe ontstaat het volgende beeld, zie tabel 1. Wij menen uit deze tabel de conclusie te mogen trekken dat mannen minder snel een "vaste" verbintenis aangaan dan vrouwen. Hierop baseren we dan de conclusie dat mannen meer vrijblijvend contacten leggen dan vrouwen.

4. Mannen zullen in het algemeen minder huwen met de eerst ontmoete partner dan vrouwen.

Deze hypothese sluit aan bij de direct voorafgaande. In het zoekgedrag van mannen en in hun handelingen blijft meer dan bij de vrouwen een bepaalde mate van vrijblijvendheid aanwezig. De eerder vermelde tabel van Straver en De Boer

TABEL 1. Verhouding jegens andere sexe

	In procenten					totaal
	leeftijd 15.5-16	17	18	19	20-21.5	
Mannen						
speciale vriendin (verkering, vriendschap)	20	26	36	43	50	35
anders (kennissen, vriendinnen, geen)	80	74	65	57	50	65
Vrouwen						
speciale vriend (verkering, vriendschap)	41	47	58	70	68	56
anders (kennissen, vrienden, geen)	59	53	41	30	31	44

(13) geeft - bij een iets andere uitschrijving - inzicht in de mate van gebondenheid naar geslacht. Zie tabel 2. Hieruit blijkt dat vrouwen een sterkere institutionele gebondenheid vertonen dan mannen. Dit gedrag is in de hypothese weergegeven.

5. Mannen zullen zich in het algemeen meer vrijheden permitteren dan vrouwen van dezelfde leeftijd.

Bij Kooy (14) vinden wij grond voor deze hypothese. Onder de meest krachtig bevestigde hypothesen uit het onderzoek naar jeugd en sexualiteit blijkt de hypothese te zijn die stelt dat: "meisjes een restrictiever houding tegenover voorechtelijke vrijheden blijken te hebben dan jongens". Hierop is de door ons genoemde hypothese gebaseerd.

6. Mannen zullen in het algemeen meer tegen de wil van de ou-

TABEL 2. Relatie van mannen en vrouwen met de andere sexe naar leeftijd

	In procenten					totaal
	leeftijd 15.5-16	17	18	19	20-21.5	
Mannen						
- verkering	12	12	28	32	41	25
Vrouwen						
- verkering	31	39	53	64	65	49

ders ingaan dan vrouwen.

Bij Kooy (15) vinden wij enige aanwijzingen voor deze hypothese. In de literatuur komen wij het begrip "dubbele moraal" tegen. Hiermee wordt bedoeld dat vrouwen zich minder vrijheden mogen permitteren dan mannen. Dit met twee maten meten lijkt ons ook voor te komen bij het gedrag van de ouders jegens zoon of dochter ten aanzien van de partnerselectie. Dit zou dan kunnen betekenen dat mannen hierdoor meer in de gelegenheid worden gesteld zich te onttrekken aan het ouderlijk gezag. Er is een klimaat aanwezig waar het legitiem is zich tegen dit gezag te verzetten. Bij vrouwen zal dit veel minder het geval zijn. Zij behoren de ouderlijke gezagsregels op te volgen.

7. Vrouwen zullen bij conflicten meer contact opnemen met niet-gezinsleden dan mannen.

Voor deze hypothese zijn geen expliciete aanwijzingen aanwezig in de literatuur. Wel vinden wij bij Straver en De Boer de conclusie dat: "meisjes vaker speciale vriendschapsrelaties hebben dan jongens" (16). Wij nemen aan dat dit feit ertoe kan leiden - waarbij ook de eerder genoemde "dubbele moraal" een betekenis kan hebben - dat vrouwen eerder geneigd zijn buiten het gezin raadgevers te consulteren dan binnen deze eigen primaire groep.

Bij deze zeven hypothesen staan de variabelen geslacht en leeftijd centraal. Uitgangspunt is geweest dat mannen een meer manifest actief gedrag vertonen bij de partnerselectie dan vrouwen. Hiermee wordt echter niet gezegd dat mannen bijvoorbeeld altijd actiever zijn dan vrouwen. Er wordt namelijk niet ingegaan op de belevingskant van het een en ander. Het gaat hier om kwantificeerbare gegevens. Ogenschijnlijk hebben de hypothesen voor sommigen een sjablone-achtig karakter. Mannen staan meer in de wereld dan vrouwen, zij treden handelend op, de vrouw ondergaat de avances van de man passief. Zij wacht af tot de ware Jacob komt. Dit is niet de intentie van de zeven hypothesen geweest. Het gaat hier om het registreren van feitelijkheden. De diepte en intentie zijn hier niet gemeten.

TABEL 3. Bestaande huwelijken naar leeftijdsverschil echtgenoten.
Volkstelling 1971

Leeftijdsverschil	In procenten	
	Eerste huwelijken 1971	
Man ouder:		
15 jaar en meer		0,6
10-15 jaar		2,7
5- 9 jaar		19,8
1- 4 jaar		50,6
Man en vrouw in hetzelfde jaar geboren		10,9
Man jonger:		
1- 4 jaar		13,6
5- 9 jaar		1,6
10 jaar en meer		0,2

De volgende zes hypothesen betreffen het - eveneens in de literatuur gesignaleerde - homogamiepatroon. Bezien zal worden of deze hypothesen in dit onderzoek naar partnersselectie bevestiging kunnen vinden:

8. Mannen zullen in het algemeen bij huwelijkssluiting iets ouder zijn dan hun partner (toetsing populatie jongeren en populatie ouders).

In de literatuur wordt het verschijnsel homogamie gedefinieerd als het hebben van een gelijke sociale en culturele achtergrond van huwelijkspartners. Dit is in het eerste hoofdstuk vermeld. Leeftijd bij huwelijkssluiting kan beschouwd worden als een variabele die licht kan werpen op het gesignaleerde homogamiepatroon. Het is echter een uitzonderlijke variabele. Deze variabele, ordinaal van aard, vertoont bij de huwelijkssluiting niet de gelijkheid, maar het constante verschil van enige jaren als ingang bij partnersselectie. In de censusmonografieën die gebaseerd zijn op CBS-statistieken vinden wij deze gegevens terug. Dit blijkt uit tabel 3 (17).

9. Aangaande het beroep zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren)..

Deze hypothese vindt grond in het eerste hoofdstuk en wel in de paragraaf over de sociale status. Met betrekking tot het Nederlandse taalgebied, dienen vooral de studies van

Van Tulder (18) te worden vermeld.

10. Aangaande het opleidingsniveau zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren en populatie ouders).

Ook ten aanzien van deze hypothese wordt verwezen naar het eerste hoofdstuk. In het literatuur-overzicht met betrekking tot opleidingsniveau en partnerselectie dient ook de laatste volkstelling genoemd te worden.

11. Aangaande de kerkelijke gezindte van huwendes zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren en populatie ouders).

De literatuur over kerkelijke gezindte en homogamie behoort tot de meest uitgebreide op dit terrein. In de paragraaf kerkelijke en religieuze achtergrond wordt, in het eerste hoofdstuk, hier uitvoerig op ingegaan.

12. Aangaande de urbanisatiegraad van de plaats waar men het langst heeft gewoond zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren).

Ten aanzien van deze hypothese geldt dat in de literatuur hier ook uitgebreid melding van is gemaakt. In het bijzonder kunnen het werk van de Belgen Henryon en Lambrechts (19) en van de Fransman Girard (20) worden genoemd.

13. Aangaande de urbanisatiegraad van de geboorteplaats zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren).

Een overzicht van de geografische positie in verband met partnerkeuze levert o.a. Hoekstra in zijn studie over het trouwen van inwoners van de Noordoostpolder. Zijn belangrijkste conclusie is dat "in ons automobiele tijdperk de huwelijken worden gesloten op korte afstand en dat de uitrekking van huwelijksvelden in de tijd gemeten slechts gering is ten opzichte van de toegenomen mogelijkheden tot het sluiten van contacten op grotere afstand" (21).

Van overkoepelende aard, maar samenhangend met de hypothesen acht tot en met dertien, is de volgende:

14. In combinatie zullen de kenmerken van gehuwden homogam

zijn.

De belangrijkste inspiratiebron voor het opnemen van deze hypothese vormt het in belangrijke mate ontbreken van deze benaderingswijze in de literatuur. Aanwijzingen ten aanzien van deze hypothese worden gevonden in de analyse van de volkstelling 1971. Van de 3.019.438 bestaande huwelijken bleken er in 1971 1.167.597 volstrekt homogam te zijn (38,7%) bij beschouwing van de 3 variabelen kerkelijke gezindte, opleidingsniveau en leeftijd (22). Deze hypothese zal bij de toetsing echter wel problemen opleveren omdat bij een geringe celvulling materiaal overblijft dat nauwelijks analyseerbaar zal zijn. Bij de analyse zal worden uitgegaan van deelpopulaties in die zin dat bepaalde categorieën zullen worden samengevoegd.

Naast de eerder genoemde veertien hypothesen, die voor het belangrijkste deel berusten op de kernvariabelen, zijn ook hypothesen opgenomen die betrekking hebben op het doen en laten van de partnerzoekende jongeren in de periode voor het huwelijk. Deze hypothesen luiden als volgt:

15. De partnerselectie van jongeren zal zich in belangrijke mate binnen de recreatieve sfeer afspelen.

Bij Van Hessen (23) komen we het beeld tegen dat de partnerselectie zich binnen "het samen jong zijn" afspeelt. Er is sprake van een jeugdcultuur. Deze jeugdcultuur vindt in sterkere mate plaats binnen de recreatieve sfeer dan direct binnen school en werk.

Naast deze hypothesen zullen ook toetsingen worden verricht in vergelijking met de populatie van de ouders. De volgende hypothesen zullen hier worden gezien.

16. In het algemeen zullen de huwelijkspatronen van de "pas gehuwden" en van de "ouders" als homogam getypeerd kunnen worden.

Ook deze hypothese berust voor een belangrijk deel op de gegevens die uit de volkstelling 1971 zijn verkregen. Bij de cohortbenadering (huwelijksjaar) kwamen sterke homogene tendensen met betrekking tot de variabelen opleidingsniveau en kerkelijke gezindte en in iets andere zin

leeftijd, naar voren (24). Nagegaan wordt of deze gesignaleerde trend ook in dit materiaal aanwezig is. Deze hypothese komt in het slotgedeelte van het vijfde hoofdstuk aan de orde.

17. De huwelijken van de ouders zullen, gerelateerd aan de kerkelijke gezindte, homogamer blijken dan de huwelijken van de jongeren.

Mede gelet op de secularisatie (zie onder meer het gestelde over dit onderwerp in het boek van Kooy "het modern-Westers gezin" (25), nemen wij aan dat deze beweging invloed heeft op de partnerselectie.

18. De huwelijken van de ouders zullen, gerelateerd aan het opleidingsniveau, homogamer blijken dan de huwelijken van de jongeren.

Door de algemene stijging van het opleidingsniveau en vooral door de grotere differentiatie in opleidingen menen wij dat deze hypothese bij een analyse van partnerselectie van betekenis is.

19. Indien de ouders een heterogaam huwelijk hebben, zullen de kinderen in belangrijke mate eveneens een heterogaam huwelijk hebben.

Eigen hypothese. Kinderen die door het socialisatieproces in sterke mate met verschillende culturele achtergronden in aanraking komen, zullen dit in gedraging ook bij de partnerselectie opnemen. Enige aanwijzingen voor deze hypothese kunnen worden gevonden in de inaugurele rede van De Jager (26).

20. Indien de ouders een homogaam huwelijk hebben, zullen de kinderen in belangrijke mate eveneens een homogaam huwelijk hebben.

Eigen hypothese. Complementair aan de voorafgaande hypothese.

21. Indien er tussen ouders en kinderen problemen zijn, kan dit in belangrijke mate worden toegeschreven aan verschillen tussen kenmerken van de ouders en kenmerken van de kinderen (kenmerken: kerkelijke gezindte en opleidingsniveau).

Eigen hypothese. Uitgangspunt vormt hier dat homogamie

kan leiden tot een weg die betrekkelijk snel tot meningsovereenstemming kan leiden. Men is het van tevoren eens over gedragingen, doeleinden en verwachtingen. Er is - bij homogamie - een zekere voorgegevenheid aanwezig. Bij de start van een relatie - hier tussen kinderen en schoonkinderen - is het aannemelijk dat de ouders invloed pogen uit te oefenen. Bij overeenstemming tussen "grondhoudingen" - die naar wij menen aanwezig zullen zijn bij homogaaam gehuwden - zal de relatie tussen ouders en kinderen minder conflictueus verlopen dan bij geen overeenstemming, dus bij heterogamie tussen ouders en kinderen.

2.2. De methode van onderzoek en de steekproefverantwoording

Gegeven de probleemstelling, werd voor de hierna beschreven werkwijze van onderzoek gekozen.

Allereerst diende het onderzoek aan een drietal basisvoorwaarden te voldoen:

- a. ondervraging van de beide huwelijkspartners op een zodanige wijze, dat wederzijdse beïnvloeding zoveel mogelijk werd vermeden;
- b. selectie van huwelijkspartners, die in een recent verleden voor de eerste keer getrouwd zijn. Met het oog op dit recente verleden, werden in principe vraaggesprekken gevoerd met echtparen uit de huwelijkscohorten 1972, 1973 en 1974 (met een kleine aanvulling uit 1975). Afgezien ervan, dat de verstrekte antwoorden een relatief geringe vertekening zullen vertonen, doordat omstandigheden en gebeurtenissen met betrekking tot verkering, verloving en huwelijksluiting nog tamelijk vers in het geheugen van de ondervraagden liggen, strookte de keuze van deze huwelijkscohorten met de derde voorwaarde, namelijk;
- c. ondervraging van de ouders van de in eerste instantie benaderde huwelijkspartners. Het is duidelijk, dat de trefkans om beide ouders van man en/of vrouw in een tweede fase van het onderzoek te betrekken, groter is naarmate het huwelijk van de kinderen recenter is gesloten.

Naast het voldoen aan deze drie basisvoorwaarden was het van belang om van de recent gehuwden een representatief bestand te verkrijgen. Hiervoor stonden twee wegen open. Screening naar huwelijksjaar op basis van een aselechte steekproef of gebruik maken van een reeds aanwezig adressenbestand, waar een dergelijke voorselectie op betrekkelijk simpele wijze kon worden verricht.

Vanuit louter praktische en kosten-overwegingen werd gekozen voor het laatste. Er kon worden beschikt over de uitkomsten van de zogenaamde mini-census, een in 1975 bij netto 11.711 huishoudens gehouden inventarisatie van in hoofdzaak demografische gegevens.

Deze mini-census vond plaats in 463 gemeenten in Nederland. Het onderzoek besloeg alle gemeenten met meer dan 4.176 woningen. Van de "self-selective" gemeenten waren er 220. Daarnaast werden 243 gemeenten met minder dan 4.176 woningen aan het bestand toegevoegd. De verhouding van het aantal woningen tussen beide categorieën is 76% tegen 24% (27).

Binnen alle gemeenten van de steekproef werden voor dit onderzoek adressen getrokken van degenen die in de jaren 1972, 1973 en 1974 in het huwelijk waren getreden met een kleine aanvulling voor wat betreft 1975. Het bestand omvatte 687 adressen. Na huisbezoek bleken 127 adressen niet bruikbaar; 57 adressen waren foutief of de bewoners waren inmiddels verhuisd, 44 adressen bleken niet bruikbaar omdat één van de huwelijkspartners of beide partners niet voor de eerste keer waren gehuwd en op 16 adressen bleken de partners voor 1972 te zijn gehuwd. Uiteindelijk bleven er 570 bruikbare adressen over. In de tabellen 4 en 5 worden de resultaten gegeven van het veldwerk in de eerste fase. Aan het slot van de gesprekken in de eerste fase werd nagegaan of de ouders van de respondent beiden in leven waren en zo ja, in hoeverre samenwondend en op welk adres. Op deze wijze werden 493 adressen verkregen. Het resultaat van het veldwerk in de tweede fase is in de tabellen 6 en 7 gegeven.

Uit het voorafgaande blijkt dat we te maken hebben met drie onderzoekspopulaties: de mini-census, het partnerselectie-on-

TABEL 4. De wijze waarop de steekproef werd getrokken van de gehuwden 1972-1975 naar regio

	Totaal	r e g i o				Zuid
		De vier grote steden	Het overige Westen	Noord	Oost	
Totaal aantal bezochte adressen	570	55	196	65	121	133
	In procenten					
Interview geweigerd	25	31	26	28	26	18
Niet thuis na drie bezoeken	6	18	6	5	4	6
Eén van de partners langdurig afwezig	4	2	3	5	7	2
Geslaagd interview	65	49	65	62	63	74
Aantal dubbel-interviews	370	27	128	41	76	98

derzoek bij de gehuwden 1972-1975 en het onderzoek van de ouders.

Met betrekking tot de eerste twee populaties valt te melden dat landelijke representativiteit is nagestreefd. De populatie van ouders en schoonouders bezit dit kenmerk uiteraard niet.

Bij het interpreteren van de resultaten, welke men verkrijgt door gebruik te maken van steekproeven, dient rekening te worden gehouden met het feit, dat de uitkomsten in meerdere of mindere mate kunnen afwijken van de gegevens die men zou verkrijgen als men het gehele universum zou ondervragen. De minicensus is gebaseerd op een aselechte trekking van adressen in 463 gemeenten. Gezien het feit, dat alle in aanmerking komende adressen werden gebruikt (huwelijkscohorten 1972, 1973, 1974 en 1975), is het mogelijk om aan de hand van het in bijlage 1 opgenomen nomogram de marges te berekenen waarbinnen, volgens de waarschijnlijkheidstheorie, de werkelijke uitkomsten zullen liggen, uitgaande van een zeker betrouwbaarheidsniveau met betrekking tot het onderzoek naar de partnersselectie in de eerste fase. Ten aanzien van de steekproef in de tweede fase van het onderzoek is een dergelijke procedure niet mogelijk, omdat het

hier duidelijk gaat om een afgeleide steekproef, terwijl de omvang van het universum onbekend is. Hoe uiteindelijk tot de onderzoekspopulatie is gekomen, wordt in tabel 4 beschreven. Daarna gaan we in op de vraag of het aantal geïnterviewden, alsmede de spreiding van de geïnterviewden, een zinnvolle analyse van de partnerselectie mogelijk maken.

Het blijkt dat de weigeringen over de gehele linie hoog zijn. Een uitzondering vormen de provincies Zuid-Limburg en Noord-Brabant. Hier bleef het aantal weigeraars zeven procent onder het landelijk gemiddelde.

Daarnaast bleken de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) het hoogste percentage weigeraars te hebben. Voor de niet thuis gevallen gold hetzelfde. Bezien we de redenen van weigering, dan blijkt dat ruim een derde van de weigeraars een duidelijke verklaring aanvoerde: bezwaren tegen de aantasting van de intieme levenssfeer. Ruim de helft van de weigeraars gaf een onduidelijke verklaring op en de overigen waren door omstandigheden met betrekking tot studie, beroep of

TABEL 5. De wijze waarop de steekproef werd getrokken van de gehuwden 1972-1975 naar karakter der gemeente

	Totaal	Karakter der gemeente			
		Steden met meer dan 100.000 inwoners	Steden met 100.000 - 20.000 inwoners	Overige Stadjes	Platteland
Totaal aantal bezochte adressen	570	135	202	85	148
In procenten					
Interview geweigerd	25	24	29	27	19
Niet thuis na drie bezoeken	6	12	3	5	7
Eén van de partners langdurig afwezig	4	4	5	2	2
Geslaagd interview	65	60	63	66	72
Aantal dubbel-interviews	370	81	126	56	107

huwelijksproblemen niet bereid aan het onderzoek mee te werken. Bij een opsplitsing naar karakter der gemeente bleek het platteland belangrijk minder weigeraars op te leveren dan de stedelijke gebieden. Uit een combinatie van de tabellen 4 en 5 kwam naar voren dat het Westen een ongunstig beeld van weigering vertoont in vergelijking met de rest van het land.

De gunstigste resultaten werden behaald in de noordelijke steden (100.000-20.000) en op het oostelijke platteland. Het lagere percentage weigeraars in het zuiden is toe te schrijven aan de relatief hoge graad van toestemming in de steden met meer dan 100.000 inwoners.

Een verklaring voor het weigeren van de interviews is in het bovenstaande slechts ten dele gegeven. De privacy-gevoeligheid is de laatste jaren een belangrijk obstakel gaan vormen voor sociaal-wetenschappelijk veldwerk. Het onderwerp van het survey bleek bij verschillende geïnterviewden de privacy-gevoeligheid te versterken. In de introductie-brief werd gesproken van partnerkeuze; een niet onbelangrijk aantal geïnterviewden bleek dit woord te verwarren met partnerruil. Bovendien lag één van de belangrijkste oorzaken van weigering in de opzet van het onderzoek besloten. Er dienden geen individuen geïnterviewd te worden, maar echtparen. In belangrijke mate is het voorgekomen dat de vrouw wel toestemming gaf voor een interview, maar de man uiteindelijk weigerde.

Van veel belang is, in hoeverre de uiteindelijk verkregen 370 pas-gehuwden een representatief gedeelte vormen van het universum. Om dit na te gaan werden de pas gehuwden uit het onderzoek vergeleken met de pas gehuwden uit het universum. Dit universum bestaat uit de voor de eerste maal gehuwden in 1972, 1973, 1974 en 1975 (28).

In absolute aantallen werden in die periode 296.255 eerste huwelijken gesloten. De verhouding steekproef tot universum bedroeg dus ongeveer 1 : 800. Er stonden twee reële mogelijkheden open om de steekproef met het universum te vergelijken, namelijk via de variabele wederzijdse leeftijd bij huwelijksluiting en de variabele wederzijdse kerkelijke gezindte bij huwelijksluiting.

Naar het kenmerk wederzijdse leeftijd bij huwelijksluiting bleken geen significante verschillen tussen steekproef en universum op te treden (29). Een significant, maar zeer gering verschil trad wel op naar het kenmerk wederzijdse kerkelijke gezindte (30). Dit verschil gaf echter geen aanleiding om tot herweging van de steekproef over te gaan. Daarnaast is het van belang op te merken dat de variabele kerkelijke gezindte in de steekproef een andere betekenis heeft dan de variabele kerkelijke gezindte uit de bevolkingsboekhouding. In tegenstelling tot de vraagstelling bij de bevolkingsboekhouding is in het onderzoek niet de vraag opgenomen tot welk kerkgenootschap zich men rekent op het moment van huwelijksluiting. Dit is bewust gedaan, omdat men zich enerzijds waarschijnlijk moeilijk nog kan voorstellen welk kerkgenootschap precies is opgegeven bij de ondertrouw en anderzijds een dergelijke vraag in het onderzoek geen verdere rol meer zou vervullen. In het survey is gevraagd binnen welke kerkelijke gezindte men is grootgebracht. Het sample van de pas-gehuwden was naar een aantal sociale kenmerken als volgt verdeeld: 39% van de mannelijke respondenten gaven op buitenkerkelijk te zijn. 37% gaf op rooms-katholiek te zijn, 12% nederlands hervormd, 10% gereformeerd en 2% anderskerkelijk. Bij de vrouwen bleek 36% buitenkerkelijk te zijn, 38% rooms-katholiek, 14% nederlands hervormd, 10% gereformeerd en 2% anderskerkelijk. Bij een indeling naar het welstandsniveau bleek van de geïnterviewde echtparen 8% tot het hoogste stratum te behoren (directeuren van grote ondernemingen, staffunctionarissen, academici, e.d.), 11% werd ingedeeld in het volgende stratum (ambtenaren in de hogere en middenposities, oude middenstand, e.d.), 19% behoorde tot het op twee na hoogste stratum, 56% moest worden gerekend tot de categorie van geschoolde arbeiders, e.d., 6% van de echtparen bestond uit gezinnen van niet-geschoolde arbeiders.

De indeling naar opleidingsniveau van de respondenten kwam in grote lijnen overeen met de indeling in welstandsklassen, zij het met het verschil dat de mannen vaker een hogere opleiding hadden genoten dan de vrouwen. Een overzicht van de verdeling

TABEL 6. De wijze waarop de steekproef van de ouders werd getrokken naar regio

	r e g i o					
	Totaal	De vier grote steden	Het overige Westen	Noord	Oost	Zuid
Totaal aantal bezochte adressen	493	44	155	69	95	130
In procenten						
Interview geweigerd	17	20	19	16	15	17
Niet thuis na drie bezoeken	5	7	5	9	3	3
Eén van de partners langdurig afwezig	2	-	4	1	-	3
Geslaagd interview	76	73	72	74	82	77
Aantal dubbel-interviews	373	32	112	51	78	100

naar woongebied is in de tabellen 4 en 5 reeds gegeven.

Nadat de pas gehuwden waren geïnterviewd is naar het adres van de ouders gevraagd. Indien beide ouders in leven waren en samenwoonden werd dit adres gebruikt voor de tweede fase van het onderzoek, de ondervraging van de ouders. Op deze wijze werden 493 adressen verkregen. Maximaal zou het mogelijk zijn geweest om 2 x 370 = 740 adressen te verzamelen. Gelet op de invloed van de sterfte en de echtscheiding, enkele weigeringen om het adres van de ouders door te geven en de ouderparen die niet in Nederland verbleven, achten wij een verzamelingspercentage van ongeveer 65% een redelijk resultaat.

Het oorspronkelijke bestand van de ouders omvatte, zoals reeds gezegd, 493 adressen. Na huisbezoek bleken ook bij deze populatie weigeringen, niet thuis gevallen e.d. op te treden. Uiteindelijk bleken 373 ouderparen bereid aan het onderzoek volledige medewerking te verlenen. De wijze waarop deze steekproef werd getrokken, wordt weergegeven in de tabellen 6 en 7.

In vergelijking met de steekproef van de pas gehuwden blijken de weigeringen van de ouders over de gehele linie minder

groot te zijn geweest. Enerzijds kan dit waarschijnlijk worden toegeschreven aan een geringere privacy-gevoeligheid. Bij de Volkstelling 1971 bleek dat het vooral jongeren waren die ernstig bezwaar maakten tegen dit onderzoek (31). Anderzijds is het duidelijk dat de relatie tussen ouders en kinderen ook van invloed is geweest op het al dan niet weigeren van het interview. Wij veronderstellen dat, als de verhouding tussen de kinderen en de ouders c.q. schoonouders slecht is, men minder bereid is zich te laten interviewen dan als de relatie goed te noemen is.

De weigeringen bij de ouders, gerangschikt naar het karakter van de gemeente, geven een coherent beeld te zien. Over de hele linie zijn de weigeringen ongeveer gelijk (17-18%). De ouders die weigerden, bleken een wat minder duidelijke verklaring te geven voor hun weigering. Een kwart van de weigeraars gaf te kennen dit te doen uit privacy-motieven. Huwelijksproblemen werden niet opgegeven als oorzaak van de weigering. Wel, zoals we memoreerden, familiemoeilijkheden. De weigeraars onder de ouders bleken voorts de beroepssituatie

TABEL 7. De wijze waarop de steekproef van de ouders werd getrokken naar karakter der gemeente

	Totaal	Karakter der gemeente			
		Steden met meer dan 100.000 inwoners	Steden met 100.000 - 20.000 inwoners	Overige Stadjes	Platteland
Totaal aantal bezochte adressen	493	110	152	67	130
	In procenten				
Interview geweigerd	17	17	17	18	17
Niet thuis na drie bezoeken	5	10	4	6	1
Eén van de part- ners langdurig afwezig	2	-	2	7	2
Geslaagd interview	76	73	77	69	80
Aantal dubbel- interviews	373	80	117	46	130

niet als reden van weigering op te geven. Het geslacht van de kinderen (zoon of dochter) bleek geen enkele invloed te hebben op het al dan niet toestaan van het interview.

In tegenstelling tot de steekproef van de kinderen is de steekproef van de ouders niet representatief voor oudere huwelijkscohorten. Een beschrijving van de ouders naar een aantal kenmerken kunnen we wel leveren: 20% van de vaders gaven op buitenkerkelijk te zijn, 43% was rooms-katholiek, 21% nederlands hervormd, 11% gereformeerd en 3% anderskerkelijk. Deze cijfers van de man komen vrijwel overeen met die van de vrouw. De vrouwen waren als volgt verdeeld: 17% buitenkerkelijk, 44% rooms-katholiek, 23% nederlands hervormd, 11% gereformeerd en 3% anderskerkelijk. In vergelijking met de kinderen zien we bij de ouders aanzienlijk meer aangeslotenen bij een kerkgenootschap.

Bij de identieke indeling naar welstandsniveau bleek van de ouders 4% tot de hoogste categorie te behoren, 9% tot het volgende stratum, 21% tot de middelbare rangen, 40% tot de categorie geschoolde arbeiders en 26% tot de categorie van de ongeschoolde arbeiders. Ook deze cijfers wijken belangrijk af van die van de kinderen. De kinderen nemen duidelijk hogere posities in op de maatschappelijke ladder. Dit valt heel wel te verklaren uit het hogere onderwijsniveau van de kinderen. Van de kinderen had ongeveer de helft minimaal middelbaar onderwijs gevolgd, van de vaders 20% en van de moeders slechts 13%. Een indeling naar leeftijd geeft te zien dat 16% van de vaders ouder is dan 65 jaar, van de moeders bleek dit 6% te zijn.

Tenslotte dient vermeld te worden dat er sprake is van twee hoofdpopulaties die van kinderen en die van de ouders. De populatie van de ouders is te verdelen in een populatie van eigen ouders en schoonouders. In aantallen paren gaf dit een verdeling als in tabel 8.

De navolgende hoofdstukkenindeling is aldus. In het derde hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de partnerselectie bij de jongere generatie. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het verzamelde empirische materiaal. In het vierde hoofd-

TABEL 8. De samenstelling van de deelpopulaties

Deelpopulatie gehuwden 1972-1975	370 paren
Deelpopulatie ouders	373 paren, waarvan een interview niet bruikbaar
Waaronder:	
Deelpopulatie ouders en schoonouders	102 x 2 paren = 204 paren
Deelpopulatie ouders man	88 paren
Deelpopulatie ouders vrouw	80 paren

stuk komt de partnerselectie van de oudere generatie aan de orde in vergelijkend perspectief. In het vijfde hoofdstuk wordt ingegaan op de analyse van de hypothesen. De toetsing staat hier centraal. In het zesde en slothoofdstuk komt naast de beleidsrelevantie het belang van dit onderzoek voor de theorievorming aan de orde. Tevens zal in dit hoofdstuk worden aangegeven op welke gebieden mogelijk verder onderzoek geboden is. Het geheel zal worden afgesloten met een samenvatting en een literatuuroverzicht.

3. DE SELECTIE VAN EEN PARTNER IN DE JAREN ZEVENTIG

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk zal een beschrijving worden gegeven van de partnerselectie van degenen, die in de periode 1972-1975 zijn gehuwd. Deze populatie wordt afwisselend aangeduid met "jongeren", "pas gehuwden" of "kinderen". Naast de gemeenschappelijke periode van huwelijksluiting is er binnen de populatie een tweede overeenkomst aanwezig: allen zijn voor de eerste keer gehuwd. Hertrouwen zijn buiten het onderzoek gelaten om het beeld der gehuwden zuiver te houden.

Allereerst willen wij in dit hoofdstuk ingaan op een aantal aspecten van de eerste ontmoeting met de latere huwelijkspartner. De variabelen kerkelijke gezindte, opleidingsniveau, beroep, huwelijksleeftijd en geslacht komen aan de orde. Tevens wordt bezien waar jongeren elkaar treffen. Vervolgens wordt de geografische afstand behandeld. In de derde paragraaf van dit hoofdstuk komen enkele omstandigheden bij de ontmoeting met de latere huwelijkspartner aan de orde. Het aantal vriendjes en vriendinnetjes speelt hier een rol, de aard van de relatie (los/vast) wordt gezien. De leeftijd vormt in deze paragraaf een niet onbelangrijke ingang. Daarna, in de vierde paragraaf wordt ingegaan op homogamie. Bij de behandeling van de vraag: "wie ontmoet wie?" komen de variabelen met betrekking tot de kerkelijke gezindte wederom aan de orde. Bovendien wordt gezien in hoeverre er sprake is van homogamie bij variabelen als: huwelijksleeftijd, schoolopleiding, het aantal vriendjes/vriendinnetjes voor het huwelijk. In de laatste paragraaf wordt verder op een aantal activiteiten der jongeren ingegaan. Van betekenis in deze paragraaf is de mening van derden over het handelen der jongeren, vooral de mening der ouders.

3.2. Aspecten bij de eerste ontmoeting

Uit de literatuur (1) is op te maken dat men de latere huwelijkspartner veelal voor de eerste keer in de recreatieve sfeer ontmoet. Ons land vormt hierop geen uitzondering. Van de jongeren geeft precies 50% op dat zij hun latere huwelijkspartner in het café, de disco, de bioscoop of de jeugdsociëteit voor de eerste keer hebben ontmoet. De familie, de kennis en de ontmoeting direct in het ouderlijk gezin van de partner scoren de tweede categorie (18%). Niet te vatten onder één categorie is 13% van de jongeren. Op straten en in parken komt 9% van de jongeren elkaar tegen. En op het werk, op school of gedurende een cursus 8%. Een en ander is reeds in het eerste hoofdstuk vermeld. Van betekenis is het te bekijken of er verschillen optreden binnen categorieën. De ontmoetingsplaats is uitgezet tegen de variabelen kerkelijke gezindte, huwelijksleeftijd, opleidingsniveau en beroep. Deze gegevens zijn afzonderlijk voor mannen en vrouwen vermeld.

Ten aanzien van de variabele kerkelijke gezindte kunnen belangrijke verschillen voor de diverse categorieën worden geconstateerd. De kerkelijke gezindte heeft hier de betekenis van het geloof waarin men is grootgebracht. Het gaat dus om de kerkelijke achtergrond van de latere huwelijkspartners. Meer dan de helft van de mannen met een rooms-katholieke achtergrond kwam hun latere partner in het café of de danszaal tegen. Maar ook de hervormde mannen bleken frequent hun partner in deze gelegenheden te hebben gevonden (49,4% van deze mannen). De gereformeerden bleken echter in het café niet veelvuldig (15%) een partner te vinden. De buitenkerkelijken en degenen die tot een ander kerkgenootschap behoorden, namen een middenpositie in (28,6% resp. 21,4%). De overige ontmoetingsplaatsen scoorden niet buitengewoon hoog. Wel is vermeldenswaard dat de gereformeerden meer dan de andere mannen de aanstaande vrouw bij de ouders thuis troffen (17,5%). De statistische verschillen berustten niet op toeval ($P=0,00$). De kerkelijke gezindte bij de vrouwen leverde eveneens verschillen op, ofschoon minder grote dan bij de man-

nen. Ook de vrouwen met een rooms-katholieke achtergrond bleken hun partner voor de eerste keer in het café en in de danszaal te hebben gevonden.

Uit de gegevens valt op te maken, dat vooral de mannen en de vrouwen met een rooms-katholieke achtergrond elkaar troffen in de recreatieve sfeer (61% resp. 50%). Van belang is ook om te bezien of het ouderlijk gezin en de familie verschillen hebben opgeleverd. Dit is eigenlijk niet het geval. Als eerste ontmoetingsplaats neemt het ouderlijk huis of het huis van oom en tante, grootvader en grootmoeder een ondergeschikte positie in. De enige uitzondering vormen de hervormde meisjes. Ruim 11% van hen gaf op, de partner voor de eerste keer ten huize van juist genoemde verwanten te hebben ontmoet.

Het opleidingsniveau van de man vertoonde geen significante verschillen bij een differentiatie naar eerste ontmoetingsplaats. Sterke verschillen kwamen wel bij de vrouw naar voren ($P=0,00$). De laagst opgeleide meisjes kwamen hun partner meer dan elke andere categorie tegen binnen het gezins- en familieverband of direct bij de aanstaande thuis. Ruim 21% van de laagst opgeleide meisjes trof de latere huwelijkspartner in de directe recreatieve sfeer. Het gemiddelde van alle meisjes lag ten aanzien van dit laatste item boven de 60%. Een ander tamelijk opvallend gegeven is dat vrouwen met de hoogste opleiding (universiteit) niet de context konden noemen waarbinnen zij de latere huwelijkspartner hadden ontmoet. Ofschoon het hier om zeer kleine aantallen gaat (slechts vier vrouwen voldeden aan deze eis) kan dit een indicatie zijn voor de partnerkeuze bij hoger opgeleiden en wel in die zin dat ten aanzien van deze partnerselectie eigen wegen werden gekozen. Uit het cijfermateriaal bleek dat de meisjes met huishoudschool (de categorie met lagere school en nog een aanvullende opleiding, d.i. ruim 52% van deze respondenten) de latere partner in het café, de disco of danszaal tegen zijn gekomen. Het beroep van de man voor zijn trouwen leverde geen significante verschillen op. Dit is eveneens het geval bij de vrouwen.

De huwelijkleeftijd van de vrouw gaf wel een verschil te zien ($P=0,00$). De meisjes die op zeer jeugdige leeftijd in

TABEL 1. De context tot de eerste ontmoeting (populatie: jongeren)

Aanleiding	Aantal	In procenten
Geen bepaalde context	213	57,9
Fuif, feestje	42	11,4
Kermis, carnaval	18	4,9
Vakantie	16	4,3
Sport	10	2,7
Bijeenkomst	13	3,5
Anders	56	15,2

N = 368

het huwelijk zijn getreden, kwamen hun partner vaker tegen in de eigen directe omgeving (thuis) en bij familieleden dan de andere groeperingen.

Naast de vraag naar de ontmoetingsplaats is ook een vraag opgenomen naar de aanleiding tot de eerste ontmoeting. De verdeling van de totale onderzoekspopulatie (jongeren) is in tabel 1 weergegeven.

Uit deze tabel blijkt duidelijk dat meer dan de helft van de jongeren geen directe omlijsting kon noemen bij de eerste ontmoeting. Dit betekent niet dat de ontmoeting toevallig was, dat men elkaar tegen het lijf liep. Daartoe kwam te duidelijk uit het voorafgaande naar voren dat er aanwijsbare ontmoetingsplaatsen aanwezig zijn. Tijdens de eerste ontmoeting was er in ruim de helft van de gevallen geen omlijsting van een andere activiteit.

Bij een verdere analyse van de context tot de eerste ontmoeting treden er wel verschillen aan het licht. Met betrekking tot de kerkelijke gezindte bleek dat de vrouw met een buitenkerkelijke achtergrond meer dan enige ander haar partner trof zonder dat daar een bijzondere aanleiding of context toe was (72,1%). De meisjes met een rooms-katholieke achtergrond bleken significant meer dan de overige groeperingen een partner te hebben gevonden tijdens het carnaval. Toch gaat het hier om kleine aantallen (7,9% van de meisjes met een rooms-katholieke achtergrond). De meisjes met een gereformeerde achtergrond vormden de enige groepering die in meerderheid wel een bepaalde aanleiding noemden voor de eerste ontmoeting.

Wellicht valt hier te denken aan een jongerenbijeenkomst in kerkelijk verband. Helaas is deze veronderstelling niet te staven met harde gegevens, omdat deze antwoordcategorie niet is opgenomen in de vragenlijst. Bij de mannen traden geen statistisch significante verschillen op.

Het opleidingsniveau gaf bij de mannen wel verschillen te zien ($P=0,03$). Mannen met alleen lagere school konden in bijna 85% niet de context noemen tot de eerste ontmoeting. De universitair gevormde mannen wisten echter in meerderheid wel een context te noemen. Wel dient ook hier de aantekening te worden gemaakt dat bij deze mannen door de constructie van de vraag geen nadere aanduiding kon worden verkregen. Bij de vrouwen zorgde het opleidingsniveau niet voor statistisch significante verschillen.

De variabele beroep toonde voor de vrouwen verschillen die als statistisch significant te beschouwen zijn ($P=0,03$). Een meerderheid van de geschoolde arbeidsters en de middelbare employé's wist een aanleiding voor de eerste ontmoeting te noemen. Dit in tegenstelling tot de overige beroepsgroepen. De huwelijksleeftijd van zowel mannen als van vrouwen leverde geen verschillen op.

Een eerste conclusie met betrekking tot de omstandigheden bij de eerste ontmoeting is hier op haar plaats. Een belangrijke rol speelden de dansgelegenheid en het café. We hebben hier te maken met gelegenheden die van plaats tot plaats, zelfs van straat tot straat van karakter kunnen verschillen. Onder de dansgelegenheid kan de moderne discobar worden begrepen, maar ook de discokelder, de achterzaal in het familiecafé, de pluche danszaal, de rijdende discotheek en wat dies meer zij. Het café komt in nog meer schakeringen voor: het buurtcafé, het jongerencafé, het dorpscafé, de tingeltangel, de drankzaak-met-de-rode-neonverlichting, het studentencafé, het chauffeurscafé zijn loten van dezelfde stam. Zowel de dansgelegenheid als het café geven voor uiteenlopende categorieën der bevolking verstrooiing en amusement. Voor de jongeren zijn er dan nog heel specifieke gelegenheden waar zij elkaar treffen. Het is daarom niet verwonderlijk dat bij-

na de helft van de jeugd de huwelijkspartner voor de eerste maal treft in een dergelijke openbare gelegenheid. Bij de opsplitsing naar categorieën valt op, dat vooral jongens en meisjes met een rooms-katholieke achtergrond hun partner voor het eerst in een café treffen. Dit behoeft geen verbazing te wekken, gelet op de sociale betekenis van het café in de rooms-katholieke provincies Noord-Brabant en Limburg. Op het platteland van Brabant en Limburg heeft het café duidelijk meer functies. Het is daar kieslokaal en vergaderzaal, het is trefpunt voor de lokale bevolking. Het café en het café-leven maken deel uit van het sociale leven in deze provincies. Het is dan ook aannemelijk dat de jongeren uit deze provincies elkaar treffen in de lokaliteiten waar ook de ouders, de buurtgenoten en de andere familieleden elkaar tegenkwamen. Daarnaast speelt ook in de stedelijke cultuur van deze provincies het café een gewichtige rol. Vele plaatsen kennen een centraal plein. Rond deze markt zijn vele horecagelegenheden gevestigd die voor elk wat wils opleveren. Let wel, wij gaan hier niet uit van een model waarin binnen één zaak het hele sociale en culturele leven van een stad of dorp zich afspeelt, de jeugd zal kiezen voor een eigen trefpunt. Een trefpunt dat de omgeving echter als normaal zal ervaren. De provinciale gebondenheid vormt ook de verklaring van de plaats van het carnaval bij rooms-katholieke meisjes. Moeilijker te plaatsen is het belang van het café en de dansgelegenheid bij de jongeren met een hervormde achtergrond. Hun gedrag lijkt sterk op de jongeren met een rooms-katholieke achtergrond, terwijl het voor de hand zou hebben gelegen dat zij zich meer zouden richten op de buitenkerkelijken. Het zou kunnen zijn dat deze jongeren meer op het platteland wonen en dat ook daar het café de functie heeft weten te bewaren van sociale ontmoetingsplaats. Duidelijk is dit beeld echter niet. Bij de gereformeerden is er wel een duidelijk beeld aanwezig. We hebben hier te maken met de minst gesecculariseerde groepering. In het calvinistisch leefpatroon passen de dans en het café niet goed. De tijd ligt nog maar kort achter ons dat van de preekstoel werd verkondigd dat juist de danszaal en het schenklokaal duivelse gelegenhe-

den waren. Het vermijden van het café past binnen de calvinistische zedeleer. Ingetogenheid maakt daar deel van uit. Niet het "carpe diem", maar het "memento mori" staat centraal. Maar er is nog een verklaring. De groepering der gereformeerden is nog hecht te noemen. Eigen instituties als de toogdag, de bijeenkomst en nu wellicht de debatinggroep, de plattelandsvereniging, de jongerenpartij, de eigen sportclub en het tamelijk hechte kerk- en gezinsverband kunnen erop wijzen dat deze partnerselectie zich buiten de café's afspeelt. Deze instellingen zijn niet nodig, een eigen weg wordt gekozen. Een weg binnen de eigen subcultuur.

Met betrekking tot het opleidingsniveau en de huwelijksleeftijd blijken ook het café en de dansgelegenheid een belangrijke rol te spelen, zoals reeds vermeld is. Dit geldt echter met uitzondering van de meisjes met de laagste opleiding en de meisjes die op jeugdige leeftijd huwen (tussen beide categorieën is een verband aanwezig). Deze groepering kwam haar toekomstige man, meer dan elke andere categorie, voor de eerste maal thuis, binnen het ouderlijk gezin, tegen. Een interpretatie van dit verschijnsel is moeilijk. Maar is het onlogisch te veronderstellen dat naast een sterke sociale controle van ouders en andere familieleden, de financiële omstandigheden hier een interveniërende rol spelen? De uitgaven voor café en disco zijn hoog. De verjaardag, het huwelijksfeest van de ouders zijn gelegenheden die worden aangegrepen om met de andere sexe kennis te maken. Althans in die zin dat de jongen door het meisje bij haar thuis wordt uitgenodigd. Het ouderlijk huis als treftpunt heeft bij de gereformeerden betekenis. Ook bij de categorie met de minste scholing vormt het ouderlijk huis frequent het eigen treftpunt bij de partnerselectie. Bij de gereformeerden hebben wij gesproken van een subcultuur. Een dergelijke uitspraak lijkt ons ook mogelijk ten aanzien van degenen met een laag opleidingsniveau. Het belangrijkste verschil tussen beide groeperingen ligt in de herkomst van de subcultuur. Bij de gereformeerden kunnen wij de wortels vinden in de protestantse ethiek. Bij de laaggeschoolden is de herkomst van de subcultuur wellicht geba-

TABEL 2. De afstand tussen het woonhuis van de partners bij de eerste ontmoeting

Afstand	Aantal	In procenten
Minder dan 1 km	52	14,1
1-5 km	106	28,7
6-10 km	65	17,6
11-20 km	68	18,4
21-50 km	35	9,5
Meer dan 50 km	43	11,7

N = 369

seerd op de sociale omstandigheden en/of de geringe financiële middelen. Ook hier speelt waarschijnlijk een rol het restant van die stedelijke cultuur die zeker in de jaren voor 1940 nog opgeld deed (Wijk-C, de Jordaan, Crooswijk, etc.). De straat speelde in deze buurten een belangrijke rol. De openbare weg kon worden beschouwd als een verlengstuk van de huiskamer. Gezelligheid en geborgenheid werden daar gezocht. Kenmerkend was het gemak waarmee men bij elkaar in en uit liep, de voordeur stond open, het straatleven zette zich ook binnen de huiskamer voort. Restanten van deze openheid zijn misschien nu nog terug te vinden bij de vrouwelijke laagst geschoolden. Dit kan ertoe hebben bijgedragen dat de eerste ontmoeting veelvuldig thuis plaatsvond.

De geografische afstand mag als factor bij de omstandigheden ten tijde van de eerste ontmoeting niet ontbreken. In tabel 2 is vermeld hoe groot de afstand tussen het woonhuis van de jongen en van het meisje was op het moment van de eerste ontmoeting.

Bij ruim 60% van de respondenten bleken de huwelijkspartners binnen een straal van 10 km van elkaar te wonen. Bij een differentiatie naar kerkelijke gezindte bleken er geen in het ooglopende verschillen op te treden. Ook de variabelen opleidingsniveau, beroep, geslacht en huwelijksleeftijd toonden geen duidelijke verschillen naar afstand bij de eerste ontmoeting aan. De conclusie kan zijn dat binnen Nederland de geografische factor weliswaar van betekenis is, maar dat bij een verdeling in categorieën er geen ongelijkmatige spreiding optreedt. De hoger-opgeleide mannen en vrouwen weken bijvoor-

beeld niet af, wat betreft de geografische afstand, van de lager-geschoolden.

3.3. Enkele achtergronden bij de ontmoeting met de latere huwelijkspartner

Naast de omstandigheden bij de eerste ontmoeting speelt ook de partner-ervaring een rol. Van de 370 echtparen bleken er zeven te zijn, waarbij man zowel als vrouw getrouwd was met de allereerste partner. Bij 304 paren hadden zowel de man als de vrouw tenminste één keer al eerder een los of vast vriendinnetje of vriendje gehad. Bij een verdere uitwerking van deze vraag is het van betekenis om te weten met hoeveel meisjes/jongens men in de voorhuwelijkse tijd contact heeft gehad. Hier dient te worden opgemerkt dat aan de respondent zelf is overgelaten wat hij/zij precies onder "contact hebben" verstond. Dit kan variëren van een intensieve verhouding tot wellicht het wisselen van een blik. Dit betekende ook dat de vraag naar het aantal vriendinnetjes/vrienden door de uitleg van sommige respondenten hiervan, niet helemaal aansloot bij de vraag of het eerste meisje/jongen ook de eerste partner was. Bij drie echtparen (van de zeven die daar eigenlijk voor in aanmerking kwamen) bleek er zelfs geen blik met een vertegenwoordiger van het andere geslacht te zijn gewisseld. Voor hen geldt het spreekwoord "de eerste de beste" in volle kracht. De resterende 367 echtparen hadden op een of andere manier wel enige partner-ervaring. Hierbij dient wel de kanttekening te worden gemaakt dat van de mannelijke paarhelft 6% heeft opgegeven geen vriendinnetjes te hebben gehad en van de vrouwelijke helft ruim 9%.

De totale aantallen vrienden of vriendinnetjes liepen uiteen van 1 tot 120 bij zowel de mannen als de vrouwen. Het laatste getal lijkt ons meer als grap bedoeld, dan dat het zal stoeien op de realiteit. Wellicht veelzeggender dan de spreiding is de modale kwantiteit. Bij de meisjes werd de grootste groep gevormd door degenen die drie partners (inclusief de huidige) in de voorhuwelijkse periode (vanaf het veertiende

jaar) hadden ontmoet. Een score van ruim 12%. Boven de 8% scoorden ook de meisjes die respectievelijk 2, 4, 5 en 10 jongens hadden voordat zij de ware Jacob troffen. Nergens was het percentage hoger dan 10%. Bij de jongens bleek de modale score bij tien te liggen. Ruim 13% van de jongens had dus voor het huwelijk tien vriendinnetjes. Boven de 8% scoorden de jongens met respectievelijk 3, 4 en 5 vriendinnetjes. Hierdoor ontstaat een beeld dat bij een verdeling naar geslacht een verschil oplevert. De jongens hebben iets meer partner-ervaring dan de meisjes. Let wel het gaat hier om losse én vaste contacten. Voorts kan de conclusie getrokken worden dat in meer dan de helft van de gevallen, meisjes met jongens trouwen die beiden veel partner-ervaring hebben. 24% van de latere paren hebben meer dan negen partners ontmoet, ruim 26% meer dan vier. Daartegenover staat een populatie van 65 paren die minder dan vijf partners in de voorhuwelijkse periode hebben gehad. Als bijzonderheid kan aan deze opsomming nog worden toegevoegd dat vier zeer ervaren jongens uiteindelijk met een maagdelijk meisje zijn gehuwd. Dit is ook voorgekomen bij vier zeer ervaren meisjes.

Vervolgens hebben de respondenten aan kunnen geven met hoevelen zij een losse of een vaste omgang hebben gehad. Dit leverde enkele interessante bevindingen op. Precies 40% van de latere echtparen had nog een (vaste) serieuze omgang gehad met iemand van de andere kunne alvorens in het huwelijksbootje te stappen. Een kleine 60% van alle latere echtparen had met minimaal twee personen een relatie gehad die zij zelf als zodanig hebben getypeerd. Slechts tien meisjes en vijftien jongens hebben een relatie met meer dan vijf personen gehad. Natuurlijk kunnen we hier te maken hebben met een rechtvaardiging achteraf. Slechts weinigen zullen achteraf en terugkijkend wellicht hun vroegere relaties als vast en serieus beschouwen. Zij zijn nu immers gehuwd, al het voorafgaande viel binnen de proefperiode. Toch menen wij de conclusie te mogen trekken dat de partner-ervaring bij de onderzoekspopulatie betrekkelijk gering is te noemen, althans die met een vaste partner. Een beeld, dat grote overeenkomsten vertoont

met het geschetste (waarin geen onderscheid werd gemaakt tussen los of vast) komt naar voren bij de losse relaties en contacten. De jeugd staat zich het scharreltje toe, zij permitteert zich de losse omgang. Een vaste relatie vormt de weg tot het huwelijk. Uit berekeningen is gebleken dat ook ten aanzien van deze materie van homogamie gesproken kan worden. Degene met weinig "losse" vriendjes/vriendinnetjes trouwt met een partner die ook weinig ervaring heeft. Ook het omgekeerde gaat hier op. Hetzelfde geldt eveneens voor de "vaste" vriendjes en vriendinnetjes (de Kendall's Tau C waarden zijn hier respectievelijk 0,30 en 0,27).

Naast het aantal vriendjes en vriendinnetjes speelde ook de leeftijd een rol van betekenis bij de partnerselectie. Bij o.a. Frijling (2) komen wij ten aanzien van deze materie een verklaring tegen voor de (toentertijd) dalende huwelijksleeftijd. Drie belangrijke momenten hebben wij in tabelvorm uitgezet: de leeftijd bij de eerste ontmoeting, de leeftijd bij het begin van de vaste verkering en de huwelijksleeftijd. Voor mannen en vrouwen levert dit het beeld op als in tabel 3 weergegeven.

TABEL 3. Leeftijd uitgezet naar die belangrijke momenten voor mannen en vrouwen

Leeftijd	Leeftijd bij de eerste ontmoeting		Leeftijd bij het begin van de verkering		Huwelijksleeftijd	
	In procenten					
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
jonger dan 18 jaar	24	57	13	50	1	9
19 jaar	14	12	15	15	2	12
20 jaar	15	8	16	11	6	15
21 jaar	14	6	14	5	9	17
22 jaar	6	5	9	5	13	14
23 jaar	9	4	10	4	16	10
24 jaar	6	3	8	4	16	8
25 tot 30 jaar	9	4	11	5	30	12
30 jaar en ouder	3	1	4	1	7	3

N = 370

Uit deze tabel blijkt dat de vrouwen veel eerder dan de mannen beginnen aan de "serieuze" partnerselectie. Een meerderheid had reeds voor of op de achttienjarige leeftijd de echtgenoot ontmoet. De helft van alle vrouwen stond op deze leeftijd aan het begin van een vaste verkering. En op eenentwintigjarige leeftijd was 54% van de meisjes getrouwd. In aansluiting op de voorgaande paragraaf kan nu de conclusie worden getrokken dat de experimenteerperiode voor een kleine 60% van de meisjes minder dan vier jaren heeft kunnen duren (als ondergrens hebben we de veertienjarige leeftijd gekozen).

Bij de mannen tekende zich een iets ander beeld af. Op twintigjarige leeftijd had meer dan de helft contact met de latere huwelijkspartner. Een kleine 60% had op eenentwintigjarige leeftijd een relatie die als vast werd getypeerd. Rond het drieëntwintigste jaar sloot men een formeel huwelijk. De man begon dus op latere leeftijd aan een vaste relatie. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat zijn experimenteerperiode langer duurt dan bij de vrouw, namelijk een periode van ongeveer zes jaar. Toch menen wij dat dit niet de belangrijkste conclusie is. Belangwekkender is dat, wanneer de man eenmaal aan de ontwikkeling van zijn relatie was begonnen, hij een zelfde patroon vertoonde als de vrouw.

3.4. Wie ontmoet wie ?

Zoals uit de literatuurverkenning in het eerste hoofdstuk blijkt, is de factor homogamie van groot belang bij de partnerselectie. In deze paragraaf willen wij nader ingaan op de homogamie. Achtereenvolgens worden de volgende variabelen aan de orde gesteld: de kerkelijke gezindte waarin men is grootgebracht, de huidige kerkelijke gezindte, de richting binnen het kerkgenootschap. Deze variabelen zijn van nominale aard. Vervolgens worden de ordinale variabelen: huwelijksleeftijdsklasse en de schoolopleiding behandeld. Het uitgangspunt is hier dat ook bij de partnerselectie het gezegde "soort zoekt soort" opgaat.

Ten aanzien van alle uitgedraaide classificaties met be-

trekking tot kerkelijke gezindte of kerkgenootschap geldt dat homogamie het dominante patroon is. Met andere woorden, er kon worden vastgesteld dat dragers van hetzelfde kenmerk (kerkelijke gezindte) vaker met elkaar huwden dan louter op basis van een kansberekening kon worden aangenomen.

Op basis van de huidige kerkelijke gezindte kon meer dan 85% van de huwelijken als homogaaam worden getypeerd. Overeenkomsten met betrekking tot de richting binnen een kerkgenootschap of een stroming binnen een godsdienstige groepering bleken eveneens duidelijk aanwezig te zijn. Wel geldt hier de beperking dat slechts 28 paren een richting binnen een kerkgenootschap hadden opgegeven. Ruim 82% van deze echtparen behoorde evenwel tot dezelfde richting. Terzijde zij opgemerkt dat er slechts bij de rooms-katholieken variatie was te constateren. Van de 17 rooms-katholieke paren bleken er 12 homogaaam te zijn, bij 3 paren was de man, volgens opgaaf, behoudend en de vrouw vooruitstrevend en bij 2 paren was de vrouw behoudend en de man progressief. De relatief zwakste samenhang gaf de kerkelijke gezindte te zien waarin men is grootgebracht. Toch bleek hier nog ruim 60% van de paren homogaaam te zijn. Een en ander is in tabel 4 vermeld.

De scores van boven de 0,70 van de lambda zijn uitzonderlijk hoog te noemen. De eerste conclusie is dat met betrekking tot de variabele kerkelijke gezindte zich een sterke mate van homogamie voordoet. Toch is er meer aan de hand. Een vergelijking tussen de beide variabelen: kerkelijke gezindte waarin grootgebracht en huidige kerkelijke gezindte toont overduidelijk een seculariserende beweging aan. 29 paren bezaten van huis uit geen kerkelijke gezindte, dit nam toe tot 117 paren;

TABEL 4. Homogamie ten aanzien van de variabelen met betrekking tot kerkelijke gezindte

Variabelen	Lambda (symmetric)	P	Homogaaam %
1. Kerkelijke gezindte waarin grootgebracht	0,28	0,00	61,5
2. Huidige kerkelijke gezindte	0,76	0,00	85,3
3. Richting binnen kerkgenootschap	0,73	0,00	82,2

70 mannen en 61 vrouwen waren buitenkerkelijk opgevoed, terwijl op het moment van het onderzoek 144 mannen en 133 vrouwen zich tot de buitenkerkelijken bleken te rekenen. Daarnaast blijken er bij de ontwikkeling van homogamie zich nog een aantal andere bewegingen voor te doen. De heterogame huwelijken vertonen een neiging om homogam te worden. Allereerst in de eerder genoemde zin (dus naar buitenkerkelijk), maar ook naar de combinatie gereformeerd - gereformeerd. Geen aanwas maar verlies door huwelijksluiting vindt plaats bij de rooms-katholieken. De sterkste aanwas, na de buitenkerkelijken, vertonen de gereformeerden. De hervormden en de overige kerkgenootschappen blijven constant, in ieder geval treedt bij deze kerkgenootschappen geen verlies op en is er zelfs sprake van een (uiterst) geringe groei.

Vervolgens zijn een aantal ordinale variabelen aan de orde gesteld. De huwelijksleeftijdsklassen (jonger dan 20, 20-24, 25-29, 30-34 en 35 jaar en ouder) bleken ook een homogamiepatroon te vertonen. Ruim 51% van de respondenten bleken in dezelfde leeftijdsklasse te vallen (Kendall's Tau B = 0,34; P = 0,00). De hoogte van deze maat is ongetwijfeld beïnvloed door het feit dat het sociaal gebruikelijk is dat de man ouder is dan de vrouw bij huwelijksluiting. Bij de toetsing van de hypothesen komen wij op deze kwestie terug.

De schoolopleiding of het opleidingsniveau zijn hier ook als ordinaal gegeven beschouwd. De populatie hebben wij in vier categorieën verdeeld; in de laagste categorie valt o.a. het basisonderwijs, in de tweede o.a. de MAVO, in de derde categorie o.a. de HAVO en in de vierde categorie de HBO-opleidingen en de universitaire opleidingen. Ook in dit opzicht blijken de verschillen significant te zijn (Kendall's Tau B = 0,46; P = 0,00). Bij deze vierdeling is 56% van de huwelijken homogam te noemen.

Ook ten aanzien van het onderwijs- of opleidingsniveau geldt dat dragers van gelijke kenmerken meer elkaar huwen dan op basis van de aantalsverhoudingen of het toeval kan worden aangenomen.

Uit de gegevens die in deze paragraaf zijn vermeld, mag ons

inziens de conclusie worden getrokken dat homogamie binnen de huwelijken ook in Nederland duidelijk aanwezig is.

3.5. Samen uit en thuis

In deze paragraaf willen we een aantal activiteiten behandelen die jongeren ontplooiën in de verkeringsperiode. Hoe gaan zij met elkaar om en wat doen zij, zijn de centrale vragen. Daarnaast komt - in beschrijvende zin - de invloed van de ouders gedurende de verkeringsperiode aan de orde. Nadat via het selectieproces "velen geroepen waren maar weinigen uitverkoren" begon de meer serieuze verkering. We hebben reeds kunnen vaststellen dat de geografische afstand geen al te groot beletsel vormt bij de partnerselectie. De jongeren woonden in het algemeen dicht bij elkaar, bovendien overbrugde de auto, brommer of trein in relatief korte tijd grote afstanden. Het behoeft dan ook geen verwondering te wekken dat de op vrijersvoeten verkerende jeugd elkaar veelvuldig zag. Niet minder dan 25% van de jongeren zag elkaar elke dag. 58% sloeg wel eens een dagje over en 13% zag elkaar eenmaal per week. Slechts 4% had een bezoekfrequentie die lager was dan één keer in de week. Twee respondenten wisten zich niets meer van hun jeugd te herinneren. Men acteerde naar buiten toe én naar de familie als paar. Men hoorde bij elkaar en ging samen uit tijdens de serieuze omgang. Toch was men veelal niet volledig vrij. Er waren soms bewakers aanwezig. De ouders hielden een oogje in het zeil.

Bij de vraag naar de gezamenlijke vakantie bleek dat 66% deze wel eens had gehad. Van deze 66% bleken zelfs 24 toekomstige echtparen meer dan drie keer van een vakantie samen te hebben genoten. Toch was deze vakantie niet zo vrij. Van de 246 respondenten die op vakantie waren geweest was iets meer dan de helft (137) echt alleen uitgeweest. De rest werd begeleid door ouders, familie, vrienden of kennissen.

Bij de beoordeling van de eigen situatie tijdens de serieuze verkering gaf 20% van de jongens te kennen eigenlijk veel minder te hebben gemogen dan hun vriendjes. Meer dan de helft

TABEL 5. Activiteiten van zestienjarigen en de mening der ouders

Activiteit	In procenten			
	Jongens ja	Ouders tegen	Meisjes ja	Ouders tegen
Uitgaan met elkaar	85	16	81	30
Later dan 24.00 thuiskomen	61	63	33	81
Geld lenen van ouders om uit te gaan	26	42	17	41
Fuif geven met ouders erbij	48	14	53	16
Fuif geven zonder ouders erbij	27	38	25	49
Een vriendje/vriendinnetje mee naar huis nemen	61	19	69	24
Met elkaar vrijen	71	45	72	35
Alcohol gebruiken	78	39	49	47
Drugs gebruiken	5	87	2	89

N = 370

(56%) dacht evenveel te hebben gemogen. Echt vrij voelde zich 25% van de jongens, zij mochten veel meer dan hun leeftijdgenoten tijdens de verkering. Ten aanzien van de meisjes bleek 17% meer te hebben gemogen, 54% even veel en 29% minder. De meisjes werden korter gehouden dan de jongens. Deze uitspraak wordt in de tabellen 5 en 6 verduidelijkt.

Een aantal activiteiten zijn nader bezien. Tevens is gevraagd naar de mening van de ouders ten aanzien van deze zaken. Aan zestienjarigen zijn de in tabel 5 opgenomen vragen gesteld. Uit deze tabel komt duidelijk naar voren dat de jongens zichzelf meer vrijheid hebben gepermitteerd dan de meisjes. Dit gold in het bijzonder het laat thuiskomen en het alcoholgebruik. Maar ook bleek dat ouders voor meisjes strengere maatstaven aanlegden dan voor jongens. Een andere constatering die gedaan kon worden is dat daar waar ouderlijke controle aanwezig was (een feestje geven met de ouders erbij, een vriendje of vriendinnetje mee naar huis nemen) de ouders milder tegenover deze activiteit stonden. Daarnaast is het opmerkelijk dat ouders na het gebruik van drugs het na twaalfen thuiskomen het meest vreesden. Een pittoresk detail is dat meisjes van de ouders meer met vriendjes mochten vrijen dan jongens met vriendinnetjes. Hebben wij hier te maken met een omgekeerde dubbele moraal ?

TABEL 6. Activiteiten van zestienjarigen en de mening der ouders

Ging naar	In procenten			
	Jongens ja	Ouders tegen	Meisjes ja	Ouders tegen
Popconcert	27	21	21	30
Snackbar	81	9	75	13
Fuif bij vrienden thuis	80	6	79	9
Sportwedstrijd	71	5	47	10
Schouwburgvoorstelling	32	10	35	13
Discobar/jeugdsoos	60	12	63	22
Samen zwemmen	65	11	62	17
Film boven 18 jaar	61	42	43	53
Samen op zijn/haar kamer zitten	33	55	28	69
Buurtcafé	49	38	26	63
Samen kamperen	13	69	8	80
Kermis	82	8	83	9
Dansgelegenheid	75	12	75	15

N = 370

In tabel 6, die vergelijkbaar is met de voorafgaande, is vermeld waar men heen ging. Tevens is weer vermeld of de ouders daarop tegen waren.

Uit deze tabel kan worden opgemaakt dat de ouders er ook hier een dubbele moraal op na houden. Jongens mochten meer dan meisjes. De geboden en verboden waren minder sterk. De grootste vrees was, dat de dochter samen met het vriendje ging kamperen (een bijna net zo grote angst als die voor het gebruik van hallucinerende middelen) en dat het meisje zich terugtrok met haar vriend op haar kamer. Het bezoeken van een buurtcafé was ook uit den boze. Bij de jongens scoorden de bezwaren tegen het samen kamperen en tegen het op de eigen kamer zitten met de geliefde ook hoog. Het buurtcafé bezoeken werd als minder erg gezien. Van belang is, naast het optreden van de ouders, ook de belangstelling van de jongeren voor bepaalde uitgaansactiviteiten. De kermis bleek bij de Nederlandse jeugd favoriet te zijn. Uit de literatuur (3) blijkt dat dit ook in het verleden het geval was. Daarnaast bleken hoge scores te halen: de snackbar, het huisfeestje en de danszaal. Het popconcert en de schouwburg waren veel minder "in" bij de jongeren. Het is een opmerkelijke zaak dat 10% van de ouders bezwaren meende te moe-

ten maken tegen het bezoeken van een sportwedstrijd. Wellicht werd in sommige kringen sport nog als des duivels beschouwd.

Uit het voorafgaande kan worden opgemaakt dat er zich tussen de kinderen en de ouders wel een strijd heeft moeten afspelen over het al dan niet deelnemen aan activiteiten. Het ouderlijk gezag werd door 19% van de meisjes en 13% van de jongens altijd erkend. Zij antwoordden op de vraag in hoeverre men zich hield aan de regels met een volmondig ja. Bij 71% respectievelijk 74% was er wel enige dwarsboming van het ouderlijk gezag te zien, maar meestal hielden zij zich wel aan de regels. Echte overtreders konden worden gevonden bij 10% van de meisjes en 13% van de jongens. Zij hielden zich meestal niet of eigenlijk nooit aan de regels van de ouders, hieruit ontstonden conflictsituaties. Ruim 20% van de jongeren gaf te kennen eigenlijk nooit meningsverschillen met de ouders te hebben gehad. Dit kunnen de brave Hendrikken zijn. Het is wellicht ook mogelijk dat de ouders nauwelijks regels stelden. In een permanente strijd waren 19% van de jongens en 15% van de meisjes met hun ouders gewikkeld. Zij kwamen er voor uit erg veel meningsverschillen te hebben gehad. Veel meer dan de helft van de jongeren wist te laveren tussen volledige braafheid en totaal verzet. Soms, af en toe hadden zij moeilijkheden en problemen, de jongens iets meer dan de meisjes. Een kleine 20% van de meisjes en een 30% van de jongens sprak met niemand over de moeilijkheden of problemen die zij hierover hadden. Bij de meisjes die over hun problemen spraken waren de meest genoemde gesprekspartners de beide ouders, een zus of een vriendin. Van de jongens konden velen hun problemen kwijt bij de ouders of hun moeder. De vader scoorde met betrekking tot deze materie zowel bij jongens als bij meisjes betrekkelijk laag. Alvorens hem te raadplegen bespraken de jongens hun problemen met een vriend of een broer. Bij de meisjes was er een duidelijke voorkeur voor de moeder boven de vader te constateren.

Van betekenis in dit verband is ook hoe de ouders reageerden bij de eerste ontmoeting met de latere huwelijkspartner van zoon of dochter. In tabel 7 zijn de gegevens hierover ver-

TABEL 7. Reactie van de ouders bij de eerste ontmoeting (vanuit de visie van de jonge echtparen)

Reactie van de	In procenten	
	Over de jongen	Over het meisje
<u>Vader</u>		
positief	52	60
afwachtend	28	28
negatief	11	4
n.v.t.	9	8
N = 370		
<u>Moeder</u>		
positief	62	63
afwachtend	23	25
negatief	10	7
n.v.t.	4	5
N = 370		

meld.

Het meeste enthousiasme brachten moeders op over de keuze van hun zonen, al waren de verschillen klein. Duidelijker was dat vaders het minste enthousiasme toonden bij het verschijnen van de aankomende schoonzoon. Ook uit deze tabel valt op te maken dat de standaards voor de dochter hoger liggen dan voor de zoon. Het negatiefst waren de ouders van het meisje over de schoonzoon bij de eerste kennismaking.

Uit eerdere gedeelten van deze paragraaf valt op te maken dat het partnerselectieproces niet een gemakkelijk en gladlopend gebeuren is. De ouders fungeerden op de achtergrond toch immer als stellers van regels en voorschriften. Zij waren bepaalde mede-spelers in het proces. Bij een kwart van de jongeren was er nauwelijks van spanning sprake, zij volgden slaafs of waren in het gelukkige bezit van liberale ouders. Bij het overgrote deel van de jongeren doemden er echter tijdens het proces problemen op. Naarmate echter de huwelijksdatum naderde waren de partijen dichterbij elkaar gekomen. Dit blijkt uit tabel 8.

Moeders en schoonmoeders bleken iets vaker enthousiast te zijn dan vaders en schoonvaders, maar over de gehele linie kwam toch een duidelijk positief beeld naar voren. Veel duidelijker

TABEL 8. Reacties van derden op het a.s. huwelijk (vanuit de visie van de jonge echtparen)

Reactie van	In procenten	
	Op a.s. huwelijk van de zoon	Op a.s. huwelijk van de dochter
<u>Vader</u> positief	79	74
<u>Moeder</u> positief	82	80
<u>Schoonvader</u> positief	73	78
<u>Schoonmoeder</u> positief	81	81
<u>Vrienden en kennissen</u> positief	93	95

N = 370

dan op het moment van de eerste ontmoeting. Bovendien waren de verschillen tussen de ouders van jongens en meisjes weggeval- len. Opvallend is dat niet de ouders en de schoonouders zich het meest enthousiast toonden over het a.s. huwelijk, maar de vrienden en kennissen. Wellicht is dit toe te schrijven aan het feit dat men zijn vrienden koos, maar niet zijn familie. Van alle respondenten blijft 5 à 6% van de ouders negatief o- ver het voorgenomen huwelijk. Hier dient te worden opgemerkt dat de moeders vaker bezwaren tegen het voorgenomen huwelijk hadden dan de vaders. Van betekenis is dat het een en ander bezien is vanuit de visie van de jonge echtparen.

Wij hebben kunnen vaststellen dat de ouders een sturende partij vormden bij de partnerselectie. Het gebeuren tijdens deze selectie is niet zo individueel als soms wel wordt aange- nomen. De mannen vermelden dat zij maar liefst in ruim 30% van de gevallen samen met ook andere uitgingen. Bij de vrouwen be- droeg dit percentage zelfs 32%. Precies de helft van de mannen ging meestal alleen met de a.s. partner op stap, terwijl dat bij de vrouwen iets minder dan de helft was. De resterende percentages werden gevormd door de groepering die soms wel, soms niet met anderen uitging. Het op vrijersvoeten verkeren is geen absoluut individueel gebeuren. Een conclusie die eer-

der o.a. door Van Hessen (4) is getrokken.

Tenslotte nog enkele opmerkingen over de afronding van de periode van verkering. Het officieel verloofd zijn bleek nog een hoogst gangbaar gebruik. Maar liefst 76% gaf op officieel verloofd te zijn geweest. De belangrijkste handelingen die tijdens het verlovingsfeest plaatsvonden, waren het uitwisselen der ringen en het in ontvangst nemen van cadeaus. Een minderheid van de jongeren verstuurde kaartjes of hield een receptie. Het instituut verloving werd door velen dus nog als zodanig erkend. Ook werden verlovingsfeesten verbroken. Van de jongeren maakte minstens 10% éénmaal de verloving uit. Bij 13% was de verloving soms aan, soms uit. Ruim 76% van de jongeren kende geen twijfels en stevende recht op het huwelijk af, een huwelijk dat trouwens niet altijd alleen voor de ambtenaar van de burgerlijke stand werd voltrokken. Nog altijd trouwde 68% in de kerk, 45% van alle jongeren in de rooms-katholieke, 12% in de hervormde, 10% in de gereformeerde en 1% in een andere kerk. Wellicht gebeurde dit om de ouders een plezier te doen, want daarna ging een belangrijk deel van deze jongeren niet meer naar de kerk.

3.6. Samenvatting

Uit het gestelde in de voorafgaande paragrafen is een aantal conclusies te trekken.

Bij de eerste ontmoeting is gebleken dat het geslacht, de kerkelijke gezindte en het opleidingsniveau differentiaties te weegbrachten. Sommige van deze verschillen zijn eenvoudig te duiden, zoals het feit dat het carnaval voor de rooms-katholieke meisjes bij uitstek een omlijsting bleek te zijn voor de eerste ontmoeting met de latere huwelijkspartner. Andere differentiaties zijn lastiger te verklaren. Ten aanzien van gereformeerden en van vrouwen met de laagste opleiding hebben wij gemeend van een subcultuur te kunnen spreken. Bij beide categorieën was vooral het ouderlijk huis veelvuldig het eerste trefpunt bij de partnerselectie. De achtergronden tussen deze genoemde categorieën verschillen ten zeerste. Er is hier duidelijke

lijk sprake van verschillende kenmerken en achtergronden die uiteindelijk evenwel tot één zelfde uitkomst hebben geleid: het thuis ontmoeten. Ook met betrekking tot de aard van het trefpunt (soort café, type dansgelegenheid) traden verschillen op.

De geografische factor bleek van belang te zijn bij de partnerselectie, er traden hier geen verschillen naar kenmerken op, wel bleek een ruime meerderheid van de latere huwelijkspartners dicht bij elkaar te wonen.

Ervaring, opgedaan met een vaste partner voor het huwelijk, bleek in doorsnee betrekkelijk gering te zijn. Wel bleek hier een zeker patroon aanwezig te zijn, en wel in die zin dat degenen met veel ervaring ook met elkaar bleken te trouwen. In zekere zin kan ook hier van homogamie worden gesproken.

Leeftijd gaf tussen de sexen verschillen te zien. De man begon op latere leeftijd aan een vaste relatie. Zijn experimenteerperiode duurde aanzienlijk langer. Was hij eenmaal aan een vaste relatie begonnen, dan vertoonde hij een zelfde patroon, in de tijd gezien, als de vrouw.

Homogamie kon worden geconstateerd ten aanzien van de kenmerken: kerkelijke gezindte waarin grootgebracht, huidige kerkgenootschap, richting binnen de kerk, huwelijksleeftijdsklasse en opleidingsniveau. In het vijfde hoofdstuk wordt dieper op deze materie ingegaan. Ten aanzien van de variabele huwelijksleeftijdsklasse geldt een belangrijke restrictie. Door het karakter van deze variabele kan het zijn voorgekomen dat een gering leeftijdsverschil tussen man en vrouw in het ene geval wél binnen het door ons gedefinieerde gebied van de homogamie viel en in het andere geval niet. Bij de analyse van huwelijksleeftijd - in het vijfde hoofdstuk aan de orde - vervallen deze problemen.

Tenslotte is een beschrijving gegeven van een aantal activiteiten die jongeren ontplooiden in de verkeringsperiode. Deze beschrijving maakt zichtbaar dat voor velen het partnerselectieproces niet een gemakkelijk en gladlopend gebeuren was. Vooral de ouders bleken de stellers van regels en de hoeders van voorschriften te zijn. Ook op deze materie wordt in het vijfde hoofdstuk nader ingegaan.

4. DE OUDERS EN HUN PARTNERSELECTIE IN EEN VERGELIJKEND PERSPECTIEF

4.1. Inleiding

In dit hoofdstuk ligt de nadruk op de partnerselectie van de ouders in vergelijking met de partnerselectie van hun kinderen. Hier dient wederom gezegd te worden dat de steekproef van de ouders geen weerspiegeling vormt van de partnerselectie van een vorige generatie. De huwelijksluiting van de ouders strekt zich uit over een lange periode. Binnen de populatie komen huwelijken voor die in de jaren vijftig zijn gesloten, maar ook zijn er huwelijken bij die in het begin van de jaren dertig tot stand zijn gekomen. In totaal zijn er 370 "pas gehuwden" en 373 paren van ouders van de "pas gehuwden" ondervraagd. Van de "pas gehuwden" bleken er 102 paren te zijn waarvan beide ouderparen (dus de ouders en schoonouders) konden worden ondervraagd. Van 88 paren bleken alleen de ouders van de man te kunnen worden geïnterviewd en van 80 paren alleen de ouders van de vrouw. In één geval was de verhouding tot de kinderen niet bekend. In totaal bleek dus 56% van de populatie der ouders compleet aanwezig te zijn.

Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag of er overeenkomsten en verschillen zijn te melden met betrekking tot de partnerselectie van de ouders en die van de kinderen. De indeling van de paragrafen komt niet helemaal overeen met de indeling in het voorafgaande hoofdstuk. Het is niet mogelijk gebleken om de vraagstelling uit het eerste onderzoek ook volledig onder te brengen in het tweede. Met name de geografische afstand en de omstandigheden bij de eerste ontmoeting bleken niet op een adequate wijze te kunnen worden herhaald.

De indeling der paragrafen is nu als volgt geworden. In de eerstvolgende paragraaf wordt een overzicht gegeven van de partnerselectie van de ouders aan de hand van de variabelen kerkelijke gezindte, huwelijksleeftijd en opleidingsniveau, in vergelijking met de uitkomsten van het onderzoek bij de kinde-

ren. Deze paragraaf sluit aan bij paragraaf 3.4. Vervolgens wordt een beschrijving gegeven van de omstandigheden bij de verlovingsstijd; dit gedeelte sluit in feite aan bij het laatste gedeelte van de derde paragraaf uit het direct voorgaande hoofdstuk. De omkering in de volgorde ook hier is niet willekeurig. In de vragenlijst die aan de populatie der ouders werd voorgelegd konden, zo bleek uit de proefenquête, geen vragen worden opgenomen die te sterk een beroep deden op het geheugen. Het aantal vragen over de periode direct voorafgaande aan de huwelijksluiting van de ouders werd daarom sterk ingekort. Na de beschrijving van wat in globale termen de verlovingsperiode genoemd kan worden, volgt dan in een vierde paragraaf een vergelijking tussen de gedragingen van de ouders en de kinderen. In de vijfde paragraaf worden de ouders aan het woord gelaten over de partnerselectie van de kinderen. In de zesde paragraaf komt een vergelijking tussen een aantal kenmerken van de ouders en van de kinderen aan bod. Tenslotte wordt een korte samenvatting gegeven.

4.2. De partnerselectie van de ouders

Alvorens nader in te gaan op de analyse van het materiaal met betrekking tot de partnerselectie der ouders dienen een aantal opmerkingen van methodische aard gemaakt te worden. Variabelen kunnen gedurende het huwelijk van inhoud veranderen. Het opleidingsniveau kan bijvoorbeeld staande het huwelijk worden verhoogd. Gedurende het huwelijk treden er veranderingen op met betrekking tot de kerkelijke gezindte, etc. Maar de zaken zijn nog complexer. Instituties zelf zijn ook aan veranderingen onderhevig. Naar vorm en inhoud kunnen wijzigingen optreden. Daarnaast speelt de huwelijksuitval een rol (in 6% van de gevallen was er sprake van een niet-eerste huwelijk van de man of vrouw of van beiden). Ook is, zoals reeds vermeld, sprake van niet onaanzienlijke verschillen in huwelijksduur. De kinderen, die de basis vormden voor de steekproef van de ouders, kunnen ieder rangnummer hebben en bijvoorbeeld de oudste of de jongste zijn. Ook dit heeft consequenties voor de analyse. Dit alles

TABEL 1. Homogamie met betrekking tot kerkelijke gezindte bij de ouders

Variabelen	Lambda (symmetric)	P	In procenten homogaam
1. Kerkelijke gezindte waarin grootgebracht	0,54	0,00	75,7
2. Huidige kerkelijke gezindte	0,85	0,00	91,9
3. Richting binnen kerkgenootschap	0,67	0,00	67,3

neemt niet weg dat wij toch menen in vergelijkende zin in te kunnen gaan op de partnerselectie van de ouders.

Ook bij de ouders kon homogamie worden vastgesteld. De variabelen met betrekking tot de kerkelijke gezindte bleken hoge scores voor homogamie op te leveren. Een en ander is in tabel 1 vermeld.

Ruim 75% van de ouders bleek in hetzelfde geloof te zijn grootgebracht. Maar liefst 90% bleek op het moment van het onderzoek tot dezelfde kerkelijke gezindte te behoren. In vergelijking met de kinderen, bleken zowel de percentages als de waarden van de lambda aanzienlijk hoger te zijn *. Bij de ouders bleek dus de homogamie qua kerkelijke gezindte sterker te zijn dan bij de kinderen. Dit behoeft geen verwondering te wekken. De ontkerstening of secularisatie is een gestaag voortgaand proces. Ook bij de kinderen kon worden vastgesteld dat de secularisatie, althans de beweging naar buitenkerkelijkheid, een der voornaamste oorzaken van de homogamisering was. Buitenkerkelijk opgevoed waren een tiental echtparen (5% van het totale bestand), op het moment van het onderzoek rekenden zich 34 echtparen (18%) tot de buitenkerkelijken. Dus ook hier was niet te constateren dat de kerkelijke gezindte van de man of vrouw op de andere partner een zodanige mate van aantrekkingskracht uitoefende dat dit homogamie bewerkstelligde. Deze beweging was weliswaar aanwezig, maar niet sterk. Gering verlies boekten de rooms-katholieken (1,6%), geringe winst de overige kerkelijke

*Vergelijk hoofdstuk 3, tabel 4.

gezindten (van 0,5% bij de hervormden tot 1,9% bij de grote verzameling andere kerkelijke gezindten). Een aanzienlijke aanwas van bijna 13% gaven de buitenkerkelijken te zien. De richting binnen een geloofsgenootschap gaf ook geen belangrijke afwijking in vergelijking met de jongeren te zien. Van de 29 echtparen die een richting opgaven, waren 20 echtparen daarin homogaam. Ook met betrekking tot de kerkgang bleek er overeenstemming tussen de huwelijkspartners aanwezig te zijn (Tau B = 0,82; P=0,00). Dit impliceert dat de echtgenoten elkaar hierin volgden. De hoogste celvulling was overigens te constateren bij de paren die nooit naar de kerk gingen, typerend voor de huidige secularisatie (ruim 33% van deze onderzoekspopulaties bezocht geen kerk meer).

Evenals bij de jongeren zijn bij de ouders ook de ordinale variabelen (huwelijksleeftijd en opleidingsniveau) geanalyseerd. Met inachtneming van het probleem van de leeftijdsklassen (1) bleek ook ten aanzien van de variabele huwelijksleeftijdsklasse bij de populatie van de ouders geen homogamie - in strikte zin - aanwezig te zijn (Tau B = 0,49; P = 0,00; % - homogaam = 46,6). Wel kon homogamie worden geconstateerd ten aanzien van het opleidingsniveau (Tau B = 0,45; P = 0,00; % - homogaam = 83,6).

Ten aanzien van de variabelen die betrekking hebben op kerkelijke gezindte en opleidingsniveau kon worden gesteld dat ook hier de homogamie een dominante positie inneemt. Een positie, zo bleek uit de cijfers, die dominanter was dan bij de jongeren. Hier dienen echter geen voorbarige conclusies te worden getrokken. Wij achten de invloed van de huwelijksduur, vooral met betrekking tot het huidige kerkgenootschap (en in mindere mate die van de huwelijksuitval), van een zodanige betekenis dat hierdoor in ieder geval een deel van de verschillen kan worden verklaard. In het vijfde hoofdstuk komen we op deze kwestie terug. Ook wordt daar ingegaan op de variabele huwelijksleeftijd.

4.3. Omstandigheden bij de eerste ontmoeting der ouders

Het tijdsgewricht waarin de partnerkeuze der ouders zich afspeelde kan worden geplaatst tegen het eind van de jaren dertig,

begin van de jaren veertig. Dit betekent dat én de crisis én de oorlog in deze periode vallen. Geen van de respondenten heeft in het gedeelte van de vragenlijst waarin open vragen zijn opgenomen hiervan expliciet gewag gemaakt. We moeten evenwel aannemen dat deze gebeurtenissen van bepalende aard kunnen zijn geweest op de handelingen van het individu. Een direct verband met de partnersselectie kan bijvoorbeeld liggen in het huwelijksuitstel (economische omstandigheden) voor hen die in de jaren dertig op vrijersvoeten waren, maar ook in huwelijksbespoediging (mobilisatie-huwelijken 1939). Uit de macro-sfeer kunnen wellicht naar plaats en tijd aanzienlijke verschillen zijn opgetreden (evacuatie, bombardement Rotterdam, gevangenschap, krijgsdienst). Het gaat er ons echter hier niet om een schets te geven van deze invloeden op het individueel handelen. De omstandigheden bij de eerste ontmoeting van de ouders in vergelijking met de kinderen staan hier centraal. Dit sluit natuurlijk niet uit dat tijdsgebonden maatschappelijke invloeden aanwezig zijn. Door de vraagstelling zijn deze invloeden niet expliciet naar voren gekomen.

Bij de eerste ontmoeting met de huidige huwelijkspartner was de man bepaald ouder dan de man uit de populatie van de kinderen. Dit kan worden afgelezen als tabel 2 wordt verge-

TABEL 2. Leeftijd bij eerste ontmoeting en bij huwelijk voor mannen en vrouwen

Leeftijd	In procenten			
	Leeftijd bij de 1ste ontmoeting		Huwelijksleeftijd	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
jonger dan 18 jaar	13	38	-	3
19 jaar	8	14	-	6
20 jaar	13	8	1	5
21 jaar	8	9	5	10
22 jaar	10	7	6	9
23 jaar	9	8	10	14
24 jaar	7	3	8	9
25 jaar tot 30 jaar	24	10	49	35
30 jaar of ouder	8	3	21	9
	N=371	N=370	N=372	N=372

leken met tabel 3 uit het vorige hoofdstuk.

De modale leeftijd bij de eerste ontmoeting lag bij de populatie der kinderen bij de man op 18 jaar evenals bij de vrouw. De huwelijksleeftijd van deze populatie viel bij de man in de leeftijdsklasse 25 - 30 jaar. Bij de vrouw bedroeg de gemiddelde huwelijksleeftijd 21 jaar. Uit tabel 2 blijkt dat de man vroeger veel later zijn huwelijkspartner ontmoette. Ten aanzien van de vrouw waren hierin geen veranderingen opgetreden. Dit achten wij een opmerkelijk feit. En wel in die zin dat kennelijk nu jongens en meisjes (generatie- en leeftijdsgenoten) vaker met elkaar optrekken dan vroeger. Wellicht is een antwoord te vinden in de nauwelijks meer aanwezige scheiding der sexen op de scholen, in het geïntensiveerd en veranderend recreatiepatroon. Jongens en meisjes sporten nu meer samen en ook de uitgaanspatronen zijn veranderd. Dit betekent dat leeftijdsgenoten elkaar veelvuldiger ontmoeten. Van belang is ook de vergelijking tussen de verschillende huwelijksleeftijden. Bij de ouders bevonden man en vrouw zich in dezelfde leeftijdsklasse (25 - 30 jaar). Bij de kinderen bevond de man zich nog wel in deze klasse, maar de modale huwelijksleeftijd van de vrouw was 21 jaar. Hier dient echter wel herhaald te worden dat het leeftijdsverschil tussen man en vrouw met betrekking tot eerste huwelijken aanzienlijk is afgenomen: van 4,4 jaar tot 2,3 jaar nu.

Bepaald opvallend bleken de veranderingen die met betrekking tot de verloving waren opgetreden. Dit blijkt uit tabel 3.

TABEL 3. Verloving, vergelijking ouders met kinderen

	In procenten	
	Ouders	Kinderen
Niet officieel verloofd geweest	54	24
Wel officieel verloofd geweest	46	76
	N=373	N=370

Het opmerkelijke feit deed zich voor dat de ouders hadden opgegeven minder vaak de verloving officieel te hebben gevierd dan hun kinderen. Van de ouders had 54% zich niet officieel verloofd tegen 24% van de kinderen. Het zou kunnen zijn dat er veranderingen met betrekking tot de institutie verloving zijn opgetreden in de loop van de tijd. Een gezellig etentje en uitstapje kunnen door de jongeren eerder tot het officiële gedeelte van de verloving gerekend worden dan door de ouderen. Het kan ook zijn dat de sociale en materiële omstandigheden van die tijd zich er niet toe leenden uitbundig feest te vieren. Dit laatste vindt enige bevestiging in de verdeling van de populatie naar sociale laag. Degenen die de laagste positie innemen, vermelden het minst vaak een officiële verloving (slechts ongeveer 30%). De groepering die de hoogste positie inneemt, had het meest een officiële verloving gehouden (een kleine 70%). Dit kan er op duiden dat de officiële verloving nu een dalend cultuuroed is geworden (2).

Evenals door de zonen en dochters werd ook door de ouders in de kerk getrouwd. Ruim 70% van de huwelijken werd ook door een kerkelijk ambtsdrager bevestigd of ingezegend. Op enkele punten traden er afwijkingen op bij een vergelijking tussen de ouders en de kinderen wat betreft het rituele gedeelte tijdens de verkeringsperiode. De man ontmoette vroeger op oudere leeftijd de latere huwelijkspartner, aan de verloving werd door de ouders minder een officieel karakter gegeven dan door de kinderen. De kerk speelde en speelt bij de beide populaties een rol bij de huwelijksplechtigheid. In de volgende paragraaf willen wij - vergelijkenderwijs - ingaan op de activiteiten van de ouders tijdens de verkering.

4.4. Een oudere generatie op vrijersvoeten

Uiteraard gold ook ten aanzien van de ouders dat zij te maken hadden met verboden en geboden die door hun ouders, vrienden en kennissen tijdens de verkeringsperiode werden uitgevaardigd. In deze paragraaf willen we nader ingaan op de activiteiten die de ouders in hun jeugd hebben ontplooid.

TABEL 4. Activiteiten van zestienjarigen (ouders van de kinderen) en de mening van hun ouders (ouders van de ouders)

Activiteit	In procenten			
	Jongens	Ouders	Meisjes	Ouders
	Ja	Tegen	Ja	Tegen
Uitgaan met elkaar	40	54	38	69
Later dan 24.00 uur thuiskomen	21	83	4	91
Fuif geven zonder ouders erbij	2	72	2	75
Een vriendje/vriendin- netje mee naar huis nemen	18	63	25	66
Elkaar zoenen in gezelschap	11	76	8	78
Samen kamperen zonder toezicht	2	99	1	89
Alcohol gebruiken	39	63	12	87

In tabelvorm is een aantal activiteiten vermeld en de mening van de ouders daarover. In vergelijking met de populatie der jongeren gaat het dus om grootouders. Deze tabel geeft derhalve ook de mening van ouders die soms ver voor de Eerste Wereldoorlog zelf aan het partnersselectieproces hebben deelgenomen. Hierdoor ontstaat een terugblik in de tijd.

Ook uit deze tabel blijkt dat jongens zich meer vrijheid hadden gepermitteerd dan de meisjes. Bij geen enkele activiteit was de procentuele score evenwel boven de 50. Dit betekent dat nergens een meerderheid van deze jongeren (dit zijn dus hier de ouders) aan de genoemde activiteit had deelgenomen. De ouders werden streng opgevoed. Feestjes en kamperen (beide zonder toezicht) kwamen nauwelijks voor. Uit de tabel blijkt ook dat er in geen van de gevallen een meerderheid van de ouders voor een bepaalde activiteit van zoon of dochter was. Met elkaar uitgaan tijdens de verkering mocht bij 46% van de ouders wel. Voor andere activiteiten waren de verboden veel sterker. Daarnaast kan ook een dubbele moraal worden geconstateerd. Meisjes werden nog meer dan jongens beschermd door het stellen van geboden en verboden. Significante verschillen ten aanzien van deze materie konden worden vastgesteld bij het later dan twaalf uur thuiskomen, het alcoholgebruik en het uitgaan met elkaar. Bepaald opvallend is, dat bij degene die de partner mee naar huis mocht nemen,

het ouderlijk huis van het meisje als ontmoetingsplaats dienst deed. De ouders van het meisje waren dan de controleurs. Toch blijkt ook dat in vergelijking met leeftijdsgenoten de ouders van de kinderen zichzelf niet te sterk belemmerd voelden in hun vrijheid van handelen. Bij de jongens vond 42% minder vrijheid te hebben dan hun leeftijdsgenoten en bij de meisjes 31%. Echte conflicten met de ouders over gedragingen tijdens de verkering had evenwel maar 22% van de jongens en van de meisjes. Dit percentage is belangrijk lager dan de populatie van de pas-gehuwden heeft opgegeven. De tegenwoordige jeugd heeft, ondanks een veel grotere mate van vrijheid, meer conflicten met de opvoeders. Dit laatste vindt ook bevestiging in de vraag of men zich aan de gestelde regels hield. Het ouderlijk gezag werd maar liefst door 42% van de meisjes altijd erkend. Zij hielden zich aan alle regels. Bij de jongens was dit percentage belangrijk lager. Slechts 28% van de jongemannen hield zich altijd aan de regels van vader of moeder. In vergelijking met de eigen kinderen was dit percentage, ook bij de jongens, belangrijk hoger.

Uit de open vraag naar meningsverschillen met de ouders is op te maken dat de opvoeding lang niet in alle gevallen vlekkeloos verlopen is. Een aantal respondenten maakte gewag van de sociale omstandigheden:

"Mijn jeugd bestond uit werken en werken. Wij leden echt honger, dank zij de steun van oma kwamen we niet om. Later ben ik door mijn grootouders opgevoed, omdat mijn moeder 'vriendjes' had. Mijn jeugd was een rottijd".

Ook werd op de oorlog gewezen:

"Wij zaten in het Jappenkamp, een afschuwelijke tijd".

Moeilijkheden tussen ouders en kinderen werden gemeld over de kerkgang:

"Twee keer per dag moesten we naar de kerk. Dat werd me te gortig ".

De opvoeding werd lang niet altijd door de eigen ouders op zich genomen:

"Er waren twaalf kinderen tussen. Van mijn derde tot mijn zeventiende ben ik door mijn grootouders opgevoed ".

en:

"Na het overlijden van mijn moeder kregen we een stiefmoeder. Niets mochten we en durfden we meer ".

Soms trad de dochter als vervangster van de moeder op:

"Mijn moeder stierf jong. Ik heb toen de opvoeding van mijn broers en zussen op me genomen. Nooit kon ik uitgaan ".

De opvoeding was soms autoritair:

"Tegen onze ouders hadden we niets en dan ook niets in te brengen ".

Directe interventie met de partnerselectie deed soms de verhouding tussen kind en ouders verslechteren:

"Mijn moeder strooide rare praatjes rond over mijn a.s. echtgenoot. Zij had een andere huwelijkspartner op het oog ".

Ook werd soms een vergelijking met de tegenwoordige tijd gemaakt:

"Toen bestond mijn leven uit: vroeg naar bed gaan, vroeg op. Een "fuif" wist je niet wat dat was. Eigenlijk wist je niets. Je wist ook niets of je ouders ergens op tegen waren.

Nu wordt er veel meer gepraat tussen ouders en kinderen ".

en:

"Praten met je ouders. Nooit, je had bevelen op te volgen en daarmee uit ".

Uit deze korte impressie van de beantwoording van de open vraag naar meningsverschillen met de ouders komt naar voren dat er, op individueel niveau, wel degelijk grote problemen waren. Maar ook, dat deze problemen bij het merendeel niet totaal escaleerden, in die zin dat de jongeren zich uiteindelijk bij de beslissing van de gezagdragende ouders neerlegden. "Autoritair", "vaders woord is wet", "je had het maar te doen", "je kon niet anders", zijn trefwoorden bij deze open vraag. In vergelijking met de tegenwoordige situatie blijkt dat zowel de jongeren als de ouders meer bereid zijn tot een gesprek. Dit betekent echter niet dat de tegenwoordige ouders geen gezag meer uitoefenen. De indruk bestaat dat de gezagsuitoefening meer via een democratisch model dan via een autoritair model verloopt. In dit verband wordt wel gesproken van een verschuiving van een bevelshuishouding naar een onderhandelingshuishouding (3).

In tabel 5 is de mening van ouders weergegeven over het hebben van véél bezwaren tegen bepaalde eigenschappen van de partner van zoon of dochter. Daarnaast is opgenomen of deze bezwaren ook daadwerkelijk zijn opgetreden. Het gaat hier dus om de mening van de ouders met betrekking tot de jonge echtparen.

Een zeer ruime meerderheid van de ouders (78% van de vaders en 70% van de moeders) maakte bezwaar tegen iemand die zich tegen gezag keerde. Wellicht stelden zij zich hierbij iemand voor die lid was van een anarchistische beweging, anders is deze hoge score moeilijk te plaatsen. Daarnaast blijkt ook het uiterlijk en het financieel beheer bij de preferentie der ouders een belangrijke rol te spelen. Dat de Nederlandse samen-

TABEL 5. Bezwaren van ouders tegen bepaalde eigenschappen partner van zoon of dochter

Omschrijving bezwaar	In procenten			
	Vader in het algemeen	Is ook voorge- komen	Moeder in het algemeen	Is ook voorge- komen
Veel bezwaar tegen iemand die:				
onverzorgde indruk maakt	49	6	51	6
zich tegen gezag keert	78	3	70	4
een ander geloof heeft	20	24	24	23
niet met geld kan omgaan	48	6	49	5
uit een ander milieu komt	14	10	13	11
me niet ligt	12	9	14	9
tot een ander ras behoort	31	2	33	2
N = 373				

leving bepaald niet vrij is van discriminerende ideeën blijkt, naast de beantwoording van de open vragen, ook uit de toch hoge score die de raciale herkomst opleverde. Een minder duidelijke rol bleek het geloof te zijn gaan spelen. Een kwart van de moeders en een vijfde van de vaders maakten daar nog veel bezwaar tegen. Veel minder belangrijk werd het karakter van de kandidaat gevonden. Indien althans op een dergelijke wijze het item "de respondent ligt me niet" mag worden vertaald. Eveneens scoorde het milieu van de kandiderende partij laag. Maar let wel, hierin kan ook een sociale stijging besloten liggen, daartegen bestond in het algemeen weinig bezwaar. Soms troffen we een opmerking, wellicht goed bedoeld, maar in de kern discriminerend.

Een vrouw uit Friesland over de keuze van haar dochter:

"Kindje, kindje een man met suikerziekte. Ik heb zelf suikerziekte en ik weet wat het is. Gebruik toch je verstand".

En deze discriminerende opmerking van een moeder uit Breda:

"Die zogenaamde vriend was bepaald een losbol. Dit is later ook gebleken. Hij was onbetrouwbaar en hij bleek ook een Duitser te zijn".

Soms bleken de ouders over een timmermansoog te beschikken. Een echtpaar uit Den Haag meldde over een niet voortgezette verkering:

"Ik zag het gelijk. Onbetrouwbaar. Later bleek dat ie gescheiden was. Toen heeft mijn dochter het gelijk uitgemaakt".

Tenslotte nog deze opmerking die wij mochten noteren van een liberale moeder uit het Westen:

"Mijn dochter bleef steeds bij haar vrienden slapen. Toen heb ik gezegd, wat je daar doet kan hier ook. Nu gaat alles goed. Zij is getrouwd met een keurige jongen".

4.5. Ouders over de partnerselectie van hun kinderen aan het woord

Tussen vaders en moeders zijn geen belangrijke verschillen te constateren hoe zij achter de vraag kwamen of zoon of dochter een vriendinnetje of vriendje had. Een kleine zestig procent van de jongeren vertelde ronduit aan de vader of moeder dat men verkering had of kwam gewoon met de uitverkorene thuis. Een veertig procent van de jongeren had meer moeite met de introductie van de partner in het gezin. Roddel, achterklap en toeval speelden bij de ontdekking dat zoon of dochter op vrijersvoeten was een rol. Vooral als de zoon of dochter heel jong aan een serieuze relatie begon was de moeder eerder op de hoogte dan de vader, maar dit is het enige verschil dat geconstateerd kon worden bij de ouders ten aanzien van de introductie van de latere levenspartner van hun kind. Een kwart van de ouders was van mening dat hun kind er vroeg bij was, een dertien procent vond echter dat zoon of dochter aan de late kant was. Toch werden er op individueel niveau talrijke bezwaren gemaakt tegen de keuze van zoon of dochter. Een groot leeftijdsverschil tussen het meisje en de jongen stuitte op bezwaren, het onverzorgde uiterlijk bleek van belang te zijn bij de beoordeling

door de ouders, de familie was te arm of juist te rijk. De opleiding van de aanstaande te laag of te hoog. En ook konden discriminerende opmerkingen van ouders worden gemeld over geloof, huidskleur en etnische herkomst. Laat ons de ouders het woord geven. Een moeder uit Den Haag meldt het volgende bezwaar over haar dochter en latere schoonzoon:

"Wij konden er niet van slapen, toe drie uur 's nachts stonden ze in de gang. Nadat we er wat van gezegd hadden, gingen ze altijd naar de schoonouders. Die jongen heeft wel een ontzettende binding met zijn moeder".

Of deze opmerking van een Limburgse:

"Zij had een Hollander aan zee ontmoet en die zijn heel anders dan Limburgers".

In de praktijk werden de ouders tamelijk veel geconfronteerd met jongens of meisjes die een ander geloof hadden. Rond 10% van de gevallen bleek geconfronteerd te zijn met iemand uit een ander milieu. Een zelfde score leverde het veel vagere item "de respondent ligt me niet" op. Iemand die zich tegen het gezag keert kwam men, op iemand van een ander ras na, het minst tegen in de eigen familiekring. De meningsverschillen tussen ouders en kinderen gingen over geloof, uiterlijk, haren, kleding, te laat thuiskomen, school, studie of opleiding, roken, alcoholgebruik, barbezoek, vrienden en geld. De procentuele variatie lag tussen 7 (te laat thuiskomen) en 1 (geld). 76 ouderparen (20% van de totale populatie) gaven een ander antwoord. Enkele uitspraken zijn in een eerder gedeelte van deze paragraaf gememoreerd. Toch was het merendeel der ouders tevreden over het gedrag van hun kinderen. Van de vaders vond 88% dat zoon of dochter zich bijna altijd wel aan de regels hield. Dit percentage bedroeg bij de moeders zelfs 92%. De ouders vonden dat zij gehoorzame kinderen hadden.

Iets minder hoge percentages werden bereikt bij de vraag naar de reactie der ouders op de huwelijksplannen van zoon of

TABEL 6. Reacties van de ouders (volgens eigen zeggen) op de huwelijksplannen van zoon of dochter

Reactie van	In procenten			n.v.t.
	Positief	Afwachtend	Negatief	
Vader	76	14	9	1
Moeder	75	14	10	1

TABEL 7. De mate waarin de vader/moeder met de schoondochter/schoonzoon overweg kan

	In procenten	
	Vader	Moeder
Erg goed	74	78
Tamelijk goed	23	19
Niet zo goed	2	2
Helemaal niet goed	1	1

N = 372

dochter. Tussen de vader en de moeder waren nauwelijks verschillen te constateren. Bij hen was een duidelijke meningsovereenstemming aanwezig. Deze reacties komen in grote lijnen overeen met de beoordeling van de kinderen van de reactie van de ouders op hun huwelijk. Wel dient hier te worden aangetekend dat de kinderen de reacties van de ouders positiever beoordeeld hebben (resp. 79% en 82%).

Uiteindelijk, na enige jaren huwelijk van de zoon of dochter, werd de mening over de schoonzoon of schoondochter positief. Dit blijkt uit tabel 7. Moeders uiten zich nog positiever over de schoonzoon of schoondochter dan vaders. Gelet echter op het voorafgaande, kan wellicht worden gesteld dat uiteindelijk alles ten goede is gekeerd. De partnerselectie ging zeker met problemen gepaard, zowel voor de ouders als voor de kinderen. Na verloop van tijd bleken deze moeilijkheden slechts bij drie procent van de ondervraagde ouderparen te zijn blijven bestaan. Dit beeld kan echter te gunstig zijn. Wij hebben hier met een probleem te maken, dat in vele kwantitatieve onderzoeken aan de orde komt. In hoeverre hebben de respondenten hier een so-

ciaal wenselijk antwoord gegeven ? Juist op een zo gevoelige vraag kan een niet onaanzienlijk verschil tussen beantwoording en werkelijkheid zijn gaan optreden.

4.6. Een statistische vergelijking

In de voorafgaande paragrafen is ingegaan op de partnerselectie van de ouders in vergelijking met die van de kinderen. Bij de opzet van het onderzoek is ervan uitgegaan dat de ouders invloed uitoefenen op de partnerselectie van hun kinderen. Deze beïnvloeding gaat in wezen langs twee wegen. De eerste weg kan worden aangeduid met het begrip "directe" sturing. De ouders reageren ad hoc op de vriend of vriendin, zij stellen geboden en verboden, zij corrigeren en sturen. Deze beïnvloeding is gericht op de persoon. De mogelijke aanstaande huwelijkspartner van zoon of dochter wordt geprezen of afgekeurd, de ouders zijn passief, actief of onverschillig. De dochter of zoon wordt gewaarschuwd of bemoedigd. Kortom, de sturing is direct en gericht. Deze beïnvloeding vindt in de kern der zaak plaats aan het eind van het partnerselectieproces. Natuurlijk kan de invloed van de ouders nog erg groot zijn op het al of niet voortzetten van de relatie. Absoluut bepalend achten wij de directe beïnvloeding niet. Er zijn diverse acteurs aanwezig. Wellicht een ieder met eigen doelstellingen en strevingen. De verliefden zelf, de ouders, de schoonouders, andere familieleden, vrienden en kennissen, zij allen spelen een rol op het toneel der partnerselectie. Dit houdt in dat het paar - bij eigen overeenstemming - een redelijk grote vrijheid van handelen heeft. De derden kunnen tegen elkaar worden uitgespeeld. Wellicht treedt er een "verdeel-en-heers"-mechanisme op. Dit impliceert dat men, bij hevige tegenstand van bijvoorbeeld een der ouders, juist op tegengestelde wijze van zijn of haar streven kan handelen. Illustratief in dit verband is dat bij heftige instemming van ouders en schoonouders de beoogde doelstelling niet wordt bereikt. De cabaretier Sonneveld heeft dit gebeuren treffend getypeerd: ouders wendden een dergelijk enthousiasme voor dat de vriend van hun dochter werd "wegge-

geprezen". Deze "directe" sturing maakt deel uit van het meer omvattende socialisatie-proces. In de voorafgaande paragrafen is hierop ingegaan. Toch is er ten aanzien van de partnerselectie meer aan de hand. Er is ook "indirecte" sturing binnen het socialisatie-proces aanwezig en wel in die zin dat ouders dragers zijn van sociale kenmerken en deze kenmerken veelal willen doorgeven aan hun kinderen. Voorbeelden van deze kenmerken zijn te vertalen in variabelen als bijvoorbeeld kerkelijke gezindte, opleidings- of onderwijsniveau en welstandsniveau. Een van de doelstellingen van dit socialisatie-proces is kinderen te sturen en te besturen. Het doel ervan is impliciet het geschikt maken van jongeren voor de maatschappij met inachtneming van eigen waarden en normen, doeleinden en verwachtingen. Uiteraard binnen de marges van de maatschappelijke systemen, zoals bijvoorbeeld het onderwijs-systeem. Slechts zeer impliciet en terzijde speelt de partnerselectie bij de eigenlijke doelstellingen van het socialisatie-proces een rol. Toch zal blijken, dat juist deze indirecte beïnvloeding van grote invloed is op de huwelijkskeuze. Ondanks de ontzuiling en de secularisatie zijn, vooral binnen het onderwijssysteem, bolwerken van scheiding blijven bestaan.

Bij de kabinetsformatie van 1981 blijkt zelfs de discussie over openbaar en bijzonder onderwijs weer aan de oppervlakte te zijn gekomen. Inhoudelijk mogen er wijzigingen zijn opgetreden, naar vorm zijn juist op het belangrijke terrein van het onderwijs de ontzuilingsbewegingen niet of nauwelijks opgetreden. De keuzen worden in hoge mate door de ouders bepaald. Zij kiezen het bijzonder of het openbaar onderwijs uit voor de kinderen. Zij stellen de marges vast. Het ligt daarom voor de hand de variabelenkerkelijke gezindte en onderwijsniveau bij de analyse te betrekken. Uiteraard zijn er duidelijke gradaties in de mogelijkheden tot sturing ten aanzien van variabelen aanwezig. De kerkelijke gezindte kan veranderen, het onderwijsniveau is bepaald niet alleen afhankelijk van de wil der ouders. Hetzelfde geldt - nog in veel sterkere mate - voor de variabele welstandsniveau. Deze samengestelde variabele (beroep, inrichting woning, situering woning, inkomens- en on-

derwijsniveau) kan bij velen slechts in aanleg worden gestuurd. Toch menen wij dat deze variabele nog wel kan worden opgenomen in de rij der "bestuurbare" variabelen binnen het socialisatieproces, zij het met de nodige voorzichtigheid. Bepaald buiten dit gebeuren valt de variabele urbanisatiegraad. Slechts bij weinigen zal de invloed der ouders zo groot zijn, dat zij ook hun kinderen en schoonkinderen permanent aan huis en haard - indien zij dit al zouden willen - kunnen binden.

Daarnaast dient een tweede relativerende opmerking te worden gemaakt. Wij leven in een dynamische samenleving. Veranderingen zijn schering en inslag. De secularisatie is genoemd. Een algemene verhoging van het onderwijsniveau kan worden vastgesteld. Het welstandsniveau is niet onaanzienlijk toegenomen. De mobiliteit heeft belangrijke vormen aangenomen. Van Tulder (4) kon indertijd nog spreken van een gelijk blijven van het beroep bij de reeks onderwijzer vader - onderwijzer zoon, nu kan men daarover sterke twijfels hebben. Voor grotere delen van de bevolking dan voorheen is sociale stijging (en daling) mogelijk. De positie van de vrouw is in de jaren zeventig door emancipatie-bewegingen niet onaanzienlijk veranderd. Dit alles neemt echter niet weg, dat wij hebben gemeend de indirecte sturing van de ouders hier toch te moeten nagaan.

In het eerste hoofdstuk is het verschijnsel homogamie centraal gesteld. In deze paragraaf willen wij ook nagaan of deze homogamie door de generaties heen werkt. Met andere woorden: komen de kenmerken van (schoon)kinderen overeen met de kenmerken van (schoon)ouders.

Allereerst wordt hier de variabele welstandsklasse behandeld. In bijlage 2 wordt vermeld hoe deze variabele is samengesteld. Als invalshoek van de analyse is de welstandsklasse van het "jonge" paar genomen.

In tabel 8 is nagegaan hoe de sociale stijging of daling verliep in vergelijking met de (schoon)ouders. Uit deze tabel blijkt dat er een samenhang aanwezig was tussen de welstandsklassen van de generaties. Het gaat echter te ver om te zeggen dat er dan ook sprake is van homogamie. Er worden geen scores boven de vijftig procent gehaald ten aanzien van het gelijk

TABEL 8. Stijging of daling van de kinderen ten opzichte van de (schoon)ouders (welstandsklasse)

Relatie	In procenten			Kendall's Tau B	P
	Gestegen	Gedaald	Gelijk gebleven		
Echtpaar t.o.v. vader van de man N = 169	27	28	45	0,36	0,00
Echtpaar t.o.v. vader van de vrouw N = 159	28	33	39	0,29	0,00

blijven van de welstandsklasse. Indien vanuit de positie van de man wordt gesproken, dan is te zien dat 45% van de echtparen niet is gestegen of gedaald in vergelijking met het ouderlijk gezin van de man. Ten aanzien van de schoonfamilie blijkt dit percentage lager te zijn: 39%. Na deze constatering is het opmerkelijk dat bij een vergelijking met de schoonouders (wij kunnen hier spreken van schoonouders, omdat de welstandsklasse van de vader vrijwel overeenkomt met de welstandsklasse van de moeder) er een niet onaanzienlijke daling is opgetreden. Bij 33% van de "jonge" echtparen kwam deze daling voor. Uiteraard speelde de langere huwelijksduur hierbij een rol, sociale stijging kon zich over een lange periode uitstrekken, maar hierbij dient ook gezegd te worden dat voor een deel bij de samenstelling van deze variabele hiermee rekening is gehouden. De op de sociale ladder gestegen echtparen vertoonden geen verschillen bij een vergelijking tussen ouders en schoonouders. Mannen bleken dus meer de sociale positie van hun ouders binnen het eigen gezin te hebben dan vrouwen. Bij vrouwen bleek er een daling (5%) te kunnen worden geconstateerd in vergelijking met hun ouderlijk gezin. Uit de tabel blijkt bepaald niet - eerder het tegendeel - dat vrouwen door huwelijksluiting op de maatschappelijke ladder stegen. Een en ander betekent ook dat de man meer overeenstemde - bezien naar welstandsklasse - met zijn gezin van herkomst dan met het ouderlijk gezin van zijn vrouw.

TABEL 9. Overeenkomsten tussen man/vrouw met de ouders ten aanzien van de kerkelijke gezindte

Relatie	In procenten		
	Zelfde kerkelijke gezindte	Lambda (symmetric)	P
Kerkelijke gezindte man t.o.v. kerkelijke gezindte van zijn vader N=187	86,6	0,77	0,00
Kerkelijke gezindte man t.o.v. kerkelijke gezindte van zijn moeder N=188	83,6	0,72	0,00
Kerkelijke gezindte vrouw t.o.v. kerkelijke gezindte van haar vader N=179	85,0	0,70	0,00
Kerkelijke gezindte vrouw t.o.v. kerkelijke gezindte van haar moeder N=181	86,7	0,73	0,00

Ten aanzien van de variabele kerkelijke gezindte is als invalshoek gekozen voor de overeenkomsten en verschillen tussen de kerkelijke gezindte waarin grootgebracht van het "jonge" paar in vergelijking met respectievelijk de huidige kerkelijke gezindte van de (schoon)vader en (schoon)moeder van de man, alsmede de (schoon)vader en (schoon)moeder van de vrouw. Dit is een gecompliceerde zaak omdat de "jong-gehuwden" een verschillende kerkelijke gezindte konden hebben en tevens dat de (schoon)moeder en (schoon)vader lid konden zijn van een verschillend kerkgenootschap. In tabel 9 zijn de overeenkomsten aangegeven tussen de mannen en vrouwen van de jonge echtparen en hun eigen ouders. Uit de tabel blijkt dat er een sterke mate van overeenkomst kon worden vastgesteld tussen kinderen en hun eigen ouders. Dit behoeft geen verwondering te wekken, omdat bij de jonge echtparen is uitgegaan van het kerkgenootschap waarin men is grootgebracht en bij de ouders van het huidige kerkgenootschap. Uit tabel 9 blijkt dat ongeveer 15% van de kinderen niet dezelfde kerkelijke gezindte als de ouders had. Dit verschil kan deels worden toegeschreven aan veranderingen van het kerkgenootschap bij de ouders (nadat de kinderen het ouderlijk huis hebben verlaten kunnen de ouders van kerkgenootschap zijn veranderd) en deels aan verschillen in het kerkgenootschap tussen de ouders onderling (kerkelijk

TABEL 10. Overeenkomsten tussen de man/vrouw met de schoonouders ten aanzien van de kerkelijke gezindte

Relatie	In procenten		
	Zelfde kerkelijke gezindte	Lambda (symmetric)	P
Kerkelijke gezindte man t.o.v. kerkelijke gezindte van zijn schoonvader N=179	59,3	0,27	0,00
Kerkelijke gezindte man t.o.v. kerkelijke gezindte van zijn schoonmoeder N=181	58,5	0,23	0,00
Kerkelijke gezindte vrouw t.o.v. kerkelijke gezindte van haar schoonvader N=187	58,4	0,28	0,00
Kerkelijke gezindte vrouw t.o.v. kerkelijke gezindte van haar schoonmoeder N=188	56,5	0,24	0,00

gemengde huwelijken).

Uit tabel 10 blijkt bij de vergelijking met de schoonouders de overeenkomst naar kerkelijke gezindte minder sterk te zijn. Toch blijkt uit deze tabel nog wel een duidelijke overeenkomst naar voren te komen. Bijna 60% van de kinderen behoorde tot dezelfde kerkelijke gezindte als hun schoonouders. Wij menen hier te kunnen constateren dat bij de variabelen met betrekking tot de kerkelijke gezindte tussen kinderen en (schoon)ouders belangrijke overeenkomsten aanwezig zijn. Zelfs in die zin dat hier, net als bij de eigen ouders, ook van homogamie mag worden gesproken.

Een derde variabele die hier wordt behandeld is het opleidingsniveau of de schoolopleiding. Wij hebben hier met een ordinale variabele te maken zodat ook een stijging of daling van de "jonge" echtparen in vergelijking tot de (schoon)ouders kon worden vastgesteld. Deze vergelijking is te lezen in de tabellen 11 en 12.

Tabel 11 berust op een vierdeling van de variabele opleidingsniveau, namelijk: lager onderwijs, technische school en huishoudonderwijs, middelbaar onderwijs zoals HAVO en HBO en hoger. In het oog lopend was de algemene stijging van de opleiding bij zowel de mannen als de vrouwen van de jongste generatie. De mannen stegen overigens meer dan de vrouwen. Zelfs

TABEL 11. Stijging of daling van kinderen ten opzichte van de eigen ouders (schoolopleiding)

Relatie	In procenten			Kendall's Tau B	P
	Gestegen	Gedaald	Gelijk gebleven		
Schoolopleiding man tov. schoolopleiding van zijn vader N=190	44	7	49	0,22	0,00
Schoolopleiding man tov. schoolopleiding van zijn moeder N=190	49	3	48	0,22	0,00
Schoolopleiding vrouw tov. schoolopleiding van haar vader N=181	32	8	60	0,36	0,00
Schoolopleiding vrouw tov. schoolopleiding van haar moeder N=181	33	4	63	0,40	0,00

TABEL 12. Stijging of daling van kinderen ten opzichte van de schoon-ouders (schoolopleiding)

Relatie	In procenten			Kendall's Tau B	P
	Gestegen	Gedaald	Gelijk gebleven		
Schoolopleiding man tov. schoolopleiding van zijn schoonvader N=181	41	7	52	0,19	0,00
Schoolopleiding man tov. schoolopleiding van zijn schoonmoeder N=182	42	5	53	0,25	0,00
Schoolopleiding vrouw tov. schoolopleiding van haar schoonvader N=189	36	11	53	0,18	0,00
Schoolopleiding vrouw tov. schoolopleiding van haar schoonmoeder N=189	40	3	57	0,19	0,00

in die mate dat homogamie - in strikte zin^{*)} - hier niet kon worden vastgesteld. De gesignaleerde stijging is ook in tabel 12 te constateren, hier is echter bij de mannen nog wel sprake van homogamie. Wel blijkt dat vrouwen in vergelijking met hun eigen

*) Met de toevoeging "in strikte zin" bedoelen wij eigenlijk dat alleen van homogamie kan worden gesproken als er procentuele scores van boven de 50 worden bereikt.

TABEL 13. Overeenkomsten tussen de man/vrouw met de (schoon)ouders ten aanzien van de urbanisatiegraad

Relatie	In procenten		
	Zelfde urbani- satiegraad	Kendall's Tau B	P
Urbanisatiegraad van de plaats waar de man het langst heeft gewoond tov. de urbanisatiegraad van de huidige woonplaats van zijn ouders N=189	81,5	0,73	0,00
Urbanisatiegraad van de plaats waar de vrouw het langst heeft gewoond tov. de urbanisatiegraad van de huidige woonplaats van haar ouders N=182	85,1	0,81	0,00
Urbanisatiegraad van de plaats waar de man het langst heeft gewoond tov. de urbanisatiegraad van de huidige woonplaats van zijn schoonouders N=179	52,5	0,40	0,00
Urbanisatiegraad van de plaats waar de vrouw het langst heeft gewoond tov. de urbanisatiegraad van de huidige woonplaats van haar schoonouders N=187	49,7	0,39	0,00

ouders minder stegen dan mannen. Dit verschijnsel kwam niet naar voren bij de vergelijking met de schoonouders. Opvallend is dat een niet onaanzienlijk percentage meisjes een daling te zien gaf in vergelijking met de opleiding van de schoonvader (11%).

Tenslotte komt in deze paragraaf de urbanisatiegraad aan de orde. De gegevens in tabel 13 vereisen enige toelichting. De urbanisatiegraad is in dit onderzoek op verschillende manieren te meten. Voor het "jonge" paar is gekozen voor de invalshoek "waar man en/of vrouw het langst heeft gewoond". Wij hebben gemeend dat de partnersselectie bij de meeste paren plaats heeft gevonden in die periode waar men nog (geografische) banden met het ouderlijk huis had. Dit is vertaald in de periode waar men het langst heeft gewoond. Uiteraard zijn er uitzonderingen te noemen; de mobiliteit van de ouders en van de kinderen spelen een rol. Toch menen wij dat deze variabele het meest overeen-

komt met het oorspronkelijke uitgangspunt, namelijk dat het geografisch gebied waar men is opgegroeid invloed kan uitoefenen op het individu. Dit geldt dan in het bijzonder de jongeren. Bij de ouders ligt de invalshoek anders. Niet de partnerselectie van de ouders en schoonouders is hier centraal gesteld, maar de betekenis die het geografisch gebied van de ouders en schoonouders heeft ten aanzien van de partnerselectie van hun (schoon)kinderen. Daarom is bij de (schoon)ouders niet uitgegaan van de plaats waar zij het langst hebben gewoond. Het "oudere" paar had dan bijvoorbeeld kunnen aangeven waar het zijn jeugd heeft doorgebracht. Dan zou bij een vergelijking tussen de beide categorieën een te sterke discrepantie kunnen zijn ontstaan. Het zou dan mogelijk zijn geweest dat aan de (geografische) opvoedingssituatie van de jongeren geheel voorbij was gegaan. Daarom is - zij het nog wel met de nodige voorzichtigheid bij de interpretatie van tabel 13 - bij de ouderen uitgegaan van de huidige woonplaats van de (schoon)ouders. Tegen deze keuze zijn bezwaren aan te voeren. Bij plaatsing in een verzorgings- of bejaardenflat kunnen bijvoorbeeld belangrijke verstoringen zijn opgetreden. Toch hebben wij gemeend deze bezwaren bij een vergelijking hier op de koop toe te moeten nemen. Uit tabel 13 blijkt dat juist ten aanzien van de huidige woonplaats van de ouders sterke overeenkomsten bestaan. Bij ruim 80% van de mannen kwam de urbanisatiegraad van de plaats waar men het langst heeft gewoond overeen met de urbanisatiegraad van de huidige woonplaats van de ouders. Bij de vrouwen was dit percentage zelfs 85. Bij ruim 52% van de mannen kwam de urbanisatiegraad overeen met de urbanisatiegraad van de schoonouders. Bij de vrouwen bedroeg dit percentage bijna 50. Deze resultaten duiden op overeenkomsten van het geografisch milieu tussen de generaties. Hierbij moet een relativerende opmerking worden gemaakt. Er is uitgegaan van een vergelijking naar urbanisatiegraad. Dit betekent bijvoorbeeld dat indien het "jonge" paar in Maastricht woonde het in dezelfde categorie viel als het "oudere" paar dat in Groningen woonde. Deze tabel gaat dus niet uit van een geografisch identiek gebied.

4.7. Samenvatting

Een van de belangrijkste conclusies die uit de vergelijking tussen de ouders en de kinderen kan worden getrokken, is dat bij de ouders de homogamie in nog sterkere mate aanwezig bleek te zijn dan bij de kinderen. De huwelijksduur en de huwelijksuitval kunnen echter hierbij een belangrijke rol hebben gespeeld. De invloed van de huwelijksduur bestaat hierin dat één van de partners zich kan aanpassen, qua kenmerken (vooral met betrekking tot de kerkelijke gezindte), aan de andere partner of dat beide partners een ander kenmerk aannemen. De invloed van de huwelijksuitval is van andere aard. Echtscheiding is hoger bij gemengde huwelijken dan bij homogame huwelijken. Echtscheiding kan dus op de populatie een "zuiverende" werking hebben (de homogame huwelijken blijven over). Veel grotere invloed heeft echter de sterfte. De gemiddelde levensduur van de vrouw is langer dan die van de man. De man is bij huwelijksluiting bovendien gemiddeld ouder dan de vrouw. Dit betekent dat hierdoor uitval verwacht kan worden bij de populatie van de ouders.

Van betekenis is ook dat de man uit de populatie van de ouders bij de eerste ontmoeting ouder was dan de man uit de populatie van de jonge echtparen bij de eerste ontmoeting. Dit kan duiden op belangrijke maatschappelijke veranderingen (economisch klimaat, omgang van de sexen).

De ouders bleken door hun eigen ouders streng te zijn opgevoed. Toch bleek bij deze populatie dat de jongens zich meer vrijheid hadden gepermitteerd dan de meisjes. Uit de beantwoording van de open vraag naar meningsverschillen bleek dat er voor velen sprake was van een bevelshuishouding: tegenpraak werd niet of nauwelijks geduld. De wil van de ouders was wet. Het is daarom niet zo verwonderlijk dat de ouders tegenover hun eigen kinderen het meeste bezwaar maakten jegens iemand die zich tegen gezag keerde, in theorie althans. Slechts weinige ouders kwamen ook daadwerkelijk in aanraking met iemand die zich tegen de gezagsregels verzette.

Wel bleek dat de ouders in het algemeen van mening waren

dat zij gehoorzame kinderen hadden. Drie kwart van de ouders reageerde positief tot zeer positief op de huwelijksplannen van de kinderen.

In de voorlaatste paragraaf van dit hoofdstuk is ingegaan op de overdracht van kenmerken. In het algemeen kan worden gesteld dat ook hier de veranderingen in het sociaal-economisch klimaat zichtbaar zijn geworden. Een uitzondering hierop lijkt de beweging ten aanzien van de welstandsklasse te zijn. Naast een belangrijke stijging trad ook een aanzienlijke daling op tussen de ouders en de jonge echtparen. Ook hier kan de huwelijksduur een interveniërende rol hebben gespeeld. Sterke overeenkomsten bleken er naar kerkelijke gezindte te bestaan, vooral ten aanzien van de vergelijking tussen de eigen ouders en de zoon of dochter. Dit is niet opmerkelijk gezien de aard van de gehanteerde variabelen. Uit de vergelijking met betrekking tot de schoolopleiding bleek de sterke stijging van de jongeren. Toch bleek ook hier van homogamie^{*}) sprake. Tenslotte werden de overeenkomsten en verschillen aangaande de urbanisatiegraad van de woonplaats nagegaan. Uit deze gegevens bleek dat de urbanisatiegraad van de plaats waar men het langst woonde sterk overeen kwam met de urbanisatiegraad van de huidige woonplaats van de ouders.

^{*}) De in dit hoofdstuk gehanteerde term homogamie slaat op de overeenkomst naar kenmerken tussen ouders en kinderen. Wellicht is het beter te spreken van gezins- of familie-homogamie.

5. DE TOETSING VAN DE HYPOTHESEN.

5.1. Inleiding

In de beide direct voorafgaande hoofdstukken is een beschrijving gegeven van de partnerselectie van de jonge echtparen en hun ouders. Een aantal hypothesen - die in het tweede hoofdstuk beschreven zijn -, zij het indirect, zijn derhalve reeds aan de orde geweest. In dit hoofdstuk zullen, terwille van de duidelijkheid, de toetsingsresultaten van alle 21 hypothesen worden gezien.

Over de toetsing kan het volgende worden gezegd. De variabelen zijn in twee hoofdcategorieën te onderscheiden: de ordinale en de nominale.

Bij de ordinale variabelen is er sprake van een rangvolgorde. In dit onderzoek zijn de variabelen leeftijd en onderwijsniveau hiervan goede voorbeelden. Bij de nominale variabelen is er geen rangvolgorde aanwezig. De kerkelijke gezindte kan hiervoor als illustratie gelden.

De aard van de variabele (ordinaal of nominaal) is bepalend voor de keuze van de maat die het statistisch verband aangeeft. De Lambda is een associatiemaat geëigend voor kruistabellen van variabelen op nominaal niveau. De Tau is ontwikkeld voor kruistabellen van variabelen op ordinaal niveau. In bijlage 3 zijn de formules gegeven van de Lambda en de Tau. In deze bijlage wordt ook het verschil aangegeven tussen de Tau B en de Tau C. Bij enkele tabellen is gebruik gemaakt van de Phi. Deze associatiemaat is vooral geschikt voor de analyse van 2x2 tabellen. In bijlage 3 wordt de formule van deze maat gegeven.

Een complicatie bij de toetsing van de hypothesen is dat na vaststelling van het mogelijke statistische verband nog geen duidelijke uitspraak gedaan mag worden over de richting van dit verband. Wij bedoelen hiermee dat louter op basis van de statistische toetsing geen uitspraak gedaan kan worden over de hier zo belangrijke kwestie van homogamie/heterogamie. Om dit probleem op te lossen hebben wij als volgt geredeneerd. Ten

eerste is bezien of het mogelijke statistische verband al dan niet op toeval berustte. Bij een P kleiner of gelijk aan 0,05 hebben wij aangenomen dat het statistische verband niet op toeval berustte. Vervolgens is de hoogte van de associatiemaat bezien. Daarna is om de hoogte van de homogamie/heterogamie vast te stellen de richting bezien van het statistische verband. Bij een percentage van 50 of hoger (van de diagonaal) is vastgesteld dat homogamie bij de betreffende variabelen overheersend aanwezig is.

In dit hoofdstuk is ook gebruik gemaakt van een aantal grafieken. Hierdoor is het mogelijk om een overzicht te krijgen van de preferenties ten aanzien van bepaalde categorieën. De methode die bij de toetsing is gevolgd, heeft ertoe geleid dat niet in alle gevallen de hypothesen in de volgorde konden worden behandeld die in het tweede hoofdstuk is aangegeven.

5.2. Hypothesen met betrekking tot de periode voor het huwelijk

In deze paragraaf worden een viertal hypothesen getoetst, die betrekking hebben op de periode voorafgaande aan het huwelijk.

De eerste hypothese luidt: "mannen zullen in het algemeen in de periode voor het huwelijk meer afspraakjes e.d. hebben gehad dan vrouwen". Deze hypothese berust op een vraag die afzonderlijk aan mannen en vrouwen uit de populatie van de pas gehuwden is gesteld: "met hoeveel meisjes/jongens bent U zo in totaal na Uw veertiende jaar uit geweest?" Dit uit zijn geweest hebben wij gemeend te kunnen vertalen in het hebben gehad van afspraken en het hebben gehad van een of andere vorm van relatie. Nadrukkelijk moeten we vermelden dat deze vraag dus geen betrekking had op seksuele of emotionele intimiteiten of andere handelingen die eventueel hebben plaatsgevonden. Het gaat hier louter om een registratie van de aantallen. Ook dient te worden opgemerkt dat de respondent(e) zelf kon vaststellen volgens welke criteria deze vraag diende te worden beantwoord. In tabel 1 zijn de gegevens over de aantallen vermeld.

TABEL 1. Totaal aantal vrienden/vriendinnen in de periode voor het huwelijk vanaf het veertiende jaar

In procenten

	Vrouwen							Totaal
	1	2	3-4	5-9	10-14	≥15	*)	
Mannen								
1	0,8	1,9	1,1	1,1	0,5	0,5	0,3	6,2
2	1,1	0,3	0,8	0,3	0,3	0,8	0,0	3,5
3-4	2,7	2,2	6,8	3,5	0,5	1,6	0,0	17,3
5-9	3,5	2,7	4,9	6,2	3,5	3,0	0,0	23,8
10-14	0,3	0,8	4,9	6,8	3,8	4,6	0,0	21,1
≥15	0,8	0,9	3,0	6,2	4,1	11,4	0,0	26,2
*)	0,3	0,3	0,3	0,8	0,0	0,0	0,3	1,9
Totaal	9,5	8,9	21,6	24,9	12,7	21,9	0,5	100,0

N = 370

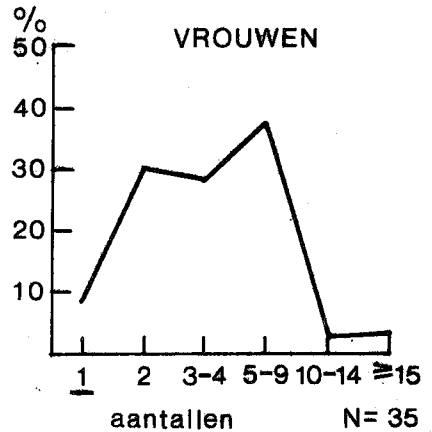
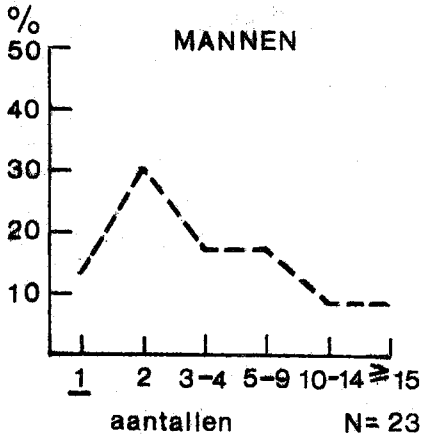
Kendall's Tau B = 0,31; P = 0,00; % gelijk = 29,6.

In de cijfers is bevestiging te vinden voor de juistheid van deze hypothese. Mannen bleken inderdaad meer afspraken met verschillende vriendinnen te hebben gehad, na hun veertiende jaar, dan vrouwen. Wel kunnen we ons afvragen in hoeverre er hier sprake is van een sociaal wenselijk antwoord. De man kan zich zelf hebben gezien als "veroveraar". Beperken wij ons tot de feiten, dan blijkt het volgende. Minder dan 5 afspraakjes had 21% van de mannen tegen maar liefst 40% van de vrouwen. Meer dan 10 afspraakjes (in de zin van vrienden of vriendinnen waarmee men is omgegaan) had bijna de helft (47,3%) van de jongens tegen iets meer dan een derde van de meisjes (33,6%). De mannen wisselden in de periode voor het huwelijk kennelijk meer van partner dan de vrouwen. Het gaat echter hier om een generalisatie. Bij een nadere analyse van de geconstateerde statistische samenhang blijkt er meer aan de hand te zijn. In grafiek 1 zijn gegevens opgenomen van twee categorieën mannen/vrouwen. Deze categorieën worden gevormd door mannen/vrouwen met slechts één vriendin/vriend en door mannen/vrouwen met vele (15 of meer) vriendinnen/vrienden. Ten eerste blijkt dat mannen/vrouwen met vele vriendinnen/vrienden een patroon ver-

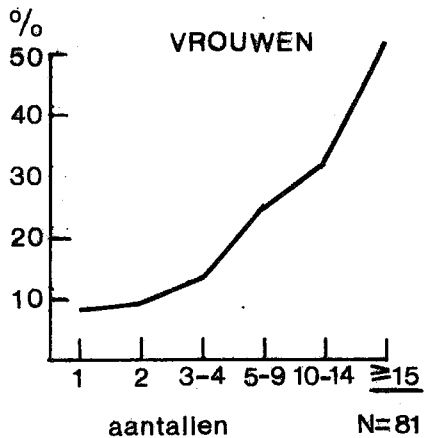
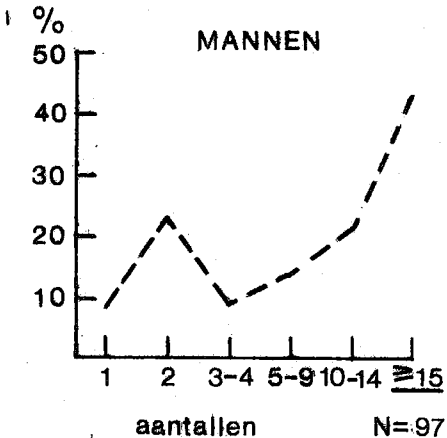
*) In deze kolommen zijn de antwoorden opgenomen van diegenen die meldden meer dan 100 afspraken te hebben gehad.

Grafiek 1. (populatie : jongeren)

A. Mannen/vrouwen met 1 vriendin/vriend gezien tegen het aantal vrienden/vriendinnen van hun latere huwelijkspartner

B. Mannen/vrouwen met 15 of meer vriendinnen/vrienden gezien tegen het aantal vrienden/vriendinnen van hun latere huwelijkspartner.

toonden dat sterke overeenkomsten had. Vrouwen met vele vrienden bleken dikwijls geassocieerd met mannen met veel vriendinnen. Een dissonant wordt gevormd door die mannen die een voorkeur (23%) bleken te hebben voor vrouwen die twee partners hadden ontmoet. Lastiger te interpreteren zijn de grafieken met betrekking tot degenen met weinig partners. De mannen en vrouwen bleken een voorkeur te hebben gehad voor partners met tamelijk geringe "ervaring". De mannen neigden ertoe iets meer te huwen met vrouwen die vele partners hadden gehad. Toch blijken ook deze grafieken wel enige overeenstemming te vertonen, in die zin dat de mannen met weinig ervaring niet belangrijk afweken van de vrouwen met weinig ervaring. Een en ander achten wij opmerkelijk. Mannen blijken in het algemeen meer vriendinnen te hebben gehad dan vrouwen vrienden. Indien vrouwen echter vele vrienden hebben gehad, dan ontstaat een beeld dat grote gelijkenis vertoont met het beeld van dezelfde categorie mannen. De "onervaren" mannen en vrouwen vertonen in de grafiek eveneens overeenkomsten, zij het dat deze mannen - in relatief opzicht - meer huwden met "ervaren" vrouwen dan deze vrouwen met "ervaren" mannen. In het derde hoofdstuk hebben wij gezegd dat ten aanzien van de materie van homogamie kon worden gesproken. Deze gevolgtrekking is niet onjuist. Wel moet hieraan worden toegevoegd dat uit tabel 1 blijkt dat de 50%-grens bij die indeling niet wordt overschreden. Dit is slechts bij bepaalde categorieën het geval.

Om een antwoord te krijgen op de tweede hypothese: "mannen zullen in het algemeen op latere leeftijd afspraakjes e.d. zijn gaan maken dan vrouwen" is de vraag gesteld: "weet U nog hoe oud U was toen U voor het eerst met een meisje/jongens uitging? Als U het niet precies weet mag U het ook schatten". De uitkomst van het antwoord op deze vraag is in tabel 2 vermeld. Uit deze tabel blijkt dat de hypothese bevestigd geacht mag worden. Vrouwen bleken op jeugdiger leeftijd afspraken te maken dan mannen. Van betekenis is deze veronderstelling in verband met de vorige hypothese. Vrouwen begonnen wel eerder aan de partnerselectie dan mannen, maar zij hadden, in het algemeen, in de periode voor het huwelijk minder partners dan man-

TABEL 2. Leeftijd van de vrouw/man bij het eerste uitstapje/afspraken

	In procenten	
	Vrouwen	Mannen
jonger dan 15	34	25
15	24	22
16	23	22
17	9	12
18	5	10
19	3	2
ouder dan 19	2	6
	N=368	N=365

Chi-kwadraat = 12,6 met 6 vrijheidsgraden; P = 0,00.

TABEL 3. Totaal aantal "losse" vrienden/vriendinnen in de periode voor het huwelijk vanaf het veertiende jaar

	In procenten					
	Vrouwen 0,1,2	3-4	5-6	7-10	11 en meer	Totaal
Mannen						
0,1,2	10,8	5,5	1,9	1,4	2,2	21,9
3-4	9,7	3,3	1,9	1,7	2,5	19,1
5-6	3,9	1,7	1,9	1,4	2,2	11,1
7-10	5,0	5,3	3,0	3,9	3,9	21,1
11 en meer	4,2	4,2	3,0	4,4	11,1	26,9
Totaal	33,5	19,9	11,9	12,7	21,9	100,0

N = 361
Kendall's Tau B = 0,30; P = 0,00; % gelijk = 31,0.

nen. Vrouwen bleken dus eerder aan een serieuze selectie te beginnen dan mannen. Het gevolg daarvan was dat zij ook op jongere leeftijd trouwden.

De derde hypothese luidt: "mannen zullen in het algemeen meer "losse" afspraakjes e.d. hebben gehad dan vrouwen ". Ten behoeve van deze veronderstelling is bij de vraag naar de aantallen vriendjes of vriendinnetjes opgenomen de volgende aanvulling: "hoeveel hiervan waren "losse" vriendjes/vriendinnetjes en hoeveel min of meer "vast" ?". Het antwoord met betrekking tot de "losse" vriendjes en vriendinnetjes is in tabel 3

TABEL 4. Totaal aantal "vaste" vrienden/vriendinnen in de periode voor het huwelijk vanaf het veertiende jaar

In procenten

	Vrouwen					Totaal
	1	2	3	4	5 en meer	
Mannen						
1	40,4	8,2	4,4	2,2	2,2	57,4
2	7,7	3,6	2,2	0,8	0,4	15,6
3	4,1	2,5	3,3	0,5	0,8	11,2
4	2,7	0,8	1,4	1,4	0,5	6,8
5 en meer	3,6	1,6	0,8	0,5	2,5	9,0
Totaal	58,5	16,7	12,0	5,5	7,4	100,0

N = 366

Kendall's Tau B = 0,27; P = 0,00; % gelijk = 51,2.

weergegeven. Uit de percentages in de tabel blijkt in het algemeen dat mannen meer "losse" afspraakjes hebben gehad dan vrouwen. Een meerderheid van de vrouwen (53,9%) heeft minder dan 5 "losse" afspraken tijdens de periode voor het huwelijk. Bij de mannen bedroeg dit percentage 40. Meer dan 10 "losse" afspraken had bijna 27% van de mannen tegen 22% van de vrouwen. Een nadere analyse van deze tabel toont evenwel nog meer aan. Naast de bevestiging van de hypothese blijkt ook dat een aanvulling noodzakelijk is. En wel in die zin dat vrouwen met veel "losse" vriendjes trouwden met mannen die eveneens veel partnerervaring hadden opgedaan. In dit verband is het ook van belang om de aantallen "vaste" vriendjes en vriendinnetjes die men heeft gehad, nader te bezien. Deze zijn in tabel 4 opgenomen. Ook met betrekking tot de afspraken met "vaste" vriendjes of vriendinnetjes blijkt dat mannen meer "partnerervaring" hadden opgedaan dan vrouwen. Bijna 13% van de vrouwen had 4 of meer keer een vaste vriend. Bijna 16% van de mannen had 4 of meer keer een vaste vriendin. Toch blijkt ook dat bij zowel de mannen als de vrouwen een meerderheid slechts één vaste partner in de periode voor het huwelijk had (bij de mannen 57,4% en van de vrouwen 58,5%). Bij een nadere analyse van de significante statistische samenhang blijkt echter meer aan de hand te zijn. Naast het algemene patroon: mannen hebben meer "vaste" en "losse" vriendinnen dan vrouwen "losse" en

"vaste" vrienden, blijkt er hier ook een soort-zoekt-soort keuze aanwezig te zijn geweest. In grafiek 2 is het gedrag weergegeven van mannen en vrouwen met 11 of meer "losse" vriendinnen/vrienden en van mannen en vrouwen met 5 of meer "vaste" vriendinnen/vrienden. Uit deze grafiek blijkt er ten aanzien van deze categorieën mannen en vrouwen een in het oog lopende gelijkvormigheid aanwezig te zijn, en wel in die zin dat "ervaren" mannen met "ervaren" vrouwen trouwden en omgekeerd. Maar ook dat vrouwen niet belangrijk verschilden met betrekking tot hun partnerselectie aangaande "onervarenen". De vorm van de curve toont dit eveneens aan. Deze constatering achtten wij van grote betekenis. Er was wellicht in sociaal opzicht nog sprake van sexe-discriminatie (mannen mochten zich meer permitteren dan vrouwen). In gedragingen bleken er nauwelijks verschillen aanwezig te zijn (afgezien van wat in de hypothesen is gesteld). Indien vrouwen "ervaren" waren, vertoonden zij dezelfde patronen als "ervaren" mannen. Vrouwen verschilden op dit gebied bepaald niet zo veel van mannen.

De vierde hypothese luidt: "mannen zullen in het algemeen minder huwen met de eerst ontmoete partner dan vrouwen". Gegevens hierover zijn in tabel 5 opgenomen.

TABEL 5. De ontmoete partner naar geslacht en rangorde

In procenten

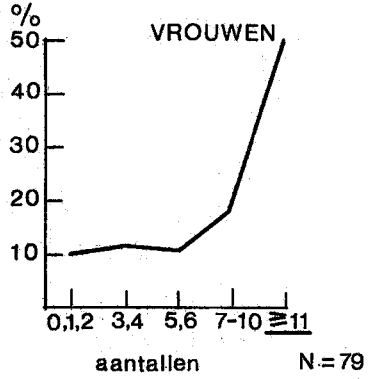
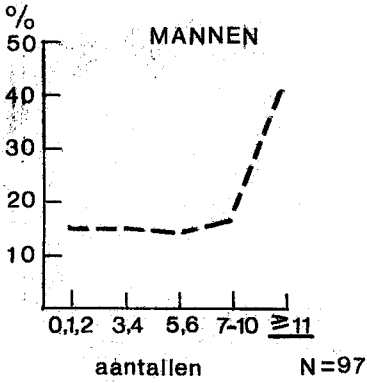
		Vrouwen		
		Eerst ontmoete man is de huidige huwelijkspartner		
		Wel	Niet	Totaal
Mannen	Wel	1,9	5,7	7,6
	Niet	9,5	82,8	92,4
	Totaal	11,4	88,6	100,0
De eerst. ontmoete vrouw is de huidige huwelijkspartner	Wel	1,9	5,7	7,6
	Niet	9,5	82,8	92,4
	Totaal	11,4	88,6	100,0

N = 367

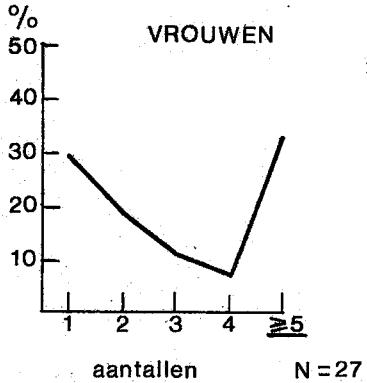
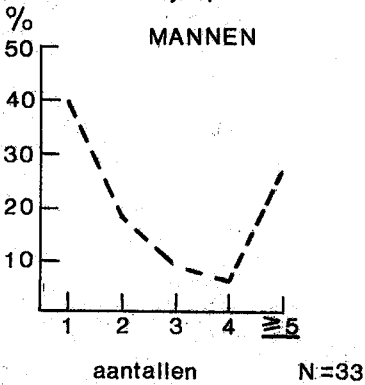
Kendall's Tau B = 0,12; P = 0,01.

Grafiek 2. (populatie: jongeren)

A. Mannen/vrouwen met 2 of meer "losse" vriendinnen/vrienden
bezien tegen het aantal vrienden/vriendinnen van hun latere
partner

B. Mannen/vrouwen met 5 of meer "vaste" vriendinnen/vrienden
bezien tegen het aantal vrienden/vriendinnen van hun latere
huwelijkspartner

Uit de percentages blijkt dat mannen minder met de eerste partner huwden dan vrouwen. Toch blijkt ook uit deze tabel dat in totaal bij 19%*) van de echtparen, beide partners of één der partners weinig of geen ervaring had. Wij zullen hierop nog terugkomen.

5.3. Verschillen tussen de sexen in de periode voor het huwelijk

In dit gedeelte komen drie hypothesen aan de orde. De hypothesen die hier worden getoetst luiden: "mannen zullen zich in het algemeen meer vrijheden permitteren dan vrouwen van dezelfde leeftijd", "mannen zullen in het algemeen meer tegen de wil van de ouders ingaan dan vrouwen" en "vrouwen zullen bij conflicten meer contact opnemen met niet-familieleden dan mannen".

Met betrekking tot de eerste hypothese die hier wordt behandeld, dient te worden gezegd dat de vrijheden hier slaan op activiteiten tijdens het partnersselectieproces. Er wordt hier niet ingegaan op seksuele gedragingen of handelingen. Wij beperken ons tot activiteiten die direct of indirect verband houden met gebeurtenissen tijdens de kennismakingsperiode. Centraal staat dan de vraag of er tussen mannen en vrouwen verschillen zijn te ontdekken tijdens deze kennismakingsperiode. De toetsing van deze hypothese heeft bestaan uit het bezien van 22 handelingen/activiteiten die jongeren konden uitvoeren tijdens de kennismakingsperiode. In tabel 6 wordt een overzicht gegeven van de toetsingsresultaten. De redenering hierbij is de volgende geweest. Indien er tussen mannen en vrouwen geen verschillen konden worden geconstateerd, is dit aangegeven met een kruis in de tweede kolom. In de eerste kolom zijn de activiteiten vermeld. Indien er wel verschillen konden worden

H5
H6
H7
H5

*) Uit de gegevens blijkt dat van deze 19%, 2,3% na de ontmoeting met de latere echtgeno(o)t(e) nog wel een andere vriend(in) heeft gehad, maar uiteindelijk wel huwde met de eerst ontmoete partner. Dit is de reden waarom de cijfers op deze pagina afwijken van de getallen uit tabel 1 en van het gestelde in hoofdstuk 3.

TABEL 6. De resultaten van de toetsing met betrekking tot een aantal activiteiten van mannen en vrouwen tijdens de kennismakingsperiode

Activiteit	Geen verschil		Wel verschil tussen mannen en vrouwen	
			$P \leq 0,05$	Phi
Uitgaan	X	-	-	-
Na 12 uur thuiskomen	-	X	0,00	0,28
Geld lenen ouders	-	X	0,00	0,12
Fuif met ouders	X	-	-	-
Fuif zonder ouders	X	-	-	-
Vriend(in) mee naar huis nemen	-	X	0,03	0,09 [*])
Vrijen	X	-	-	-
Alcoholische drank gebruiken	-	X	0,00	0,29
Marihuana gebruiken	-	X	0,04	0,08
Popconcert	X	-	-	-
Snackbar	X	-	-	-
Fuif bij vrienden	X	-	-	-
Sportwedstrijd	-	X	0,00	0,24
Schouwburg	X	-	-	-
Discobar	X	-	-	-
Samen zwemmen	X	-	-	-
Film boven de 18	-	X	0,00	0,17
Samen op kamer zitten	X	-	-	-
Buurtcafé	-	X	0,00	0,23
Kamperen samen	-	X	0,04	0,08
Kermis	X	-	-	-
Dansgelegenheid	X	-	-	-

vastgesteld ($P \leq 0,05$), is dit eveneens met een kruis aangegeven. In de laatste kolom van deze samenvattende tabel is de hoogte van de Phi aangegeven. Deze maat geeft de hoogte van het statistisch verband aan. De richting van de correlatie dient door analyse van de basistabellen te worden bepaald. Uit tabel 6 blijkt dat in meer dan de helft van de gevallen, om precies te zijn 13, er geen verschillen tussen mannen en vrouwen tijdens de kennismakingsperiode konden worden vastgesteld. Dit betekent dan echter ook dat er in 9 gevallen wel sprake was van een verschil tussen mannen en vrouwen. Van deze 9 gevallen waar op basis van de tabellen een verschil tussen de

^{*}) Jonge vrouwen nemen meer jongemannen mee naar huis dan omgekeerd. In de overige gevallen nemen jongemannen meer deel aan de activiteiten dan jonge vrouwen.

sexen kon worden vastgesteld, bleek er slechts in één geval sprake te zijn van een beweging die tegengesteld is aan hetgeen in de hypothese gezegd is: jonge vrouwen bleken, meer dan jongemannen, een partner mee naar (het ouderlijk) huis te nemen. In de resterende 8 gevallen bleken de mannen meer deel te hebben genomen aan de genoemde activiteiten. Bezien we de hoogte van de Phi dan blijkt dat het gebruik van alcoholische dranken een vrijheid is die jongemannen zich meer permitteerden dan jonge vrouwen. Hetzelfde gold voor het thuiskomen na het middernachtelijk uur. Lagere waarden van Phi werden gevonden voor het bezoek aan sportwedstrijden en de bezoekfrequentie aan het buurtcafé. Kennelijk hadden wij hier te doen met typisch mannelijke uitgaansmogelijkheden. Veel lagere waarden van de Phi werden gevonden ten aanzien van het lenen van geld bij de ouders om uit te gaan en het gaan naar een film voor volwassenen. Heel laag waren de scores die werden gehaald ten aanzien van het mee naar huis nemen van een vriend (de vrouw deed dit meer dan de man), het gebruik van marihuana of andere drugs en het kamperen met de geliefde.

In een meerderheid van de gevallen zijn er geen (statistische) verschillen tussen de sexen vast te stellen. In één geval blijkt dat de vrouw zich meer permitteerde dan de man. In 8 gevallen komt er een beeld naar voren van de man die zich meer permitteerde dan de vrouw. De hypothese mag dus slechts gedeeltelijk bevestigd worden geacht. Een verklaring voor het een en ander is niet licht te geven. Enerzijds hebben we te maken met items die wellicht als typisch mannelijk kunnen gelden (drinken, café-bezoek), anderzijds blijkt echter ook dat de man zich op betrekkelijk neutraal gebied (sport en geld lenen), anders gedroeg dan de vrouw. Hieruit komt naar voren dat mannen zich actiever gedroegen. Wel moet een kanttekening worden gemaakt. Het zou namelijk kunnen zijn dat typisch vrouwelijke waarden in onze vraagstelling er bekaaid zijn afgekomen in vergelijking met meer mannelijke waarden. *opm*

In tabel 7 wordt een overzicht gegeven aan welke activiteiten mannen en vrouwen tegen de wil van de ouders hebben deelgenomen. Centraal hier staat of er verschillen tussen de sexen zijn vast te stellen.

TABEL 7. De resultaten van de toetsing met betrekking tot een aantal activiteiten, eventueel verricht tegen de wil van de ouders van mannen en vrouwen tijdens de kennismakingsperiode

Activiteit	Geen verschil	Wel verschil	tussen jongens en meisjes tav. geboden en verboden ouders	
			$P < 0,05$	Phi
Uitgaan	-	X	0,05	0,08
Na 12 uur thuiskomen	X	-	-	-
Geld lenen ouders	X	-	-	-
Fuif met ouders	X	-	-	-
Fuif zonder ouders	X	-	-	-
Vriend(in) mee naar huis nemen	X	-	-	-
Vrijen	X	-	-	-
Alcoholische drank gebruiken	-	X	0,01	0,11
Marihuana gebruiken	X	-	-	-
Popconcert	X	-	-	-
Snackbar	X	-	-	-
Fuif bij vrienden	X	-	-	-
Sportwedstrijd	X	-	-	-
Schouwburg	X	-	-	-
Discobar	-	X	0,01	0,10
Samen zwemmen	X	-	-	-
Film boven de 18	X	-	-	-
Samen op kamer zitten	X	-	-	-
Buurtcafé	X	-	-	-
Samen kamperen	-	X	0,02	0,10
Kermis	X	-	-	-
Dansgelegenheid	X	-	-	-

Hb
 Uit dit overzicht komt naar voren dat de Nederlandse jeugd zich weinig verzette tegen de ouderlijke macht. In maar liefst 18 gevallen werd de wil van de ouders opgevolgd. In 4 gevallen kwam trotsering van de ouderlijke macht voor. En wel met betrekking tot het uitgaan, het gebruiken van alcoholische drank, het bezoeken van de disco en het gaan naar het buurtcafé. In alle gevallen waren de mannen degenen die het ouderlijk gezag meer aanvochten dan de vrouwen. De hypothese, hier algemeen gesteld, mag niet bevestigd worden geacht. De regels, geboden en verboden werden eigenlijk wel opgevolgd. Verzet, gering verzet wordt door de mannen geboden. Drank, het café en de discobar behoren, na uitgaan, tot hun terrein. Wel moet ook hier een kanttekening worden gemaakt. De mogelijkheid bestaat dat ouders veel liberaler zijn geworden. Veel verzet tegen de ouderlijke macht was dan niet meer mogelijk. De ouders waren al toe-

TABEL 8. Toetsingsresultaten van de vraag met wie men over problemen sprak in het algemeen en van de vraag met wie men over problemen sprak als die met de ouders waren gerezen

Problemen	P	Lambda (symmetric)	Wordt gesproken met
In het algemeen	0,01	0,08	niet iemand specifiek
Met ouders	0,00	0,08	met de eigen ouders

geeflijk.

Tenslotte wordt in dit gedeelte een derde hypothese aan de orde gesteld. Deze hypothese gaat over het contact opnemen met familieleden bij conflicten. De gegevens uit de tabellen die zijn uitgedraaid, wijzen niet op een bevestiging van deze hypothese. Er is geen statistisch verschil tussen jongemannen of jonge vrouwen te constateren. Contact bij conflicten werd opgenomen of met familieleden of niet-familieleden. Toch bleken er wel andere opmerkingen te kunnen worden gemaakt. Bij de algemene vraag zonder de verdeling familie - niet-familie met wie contact wordt opgenomen bij problemen bleek er in de tabel een statistische samenhang aanwezig te zijn. Een samenhang bleek eveneens ook bij de vraag met wie er gesproken wordt bij een meningsverschil in het algemeen en met wie bij een meningsverschil met de ouders. De resultaten van deze toetsing zijn in tabel 8 gegeven. Ofschoon de hoogte van deze associatiemaat gering is, menen wij hierover toch iets te kunnen zeggen. Ofschoon eerder een uitspraak mocht worden gedaan over personen die men in het algemeen in vertrouwen nam, blijkt uit nadere verkenning van de gegevens dat in statistisch opzicht er geen favoriete gesprekspartners waren aan te wijzen. Wel blijkt dat men zich bij conflicten met de ouders, heel praktisch, tot hen direct wendde. Dit kan op een vertrouwensrelatie duiden.

5.4. De hypothese met betrekking tot het beroep

Voor de populatie van de jonge echtparen is nagegaan of er homogamie aanwezig is ten aanzien van het beroep. Deze variabele slaat op het beroep in de periode kort na de huwelijksluiting. De hypothese luidt: "aangaande het beroep zal er

TABEL 9. Wederzijds beroep (na huwelijkssluiting).
(populatie: jongeren)

In procenten

	Vrouwen					
	"Hogere *) beroepen"	Middelbare employé	Lagere employé	Geschoolde arbeider	Ongeschool- de arbeidster	To- taal
Mannen						
"Hogere *) beroepen"	1,5	6,0	0,8	1,5	0,0	9,8
Middelbare employé	1,5	15,0	9,8	1,5	1,5	29,3
Lagere employé	0,0	6,0	8,3	3,0	1,5	18,8
Geschoolde arbeider	0,8	3,0	12,8	4,5	6,0	27,1
Ongeschoolde arbeider	0,0	0,8	5,3	3,8	5,3	15,0
Totaal	3,8	30,8	36,8	14,3	14,3	100,0

N = 133

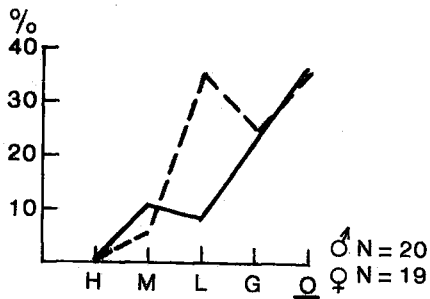
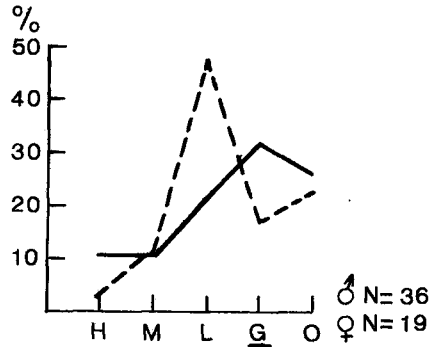
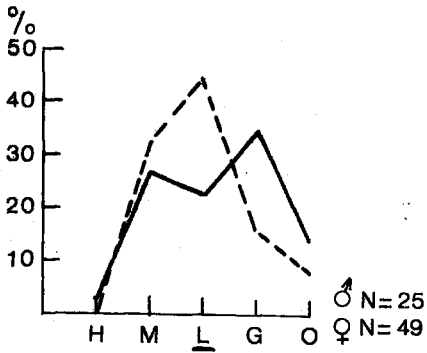
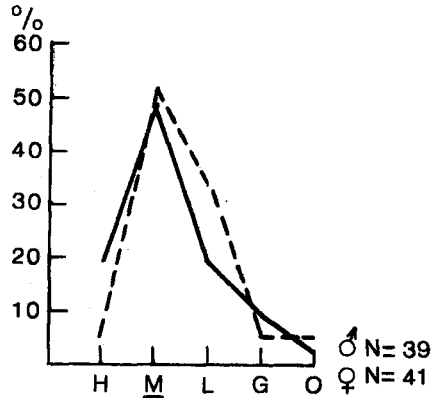
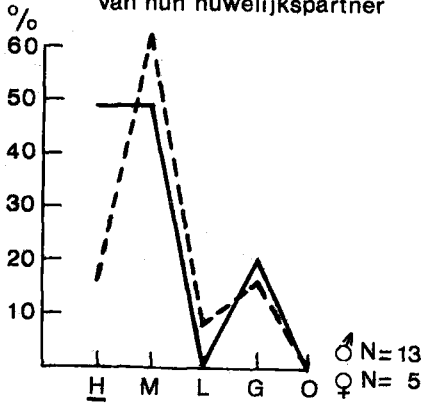
Kendall's Tau B = 0,44; P = 0,00; % homogam = 34,6.

sprake zijn van homogamie ". In tabel 9 zijn de resultaten van de toetsing uitgezet. Indien louter op de percentages wordt gelet, blijkt dat van de 133 echtparen waar man en vrouw buitenshuis werkten een kleine 35% in dezelfde beroepscategorie viel. Dit geeft geen aanleiding om de hypothese op basis van deze gegevens bevestigd te achten. Wel valt de hoogte van de Tau op. Dit betekent dat er binnen de tabel wel degelijk een statistische samenhang tussen de variabelen aanwezig is. Deze samenhang kan voor een deel worden toegeschreven aan de combinaties: man: middelbare employé, vrouw: middelbare employé (15,0%); man: geschoolde arbeider, vrouw: lagere employé (12,8%) en man: middelbare employé, vrouw: lagere employé (9,8%). Uit grafiek 3 kan worden afgelezen wie met wie trouwt

- *) Onder deze "hogere beroepen" vallen:
- bedrijfshoofden met meer dan 9 personeelsleden;
 - bedrijfshoofden met minder dan 9 personeelsleden;
 - vrije beroepen;
 - zelfstandige boeren/boerinnen etc.;
 - hogere employé's.

Grafiek 3. (populatie: jongeren)
(beroep: huidig)

Mannen/vrouwen naar beroeps categorie en de beroeps categorie van hun huwelijkspartner

— vrouwen
- - - mannen
H = hogere employe's etc.
M = middelbare employe's
L = lagere employe's
G = geschoolde arbeiders/sters
O = ongeschoolde arbeiders/sters

bezien naar beroep.

Uit deze grafische gegevens blijkt dat slechts één categorie boven de 50% scoorde. De mannen die in de categorie vielen van de middelbare employé's bleken in meerderheid (51,3%) een vrouw te hebben gehuwd die ook binnen deze categorie viel. Hoge procentuele scores werden ook ten aanzien van de volgende combinaties behaald: man: middelbare employé, vrouw: middelbare employé (48,8%) en man: lagere employé, vrouw: lagere employé (44,0%), Heterogamiteit is aanwezig bij de mannen die in de categorie "hogere beroepen" vielen. Deze mannen huwden in meerderheid een vrouw uit de categorie middelbare employé's (61,5%). Heterogamiteit kon ook worden geconstateerd bij de combinatie man: geschoolde arbeider, vrouw: lagere employé (47,2%). Bij de overige combinaties is het beeld niet duidelijk. Bij de ongeschoolde arbeiders en arbeidsters bleek de man in 35% van de gevallen te huwen met een vrouw die ook binnen deze categorie viel, maar mannen huwden ook in 35% van de gevallen met een vrouw die binnen de categorie lagere employé's viel. Geschoolde arbeidsters bleken in 31,6% van de gevallen ook te huwen met een man die binnen deze categorie viel, maar in 26,3% van de gevallen met een man die zelf ongeschoold was. In 21,1% van de gevallen huwden de ongeschoolde arbeidsters met een man die binnen de categorie lagere employé's viel.

Concluderend kunnen we zeggen dat de hypothese niet bevestigd geacht mag worden.

Een aanzienlijk probleem is de aard van het materiaal. De beroepscategorieën vormen een globale ingang om homogamie te meten. Bij een fijner mazige constructie gaan de absolute aantallen een sterk dominerende betekenis krijgen. Bij de door ons gehanteerde verdeling bleken er slechts 5 vrouwen en 13 mannen te zijn die binnen de ruime categorie "hogere beroepen" vielen. Anderzijds kan men wellicht opperen dat het hier niet gaat om een verfijnder netwerk aan te brengen, maar om de categorieën juist breder te maken. Toch ontstaan er dan ook weer problemen, want hoe grover het netwerk is des te sterker de (statistische) homogamie. Daarnaast bleek dat het voor 133

echtparen mogelijk was om de (wederzijdse) beroepscategorie te bepalen. Dit is dus een kleine 36% van de totale populatie van de jongeren (het betekent wel dat 36% van de gehuwde vrouwen full- of part-time buitenshuis werkzaam was). De uitspraken gelden derhalve slechts voor een deel van de populatie. Ook tegen dit licht dient de hypothese te worden bezien.

5.5. Hypothesen met betrekking tot de urbanisatiegraad

In dit gedeelte worden twee hypothesen aan de orde gesteld. Het betreft hier de populatie van de jongeren.

De hypothesen luiden: "aangaande de urbanisatiegraad van de plaats waar men het langst heeft gewoond zal er sprake van homogamie zijn" en "aangaande de urbanisatiegraad der geboorteplaats zal er sprake van homogamie zijn".

De urbanisatiegraad van de woonplaats - het gaat hier om de plaats waar men voor het huwelijk het langst heeft gewoond - is voor man en vrouw in tabel 10 vermeld.

Binnen de tabel is een statistische samenhang aanwezig. In 56% van de gevallen is er sprake van homogamie. Dit betekent dat

TABEL 10. Wederzijdse urbanisatiegraad (plaats waar men het langst heeft gewoond). (populatie: jongeren)

In procenten						
	Vrouwen					Totaal
	Platteland	Verstede- lijkt plat- teland	Kleine steden	Middel- grote steden	Grote steden	
Mannen						
Platteland	<u>8,2</u>	3,9	2,0	0,6	0,6	15,2
Verstedelijkt platteland	5,1	<u>20,3</u>	3,9	0,8	4,5	34,6
Kleine steden	2,3	<u>3,1</u>	<u>6,2</u>	0,3	0,6	12,4
Middelgrote steden	0,8	2,5	1,1	<u>5,1</u>	2,0	11,5
Grote steden	0,8	6,5	1,7	0,8	<u>16,3</u>	26,2
Totaal	17,2	36,3	14,9	7,6	<u>23,9</u>	100,0

N = 355

Kendall's Tau B = 0,46; P = 0,00; % homogam = 56,1.

de hypothese bevestigd kan worden geacht.

Een verdere analyse toont meer aan. In grafiek 4 zijn de gegevens vermeld over de wederzijdse urbanisatiegraad. Hieruit blijkt dat de mannen, op één uitzondering na, homogam zijn gehuwd (ten aanzien van de kleine steden bedroeg het percentage 50, ten aanzien van de middelgrote steden 43,9). Bij de vrouwen was homogamie iets minder duidelijk aanwezig. Op het platteland (47,5%) en in de kleine steden (41,5%) werd dienaangaande geen meerderheid gehaald. Dit betekent niet dat vrouwen minder homogam huwden gemeten naar deze urbanisatiegraad dan mannen. Het meest in het oog lopende verschil trad bij de middelgrote steden op. Vrouwen bleken daar frequenter homogam te huwen dan mannen. Een niet onaanzienlijk aantal blijkt een partner te hebben afkomstig van het verstedelijkt platteland of uit de grote stad. Vermeldenswaard is wel dat vrouwen die afkomstig waren uit de middelgrote en grote steden meer homogam huwden dan mannen, omgekeerd bleken mannen die voor een lange tijd op het platteland en het verstedelijkt platteland hadden gewoond, ook meer homogam te huwen dan vrouwen die afkomstig waren uit deze gebieden. Wellicht kunnen mobiliteitsverschillen tussen mannen en vrouwen hier worden aangevoerd (1).

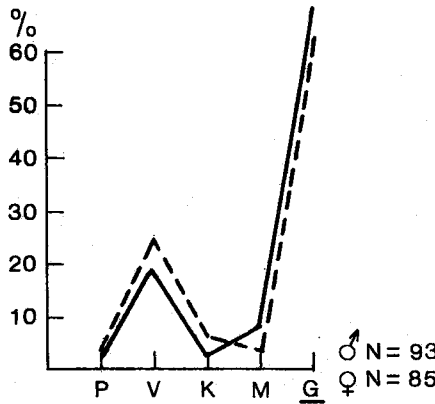
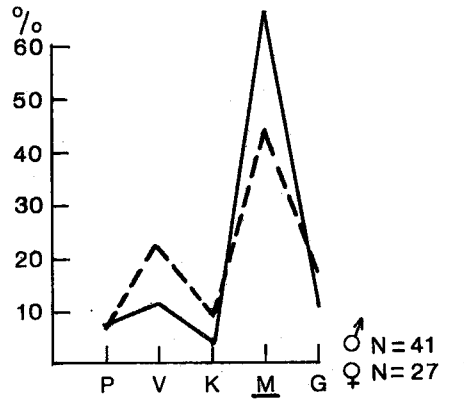
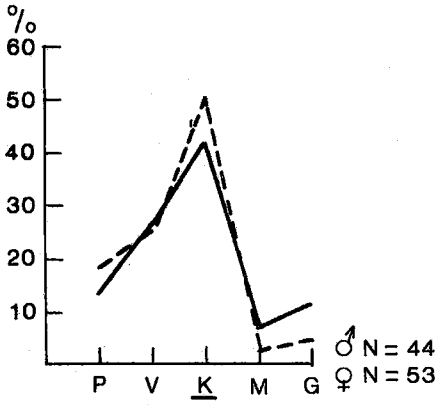
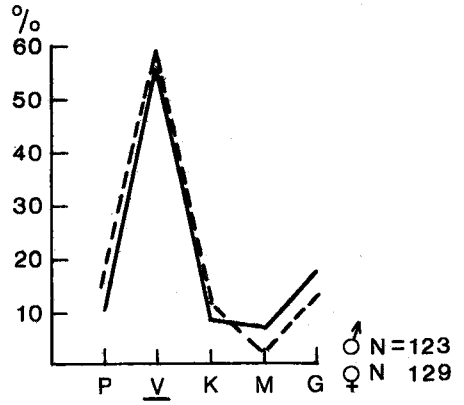
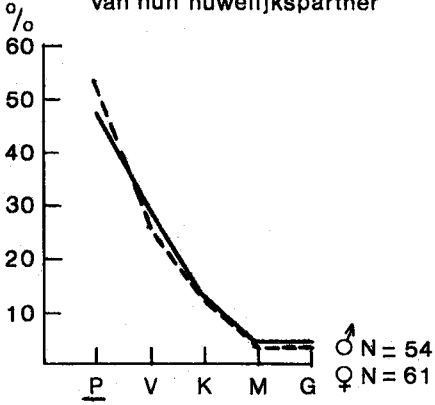
Ook uit de grafische voorstelling blijkt dat deze hypothese bevestigd mag worden geacht.

In tabel 11 zijn de urbanisatiegraden naar geboorteplaatsen vermeld. Deze gegevens zijn van andere aard dan de gegevens in de voorafgaande paragraaf. Het betreft hier voor een deel een administratief gegeven. De geboorte vond in een aantal gevallen niet in de woonplaats van de ouders plaats (bij klinische en poliklinische bevallingen), ook konden gezinnen kort of tamelijk kort na de geboorte uit de gemeente zijn vertrokken.

Daarnaast speelden, vooral bij een sterke mobiliteit, factoren een rol, die deze variabele minder hard maken. Dit geldt echter ook voor de urbanisatiegraad naar woonplaats.

De variabelen met betrekking tot de urbanisatiegraad zijn niet aan de persoon gebonden, maar aan het geografisch gebied waar de betreffende persoon zich op een bepaald moment bevond. Te-

Grafiek 4. (populatie : jongeren)
 (urbanisatiegraad : plaats waar het langst werd gewoond)
 Mannen/vrouwen naar urbanisatiegraad en de urbanisatiegraad
 van hun huwelijkspartner

————— vrouwen
 - - - - - mannen
 P = platteland
 V = verstedelijkt platteland
 K = kleine steden
 M = middelgrote steden
 G = grote steden

TABEL 11. Wederzijdse urbanisatiegraad der geboorteplaatsen.
(populatie: jongeren)

In procenten

	Vrouwen Platteland	Verstedelijkt platteland	Kleine steden	Middel- grote steden	Grote steden	Totaal
Mannen						
Platteland	8,6	3,2	1,5	1,2	1,5	15,9
Verstedelijkt platteland	4,7	16,5	3,2	5,2	5,6	33,3
Kleine steden	2,7	5,3	3,2	1,5	2,4	15,0
Middelgrote steden	0,6	3,5	0,0	4,1	0,9	9,1
Grote steden	2,1	5,6	2,4	1,5	15,0	26,5
Totaal	18,6	34,2	10,3	11,5	25,4	100,0

N = 339

Kendall's Tau B = 0,35; P = 0,00; % homogam = 47,4.

rugkerend naar de (wederzijdse) urbanisatiegraad van de geboorteplaats valt op dat ook in tabel 11 een duidelijke statistische samenhang aanwezig is. Weliswaar is de waarde van de Tau lager dan bij de urbanisatiegraad naar de plaats waar men het langst heeft gewoond (0,35 tegen 0,46), een samenhang is desalniettemin aanwezig.

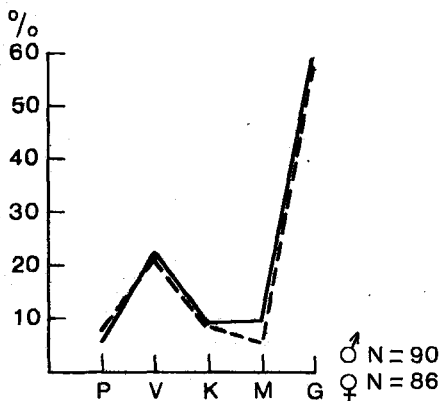
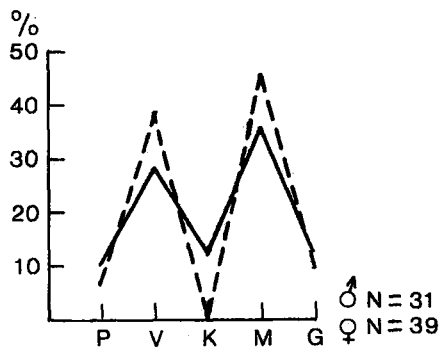
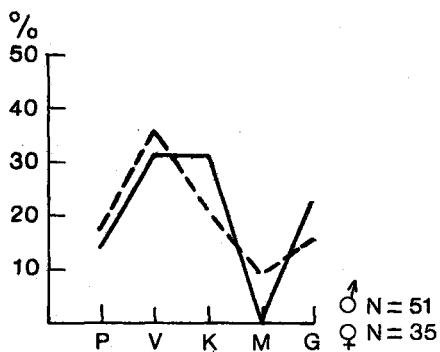
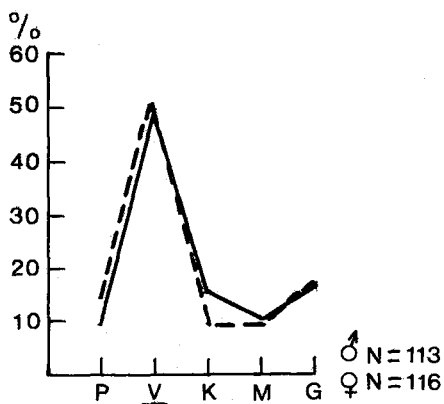
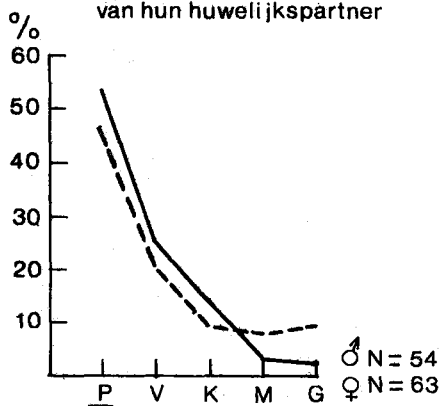
Uit de tabel kan niet worden geconcludeerd dat de hypothese bevestigd mag worden geacht. Wel blijkt dat 47,4% van de huwelijken ook naar urbanisatiegraad van de geboorteplaats homogam was. Een meerderheid was dit echter niet. De gegevens uit tabel 11 zijn in grafiek 5 opgenomen.

Uit grafiek 5 blijkt dat naar categorieën bezien de hypothese partieel bevestigd mag worden geacht. Dit betreft de vrouwen die op het platteland werden geboren (53,7%) en de mannen en vrouwen die in de grote stad werden geboren (59,3% resp. 56,7%). In alle andere gevallen blijkt dat er geen score boven de 50% werd gehaald. Wel dient hierbij te worden gezegd dat een relatief hoge score ook werd bereikt door mannen die werden geboren in een plattelandsgemeente en mannen en vrouwen die werden geboren op het verstedelijkt platteland. Een veel minder duidelijke situatie was aanwezig ten aanzien van de kleine steden

Grafiek 5. (populatie: jongeren)

(urbanisatiegraad: geboorteplaats)

Mannen/vrouwen naar urbanisatiegraad en de urbanisatiegraad van hun huwelijkspartner

— vrouwen
 - - - mannen
 P = platteland
 V = verstedelijkt platteland
 K = kleine steden
 M = middelgrote steden
 G = grote steden

en de middelgrote steden. In de kleine steden blijkt dat de mannen die daar werden geboren zelfs een voorkeur vertoonden voor vrouwen die afkomstig waren van het verstedelijkt platteland. De vrouwen uit de kleine steden vertoonden geen voorkeur voor de mannen van het verstedelijkt platteland of voor mannen uit de kleine stad (31,4%). In de middelgrote steden bleken de mannen nog wel een voorkeur te hebben vertoond voor vrouwen met dezelfde achtergrond (45,2%), maar direct daarop volgend bleek ook een sterke voorkeur aanwezig te zijn voor vrouwen van het verstedelijkt platteland. Een dergelijk beeld bleek ook voor vrouwen die geboren werden in middelgrote steden aanwezig te zijn.

Dat de hypothese niet bevestigd geacht mag worden is vooral toe te schrijven aan degenen die in kleine steden en middelgrote steden werden geboren (2).

5.6. Hypothesen met betrekking tot leeftijd, onderwijsniveau en kerkelijke gezindte

~~Vijf hypothesen zijn toetsbaar voor zowel de jonge echtparen als voor de ouders. Het betreft de volgende hypothesen:~~

"Mannen zullen in het algemeen bij huwelijksluiting ouder zijn dan hun partner ",

"Aangaande het opleidingsniveau zal er sprake van homogamie zijn ",

"Aangaande de kerkelijke gezindte zal er sprake van homogamie zijn ",

"De huwelijken van de ouders zullen, gerelateerd aan de variabele opleidingsniveau, homogamer blijken dan de huwelijken van de jongeren ",

"De huwelijken van de ouders zullen, gerelateerd aan de variabele kerkelijke gezindte, homogamer blijken dan de huwelijken van de jongeren ".

In tabel 12 is de leeftijdsklasse bij huwelijksluiting weergegeven. Het betreft hier de wederzijdse huwelijksleeftijd(klasse) van de populatie van de jongeren. Uit de waarde van de Tau (0,46) blijkt dat in de tabel een duidelijke statistische sa-

TABEL 12. Wederzijdse huwelijksleeftijd(klasse).
(populatie: jongeren)

In procenten						
	Vrouwen					Totaal
	≤19	20-24	25-29	30-34	≥35	
Mannen						
≤19	1,6	0,8	0,0	0,0	0,0	2,4
20-24	15,7	40,8	4,3	0,0	0,0	60,8
25-29	3,8	18,9	6,8	0,8	0,0	30,3
30-34	0,3	2,2	0,5	1,1	0,0	4,1
≥35	0,0	0,5	0,3	0,8	0,8	2,4
Totaal	21,4	63,2	11,9	2,7	0,8	100,0

N = 370

Kendall's Tau B = 0,34; P = 0,00; % homogzaam = 51,1.

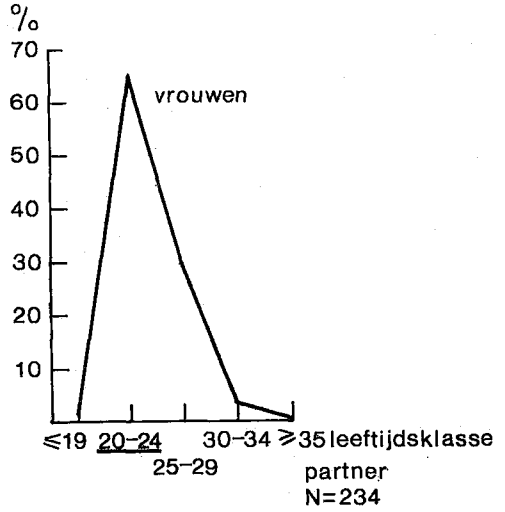
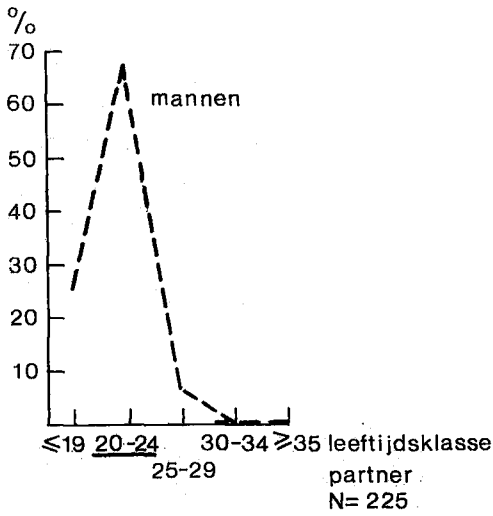
menhang aanwezig is. In 51,1% van de gevallen vielen man en vrouw in dezelfde huwelijksleeftijdsklasse. In 6,7% van de gevallen was de vrouw ouder, in 42,2% de man. Dit geeft geen aanleiding om te zeggen dat de hypothese, wat betreft de jongeren, hier bevestigd mag worden geacht. Door de dominantie van homogamie wordt het beeld verstoord.

Ook uit grafiek 6 blijkt de betekenis van de homogamie hier. In deze grafiek is één huwelijksleeftijdsklasse voor mannen en vrouwen nader bezien. De 20-24-jarigen zijn afgezet tegen de huwelijksleeftijdsklassen van hun partner. Hieruit blijkt dat mannen, indien zij niet homogzaam huwden, wel een voorkeur (25,8%) vertoonden voor vrouwen uit een jongere leeftijdsklasse. En dat vrouwen uit de huwelijksleeftijdsklasse 20-24, indien zij niet homogzaam huwden, een voorkeur hadden voor mannen uit de leeftijdsklasse 25-29 (29,9%). Het opvallendst is echter hier de homogamie.

Deze hypothese is ook voor de populatie der ouders getoetst. Met betrekking tot hen komt een ander beeld naar voren. Ook in tabel 13 is een duidelijke statistische samenhang aanwezig (Tau 0,49). Het blijkt dat 46,6% van de huwelijken, bezien naar de combinatie der leeftijdsklassen, homogzaam was. In 6,2% van de gevallen was de vrouw ouder en in 47,2% - een meerderheid dus - was de man ouder. Dit levert, in formele zin, als resultaat op dat de hypothese voor de populatie van de ouders, in tegenstel-

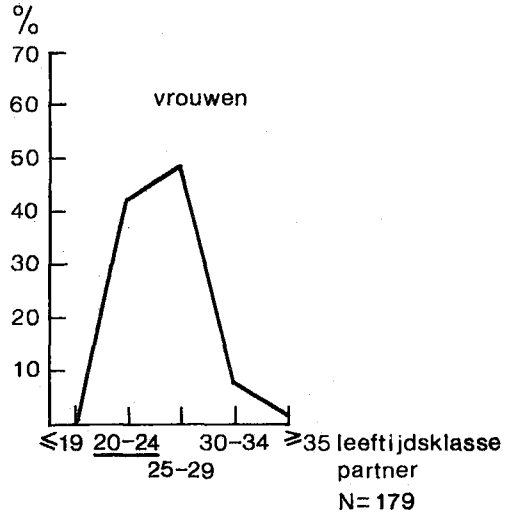
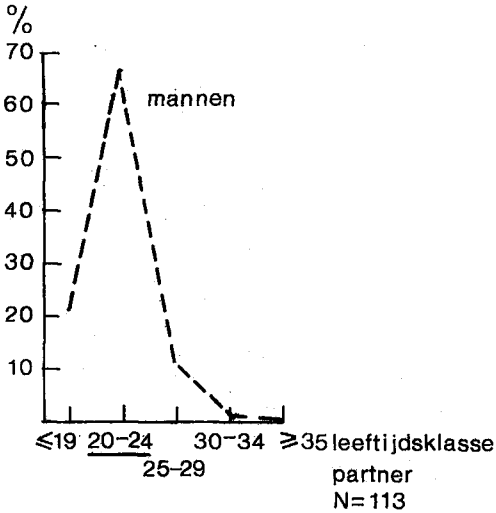
Grafiek 6. (populatie: jongeren)

Mannen/vrouwen huwelijksleeftijdsklasse 20-24 naar huwelijksleeftijdsklasse van hun huwelijkspartner

Grafiek 7. (populatie: ouders)

Mannen/vrouwen huwelijksleeftijdsklasse 20-24 naar huwelijksleeftijdsklasse van hun huwelijkspartner

TABEL 13. Wederzijdse huwelijksleeftijd(klasse).
(populatie: ouders)

In procenten						
	Vrouwen					Totaal
	≤19	20-24	25-29	30-34	≥35	
Mannen						
≤19	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3
20-24	6,5	20,2	3,5	0,3	0,0	30,5
25-29	2,2	23,2	21,3	1,6	0,0	48,2
30-34	0,3	3,8	7,3	3,5	0,5	15,4
≥35	0,0	0,8	1,9	1,3	1,6	5,7
Totaal	8,9	48,2	34,0	6,7	2,2	100,00

N = 371

Kendall's Tau B = 0,49; P = 0,00; % homogam = 46,6.

ling tot de jonge echtparen, wel bevestigd mag worden geacht. Dit is echter een voorlopige conclusie.

Ook voor de ouders is in grafische vorm weergegeven hoe de verdeling lag ten aanzien van huwelijksleeftijdsklassen van de 20-24-jarigen. Uit deze grafiek blijkt dat de mannen uit de populatie der jongeren duidelijke overeenkomsten vertoonden met de mannen uit de populatie van de ouders. Bij de vrouwen deed zich een ander beeld voor. De 20-24-jarige vrouwen bleken een duidelijke preferentie te vertonen (48%) voor mannen uit de leeftijdsklasse 25-29. Uit deze grafiek blijkt dat voor deze leeftijdsklasse de vrouwen geen preferentie vertonen voor homogamie. Wellicht valt hieruit de bevestiging van de hypothese te verklaren.

Bij een vergelijking tussen de beide populaties valt de verlaging van de leeftijd van de huwendes bij de populatie der jongeren op. Bij de populatie van de jongeren was 63,2% van de mannen voor het 25ste jaar gehuwd, bij de vrouwen zelfs 84,6%. Bij de populatie der ouders waren deze percentages respectievelijk 30,8 en 57,1. De verlaging van de huwelijksleeftijd komt ook tot uiting bij een vergelijking tussen de voorkomende combinaties. Bij de jongeren waren dit de combinaties: 20-24 x 20-24 (40,8%); 25-29 x 20-24 (18,9%) en 20-24 x ≤19 (15,7%). Bij de ouders: 25-29 x 20-24 (23,2%); 25-29 x 25-29 (21,3%) en 20-24 x 20-24 (20,2%).

TABEL 14. Wederzijdse huwelijksleeftijd.
(populaties: jongeren en ouders)

	Kendall's Tau C	P	%-homogaam
Jongeren	0,36	0,00	11,0
Ouders	0,46	0,00	11,5

TABEL 15. Leeftijdsverschillen tussen mannen en vrouwen.
(populaties: jongeren en ouders)

Leeftijdsverschil	In procenten	
	Jongeren	Ouders
Vrouw ouder		
10 jaar en meer	0,0	0,0
5-9	1,8	1,4
3-4	2,2	3,0
2	2,5	3,5
1	6,9	5,2
Gelijk	11,0	11,5
Vrouw jonger		
1	14,9	14,2
2	14,7	15,5
3	16,9	12,3
4	10,9	10,4
5-9	14,9	18,1
10 jaar en meer	3,2	5,1
	N = 370	N = 371

Concluderend kan men stellen dat de jongeren meer binnen dezelfde leeftijdsklasse huwden dan hun eigen ouders.

Aan de variabele huwelijksleeftijdsklasse kleeft evenwel een onzuiverheid. Indien bijvoorbeeld de huwelijksleeftijd van de man binnen de klasse 20-24 jaar valt en die van de vrouw binnen de klasse 25-29 jaar dan kan het leeftijdsverschil variëren van één tot negen jaar. ~~Het is daarom noodzakelijk ook tabellen te construeren die zijn gebaseerd op de huwelijksleeftijd (zonder samenvoeging tot klassen).~~ Dit geeft ten aanzien van de associatiemaat Tau het resultaat als vermeld in tabel 14. De waarden van de Tau wijken niet belangrijk af van de waarden van de Tau bij de variabele leeftijdsklasse, de percentages van de homogame huwelijken zijn echter aanzienlijk gedaald.

In tabel 15 wordt zichtbaar hoe de verschillen tussen mannen

en vrouwen naar leeftijd bij huwelijksluiting precies liggen. Uit de tabel kan de conclusie worden getrokken dat bij de jongeren en hun ouders het percentage homogame huwelijken naar leeftijd ongeveer 11 bedroeg. Dit leidt tot de conclusie dat hier geen sprake van homogamie is. Er is echter ten aanzien van de homogamie naar leeftijd bij huwelijksluiting ook een andere redenering mogelijk. Indien het aanwezige leeftijdsverschil tussen man en vrouw als een maatschappelijke norm wordt opgevat, dan is het percentage homogame huwelijken veel hoger. Over een lange reeks van jaren zijn cijfers bekend over het leeftijdsverschil tussen mannen en vrouwen bij huwelijksluiting (3). De man is gemiddeld enkele jaren ouder dan de vrouw. Uitgaande van deze norm (1-3 jaar) is dan 46,5% van de huwelijken der jongeren homogam naar leeftijd en 42% van de huwelijken der ouders. Belangrijker wellicht nog dan deze constatering zijn echter de veranderingen die optraden ten aanzien van de extremen. Bij de populatie van de ouders was in 4,4% van de gevallen de vrouw tenminste vijf jaar ouder, bij de jongeren was dit percentage gedaald tot 4%. Het belangrijkste verschil doet zich voor bij de gevallen waar de vrouw aanzienlijk jonger is. Bij de populatie van de jongeren is in ongeveer 18% van de gevallen de vrouw tenminste vijf jaar jonger. Bij de populatie van de ouders bedroeg dit percentage ruim 23. In dit verband zijn de gegevens vermeld in tabel 16 illustratief (4). De gegevens van de variabele huwelijksleeftijd leveren een belangrijke aanvulling op de gegevens van de variabele huwelijksleeftijdsklasse. Heel duidelijk blijkt dat mannen bij

TABEL 16. Leeftijdsverschillen naar drie momenten

	Volkstelling 1960	Volkstelling 1971	Jongeren (1976)
Vrouw ouder			
Tenminste 5 jaar	2,3	1,8	1,8
1-4	15,0	13,6	11,6
Gelijk	10,5	10,9	11,0
Vrouw jonger			
1-4	47,9	50,6	57,4
Tenminste 5 jaar	24,3	23,1	18,1

TABEL 17. Wederzijds opleidingsniveau.
(populatie: jongeren)

In procenten

	Vrouwen				Totaal
	L+LV	U+UV	M+MV	HBO+S+H ^{*)}	
Mannen					
L+LV	38,8	11,9	1,1	0,3	52,0
U+UV	13,6	9,2	2,2	0,8	25,7
M+MV	2,4	1,9	1,9	0,3	6,5
HBO+S+H	2,2	4,1	3,3	6,2	15,7
Totaal	56,9	27,1	8,4	7,6	100,0

N = 369

Kendall's Tau B = 0,46; P = 0,00; % homogaaam = 56,1

huwelijksluiting in het algemeen ouder waren dan hun partner. Uit de volkstellingsgegevens blijkt dat het in zeker opzicht mogelijk is te spreken van een maatschappelijke norm indien de man ouder is dan de vrouw. Uit deze gegevens met betrekking tot huwelijksleeftijd blijkt dat de hypothese voor beide populaties bevestigd mag worden geacht.

Het opleidingsniveau is in het volgende gedeelte bezien.

Dit betreft zowel de jongeren als de ouders.

Het wederzijds opleidingsniveau van de jongeren geeft in tabel 17 een volgend beeld te zien (5). Bij de populatie van de jongeren bleek 56,1% van de huwelijken homogaaam te zijn bezien naar opleidingsniveau en 43,9% heterogaaam. Naast de combinatie lagere school/lager beroepsonderwijs (38,8%) bleken nog twee andere combinaties een score boven de 10% te bereiken: de combinatie man U+UV, vrouw L+LV (13,6%) en man L+LV, vrouw U+UV (11,9%). Uit de tabel kan de conclusie worden getrokken dat deze hypothese wat betreft de jongeren bevestigd mag worden geacht.

De populatie van de ouders biedt met betrekking tot het wederzijds opleidingsniveau een nog sprekender beeld. Dit blijkt uit tabel 18.

- *) L+LV = Lager onderwijs, lager beroepsonderwijs (LTS)
 U+UV = Lager middelbaar onderwijs (MAVO)
 M+MV = Middelbaar onderwijs (HAVO, HBS)
 HBO+S+H = Hoger onderwijs (HTS, Universiteit)

TABEL 18. Wederzijds opleidingsniveau.
(populatie: ouders)

In procenten					
	Vrouwen				Totaal
	L+LV	U+UV	M+MV	HBO+S+H	
Mannen					
L+LV	76,6	3,8	0,0	0,8	81,2
U+UV	7,8	4,3	0,3	0,5	12,9
M+MV	1,9	0,5	0,8	0,0	3,2
HBO+S+H	0,8	0,5	0,8	0,5	2,7
Totaal	87,1	9,1	1,9	1,9	100,0

N = 372

Kendall's Tau B = 0,45; P = 0,00; % homogzaam = 83,6

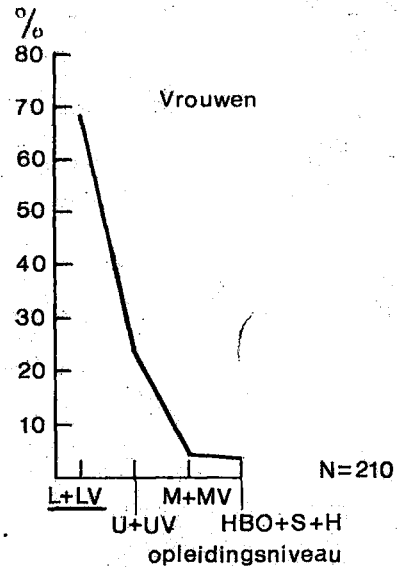
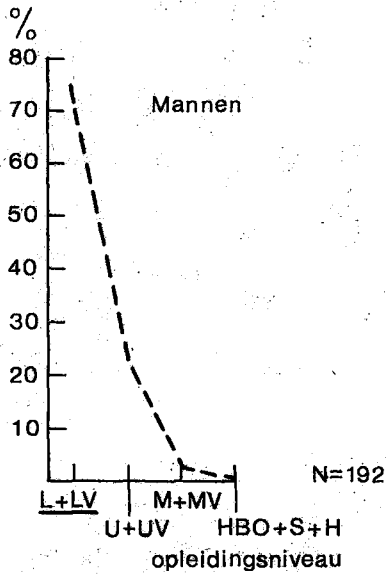
Maar liefst 83,6% van de huwelijken der ouders is naar opleidingsniveau bezien te karakteriseren als homogzaam. Dit kan in zeer sterke mate worden toegeschreven aan de dominantie van de combinatie: man L+LV, vrouw L+LV (76,6%). Dus ook hier geldt dat de hypothese aangaande het wederzijds opleidingsniveau bevestigd mag worden geacht.

Bij een vergelijking tussen beide populaties valt op dat er een sterkere differentiatie in de bereikte opleidingsniveaus is te constateren bij de jongeren dan bij de ouders. Dit behoeft geen verwondering te wekken, gelet op de toenemende mogelijkheden tot en verplichtingen om aanvullend onderwijs na de lagere school te volgen en gelet op de toenemende differentiatie en veranderingen binnen het onderwijssysteem(6). Een meerderheid van zowel de mannen (52%) als de vrouwen (56,9%) had na de lagere school nog enkele jaren onderwijs genoten. Ook blijkt uit beide tabellen dat mannen uiteindelijk een hogere opleiding hadden gevolgd dan vrouwen.

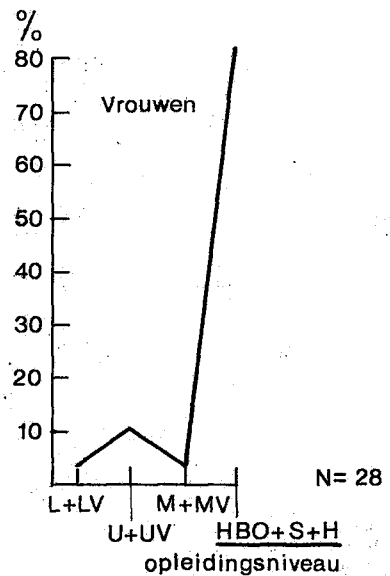
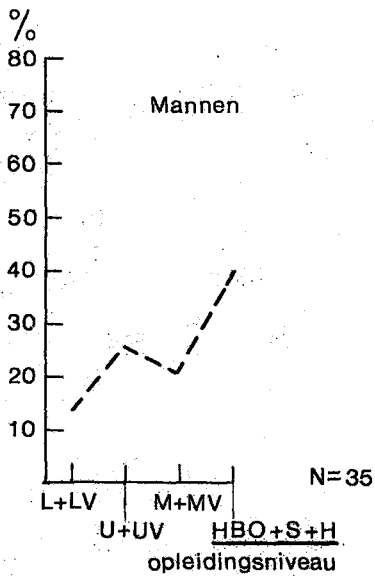
Voor een verdere analyse zijn zowel voor de jongeren als voor de ouderen een tweetal opleidingsniveaus te onderscheiden: degenen met het laagste opleidingsniveau en degenen met het hoogste opleidingsniveau. De gegevens zijn in de grafieken 8 en 9 vermeld. Uit deze grafieken blijkt dat de huwelijken van de ouders en van de jongeren met een laag opleidingsniveau sterk homogzaam waren. De huwelijken van de ouders waren nog duidelijker homogzaam dan de huwelijken der jongeren. Dit houdt

Grafiek 8. (populatie: jongeren)

A. Mannen/vrouwen L+LV (laagste) naar opleidingsniveau van hun huwelijkspartner.

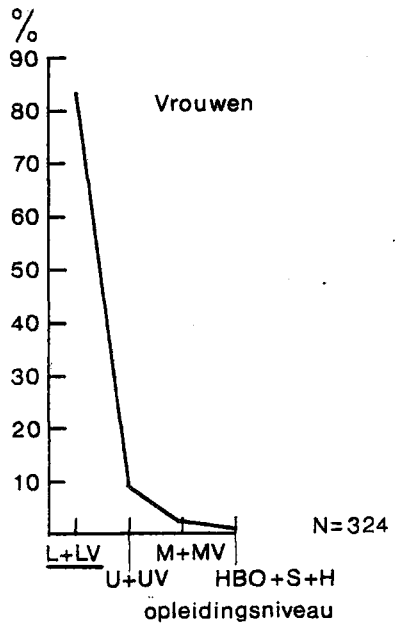
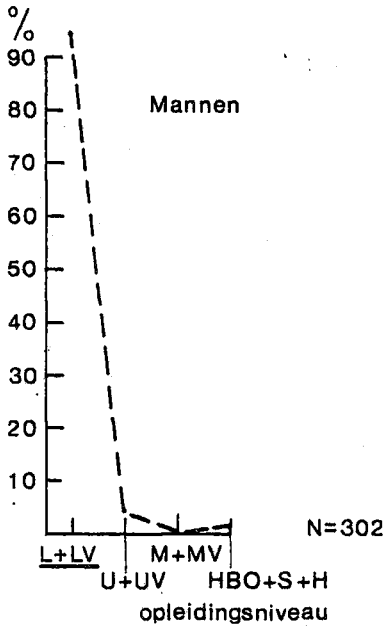

B. Mannen/vrouwen HBO+ S + H (hoogste) naar opleidingsniveau van hun huwelijkspartner.

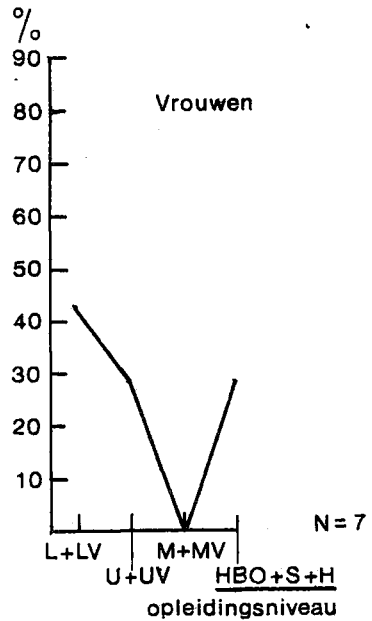
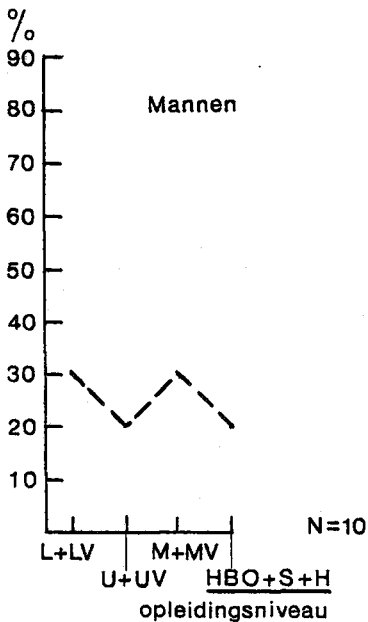

Grafiek 9. (populatie : ouders)

A. Mannen/vrouwen L+LV (laagste) naar opleidingsniveau van hun huwelijkspartner

B. Mannen/vrouwen HBO+S+H (hoogste) naar opleidingsniveau van hun huwelijkspartner.

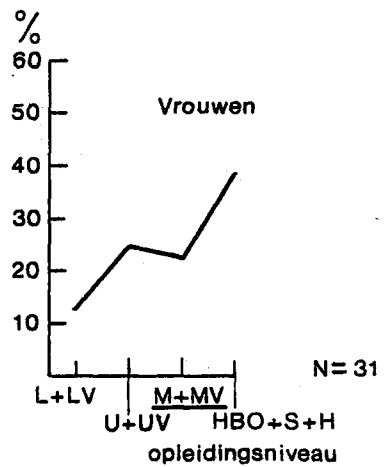
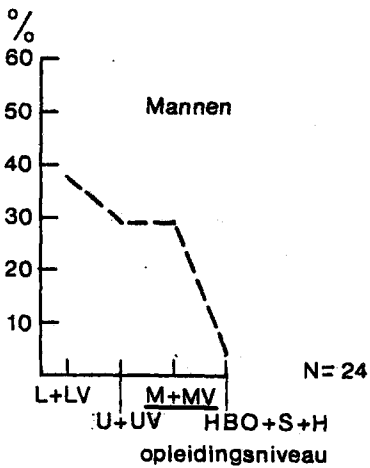
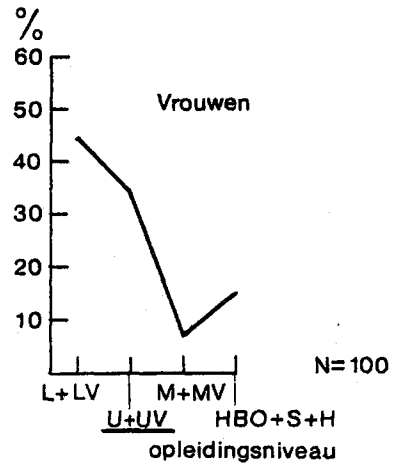
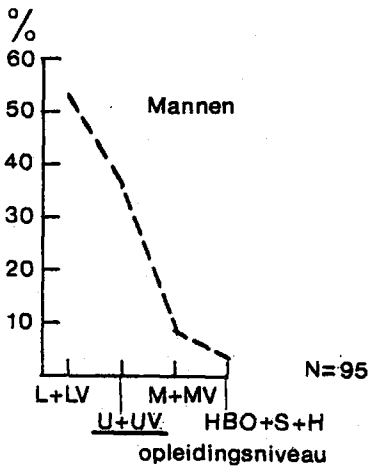

dus voor deze categorie (de laagst-opgeleiden) een bevestiging in van het gestelde in de hypothese, namelijk dat qua opleidingsniveau de huwelijken van de ouders homogamer waren dan de huwelijken der jongeren. Deze homogamie kon eveneens worden vastgesteld bij de huwelijken van de jongeren die de meeste scholing hebben gehad. Bij de ouders met de meeste scholing was deze homogamie echter niet te constateren. Ook valt op dat met betrekking tot degenen met de meeste scholing er verschillen naar geslacht optreden. Bij de populatie der jongeren bleken vrouwen een homogamer huwelijk te hebben dan mannen. Deze vrouwen vertoonden een duidelijke voorkeur voor mannen met een zelfde opleiding. Bij de mannen was dit beeld minder sprekend aanwezig. Niet onaanzienlijke aantallen huwelijken vertoonden een beeld waar de vrouw duidelijk minder scholing heeft gehad dan de man.

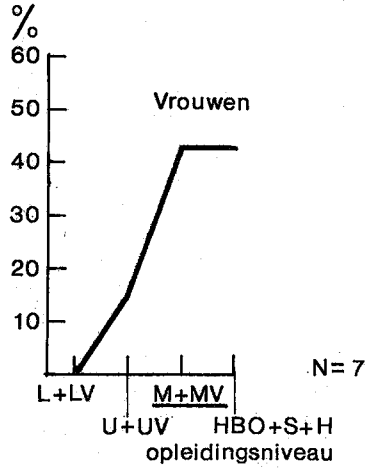
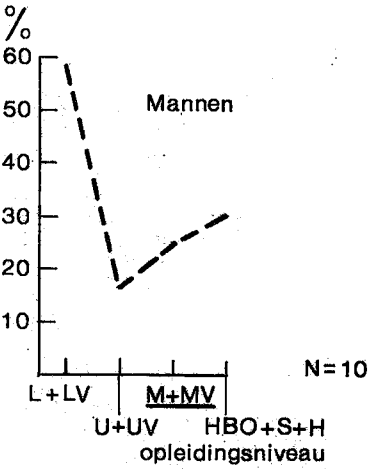
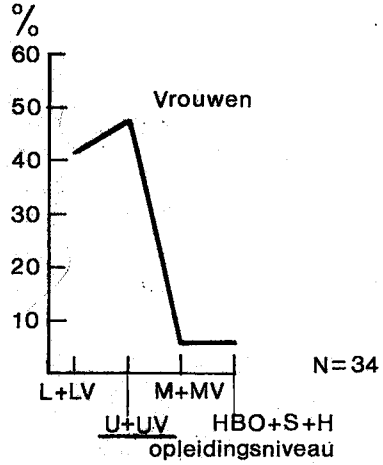
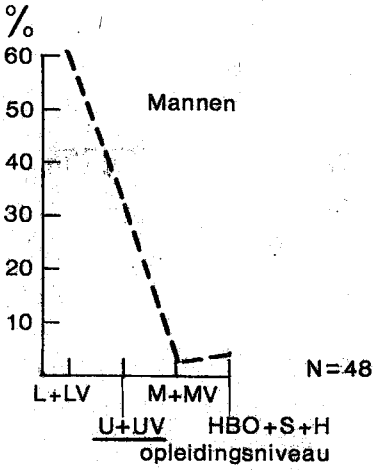
Bij de populatie der ouders (het gaat hier overigens om zeer kleine aantallen) ontstaat een ander beeld. Bij de mannen lijkt een zekere indifferentie aanwezig. Bij de vrouwen (slechts zeven) is geen sprake van een voorkeur voor mannen met dezelfde opleiding. Ruim 42,9% was gehuwd met een man uit de laagste opleidingscategorie. Gelet op de grootte van de populatie, menen we echter geen verdere conclusies te mogen trekken. Om het gestelde in de hypothese te kunnen analyseren zijn naast de in beeld gebrachte opleidingsniveaus ook gegevens nodig over de tussenliggende niveaus. Deze zijn in de grafieken 10 en 11 uitgezet.

Uit deze grafieken blijkt dat hier in geen enkel geval een score boven de 50% wordt bereikt van de combinaties aangaande het wederzijds opleidingsniveau. Slechts in een geval kan van homogamie worden gesproken. Vrouwen (categorie U+UV) uit de populatie der ouders huwen met mannen die een zelfde opleidingsniveau hebben (47,1%). In alle andere gevallen zijn andere combinaties aanwezig. Bij de populatie der jongeren bleek een meerderheid van de mannen te zijn getrouwd met vrouwen die een lager opleidingsniveau hadden. Bij de vrouwen kon worden vastgesteld dat er een grotere spreiding aanwezig was. En wel in die zin dat vrouwen uit de categorie U+UV in 44% van de gevallen een

Grafiek 10. (populatie : jongeren)
 Mannen/vrouwen naar opleidingsniveau van hun
 huwelijkspartner

Grafiek 11. (populatie: ouders)
 Mannen/vrouwen naar opleidingsniveau van hun
 huwelijkspartner

man hadden getrouwd met een lager opleidingsniveau en 22% een man met een hoger opleidingsniveau.

Bij de vrouwen uit de categorie M+MV kon worden vastgesteld dat de verdeling tussen een lager of een hoger opleidingsniveau van de echtgenoot precies in evenwicht was (38,7%).

Bij de populatie der ouders blijkt ten aanzien van de mannen het beeld nog sprekender te zijn. Een meerderheid trouwde met vrouwen uit de laagste opleidingscategorie. Vrouwen uit de categorie U+UV trouwden in 41,2% met mannen die een lagere opleiding hadden voltooid en in 11,8% met mannen die een hogere opleiding hadden voltooid. Vrouwen met een middelbare schoolopleiding uit deze populatie trouwden in 42,9% met een man die meer scholing had genoten en in 14,3% met een man die minder scholing had genoten.

Dit betekent dat ten aanzien van de hypothesen een aantal nuances kunnen worden aangebracht. Ten eerste - dit is reeds gesteld - blijkt er bij de ouders en bij de jongeren wel degelijk homogamie aanwezig te zijn. Deze constatering leidt tot bevestiging van de hypothesen aangaande homogamie binnen de populaties. Ten tweede blijken de huwelijken van de ouders homogamer te zijn dan de huwelijken van de kinderen. Dit leidt tot bevestiging van de hypothese waarin de beide populaties met elkaar worden vergeleken. Deze constatering is gegrondvest op de in dit gedeelte gepresenteerde tabellen.

Uit de grafieken blijkt echter meer. Het beeld is genueanceerder en wel in die zin dat de dominantie van de homogame huwelijken bij degenen met het laagste opleidingsniveau - in kwantitatief opzicht de grootste categorie - zeer bepalend is.

Juist deze dominantie leidt tot de bevestiging van de hypothesen.

De navolgende tabellen en grafieken hebben betrekking op de variabele kerkelijke gezindte bij zowel de populatie van de jongeren als bij de populatie van de ouders. Met betrekking tot deze variabelen zijn een tweetal dimensies aanwezig. Er is gevraagd naar het huidig kerkgenootschap en naar de kerkelijke gezindte waarin grootgebracht.

In dit gedeelte willen wij allereerst aan de orde stellen of

TABEL 19. Wederzijdse kerkelijke gezindte (in grootgebracht).
(populatie: jongeren)

In procenten

	Vrouwen Geen	RK	NH	Ger.	Anders	Totaal
Mannen						
Geen	7,9	6,2	3,8	0,5	0,5	19,0
RK	3,3	36,6	3,8	1,1	0,5	45,3
NH	3,8	4,3	9,2	3,3	0,3	20,9
Ger.	0,8	0,8	2,7	6,2	0,5	11,1
Anders	0,8	0,3	1,1	0,0	1,6	3,8
Totaal	16,5	48,2	20,6	11,1	3,5	100,0

N = 369

Lambda (symmetric) = 0,28; P = 0,00; % homogaaam = 61,5%.

TABEL 20. Wederzijdse kerkelijke gezindte (huidig kerkgenootschap).
(populatie: jongeren)

In procenten

	Vrouwen Geen	RK	NH	Ger.	Anders	Totaal
Mannen						
Geen	31,7	3,5	3,0	0,5	0,3	39,0
RK	2,7	33,3	0,8	0,3	0,0	37,2
NH	1,4	1,1	9,5	0,3	0,0	12,2
Ger.	0,3	0,0	0,5	8,9	0,0	9,8
Anders	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	1,9
Totaal	36,0	37,9	13,8	10,0	2,2	100,0

N = 369

Lambda (symmetric) = 0,76; P = 0,00; % homogaaam = 85,3.

homogamie aanwezig is binnen de populaties van de jongeren en de ouders. Daarna wordt een vergelijking tussen beide populaties gemaakt. In tabel 19 zijn de gegevens van de populatie der jongeren uitgezet aangaande de variabele kerkelijke gezindte waarin men is grootgebracht. Uit deze tabel blijkt dat er in 61,5% van de gevallen homogamie kon worden vastgesteld. Dit betref de totale populatie. Uit de tabel wordt de overheersende positie duidelijk van degenen die in het rooms-katholieke geloof zijn grootgebracht. Ook bij de andere kerkgenootschappen kon homogamie worden vastgesteld. Op basis van deze

gegevens kunnen de betreffende hypothesen als bevestigd worden beschouwd. In tabel 20 worden de gegevens gepresenteerd die betrekking hebben op het huidige kerkgenootschap van de jongeren. Tabel 20 is in twee opzichten van belang. Ten eerste blijkt ook hieruit dat er duidelijk sprake van homogamie was, in sterkere mate nog dan bij de variabele "in grootgebracht". Maar liefst 85,3% van de huwelijken was naar deze variabele homogoom te noemen. Ten tweede blijkt uit deze tabel dat de groei van de homogame huwelijken vooral was toe te schrijven aan de aanwas der buitenkerkelijken. Eerder is het belang van de secularisatie in de Nederlandse samenleving gememoreerd (7).

Ook voor de populatie der ouders zijn soortgelijke tabellen gemaakt. In tabel 21 wordt de wederzijdse kerkelijke gezindte waarin men is grootgebracht vermeld. Uit deze gegevens blijkt dat 75,7% van deze huwelijken homogoom was. Ook hier valt de dominante positie van de rooms-katholieken op. Maar uit de tabel blijkt tevens dat over de gehele linie homogamie kon worden vastgesteld. Dit betekent dat de hypothese voor de populatie der ouders bevestigd geacht mag worden.

Ten aanzien van de huidige kerkelijke gezindte - in tabel 22 zijn de gegevens vermeld - blijkt dat homogamie hier zeer pregnant aanwezig was. Bijna 92% van de huwelijken van de ouders

TABEL 21. Wederzijdse kerkelijke gezindte (in grootgebracht).
(populatie: ouders)

In procenten						
	Vrouwen					
	Geen	RK	NH	Ger.	Anders	Totaal
Mannen						
Geen	4,3	0,8	4,3	0,5	0,3	10,3
RK	0,5	43,5	2,2	0,0	0,8	47,0
NH	2,2	2,4	19,2	2,2	1,1	27,0
Ger.	0,5	0,5	3,2	7,3	1,1	12,7
Anders	0,3	0,8	0,5	0,0	1,4	3,0
Totaal	7,8	48,1	0,5	10,0	4,6	100,0

N = 370

Lambda (symmetric) = 0,54; P = 0,00; % homogoom = 75,7.

TABEL 22. Wederzijdse kerkelijke gezindte (huidig kerkgenootschap).
(populatie: ouders)

In procenten

	Vrouwen	RK	NH	Ger.	Anders	Totaal
	Geen					
Mannen						
Geen	15,8	1,1	3,0	0,8	0,0	20,7
RK	0,5	42,7	0,3	0,0	0,0	43,5
NH	0,5	0,5	20,1	0,0	0,3	21,5
Ger.	0,3	0,0	0,0	10,3	0,3	10,9
Anders	0,3	0,0	0,0	0,3	3,0	3,5
Totaal	17,4	44,3	23,4	11,4	3,5	100,0

N = 368

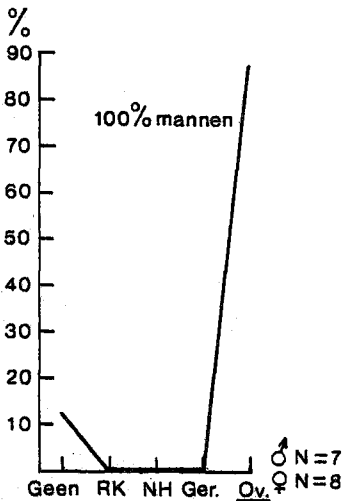
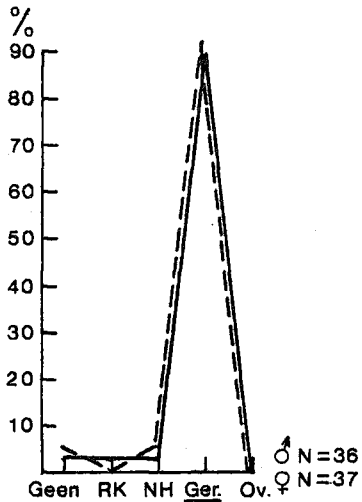
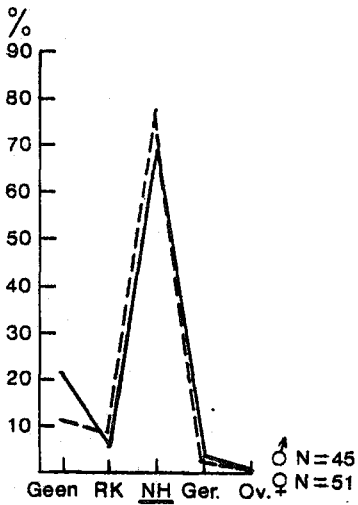
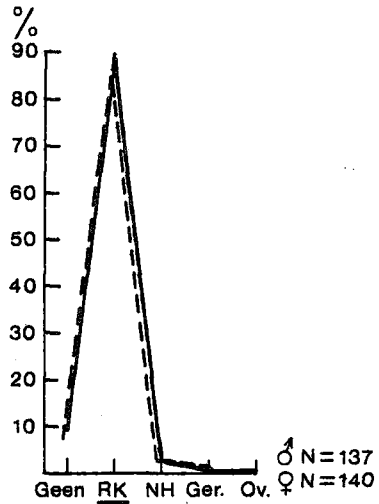
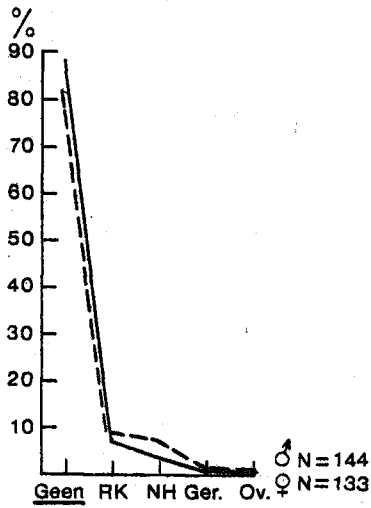
Lambda (symmetric) = 0,85; P = 0,00; % homogam = 91,9.

was, gemeten naar dit item, homogam te noemen.

Maar er valt meer op. Bij de jongeren konden we een duidelijke toename constateren van de buitenkerkelijken. Bij de ouders was deze toename ook aanwezig, maar in mindere mate. Hieraan kan de conclusie worden verbonden dat vooral de jongere generatie de kerk massaal verliet. Uit onderzoek blijkt (8) dat er meer sprake was van aanpassing van één der partners aan de kerkelijke gezindte van de andere partner. Bij de jonge echtparen vond er wel aanpassing plaats, echter niet van kerk naar kerk, maar in de richting van ontkerkelijking en secularisatie.

Er kan worden gezegd dat de hypothesen met betrekking tot kerkelijke gezindte (voor beide varianten en voor beide populaties) bevestigd mogen worden geacht. Vooruitlopend op de te presenteren grafieken kan hier eveneens de conclusie worden getrokken dat de huwelijken der ouders homogamer zijn dan de huwelijken der jongeren. Deze uitspraak berust op zowel de hoogte der percentages als op de waarden van de lambda (symmetric).

Op basis van de gegevens uit de grafieken 12, 13, 14 en 15 valt evenwel nog meer te zeggen over de variabelen met betrekking tot kerkelijke gezindte. Achtereenvolgens willen we hier aan de orde stellen de kerkelijke gezindte waarin grootgebracht en de huidige kerkelijke gezindte voor de populatie der jongeren en de kerkelijke gezindte waarin grootgebracht

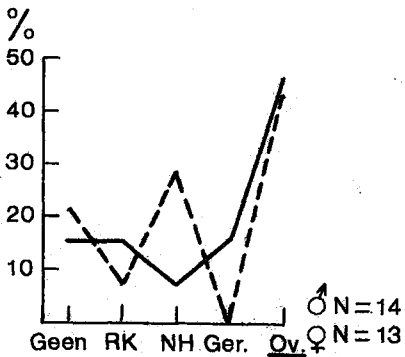
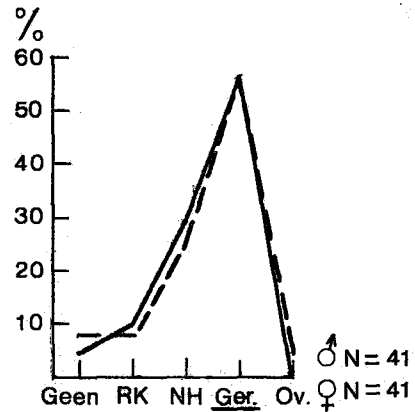
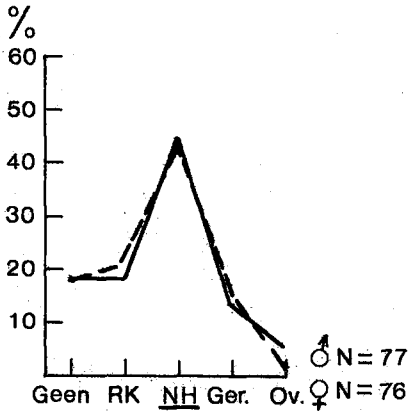
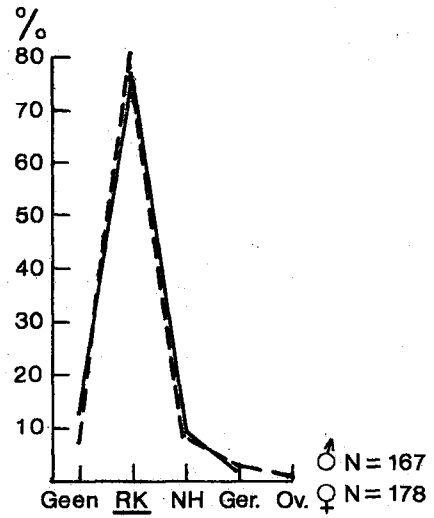
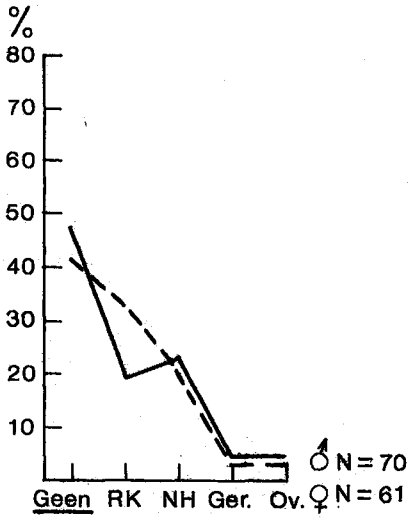

— vrouwen
 - - - mannen

Grafiek 12. (populatie: jongeren)

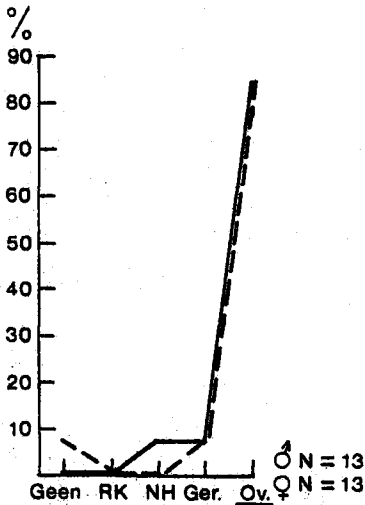
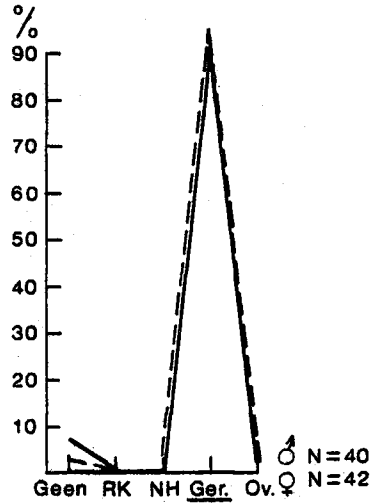
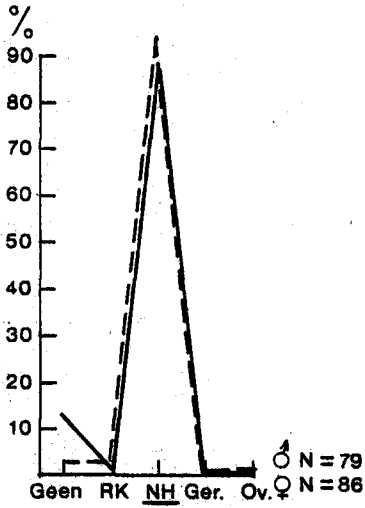
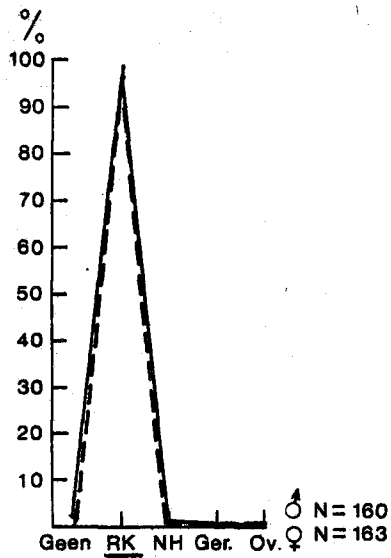
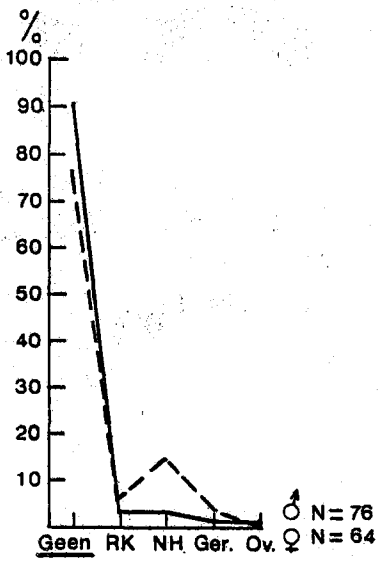
(kerkelijke gezindte: huidig)

Mannen/vrouwen naar kerkelijke gezindte en de kerkelijke gezindte van hun huwelijks-partner

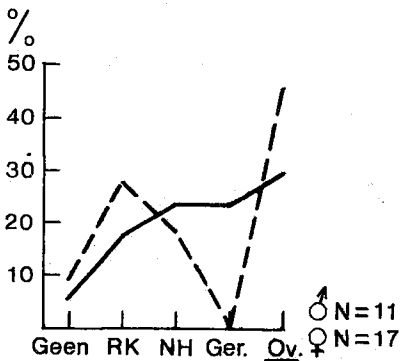
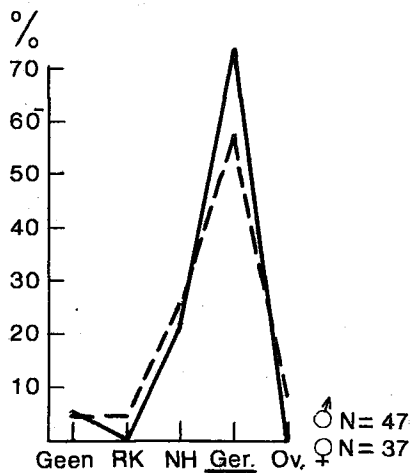
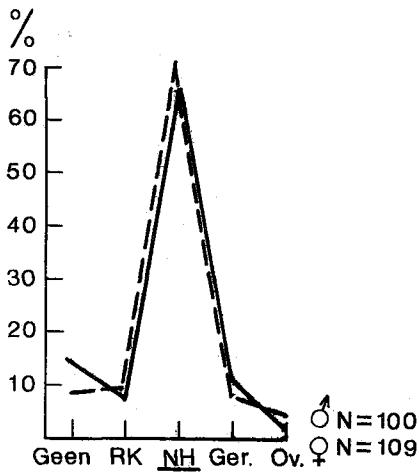
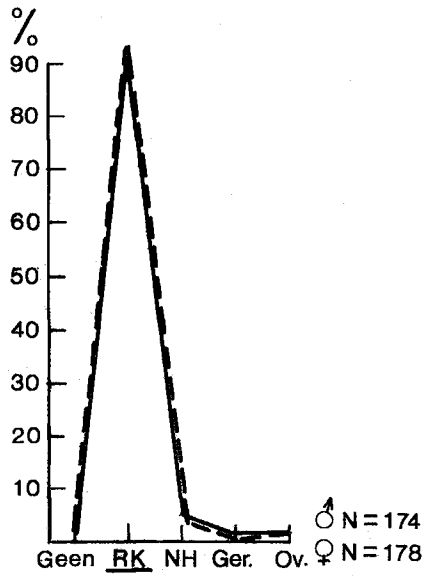
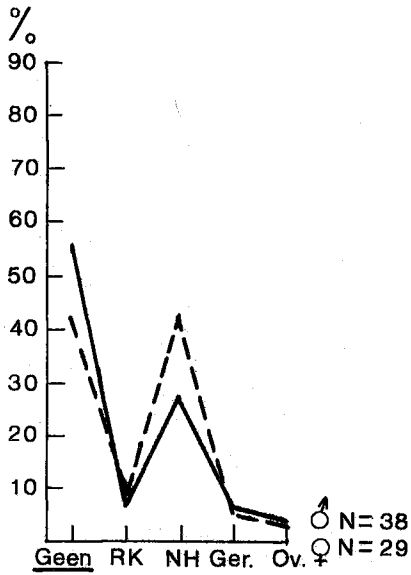
— vrouwen
 - - - mannen

Grafiek 13. (populatie: jongeren)
 (kerkelijke gezindte: in grootgebracht)
 Mannen/vrouwen naar kerkelijke gezindte
 en de kerkelijke gezindte van hun huwelijks-
 partner

— vrouwen
- - - mannen

Grafiek 14. (populatie:ouders)
(kerkelijke gezindte: huidig)
Mannen/vrouwen naar kerkelijke gezindte
en de kerkelijke gezindte van hun huwelijks-
partner

— vrouwen
 - - - mannen

Grafiek 15. (populatie: ouders)

kerkelijke gezindte: in grootgebracht
 Mannen/vrouwen naar kerkelijke gezindte
 en de kerkelijke gezindte van hun huwelijks-
 partner

en de huidige kerkelijke gezindte voor de populatie der ouders. Tenslotte willen wij een vergelijking maken tussen de twee populaties.

Uit de grafiek met betrekking tot de populatie der jongeren, kerkelijke gezindte waarin grootgebracht blijkt dat alleen de rooms-katholieke mannen en vrouwen een score behaalden die ver boven de 50% lag (rooms-katholieke mannen 75,8%, rooms-katholieke vrouwen 80,8%), boven de 50% scoorden ook de gereformeerden (gereformeerde mannen 56,1%, gereformeerde vrouwen 56,3%). Onder de 50% bevinden zich de mannen en vrouwen die tot de andere kerkgenootschappen behoorden. Dit betekent dat bij een strakke redenering alleen de rooms-katholieken en de gereformeerden homogamie vertoonden. Ten aanzien van mannen en vrouwen traden er geen sterke afwijkingen op. De buitenkerkelijke mannen bleken belangrijk meer met rooms-katholieke vrouwen te zijn gehuwd dan de buitenkerkelijke vrouwen met rooms-katholieke mannen (32,9% tegen 19,7%). Afwijkingen konden voorts bij de categorie: overige kerkelijke gezindte worden geconstateerd. Deze categorie omvatte echter een gering aantal gevallen.

Uit grafiek 12 die gebaseerd is op de populatie der jongeren en de huidige kerkelijke gezindte blijkt homogamie duidelijk aanwezig te zijn. In alle gevallen werden scores boven de 50% gehaald. Bezien naar geslacht werden de hoogste percentages gehaald door de gereformeerde mannen (91,7%), de rooms-katholieke mannen (89,8%), de gereformeerde vrouwen (89,2%), de buitenkerkelijke vrouwen (88,0%), de rooms-katholieke vrouwen (87,9%) en de buitenkerkelijke mannen (81,3%), de nederlandse hervormden scoorden onder de 80% (de overige kerkelijke gezindten laten we hier - gelet op de aantallen - buiten beschouwing).

Staande het huwelijk vond er kennelijk een (secularisatie) beweging plaats die homogamie-bevorderend werkte. Uit de absolute aantallen blijkt dat vooral de nederlandse hervormden en de rooms-katholieken verlies leden ten gunste van de buitenkerkelijken. De gereformeerden konden zich in het algemeen handhaven (gereformeerde vrouwen volledig, gereformeerde man-

nen liepen terug van 47 naar 37).

De gegevens van de ouders gaven een beeld te zien met betrekking tot de variabele kerkelijke gezindte waarin men is grootgebracht, dat overeenkomsten vertoonde met het beeld dat voor de jongeren is geschetst. Wel moet hierbij worden aangekend dat naast de zeer hoge scores van de rooms-katholieken (mannen 92,5%, vrouwen 90,4%), ook de nederlandse hervormden (mannen 71,0%, vrouwen 65,1%) hoge percentages bereiken. Ook loopt direct het verschil tussen gereformeerde vrouwen en gereformeerde mannen in het oog (78% van de gereformeerde vrouwen was getrouwd met een gereformeerde man tegenover "slechts" 57,4% van de gereformeerde mannen die getrouwd waren met een tot het eigen kerkgenootschap behorende partner). Scores onder de 50% werden bereikt door de buitenkerkelijken en degenen die tot een andere kerkelijke gezindte behoren.

In grafiek 15 zijn gegevens over de ouders en de huidige kerkelijke gezindte opgenomen. Uit deze gegevens blijkt de sterkte van de homogamie bij de ouders. Scores van boven de 90% waren geen uitzondering. De rooms-katholieke mannen bereikten zelfs een percentage van 98,1%. Ook blijkt uit deze grafiek dat de aanwas van de buitenkerkelijken niet onaanzienlijk was, maar dat de kerkgenootschappen zich redelijk goed wisten te handhaven. Vooral de gereformeerden en de rooms-katholieken vertoonden hier een tamelijk stabiel beeld.

Uit deze aanvullende gegevens blijkt dat de geformuleerde hypothesen alle bevestigd mogen worden geacht. Het duidelijkst is dit met betrekking tot de variabele huidige kerkelijke gezindte. Ten aanzien van de variabele kerkelijke gezindte waarin grootgebracht blijken er scores onder de 50% te worden behaald. Duidelijk is ook dat bij een vergelijking tussen de ouders en de kinderen (kerkelijke gezindte in grootgebracht) de eerstgenoemde populatie homogamer was gehuwd dan de tweede populatie. Hetzelfde geldt voor de huidige kerkelijke gezindte. Afgaande op de waarde van de lambda blijkt, dat de sterkste homogamie aanwezig was bij de huidige kerkelijke gezindte (ouders: 0,85; kinderen: 0,76). De lambda-waarde was aanzienlijk minder bij het item kerkelijke gezindte waarin grootgebracht

(ouders: 0,54; kinderen: 0,28). Uit deze paarsgewijze vergelijking blijkt nogmaals dat de hypothese die uitspreekt dat de huwelijken der ouders homogamer zijn dan de huwelijken der jongeren bevestigd mag worden geacht.

Ten aanzien van het huidige kerkgenootschap dient nog een opmerking van methodische aard te worden gemaakt. In strikte zin geeft deze variabele geen informatie over het moment van de huwelijkssluiting. Toch hebben we gemeend deze variabele bij de toetsing van de hypothesen te moeten betrekken. Voor de populatie van de kinderen geldt dat het moment van huwelijkssluiting in een zeer recent verleden lag. Informatie over belangrijke maatschappelijke bewegingen wordt hierdoor verkregen. Voor de populatie van de ouders geldt dat het moment van huwelijkssluiting in een verder verleden lag. Wij menen echter dat een beschouwing louter en alleen over de variabele kerkelijke gezindte waarin grootgebracht formeel niet juist is. Het huidig kerkgenootschap van de ouders is waarschijnlijk meer bepalend voor het kerkgenootschap waarin de kinderen zijn grootgebracht dan het kerkgenootschap waarin de ouders zijn opgevoed.

5.7. De hypothese over homogamie bij jongeren en ouders

In deze paragraaf wordt de hypothese met betrekking tot jongeren en ouders aan de orde gesteld die als volgt is omschreven: "in combinatie zullen de kenmerken van huwelijkspartners eveneens een homogamie-patroon vertonen".

De methode die wij hier hebben toegepast bestaat uit een analyse van de twee populaties afzonderlijk. De jongeren en de ouders zijn niet aan elkaar gekoppeld.

De analyse beperkt zich hier tot twee kernvariabelen: de kerkelijke gezindte en het opleidingsniveau. Van de variabele kerkelijke gezindte zijn twee varianten uitgedraaid, zowel voor de jongeren als voor de ouders, namelijk de huidige kerkelijke gezindte en de kerkelijke gezindte waarin grootgebracht. Op deze wijze zijn vier tabellen verkregen. In tabel 23 zijn hierover gegevens opgenomen.

TABEL 23. Wederzijds opleidingsniveau en wederzijdse kerkelijke gezindte van de jongeren (in combinatie) in vergelijking met wederzijds opleidingsniveau en wederzijdse kerkelijke gezindte van de ouders (in combinatie)

	Jongeren Huidig kerkelijk- ke gez.	Grootgebracht kerkelijke gez.	Ouders Huidig kerkelijk- ke gez.	Grootgebracht kerkelijke gez.
	x	x	x	x
	Opleidings- niveau	Opleidings- niveau	Opleidings- niveau	Opleidings- niveau
N (echtparen)	368	368	367	369
% homogam	51,8	37,6	77,0	63,7
P	0,00	0,00	0,00	0,00
Lambda (symmetric)	0,42	0,20	0,67	0,43

Op basis van deze gegevens kan worden geconcludeerd dat in alle vier de gevallen de P kleiner is dan 0,05. Dat betekent dat er binnen de tabellen een statistische samenhang, die voor minder dan 95% op toeval berust, aanwezig is. De lambda-symmetric is hier gekozen om de hoogte van deze samenhang weer te geven. Wij hebben te maken met een nominale variabele (kerkelijke gezindte) en een ordinale variabele (onderwijsniveau). Bij een relatering van deze variabelen ontstaan dan gegevens van nominale aard. Ten aanzien van de variabelen: huidige kerkelijke gezindte en opleidingsniveau blijkt dat de sterkste samenhang tussen deze kenmerken van man en vrouw bij de populatie van de ouders aanwezig was. Een redelijk sterke samenhang kon ook worden geconstateerd bij de variabelen kerkelijke gezindte waarin grootgebracht en opleidingsniveau van man en vrouw bij de populatie van de ouders. Een redelijk hoge lambda-waarde werd ook aangetroffen bij de populatie der jongeren ten aanzien van de variabelen huidige kerkelijke gezindte en opleidingsniveau. Minder hoog was de lambda-waarde bij de vergelijking van kenmerken tussen man en vrouw met betrekking tot de variabelen kerkelijke gezindte waarin grootgebracht en opleidingsniveau. Een bevestiging van de hypothese werd gevonden ten aanzien van de populatie van de ouders. Voor deze populatie gold dat de kenmerken van de huwelijkspartners (in combinatie) een homogamie-patroon vertoonden. Bij de jongeren

werd een score boven de 50% bereikt bij de combinatie huidige kerkelijke gezindte en opleidingsniveau. Ook hier mag de hypothese bevestigd worden geacht. Problematischer is het om ook een dergelijke uitspraak te doen voor de jongeren bij de combinatie kerkelijke gezindte waarin grootgebracht en opleidingsniveau. Slechts in een kleine 38% van de gevallen was er sprake van homogamie. De variabele kerkelijke gezindte waarin grootgebracht bleek in combinatie met de variabele opleidingsniveau bij de jongeren verworpen te moeten worden geacht.

Uit de hoogte van de lambda blijkt de sterkste samenhang aanwezig te zijn bij de populatie der ouders, in het bijzonder waar de gehuwden werden vergeleken naar huidig kerkgenootschap en opleidingsniveau. Een redelijk sterke samenhang kon ook bij deze populatie worden vastgesteld ten aanzien van de kerkelijke gezindte waarin grootgebracht en het opleidingsniveau. Bijna even sterk was deze samenhang bij de jongeren ten aanzien van de variabelen huidig kerkgenootschap en opleidingsniveau. Ten aanzien van deze drie gegevens kan worden gezegd dat de hypothese bevestigd geacht mag worden.

5.8. Recreatie en partnerselectie

In het derde hoofdstuk is een beschrijving gegeven van de partnerselectie. Daar stond onder meer centraal de omlijsting voor de eerste ontmoeting. In deze paragraaf willen we de volgende hypothese toetsen: "de partnerselectie van jongeren zal zich in belangrijke mate binnen de recreatieve sfeer afspelen." Het gaat hier om een algemene vraag te beantwoorden, namelijk: waar komen jongeren elkaar tegen en wat doen zij in de periode voor het huwelijk? Om deze vraag te beantwoorden zijn twee tabellen geconstrueerd, die beide aangeven aan welke activiteiten jongeren deelnamen.

Tabel 24 omvat de deelnamepercentages aan handelingen e.d. die plaatsvonden tijdens de kennismakingsperiode. Deze handelingen zijn niet direct te typeren als recreatieve activiteiten. Deze negen handelingen of activiteiten waren: uitgaan, na 12 uur thuiskomen, geld lenen ouders, fuif met ouders,

TABEL 24. Deelnamepercentage van mannen en vrouwen aan activiteiten tijdens de kennismakingsperiode.

Aantal malen dat activiteit*) voorkwam	In procenten		Totaal
	Mannen	Vrouwen	
0	1,4	2,8	4,2
1	2,2	2,7	4,9
2	3,9	6,2	10,1
3	5,7	5,7	11,4
4	9,3	10,7	20,0
5	9,2	11,1	20,3
6	9,9	7,3	17,2
7	5,5	2,4	8,0
8	3,0	0,9	3,9
9	-	0,1	0,1

N = 370 mannen

N = 370 vrouwen

Kendall's Tau C = -0,19; P = 0,00.

fuij zonder ouders, vriend(in) mee naar huis nemen, vrijen, alcoholische dranken gebruiken en marihuana gebruiken. Deze negen activiteiten zijn in tabel 24 vermeld. En wel in die zin dat gemeten is aan hoeveel activiteiten men tijdens de kennismakingsperiode heeft deelgenomen. Deze activiteiten komen dus niet meer afzonderlijk aan de orde. Wellicht is het meest opvallend in deze tabel dat ruim 4% van de jongeren aan geen enkele activiteit deelnam. Wat voorts blijkt was dat jongens aan meer activiteiten deelnamen dan meisjes. Ten aanzien van de genoemde mogelijkheden waren zij dus actiever. Het modale aantal activiteiten bedroeg zowel voor de jongens als voor de meisjes vijf. De tabel geeft een eerste indicatie dat "recreatie" een belangrijke rol kan spelen bij de kennismaking.

In tabel 25 zijn een dertiental uitgaansactiviteiten verwerkt. De recreatieve activiteiten zijn de volgende: naar een popconcert gaan, een snackbar bezoeken, een fuif bezoeken bij vrienden, een sportwedstrijd bijwonen, een discobar bezoeken, samen

*) Men heeft dus bijvoorbeeld aan vijf activiteiten deelgenomen.

TABEL 25. Deelnamepercentages van mannen en vrouwen aan puur recreatieve activiteiten tijdens de kennismakingsperiode

Deelname aan uitgaans- activiteiten	In procenten		Totaal
	Mannen	Vrouwen	
Geen deelname	1,5	1,9	3,4
1 maal	0,9	0,4	1,4
2 "	0,9	2,0	3,0
3 "	1,2	3,4	4,6
4 "	2,0	3,1	5,1
5 "	4,9	4,6	9,5
6 "	5,1	7,0	12,2
7 "	8,2	9,5	17,7
8 "	7,8	7,6	15,4
9 "	6,9	5,8	12,7
10 "	5,1	2,4	7,6
11 "	2,8	1,5	4,3
12 "	1,6	0,4	2,0
13 "	0,8	0,4	1,2

N = 370 mannen

N = 370 vrouwen

Kendall's Tau C = -0,19; P = 0,00.

gaan zwemmen, naar een film boven de 18 gaan, samen op de kamer zitten, een buurtcafé bezoeken, samen gaan kamperen, een kermis bezoeken en naar een dansgelegenheid gaan. Uit tabel 25 blijkt dat, ook ten aanzien van deze activiteiten er mannen en vrouwen waren die nergens aan deelnamen (3%). Het modale aantal recreatieve activiteiten bedroeg zowel voor de mannen als voor de vrouwen zeven. Dit leidt tot de conclusie dat de hypothese bevestigd kan worden geacht. Daarnaast blijkt uit de Tau dat ook hier verschillen tussen mannen en vrouwen optraden. De mannen bleken hier actiever te zijn geweest dan de vrouwen. Verder hebben we de aandacht gevestigd op de mogelijkheid dat mannen hier weliswaar als actiever tijdens de kennismakingsperiode dan vrouwen waren te typeren, maar dat dit waarschijnlijk niet helemaal de werkelijkheid weergeeft; want ook hier kan het sociaal wenselijke antwoord een verstorende rol hebben gespeeld.

5.9. Twee hypothesen met betrekking tot de doorwerking van homogamie / heterogamie bij de ouders naar de kinderen

De beide hier te behandelen hypothesen zijn in wezen complementair. Er wordt namelijk van uitgegaan dat homogamiteit bij de ouders tot homogamiteit bij de kinderen zal kunnen leiden en ook dat heterogamiteit bij de ouders tot heterogamiteit bij de kinderen zal kunnen leiden. De hypothesen luiden: "indien de ouders een homogam huwelijk hebben zullen de kinderen in belangrijke mate eveneens een homogam huwelijk hebben" en "indien de ouders een heterogam huwelijk hebben zullen de kinderen in belangrijke mate eveneens een heterogam huwelijk hebben".

Alvorens tot de presentatie van het materiaal over te gaan, moeten een aantal opmerkingen worden gemaakt over de aard van de variabelen en over de populaties. In deze beschouwing zijn de volgende variabelen betrokken: huidige kerkelijke gezindte van de ouders, kerkelijke gezindte waarin grootgebracht van de kinderen, opleidingsniveau van de ouders en opleidingsniveau van de kinderen. De variabelen met betrekking tot de kerkelijke gezindte zijn met elkaar vergeleken, evenals de variabelen met betrekking tot het onderwijsniveau. Daarnaast wordt hier met recht gesproken van kinderen. Er is een bewuste koppeling tot stand gebracht tussen de ouders en/of schoonouders en de eigen kinderen. Door deze koppeling zijn er een drietal populaties te onderscheiden. Kinderen waarvan beide ouder-populaties aanwezig zijn (C). Het betreft hier dus steeds drie huwelijken. En voorts kinderen waarvan de ouders van de man aanwezig zijn (A) en kinderen waarvan de ouders van de vrouw aanwezig zijn (B). Het betreft ten aanzien van de beide laatste populaties steeds twee huwelijken. Huwelijken van de kinderen en de ouders of schoonouders. Ook moet worden vermeld dat binnen de populaties A en B ook steeds een deel van populatie C aanwezig is. De populatie C is dus als een subpopulatie te beschouwen. De maximale omvang van de populaties is: $A = 190$ ($102 + 88$); $B = 182$ ($102 + 80$); $C = 102$. De huwelijken zijn gezien naar de variabelen kerkelijke gezind-

TABEL 26. Vergelijking tussen de huwelijken der ouders en de huwelijken der kinderen met betrekking tot de variabele kerkelijke gezindte

Populatie	Kendall's Tau B	P < 0,05	N
Kinderen vergeleken met:			
Ouders man (A)	0,12	0,05	186
Ouders vrouw (B)	0,25	0,00	179
Beide ouderparen (C)	-	-	98

te en opleidingsniveau, op homogamie / heterogamie onderzocht. Bij de ouderparen is ten aanzien van de variabele kerkelijke gezindte gekozen voor de huidige, bij de kinderen voor de kerkelijke gezindte waarin men is grootgebracht. Voor de kerkelijke gezindte zijn vervolgens de ouderparen en de echtparen van de kinderen bekeken naar homogamie en heterogamie. Hierdoor ontstonden een drietal tabellen, omdat immers met drie populaties is gewerkt. Wij hebben gemeend de resultaten terzijde te moeten leggen van die tabellen waar de P groter is dan 0,05. Ten aanzien van de kerkelijke gezindte geeft dit het in tabel 26 weergegeven resultaat.

In twee gevallen was er een statistische samenhang binnen de tabellen aanwezig. De sterkste samenhang was aanwezig tussen de ouders van de vrouw en het jonge echtpaar. Geringer was de samenhang tussen de ouders van de man en het jonge echtpaar. Geen samenhang in statistische zin was aanwezig bij de vergelijking van beide ouderparen en de jonge echtparen. De richting van de samenhang, waar de Tau-waarde zich niet over uitlaat, is van grote betekenis voor het al dan niet verwerpen van de hypothesen. Bij de populatie "ouders man" blijkt, dat ongeveer 66% van de homogame-gehuwde jonge echtparen de ouders hierin was gevolgd. (Dus stellen we het aantal homogame huwelijken bij de ouders op 100, dan bedraagt het percentage homogame huwelijken bij de jonge echtparen 66.) Ten aanzien van de heterogamie waren de percentages lager. Ruim 56% volgde de ouders, een kleine 44% niet.

Bij de populatie "ouders vrouw" blijkt dat eveneens ongeveer tweederde deel van de kinderen de ouders volgde in de homogamie. Bij de heterogamie zijn de percentages belangrijk hoger.

TABEL 27. Vergelijking tussen de huwelijken der ouders en de huwelijken der kinderen met betrekking tot de variabele opleidingsniveau

Populatie	Kendall's Tau B	P \leq 0,05	N
Kinderen vergeleken met			
Ouders man (A)	0,12	0,05	189
Ouders vrouw (B)	-	-	181
Beide ouderparen (C)	-	-	102

Een kleine 80% van de echtparen der kinderen volgde de ouders van de vrouw in de heterogamie naar kerkelijke gezindte. Op basis hiervan kunnen we zeggen dat voor de enkelvoudige combinaties, dus daar waar alleen de ouders van de vrouw of alleen de ouders van de man in de vergelijking zijn opgenomen, de hypothesen bevestigd mogen worden geacht. Voor de vergelijking tussen de drie huwelijken (ouders van de man en ouders van de vrouw met het jonge echtpaar) werd geen bevestiging gevonden. Uit een en ander blijkt dat er zeker sprake is van een overdracht van homogamie en van heterogamie. Maar enige voorzichtigheid is hier geboden. Het effect van de ontkerking is slechts zeer ten dele opgenomen. De bestendigheid van de overdracht is hier niet gemeten.

Ten aanzien van homogamie / heterogamie en het opleidingsniveau was het beeld minder duidelijk. Uit tabel 27 blijkt dat er in één geval een P-waarde kon worden vastgesteld die (net) buiten het toevalsgebied lag. Van de jonge echtparen volgde, bij homogamie naar opleidingsniveau, ruim 40% de ouders, een kleine 60% niet. Dit impliceert dat de hypothese aangaande het opleidingsniveau naar homogamie verworpen dient te worden. Bij heterogamie bleek dat ruim 70% de ouders volgde en 30% niet. Dit houdt dus in dat ten aanzien van heterogamie de hypothese partieel bevestigd mag worden geacht. Uit het gepresenteerde materiaal blijkt dat de hypothesen op deelterreinen bevestigd mogen worden geacht. In het algemeen, dus ten aanzien van de drie populaties, moet echter worden gezegd dat de hypothesen waar het de opleiding aanging, geen bevestiging vonden.

5.10. De hypothese met betrekking tot de problemen tussen ouders en kinderen

In deze paragraaf willen we ingaan op de hypothese die betrekking heeft op de moeilijkheden die zich kunnen voordoen tussen ouders en kinderen. De hypothese luidt: "indien er tussen ouders en kinderen problemen zijn, kan dit in belangrijke mate worden toegeschreven aan verschillen tussen kenmerken van deze ouders en kenmerken van de kinderen".

Om de eventuele problemen te ontdekken zijn een viertal vragen gesteld. Aan de kinderen is de volgende vraag voorgelegd: "kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw ouders (eventueel verzorgers) over belangrijke zaken van mening verschilde toen U zo'n jaar of 16 was?". Aan de ouders zijn de volgende vragen gesteld: "en hebt U, natuurlijk achteraf bekeken, de indruk, dat Uw zoon/dochter zich altijd, meestal wel, meestal niet of eigenlijk nooit hield aan de regels die U stelde, toen hij/zij zo'n jaar of 16 was?", "kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw zoon/dochter over belangrijke zaken van mening verschilde?", en tenslotte "hebt U wel eens op een of andere manier bezwaar gemaakt tegen een meisje/jongen met wie Uw zoon/dochter omging voordat hij/zij trouwde, ook al ging het toen om iets, dat U, achteraf bekeken, niet meer zo belangrijk vindt (dit kan ook gaan over de huidige huwelijkspartner)?".

Opgemerkt moet worden dat het gevaar van het sociaal wenselijk antwoord bij de vraagstelling aanwezig zou kunnen zijn geweest. Ook kan de factor tijd een rol hebben gespeeld, een slechte verhouding tussen de ouders en de kinderen, tijdens de verlovingsperiode, kan tijdens het huwelijk van de kinderen in een goede zijn veranderd. Het is van belang dat bij de interpretatie van de hypothese met een en ander rekening wordt gehouden.

Alvorens tot de presentatie van de tabellen over te gaan dient hier een uiteenzetting te worden gegeven hoe het materiaal verder is gerangschikt. Er zijn twee populaties onderscheiden. Deze zijn: jonge paren waarvan de ouders van de man aan-

wezig zijn (N=190), jonge paren waarvan de ouders van de vrouw aanwezig zijn (N=182)*). De eerste rangschikking is de volgende geweest. Met behulp van de variabele kerkelijke gezindte is een koppeling tot stand gebracht tussen dit wederzijdse kenmerk bij de ouders (dus voor twee populaties) en datzelfde kenmerk bij de kinderen. Voor de kerkelijke gezindte van de ouders werd gebruik gemaakt van de classificatie "huidig". Bij de kinderen is de classificatie "waarin grootgebracht" uitgangspunt geweest. Hetzelfde is gedaan met betrekking tot het opleidingsniveau. De volgende combinaties zijn dus met betrekking tot deze variabelen mogelijk:

ouders van de man homogaaam x echtpaar kinderen homogaaam;
ouders van de man heterogaaam x echtpaar kinderen homogaaam;
ouders van de man homogaaam x echtpaar kinderen heterogaaam;
ouders van de man heterogaaam x echtpaar kinderen heterogaaam.

ouders van de vrouw homogaaam x echtpaar kinderen homogaaam;
ouders van de vrouw heterogaaam x echtpaar kinderen homogaaam;
ouders van de vrouw homogaaam x echtpaar kinderen heterogaaam;
ouders van de vrouw heterogaaam x echtpaar kinderen heterogaaam.

Deze combinaties zijn tegen de vier eerder vermelde vragen uitgezet.

Met betrekking tot de kerkelijke gezindte leverde dit acht tabellen op. Een overzicht hiervan is in tabel 28 weergegeven. Van de acht tabellen blijken er ten aanzien van de variabele kerkelijke gezindte drie te zijn die een P-waarde opleverden gelijk of onder de 0,05. Deze tabellen betreffen de volgende populaties en items.

Aan de mannen uit de populatie der kinderen is gevraagd of zij meningsverschillen met hun ouders hebben gehad (Tau=0,15). De ouders van de man is gevraagd of er bezwaren waren tegen de

*) De totale populatie van de ouders is hier onderzocht. Er is apart onderscheid gemaakt voor de populatie ouders en schoonouders.

TABEL 28. Een overzicht van de toetsingsresultaten van de hypothese aan-
gaande problemen tussen ouders en kinderen (moeilijkheden kun-
nen worden toegeschreven aan verschillen in homogamie met be-
trekking tot kerkelijke gezindte)

Populatie	Richting	Item	$P < 0,05$	Kendall's Tau C
A. Ouders man N = 184	Man	Meningsverschil met ouders	0,00	-0,15
B. Ouders man N = 180	Zoon	Hield zoon zich aan de regels	-	-
C. Ouders man N = 184	Zoon	Meningsverschil met ouders	-	-
D. Ouders man N = 186	Zoon	Bezwaar a.s. schoondochter	0,01	-0,14
E. Ouders vrouw N = 178	Vrouw	Meningsverschil met ouders	-	-
F. Ouders vrouw N = 170	Dochter	Hield dochter zich aan de regels	0,05	-0,07
G. Ouders vrouw N = 170	Dochter	Meningsverschil met ouders	-	-
H. Ouders vrouw N = 179	Dochter	Bezwaar a.s. schoonzoon	-	-

aanstaande schoondochter (Tau-0,14). De ouders van de vrouw is
gevraagd of de dochter zich aan de regels hield (Tau-0,07).

Uit de deeltabellen, waarin de statistische samenhang niet
op toeval berustte, blijkt (gezins)homogamie van betekenis
ten aanzien van het al dan niet voorkomen van conflicten.

Uit deeltabel A kan worden geconcludeerd dat homogamie bij
zowel de kinderen als de ouders van de man (Tau-0,15) naar
kerkelijke gezindte, tot minder conflicten tussen de man
en de ouders van de man leidde dan bij de overige combinaties.
Vaak conflicten had slechts ruim 9% van deze zeer homogene
combinatie tegen gemiddeld 25% bij de overige combinaties.

Uit de analyse van deeltabel D blijkt dat bezwaren tegen
de aanstaande schoondochter (Tau-0,14) bij de volledig homo-
game combinaties in ongeveer 17% van de gevallen werden aan-
gevoerd. Bij de volledig heterogame populatie en bij de popula-
tie ouders man homogame, kinderen heterogame blijkt ongeveer
eenderde deel van de ouders bezwaar te hebben gemaakt tegen
de aanstaande schoondochter.

De gegevens uit deeltabel F lopen niet gelijk met de beide
vorige uitkomsten. De dochters bleken bij de volledig homogene

TABEL 29. Een overzicht van de toetsingsresultaten van de hypothese aangaande problemen tussen ouders en kinderen (moeilijkheden kunnen worden toegeschreven aan verschillen in homogamie met betrekking tot opleidingsniveau)

Populatie	Richting	Item	$P < 0,05$	Kendall's Tau C
A. Ouders man N = 187	Man	Meningsverschil met ouders	-	-
B. Ouders man N = 183	Zoon	Hield zoon zich aan de regels	-	-
C. Ouders man N = 186	Zoon	Meningsverschil met ouders	-	-
D. Ouders man N = 189	Zoon	Bezwaar a.s. schoondochter	-	-
E. Ouders vrouw N = 180	Vrouw	Meningsverschil met ouders	-	-
F. Ouders vrouw N = 172	Dochter	Hield dochter zich aan de regels	-	-
G. Ouders vrouw N = 172	Dochter	Meningsverschil met de ouders	-	-
H. Ouders vrouw N = 181	Dochter	Bezwaar a.s. schoonzoon	-	-

combinatie zich wat minder (90,3%) aan de regels te houden dan bij de combinatie ouders homogaaam, kinderen heterogaaam (96,3%).

Deze uitkomsten geven geen aanleiding om de hypothese - vertaald naar de variabele kerkelijke gezindte - bevestigd te achten. Toch zijn er enkele zaken aan het licht gekomen. De mannelijke helft van de jonge echtparen blijkt bij de homogame combinaties minder conflicten met de ouders te hebben gehad dan bij de overige combinaties. het geval was. Dit kan betekenen dat het veronderstelde wel partieel op gaat. En wel in die zin dat er aanzienlijk minder meningsverschillen zich hebben voorgedaan tussen ouders en zonen (homogaaam gehuwd) die een vrouw tot huwelijkspartner hadden genomen met dezelfde kerkelijke achtergrond. Bij de vrouwen kon dit niet worden geconstateerd. Wellicht kan dit betekenen dat het doorgeven van het eigen kerkgenootschap aan de zoon van groter belang werd geacht dan het doorgeven van het kerkgenootschap aan de dochter. Wij bevinden ons hier echter op speculatief terrein. De gegevens zijn echter te summier om hierop verder door te kunnen gaan.

In tabel 29 zijn de overzichten met betrekking tot het opleidingsniveau vermeld. De resultaten die uit deze tabel naar voren komen spreken voor zichzelf. In geen enkel geval kon een statistische samenhang worden vastgesteld die niet op toeval berustte. Dit betekent dat de hypothese met betrekking tot het kenmerk opleidingsniveau verworpen moet worden geacht.

5.11. Homogamie bij jongeren en ouders

In dit gedeelte wordt de zestiende hypothese aan de orde gesteld. Deze hypothese luidt: "in het algemeen zullen huwelijken van jongeren en van ouders als homogam kunnen worden getypeerd".

In de voorafgaande paragrafen en hoofdstukken is de kwestie van de homogamie uitvoerig behandeld. In deze paragraaf wordt geen aparte toetsing verricht van de hypothese. Op basis van de eerdere toetsingsresultaten wordt nagegaan of de hypothese al dan niet verworpen moet worden. In tabel 30 wordt een overzicht gegeven van de resultaten met betrekking tot de twee populaties. Uit dit overzicht blijkt dat op één uitzondering na (de variabele huwelijksleeftijdsklasse bij de ouders) gesproken kan worden van homogamie. De homogamie blijkt bij de ouders groter te zijn dan bij de jongeren. Er is echter meer te melden. Homogamie hangt namelijk ten nauwste samen met algemene maatschappelijke ontwikkelingen.

TABEL 30. De populaties van jongeren en ouders vergeleken naar huwelijksleeftijd, onderwijsniveau en kerkelijke gezindte

	Jongeren			Ouders		
	P	Tau B	% homogam	P	Tau B	% homogam
Huwelijksleeftijdsklasse	0,00	0,34	51,1	0,00	0,49	46,6
Opleidingsniveau	0,00	0,46	56,1	0,00	0,45	83,6
		Lambda			Lambda	
Kerkelijke gezindte (grootgebracht)	0,00	0,28	61,5	0,00	0,54	75,7
Kerkelijke gezindte (huidig)	0,00	0,76	85,3	0,00	0,85	91,9

Wij bedoelen bijvoorbeeld dat onder invloed van secularisatie en ontkerkelijking een statistische herindeling van de bevolking naar kerkelijke gezindte ontstaat die min of meer automatisch tot homogamie leidt. De groei van de buitenkerkelijkheid was zodanig dat hierdoor homogamie in de hand werd gewerkt. Ook bij de variabele onderwijsniveau traden bewegingen op die de homogamie sterk beïnvloedden. In de loop van de tijd zijn de opleidingen talrijker geworden, is de leerplicht invoerd en verlengd, zijn de verschillen tussen de sexen afgenomen en is het eindniveau hoger geworden. Uiteraard waren deze maatschappelijke ontwikkelingen geënt op de veranderende waarden en normen, andere maatschappelijke eisen en kansen. De vraag rijst evenwel of deze ontwikkelingen ook direct gereleateerd mogen worden aan veranderende waarden, normen, doeleinden en verwachtingen ten aanzien van het gezin, hier in het bijzonder ten aanzien van homogamie en heterogamie. Met betrekking tot de ontwikkeling van de geloofsovertuiging kan wel worden gesteld dat er in sterke mate parallellie tussen de algemene ontwikkelingen en de ontwikkelingen binnen huwelijk en gezin aanwezig was. Bij het opleidingsniveau kan worden verdedigd dat de veranderingen zich ook hebben voltrokken onder aanzienlijke delen der bevolking. Een verband tussen deze bewegingen en veranderingen in houdingen en gedragingen ten aanzien van homogamie naar opleidingsniveau is echter veel lastiger te leggen.

Uit de hier gepresenteerde gegevens en de eerder behandelde onderzoeksresultaten kan wel de conclusie worden getrokken dat de hier geformuleerde hypothese bevestigd mag worden geacht. Homogamie blijkt bij zowel de ouders als bij de jongeren duidelijk aanwezig te zijn.

5.12. Samenvatting

Het behoeft geen verwondering te wekken dat ook blijkens dit onderzoek kenmerken van gehuwden in belangrijke mate overeenkomsten vertonen. Homogamie - het is vele keren vast-

gesteld - is van betekenis bij de partnersselectie. In deze samenvatting willen we een kort overzicht geven van de belangrijkste resultaten die de toetsing van de hypothesen heeft opgeleverd. Er wordt ingegaan op de partnersselectie van de pas-gehuwden (deze populatie is representatief voor de gehuwden in de periode 1972-1975) en op de partnersselectie van hun ouders. (Nogmaals dient erop gewezen te worden dat deze categorie niet representatief is voor een bepaalde generatie gehuwden. Wel kan worden gezegd dat deze categorie wellicht representatief is voor ouders van kinderen die gehuwd zijn in de periode 1972-1975.) Tenslotte willen we in deze samenvatting ingaan op de partnersselectie van de pas gehuwden in vergelijking met de partnersselectie van hun ouders.

Wij hebben kunnen vaststellen dat mannen op iets latere leeftijd dan vrouwen met de selectie van een partner begonnen. Deze constatering betreft de pas gehuwden. Ook is gebleken dat mannen, in het algemeen, tijdens de verkeringsperiode meer partners ontmoetten dan vrouwen. Er kan echter nog een constatering worden gedaan. Het "soort-zoekt-soort" gaat - met de kanttekening dat mannen meer partners hebben ontmoet - ook op met betrekking tot de aantallen vriendinnen en vrienden. "Ervaren" mannen trouwden "ervaren" vrouwen, "onervaren" mannen trouwden "onervaren" vrouwen. Toch is hiermee niet het laatste woord gesproken. Het meest in het oog lopende verschijnsel is niet de bevestiging van de hypothesen en evenmin de aanvulling met betrekking tot de bevestiging van het "soort-zoekt-soort", maar de grote overeenkomst die bepaalde categorieën mannen vertoonden in vergelijking met dezelfde categorieën vrouwen. Deze constatering achten wij van grote betekenis. In de betreffende twee grafieken is dit verschijnsel direct af te lezen. Bewust is hier de keuze gemaakt om twee extreme categorieën in beeld te brengen: de "ervarenen" en de "onervarenen". Tenslotte nog een opmerking van methodische aard. Het kan zijn dat de emancipatie van de vrouw in de nabije toekomst zal leiden tot nog meer gelijkheid, in vergelijking met de man, aangaande het zoekgedrag. Het probleem is echter dat niet is nagegaan in hoeverre de intensiteit van de gedragingen met betrekking tot

het hebben van een afspraak verschillen naar sexe. Mannen kunnen hebben opgegeven dat zij "vele" vriendinnen hebben gehad, vanuit het idee dat populariteit in kwantitatieve zin een (voor mannen) groot goed is en sociaal aanzien geeft. Het meisje waarmee drie keer werd gedanst kon bij de vraagstelling wel degelijk als vriendin worden getypeerd. Bij de vrouwen kon de kwaliteit van de relatie wellicht een grotere rol hebben gespeeld. Misschien zijn zij bijvoorbeeld hun danspartner van die ene avond volledig vergeten, maar is aan de (platonische) verliefdheid bij de beantwoording van de vraag wel gedacht. Er zijn hier kwantitatieve metingen verricht, geen kwalitatieve.

Verschillen tussen de sexen zijn bij de pas gehuwden ook naar voren gekomen bij de analyse van de activiteiten die gedurende de kennismakingsperiode hebben plaatsgevonden. Van de 22 vermelde activiteiten bleken er 13 geen verschillen tussen mannen en vrouwen op te leveren. In 8 gevallen was de man actiever dan de vrouw, in slechts één geval was de vrouw actiever dan de man. Vrijen, uitgaan, feestvieren, dansen, naar concerten en de schouwburg gaan, samen zwemmen en samen op een kamer zitten, alsmede een snackbar bezoeken bleken activiteiten te zijn die geen verschillen opleverden. Jonge vrouwen bleken hun vriend meer mee te nemen naar hun ouders dan omgekeerd. Een handeling die wellicht grond vindt in een genormeerde partnerselectie. Het meisje toonde haar ouders haar vriend. Zij vroeg, indirect, om toestemming. De 8 activiteiten waarin jongemannen verschilden van jonge vrouwen waren: na 12 uur thuiskomen, alcoholische dranken (vooral bier) gebruiken, soft drugs roken, sportwedstrijden bezoeken, het buurtcafé bezoeken en films boven de 18 bekijken, kamperen zonder ouderlijk toezicht met een vriendin en geld lenen van de ouders. Hieruit kan de conclusie worden getrokken dat jongemannen meer activiteiten ontplooiden tijdens de kennismakingsperiode dan jonge vrouwen. Maar ook hier dienen kanttekeningen te worden gemaakt. Ten eerste dient erop te worden gewezen dat in een minderheid van de gevallen er verschillen tussen de sexen optraden. Het nuttigen van alcoholische dranken, café's en sportwedstrijden bezoeken kunnen in deze samenleving worden gety-

peerd als typisch mannelijke bezigheden. Vooroordelen speelden een rol "een meisje zwalkt na 12 uur niet over straat", wellicht speelden financiële zaken een rol. De jongeman had misschien meer geld tot zijn beschikking dan de vrouw - een restant van een niet zo lang geleden heersende arbeidsethiek (de man werkt, de vrouw niet). Misschien speelden andere bestedingspatronen een rol. De vrouw gaf meer geld uit aan kleding en make up, de man meer aan drank en spelen.

Alleen de mannen gingen tegen de wil van de ouders in. Het kamperen met een vriendin, het gebruik van alcoholische dranken, het uitgaan in het algemeen en het bezoeken van een disco in het bijzonder zijn activiteiten waar mannen wel aan deelnamen, ondanks het verbod van de ouders.

De genoemde activiteiten bleken hoge deelnamepercentages op te leveren. Zelfs in die mate dat de hypothese bevestigd geacht mag worden die stelt dat: "de partnerselectie van jongeren zich in belangrijke mate afspeelt binnen de recreatieve sfeer." Slechts ruim 1% van de jongens en bijna 3% van de meisjes hadden tijdens de kennismakingsperiode aan geen enkele gebeurtenis deelgenomen, die niet direct als recreatieve activiteit was te typeren. Aan de puur recreatieve activiteiten namen 1½% van de mannen en bijna 2% van de vrouwen geen deel.

Bij problemen en moeilijkheden met de ouders tijdens de kennismakingsperiode, bleken deze ouders de gesprekspartners te zijn. Bij problemen in het algemeen is niet direct een vertrouwensman te noemen.

Een belangrijke kwestie is de partnerervaring die men had opgedaan tijdens de partnerwervingfase. Van de mannen had 7,6% geen andere ervaring dan uitsluitend die met de (latere) huwelijkspartner. De vrouwen scoorden nog hoger. Ruim 11% van de vrouwen had geen andere ervaring dan alleen die met de eigen man. Bij 2% van de jonge echtparen hadden beiden geen partnerervaring. Over het kernbegrip homogamie kunnen wij in deze samenvatting kort zijn. In tabel 31 zijn de gegevens hierover vermeld met betrekking tot de jonge echtparen.

In alle gevallen is de kans vrijwel nihil dat de statistische samenhang op toeval berust. Bovendien kon worden vastgesteld

TABEL 31. Gegevens met betrekking tot homogamie.
(populatie: jongeren)

Variabele	P	Tau B	Tau C	Lambda	%-score
Beroep	0,00	0,44	-	-	34,6
Urbanisatiegraad (waar men het langst heeft gewoond)	0,00	0,46	-	-	61,1
Urbanisatiegraad (geboorteplaats)	0,00	0,35	-	-	47,4
Huwelijksleeftijds- klasse	0,00	0,34	-	-	51,1
Huwelijksleeftijd	0,00	-	0,36	-	11,0
Opleidingsniveau	0,00	0,46	-	-	56,1
Kerkelijke gezindte waarin grootgebracht	0,00	-	-	0,28	61,5
Kerkelijke gezindte huidig kerkgenoot- schap	0,00	-	-	0,76	85,3

TABEL 32. Gegevens met betrekking tot homogamie.
(populatie: ouders)

Variabele	P	Tau B	Tau C	Lambda	%-score
Huwelijksleeftijds- klasse	0,00	0,49	-	-	46,6
Huwelijksleeftijd	0,00	-	0,46	-	11,5
Opleidingsniveau	0,00	0,45	-	-	83,6
Kerkelijke gezindte waarin grootgebracht	0,00	-	-	0,54	75,7
Kerkelijke gezindte huidige kerkgenoot- schap	0,00	-	-	0,85	91,9

dat ten aanzien van alle variabelen er een statistische samenhang aanwezig was. In drie gevallen duidt deze samenhang niet op homogamie. Deze gevallen betreffen de variabelen beroep, huwelijksleeftijd en de urbanisatiegraad van de geboorteplaats. Ten aanzien van de huwelijksleeftijd dient de kanttekening te worden gemaakt dat indien de maatschappelijke norm, man enige jaren ouder dan vrouw, als uitgangspunt wordt gekozen er wel sprake is van homogamie (57,4%). Geconstateerd mag worden dat homogamie bij de partnerselectie van de jonge echtparen een belangrijke plaats had.

Bij de ouders bleek homogamie eveneens duidelijk aanwezig te zijn. In tabel 32 zijn gegevens hierover opgenomen.

Uit dit overzicht blijkt dat ook hier in alle gevallen sprake was van een statistische samenhang die niet op toeval berustte. De beide variabelen aangaande de leeftijd bij huwelijksluiting vertoonden wel een statistische samenhang, maar bereikten geen score, gezien naar homogamie, die hoger was dan 50%. Indien ook hier wordt uitgegaan van de maatschappelijke norm dat de man iets ouder is dan zijn vrouw bij het sluiten van een huwelijk, dan kon wel van homogamie worden gesproken (man 1 tot 4 jaar ouder 52,4%).

In het bijzonder ten aanzien van de ouders dient te worden gezegd dat de factor tijd een belangrijke rol kan spelen. De huwelijksduur heeft een homogeniserende werking. Dit is de belangrijkste reden dat niet alle variabelen die bij de jongeren aan de orde zijn gesteld met betrekking tot homogamie bij de ouders zijn herhaald. Naast een verschuiving in het factorencomplex kan de huwelijksduur dus eveneens van betekenis zijn bij een vergelijking tussen beide populaties naar homogamie. Toch lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat homogamie sterker aanwezig was bij de ouders dan bij de jonge echtparen. Ook uit de directe vergelijkingen tussen de kenmerken van ouders met de kenmerken van kinderen blijkt het verschil in sterkte. De enige variabele die wellicht gedurende het huwelijk nog zal veranderen is die met betrekking tot het huidig kerkgenootschap bij de jonge echtparen.

In het slothoofdstuk zal verder worden ingegaan op de consequenties van de toetsing der hypothesen op de probleemstelling. Voorts zal daar aan de orde worden gesteld wat het onderzoek heeft bijgedragen aan de theorievorming en of er beleidsconsequenties uit zijn te trekken.

6. TEN BESLUIITE

6.1. Inleiding

In dit slothoofdstuk worden de uitkomsten van het onderzoek nader bezien. In de eerstvolgende paragraaf komt de probleemstelling aan de orde. Deze luidde: "is van generatie op generatie in Nederland een verandering opgetreden in het factorencomplex, respectievelijk de sterkteverhouding binnen het factorencomplex, dat partnerselectie bepaalt ?" en: "is hier voor de theorievorming iets uit op te maken ?". In de volgende paragraaf willen we drie kwesties expliciet behandelen: veranderingen in het zoekgedrag, veranderingen tussen ouders en kinderen en veranderingen met betrekking tot homogamie. In het slotgedeelte van de paragraaf wordt nader ingegaan op de theorievorming. Wij hebben hier dus te maken met twee niveaus: het empirische niveau en het relevantie-niveau voor de theorievorming.

In de derde paragraaf zullen we aandacht schenken aan de beleidsrelevantie van het onderzoek. Op het eerste gezicht lijkt partnerselectie een onderwerp te zijn waarover het beleid - in ruime zin - zich niet kan, volgens sommigen zich niet mag, uitspreken. De tijd lijkt ver achter ons te liggen dat moralisten en theologen leefregels voorschreven op het terrein van de intieme levenssfeer. Op dit gebied zullen wij ons ook niet begeven. Wel is het van betekenis beleidsvoerders te wijzen op enkele uitkomsten van dit onderzoek die wellicht bruikbaar kunnen zijn voor een verzorgingsstaat in transitie.

6.2. Veranderingen in het factorencomplex

Bij de opzet van het onderzoek is ervan uitgegaan twee generaties te onderzoeken. Besloten werd om jongeren en hun ouders te bezien op de selectie van de huwelijkspartner. Dit bracht een aantal problemen met zich mee.

De steekproef van de jongste generatie is als representatief te beschouwen, de steekproef van de ouders niet. De proef

interviews hadden uitgewezen dat aan de jongeren meer vragen konden worden gesteld dan aan de ouders. Dit betekende dat er leemten moesten vallen in de vergelijking tussen het zoekgedrag van de jongeren en de ouders. Daarnaast bleken soortgelijke moeilijkheden op te treden bij sommige variabelen. De huwelijksduur bleek een niet te onderschatten versturende werking te hebben. In het bijzonder ontstonden moeilijkheden over de urbanisatiegraad en het beroep. Tevens dient op een tweede kernprobleem te worden gewezen dat terloops aan de orde kwam in de slotparagraaf van het vijfde hoofdstuk. De partnerselectie kan niet worden behandeld als een geïsoleerd probleem. Veranderingen in de partnerselectie hangen samen met algemene maatschappelijke veranderingen. Een vergelijking tussen twee generaties berust voor een belangrijk deel op een beschrijving van maatschappelijke veranderingen. Er is gewezen op de betekenis van de secularisatie, de geografische en de sociale mobiliteit. De veranderende positie van de vrouw en de afnemende belangstelling voor het stadshuwelijk zijn recente ontwikkelingen, die eveneens van invloed kunnen zijn op de partnerselectie. Een andere moeilijkheid werd gevormd door de informatievergaring. Veranderingen tussen generaties zijn eerst dan vast te stellen als er van beide generaties voldoende gegevens voorhanden zijn. Vooral bij de generaties van de ouders bleken er leemten in het geheugen aanwezig te zijn. Het is daarom verheugend dat een deel van de moeilijkheden kon worden ondervangen door de mogelijkheid terug te vallen op eerder verricht onderzoek. Vooral de studie van Van Hessen (1) over de generatie die rond 1900 werd geboren heeft hierbij belangrijke diensten bewezen.

Een toespitsing van het eerste gedeelte van de probleemstelling op het zoekgedrag willen we nu aan de orde stellen. Het betreft hier dus de partnerwervingsperiode.

Bij Van Hessen (2) vinden wij een belangrijke opmerking over de veranderingen die tussen generaties zijn opgetreden. Op basis van zijn onderzoek meldt deze auteur namelijk: "het element van de gescheidenheid van de oudere jongens en meisjes in groepsvormen is in het officiële sociale generatiebeeld op de

achtergrond geraakt ". De schrijver vervolgt dan zijn betoog met: "tot de middenlagen zou men al die vormen van relaties kunnen rekenen die officieel minder op de voorgrond treden maar die in het leven van iedere jonge mens toch een rol spelen. Men denke bijvoorbeeld aan de zogenaamde "informele" schoolklas, de meer of minder vage bekenden die men op dansavondjes en feesten tegenkomt, de collega's met wie men deels samen de weg aflegt tussen huis en werk, de slentergroep, buurtgenoten van eigen leeftijd, etc. In de jeugdperiode betekenen deze relatie-netten meer dan in de volwassenheid. Mede omdat juist hierbij de ontmoeting der seksen een rol speelt" (3). Bezien wij de ontwikkelingen die zich in de loop van de tijd hebben voorgedaan ten aanzien van de ontmoeting, dan kan hier het volgende over gemeld worden. Bij vorige generaties was het niet ongebruikelijk om op tal van maatschappelijke gebieden de jongens van de meisjes te scheiden. Binnen, vooral het rooms-katholieke, onderwijsstelsel was tot ver in de twintigste eeuw een scheidslijn aanwezig tussen jongens en meisjes. Een scheidslijn was ook aanwezig in de werksituatie en bij de besteding van de vrije tijd.

Bij Shorter (4), in wiens werk het ontstaan van het moderne gezin het kernthema is, blijkt dat de ontmoeting der seksen in het verleden in belangrijke mate was geïnstitutionaliseerd. Op bepaalde dagen en bij bepaalde gelegenheden konden jongeren elkaar ontmoeten en mochten zij zich vrijheden permitteren. De kermis, het carnaval, wellicht ook de koninginndag (te onzent sinds 1890), het kerkelijke feest en de bruiloft kunnen in belangrijke mate worden gerekend tot geïnstitutionaliseerde ontmoetingsplaatsen en ontmoetingsgelegenheden van een vorige generatie. Deze ontmoetingsplaatsen betreffen in het bijzonder de groeperingen met een relatief lage maatschappelijke status. De hogere statusgroepen hadden hun jours, fuiven en feestjes. Van Hessen stelt veranderingen vast. De jongeren gaan elkaar op meer informele wijze ontmoeten. Trekken wij nu deze lijn door, op basis van de beschreven onderzoeksresultaten, dan blijkt dat aan de scheiding der seksen op vele gebieden een einde is gekomen. De leden van de huidige generatie vertoeven

op school, tijdens het werk en gedurende de recreatie in elkaars nabijheid, zozeer zelfs dat klassieke ontmoetingsplaatsen sterk aan belang hebben ingeboet. De kermis en het carnaval haalden nu een score van nog geen vijf procent.

De huidige generatie jongeren hoeft niet meer te wachten op een speciale aanleiding. Als context voor de eerste ontmoeting hebben het familiefestje, de bruiloft, de kermis, het bal en het carnaval aan betekenis ingeboet. De sexen leven niet meer gescheiden. Het behoort tot de jongerencultuur dat men op vrijdag- of zaterdagavond een discobar bezoekt, dat men na schooltijd met elkaar optrekt, dat vrienden en vriendinnen samen naar een popconcert gaan. Het is daarom niet verwonderlijk dat bijna 60% van de jonge generatie geen directe omlijsting kon noemen bij de eerste ontmoeting. Belangrijke scheidslijnen tussen jongens en meisjes zijn weggevallen. De jongens- en meisjes-scholen zijn verdwenen, jongerenverenigingen zijn geïntegreerd, sport wordt samen bedreven. Op tal van maatschappelijke gebieden heeft integratie plaatsgevonden in de afgelopen decennia. Ook op geografisch gebied zijn fysieke scheidslijnen weggevallen. De disco is tegenwoordig ook op het platteland te vinden. Door eigen vervoermiddelen is de jeugd mobieler geworden. Daarnaast speelt de verhoging van het consumptieniveau ook bij de partnerselectie van jongeren een rol. Wij hebben kunnen vaststellen dat de partnerselectie zich binnen de recreatieve sfeer afspeelde. Recreatie moet echter worden betaald. Vroeger was het geen uitzondering dat men maanden moest sparen om bijvoorbeeld aan het carnaval of de kermis deel te kunnen nemen. Nu is het mogelijk, om zonder te sparen, deel te nemen aan de omvangrijke "recreatie-cultuur". Door de ruimere financiële middelen is het voor de jongeren mogelijk een eigen levensstijl te ontwikkelen. Uit een onderzoek van de Vakgroep Huishoudkunde (5) van de Landbouwhogeschool blijkt dat dit zeker niet alleen de jongeren betreft die de beschikking hebben over een inkomen of uitkering. 16-jarige Arnh.middelbare scholieren bleken in 1980 gemiddeld f 1480,- te kunnen uitgeven. Een en ander betekent dat jongeren zich ook zelfstandiger kunnen opstellen ten opzichte van sturende instanties.

In dit verband is het volgende illustratief. In het boek Christiane F., verslag van een junkie (6), maken de samenstellers gewag van het "Haus der Mitte", een trefcentrum voor de jeugd uit Gropiusstadt. Dit ontmoetingscentrum, onder leiding van een dominee, werd binnen enkele maanden het toneel van de plaatselijke drug-scene. De gezagsdragers konden hier niets tegen doen. De grotere, financiële zelfstandigheid van de jongeren, die zich natuurlijk niet altijd zo dramatisch ontwikkelt als in het voorbeeld, brengt ook veranderingen in sociaal opzicht met zich mee.

Wat dit betreft is het ook van betekenis te refereren aan de daling van de huwelijksleeftijd. Bij de jonge echtparen was 85% van de vrouwen en 63% van de mannen gehuwd vóór hun vijftiengste verjaardag. Bij de ouders bedroegen deze percentages respectievelijk 31 en 55. Kennelijk hebben zich in de periode voor het huwelijk gedragsveranderingen voorgedaan bij de jongste generatie (7).

Op basis van het voorafgaande menen we te mogen concluderen dat er een verschuiving in het factorencomplex ten aanzien van het zoekgedrag is opgetreden. Deze veranderingen waren: dat de jongste generatie niet meer naar sexe gescheiden werd opgevoed; dat de jongste generatie op recreatief gebied in sterke mate met elkaar optrok (naar leeftijd en sexe); dat de jongste generatie in financieel opzicht zelfstandiger werd. Een en ander had gevolgen voor het zoekgedrag. Juist bij de jongste generatie kon worden gesproken van "samen jong zijn" (8). Een zelfstandige jeugd maakte zelf uit waar en wanneer men elkaar trof. Klassieke ontmoetingskaders bleken een minder belangrijke plaats in te nemen. De jongeren trokken samen op.

De eerder genoemde conclusies kunnen niet los worden gezien van de relatie tussen ouders en kinderen. Uit een vergelijking tussen de generatie van de jonge echtparen en de generatie van de ouders is gebleken dat beide generaties te maken hebben gehad met regels, geboden en verboden van hun ouders. De mate waarin regels werden gesteld, verschilt evenwel sterk. De ouders werden, door hun ouders, streng opgevoed. De meisjes werden overigens nog korter gehouden dan de jongens. Er kwam een beeld

naar voren dat te typeren is als: "ouders wil was wet ". Toch was er ook sprake van verzet. Jongeren gingen tegen de wil van de ouders in. Bij de jongste generaties waren ook regels aanwezig. De ouders waren echter wel toleranter geworden, de kinderen mochten meer. Gehandhaafd bleef het korter houden van meisjes door de ouders. De ouders waren voor hun dochters strenger dan voor hun zonen. Het stellen van regels en de veranderingen dienaangaande moeten niet als geïsoleerde verschijnselen worden gezien. Ook hier zijn meer algemene maatschappelijke ontwikkelingen aan de orde.

Bij Kooy is het trefwoord dienaangaande gezinsindividualisering (9). Dit proces, schetst Weeda: "dat eerst de laatste eeuw de meerderheid van de bevolking bereikte, houdt een zelfstandiging van het gezin in ten opzichte van verbanden waarin het eeuwenlang was ingekapseld. Hiermee worden familie, buurt en kerk bedoeld. De gedifferentieerde, industriële samenleving, waarin verzekeringen, bejaardenzorg, gezinshulp, uitkeringen, pensioen, ziekenfonds en dergelijke de economische afhankelijkheid tussen gezin, familie en buurt inperkten, maakte deze ingrijpende overgang mogelijk. De relatie van het gezin ten opzichte van familie, buurt en kerk, die ervoor in de plaats kwam, was er één waarin de eigen keuze een belangrijke rol speelde (10) ". Naast de individualisering zijn er ook veranderingen te signaleren in machts- en gezagsverhoudingen.

De Swaan (11) spreekt in dit verband over een verschuiving van een bevelshuishouding naar een onderhandelingshuishouding. Hij zegt: "in sommige levenssferen is een bredere variatie van omgangs- en uitingsvormen toelaatbaar geworden en zijn de geboden van de samenleving en van de eigen gewetens minder strikt gaan gelden. Maar die verruiming is onderworpen aan nieuwe beperkingen die mensen niet zozeer voorschrijven welke relaties tussen hen al dan niet zijn toegestaan, maar veeleer hoe ze hun verhoudingen dienen te regelen (12) ".

Bij Weeda (13) kunnen we een overzicht aantreffen hoe door een aantal onderzoekers in heden en verleden over veranderingen is gedacht. Het totale beeld dat wordt geschetst is voor een belangrijk deel te vatten in de volgende dichotomieën:

de ontwikkelingen gaan van traditioneel naar modern, van autoritair naar democratisch, van massa naar individu. Slechts een enkeling (14) wijst op ongunstige neveneffecten van de modernisering.

Onder invloed van deze maatschappelijke bewegingen zijn ook de contacten tussen ouders en kinderen veranderd. In dit verband moet ook worden gewezen op de veranderingen in het gezinskarakter. In de loop van de vorige én deze eeuw is het huwelijk minder een economische overeenkomst geworden. Daarnaast dient ook gememoreerd te worden dat er veranderingen ten aanzien van de huwelijksluiting, in economisch opzicht, hebben plaatsgevonden. Vroeger was het niet ongewoon dat tijdens de lange verlofperiode, en soms zelfs daarvoor, werd gespaard voor een huwelijksuitzet. Door de verbetering van de economische situatie en veranderingen in de kredietverlening is het verschijnsel sparen voor een uitzet vrijwel niet meer aanwezig. De verkorting van de verlofperiode kan voor een deel worden toegeschreven aan het verdwijnen van de noodzaak om lang voor een huwelijksuitzet te sparen.

Mede op grond van het gestelde in voorafgaande hoofdstukken kunnen we zeggen dat er verschuivingen zijn opgetreden in het factorencomplex ten aanzien van de relatie ouders : kinderen. En wel in die zin, dat de jongste generatie, relatief, minder gebonden was aan door ouders opgelegde regels, geboden en verboden; dat ouders echter wel regels, geboden en verboden stelden; dat meisjes meer gebonden waren aan regels, geboden en verboden dan jongens.

Ook ten aanzien van de mate waarin homogamie voorkwam zijn veranderingen tussen de generaties te vermelden. Met betrekking tot het opleidingsniveau bleek dat de ouders homogamer waren gehuwd dan de kinderen. Deze ontwikkeling kan ten dele worden toegeschreven aan algemene maatschappelijke bewegingen. Juist met betrekking tot het onderwijs zijn er de afgelopen decennia aanzienlijke wijzigingen opgetreden. Vliegen en De Jong (15) zeggen hierover o.a.: "de ontwikkeling in de deelneming aan full-time vormen van het voortgezet onderwijs voor de onderscheiden leeftijdsgroepen is daarentegen indrukwekkend. Neemt

in 1930 nog slechts 20% van de 12-14-jarigen aan het volledig voortgezet onderwijs deel, in 1977 bedraagt het percentage reeds circa 82 ! In dit tijdvak stijgt het desbetreffende deelnemingspercentage voor de 15-17-jarigen van 15 tot 84; en dat voor de 18-20-jarigen van 5 tot circa 32 ! Deze groei in de deelneming aan het onderwijs weerspiegelt de belangrijke plaats, die het onderwijs in onze huidige samenleving is gaan innemen ". Er is echter ook nog een andere verklaring aan te voeren voor de geconstateerde veranderingen. In een samenleving die sterk hiërarchisch is (met weinig sociale mobiliteit, met een grote maatschappelijke ongelijkheid) kan het onderwijssysteem belangrijk bijdragen tot het creëren van grenzen en scheidslijnen. Barrières worden door het onderwijssysteem opgeworpen. De vooroorlogse Nederlandse samenleving is meer dan de huidige als een standenmaatschappij te typeren. Ook ten aanzien van de partnerselectie kan het onderwijssysteem dan als een barrière opwerpend systeem worden gezien. De generatie van de ouders trouwde meer met gelijken qua onderwijsniveau dan de jonge echtparen. Vliegen en De Jong (16) zeggen hierover: "het onderwijs reproduceert het maatschappelijk ongelijkheidssysteem doordat het ertoe bijdraagt dat de machtsverhoudingen en de hiermee gepaard gaande belangentegenstellingen tussen de diverse groeperingen over de verschillende generaties heen in grote lijnen in tact blijven ". De partnerselectie bij de ouders werkte hier versterkend. Uit het een en ander moet overigens niet worden opgemaakt dat nu het onderwijssysteem en de partnerselectie niet zouden bijdragen tot de maatschappelijke ongelijkheid. De mate waarin homogamie naar opleidingsniveau bij de jonge echtparen voorkwam was ook relatief hoog. Ten aanzien van het opleidings- of onderwijsniveau kan worden gezegd dat er een verschuiving in het factorencomplex heeft plaatsgevonden.

Over de variabele leeftijd bij huwelijksluiting kunnen wij hier kort zijn. In het eerste gedeelte van deze paragraaf zijn we op deze kwestie reeds ingegaan. Van betekenis in dit verband zijn de veranderingen die Heeren (17) aangeeft. Hij stelt dat de veranderingen in het Nederlandse huwelijkspatroon aan-

passingen zijn aan meer omvattende patronen. Het vroegere Nederlandse huwelijkspatroon (hoge gemiddelde huwelijksleeftijd, laat huwen) nam in West-Europa een uitzonderingspositie in. De bewegingen die zich vooral in de jaren zestig hebben voorgedaan (maar ook eerder aanwezig waren) kunnen als een aanpassing worden gezien aan het Westeuropese huwelijkspatroon (tamelijk vroeg huwen, betrekkelijk lage gemiddelde huwelijksleeftijd). Uit dit onderzoek blijkt dat de geschetste veranderingen in het factorencomplex aangaande de huwelijksleeftijd zich inderdaad in deze richting hebben voltrokken.

Ten aanzien van de kerkelijke gezindte zijn de veranderingen aanzienlijk geweest. Kooy (18) schetst in zijn studie over het modern-Westers gezin de grote invloed van de secularisatie en de ontkerkelijking op de ontwikkelingen aangaande het gezin. Op het deelterrein van de partnersselectie hebben zich ook dergelijke ontwikkelingen doen gelden. De ontkerkelijking en de secularisatie hebben een aanzienlijke aanwas van de buitenkerkelijkheid te zien gegeven. Dit verschijnsel geldt vooral de jonge echtparen. Er zijn grote veranderingen in het factorencomplex opgetreden. Maar er is ook nog een andere beweging te noemen, die overigens niet los is te zien van de secularisatie en ontkerkelijking. In de jaren vijftig en zestig liepen de discussies over het kerkelijk gemengde huwelijk nog hoog op. Sommige onderzoekers (19) gingen in op het ledenverlies of de ledenwinst die bepaalde kerkgenootschappen door het gemengde huwelijk al dan niet kregen. Uit dit onderzoek wordt duidelijk dat, op de gereformeerden na, door alle kerkgenootschappen verlies wordt geboekt, niet zozeer door het sluiten van een gemengd huwelijk maar door de massale ontkerkelijking.

Zowel ten aanzien van het opleidingsniveau als de kerkelijke gezindte kan worden gezegd dat de homogamie binnen de huwelijken is afgenomen. De huwelijken van de ouders waren homogamer dan de huwelijken van de kinderen. In het vorige hoofdstuk is aangegeven hoe de veranderingen zich ten aanzien van het factorencomplex hebben voltrokken.

Aan de hand van de gegevens uit de literatuur en de resultaten van de toetsing der hypothesen (zie hiervoor bijlage 4)

willen wij de bijdrage aan de theorievorming hier in beschouwing nemen.

Homogamie hebben wij in het eerste hoofdstuk, op basis van de literatuur, getypeerd als een kernbegrip. Deze studie heeft aangetoond dat homogamie bij de paarvorming nog steeds een centrale plaats innam. Toch zijn hier wel enige kanttekeningen bij te maken. Allereerst bleek dat ten aanzien van een aantal variabelen (beroep, huwelijksleeftijd, urbanisatiegraad van de geboorteplaats) de homogamie geen dominante positie bezat. Ook bleek, dat bij de vergelijking tussen de generaties van de ouders en de jongste generatie, homogamie bij de eerstgenoemde categorie in sterkere mate voorkwam. Voor een deel is dit verschijnsel aan demografische factoren (huwelijksduur, echtscheiding, sterfte, e.d.) toe te schrijven. Naast deze demografische factoren kan de relatieve afnemng van de homogame huwelijken worden verklaard aan de hand van maatschappelijke ontwikkelingen. In dit verband hebben wij gewezen op het belang van de karakteristieke factoren en tendenties, die door Kooy (20) in zijn studie over het modern-Westers gezin worden genoemd. Hij wijst op de technisering, migratie, urbanisatie, wijziging van de posities der élites, massificatie, verticale mobiliteit, verandering in de aard van de sociale controle, uitbreiding van het onderwijs, de wijziging in politieke ideologieën, de ontkerkelijking en de secularisatie. Bij Douma (21) wordt het moderne gezin getypeerd met het begrip "plastisch". Kenmerken van dit type zijn: de permeabele positie, gericht op vooral verzorgende maatschappelijke instituties; de "Participations-ehe"; de paritaire structuur en het communicatieve, fertiele psychologische klimaat. Met nadruk zouden wij hier nog willen wijzen op de veranderende machts- en gezagsverhoudingen en op het veranderende economische klimaat binnen en buiten de primaire leefvormen. Het zou echter niet overdreven zijn geweest om te verwachten dat juist op basis van deze belangrijke maatschappelijke veranderingen die hebben plaatsgevonden, de homogamie van veel minder betekenis bij de jonge echtparen zou zijn geworden dan uit deze studie bleek.

De geografische nabijheid bleek, ondanks de aanzienlijke

toename van de eigen vervoermiddelen, nog altijd belangrijke overeenkomsten te vertonen met de door Marvin in 1919 gegeven situatietekening. De huwelijken tussen Nederlandse mannen en buitenlandse vrouwen namen volgens de statistieken van het CBS (22) in de periode 1947-1972 nauwelijks in aantal toe. De huwelijken tussen Nederlandse vrouwen en buitenlandse mannen verdubbelden zich in die periode, maar bleven toch aanzienlijk achter bij hetgeen men op grond van kansberekeningen zou kunnen aannemen (grote aantallen buitenlandse arbeiders). De groei van de buitenkerkelijkheid was ten aanzien van de variabele huidig kerkgenootschap bepalend voor de homogamie. Er moet hier echter niet voorbij worden gegaan aan het feit dat vele jongeren aanvankelijk wel huwden met partners die een zelfde kerkelijke achtergrond hadden. Eerst later openbaarde zich de ontkerkelijking en secularisatie. Het gemengde huwelijk naar opleidingsniveau nam toe, echter niet in die zin dat "uitersten" met elkaar huwden. Huwelijken tussen de dragers van op elkaar volgende opleidingsniveaus namen toe, niet de huwelijken tussen bijvoorbeeld academici en bezitters van een MAVO diploma.

Er deden zich dus in de maatschappij structurele en culturele veranderingen voor die weliswaar verschuivingen binnen het geheel van kenmerken van huwelijkspartners teweeg brachten, maar de mate waarin homogamie voorkwam betrekkelijk onaangestast lieten.

De betekenis van de homogamie als een tamelijk constante factor bij de huwelijksluiting is behandeld door de psychiater Musaph (23) en vanuit een andere visie door de socioloog Goode (24). Musaph (25) noemt als voornaamste drijfveer van de homogame partnersselectie de bevrediging van de wens om binnen zeer enge kring een psychosexuele relatie te beleven. In zijn betoog wordt homogamie vooral opgevat als een mechanisme dat een afweer tegen incest vormt. In sociologische zin kan het zijn dat homogamie een rol speelt in de bevestiging van de eigen familiecultuur. Het onbekende wordt onbewust vermeden. Men zoekt naar veiligheid en geborgenheid binnen de eigen primaire leefvormen. Daarnaast spelen een aan-

tal praktische zaken een rol. Met name Goode (26) noemt in dit verband de ruiltheorie. De werving van een partner kan tot op zekere hoogte als een marktgebeuren worden beschouwd. Gewapend met kennis van en inzicht in de eigen positie begeeft men zich op de markt. Men weet wat men te bieden heeft, zich rekenschap gevend van de eigen culturele achtergrond. Men kan in positieve, maar ook in negatieve zin de eigen kenmerken definiëren. De vraagzijde wordt ook vanuit die eigen positie gezien. Waagstukken en experimenten worden zo veel mogelijk vermeden. Men wil geen blauwtje lopen.

Het bepaald niet zachtzinnige marktgebeuren zorgt voor een regulatie die als uiteindelijk resultaat het homogame huwelijk kan hebben. Eckland (27) wijst op vijf centrale punten die bij de werving van een partner een rol kunnen spelen. Deze zijn:

- gelijke waarden en normen, doeleinden en verwachtingen die stoelen op de culturele gelijkheid van de eigen sociale klasse of groep;
- de afweermechanismen vanuit de eigen groep jegens andere groepen;
- de ruimtelijke concentratie van gelijken;
- de druk van familie, gezin en "peer-group" op het individu om te huwen (of een relatie aan te gaan) met iemand die tot de eigen groep gerekend kan worden;
- de gelijkheid van belangen die binnen de eigen sociale groep aanwezig kunnen zijn.

Het een en ander kan gevolgen hebben gehad voor de relatieve stabiliteit die ten aanzien van het kernbegrip homogamie werd vastgesteld in deze studie.

Daarnaast moet uiteraard niet voorbij worden gegaan aan het feit dat sommigen door het sluiten van een huwelijk op de maatschappelijke ladder kunnen stijgen of dalen. Het instrumentarium waarmee men zich op de markt begeeft kan geschikt zijn om een stijging te bewerkstelligen, maar het kan ook een daling veroorzaken. De resultaten van deze studie wijzen echter uit, dat er weliswaar sprake is van een stijging bij de vergelijking tussen ouders : kinderen. Maar dat ook, indien de jonge echtparen in ogenschouw worden genomen (indicator: opleidings-

niveau), deze stijging binnen de generatie zeker niet spectaculair is te noemen en dat er daardoor geen belangrijke veranderingen in de homogamie konden worden geconstateerd.

Naast de homogamie willen we hier ingaan op de partnerwervingsperiode bij de jonge echtparen. Onze bevindingen komen overeen met die uit het onderzoek naar het zoekgedrag van Straver en De Boer (28). Tijdens de partnerwervingsperiode toonde de man zich actiever, maar het mannelijk versiergedrag werd ook gekenmerkt door een zekere mate van distantie en vrijblijvendheid. Wellicht hebben wij hier te maken met een mannelijk gedragspatroon, dat in de (nabije) toekomst onder invloed van de emancipatie-beweging op de achtergrond kan raken. Straver en De Boer (29) gaan uitvoerig in op de verschillen en overeenkomsten tussen jongens en meisjes die naar voren komen bij seksuele gedragingen tijdens de partnerwervingsperiode. De seksuele activiteiten van jongens en meisjes worden door hen als volgt omschreven: "het blijkt dat het praten in seksuele termen (uiterlijk, versieren) bij jongens vooral samengaat met:

- a. het mentaal bezig zijn met toenadering (fantaseren, versier-tendentie);
- b. het actief zijn op toenaderingsgebied (ondernemende opstel-ling, werving van nieuwe meisjes);
- c. het eerder ervaring verwerven in lichamelijke contactsitua-ties.

Bij meisjes gaat het praten in seksuele termen vooral samen met:

- a. het mentaal bezig zijn met toenadering (fantaseren, versier-tendentie), terwijl het praten in relationele termen samen-gaat met:
- b. het actief zijn op toenaderingsgebied (ondernemende opstel-ling en werving van nieuwe jongens) ".

Uit dit citaat is de conclusie te trekken dat de verschillen vooral betrekking hebben op de lichamelijke contactsituaties. Mannen blijken eerder geneigd te zijn om te nemen, dan vrouwen om te geven. Deze tendens wordt ook door Van Romondt-Maks (30) gesignaleerd in haar studie gepubliceerd in 1970 over de sexua-liteit van jongeren.

Ten aanzien van seksuele handelingen is hierover het volgen-

de door haar vermeld: "op de stelling, dat masturbatie een normale zaak zou zijn, reageerde 61% van de meisjes en 70% van de jongens instemmend (van de eersten gaf 21% en van de laatsten 11% te kennen, zulks niet te weten). Als volgt kwamen de percentages instemming te liggen wat betreft de voorechtelijke coïtus. Van de meisjes stemde slechts 1% en van de jongens 32% in met de stelling, dat geslachtsgemeenschap oorbaar zou zijn, ondanks ontbrekende affectie (31) ". Ook uit de studie van Kooy (32) over de jeugd en seksualiteit tegen de jaren zeventig bleek de volgende hypothese bevestigd te mogen worden geacht: "meisjes zullen een restrictiever houding tegenover voorechtelijke vrijheden blijken te hebben dan jongens (Tau: 0,22; Gamma: 0,36) ".

Naast een actiever versiergedrag van mannen bleek uit deze studie naar de partnerselectie evenwel ook dat met betrekking tot ontplooidde activiteiten tijdens de wervingsperiode mannen weliswaar daaraan méér deelnamen dan vrouwen, maar dat door hen geen absolute meerderheid werd bereikt. Ook werd de veronderstelling niet bevestigd dat meisjes bij conflicten meer contact opnamen met niet-gezinsleden dan jongens. Dit resultaat laat evenwel de bevinding van Straver en De Boer onverlet, namelijk dat "meisjes vaker speciale vriendschapsrelaties hebben dan jongens (33) ".

Het ligt in de lijn van de verwachting dat, meer dan de verschillen in handelingen, de overeenkomsten, ook op sexueel gebied, tussen mannen en vrouwen zullen toenemen. De vraag die blijft, is of de emancipatiebeweging in staat zal blijken te zijn om de verankerde rolpatronen wel te doorbreken. Uit dit onderzoek bleek dat er binnen de gezinnen sprake was van een "dubbele moraal", jongens bleken meer te mogen dan meisjes. De onderwijssocioloog Jungbluth (34) wijst erop dat binnen het lager en middelbaar onderwijs er sprake is van een "dubbele bodem". Uit een persbericht naar aanleiding van zijn dissertatie blijkt dat "docenten in het algemeen erg vriendelijk zijn voor meisjes. Er worden weinig eisen aan ze gesteld en de leerkrachten houden er rekening mee dat meisjes banger zijn dan jongens om te falen. Op die manier houden ze onbe-

wust de ongelijkheid in stand." Binnen belangrijke socialisatie-structuren is derhalve een mechanisme werkzaam dat eerder rolbevestigend dan rolveranderend is.

Ten aanzien van de constateringën aangaande homogamie en de verschillen tussen jongens en meisjes moet worden gewezen op het volgende. De huidige Nederlandse samenleving is te typeren als een open en pluriforme maatschappij.

Op het gebied van individuele gedragingen zijn deze kenmerken soms niet aanwezig of niet zichtbaar. In dit verband dient gewezen te worden op de gezinssocioloog Saal (35), die reeds in 1951 in zijn studie over het gezinsleven ten plattelande, de begrippen "open samenleving - gesloten gezin" introduceerde. Deze typering is nog steeds van betekenis.

Het zou namelijk kunnen betekenen dat er een kloof aanwezig is tussen het denken en doen, tussen de maatschappelijke norm en het feitelijk handelen. De raakste typering is die van het komisch duo Koot en Bie: "met z'n allen voor ons eigen". Maatschappelijke normen worden ten dele niet meer verinnerlijkt. Ook willen wij wijzen op de rede van Hofstee (36), uitgesproken tijdens diens afscheidscollege, die ging over vrijheid, gelijkheid en eenzaamheid. Hofstee wijst o.a. op de hyper-individualisering die de huidige Westerse samenleving bedreigt. Hij zegt (37): "mag men in redelijkheid verwachten, dat een dergelijke tegenbeweging (tegen het hyper-individualisme - schr.) zal ontstaan? Als men zich voor ogen stelt, hoe diep de wortels liggen van de ideologie van de autonomie van het individu en in hoe sterke mate deze met alle sectoren van de maatschappij, zonder één uitzondering verweven is, dan is voor een goedkoop optimisme geen plaats".

Een laatste constatering geldt de relatie tussen ouders en kinderen. Verworpen werd de hypothese dat het al dan niet aanwezig zijn van homogamie uiteindelijk niet tot problemen aanleiding heeft gegeven tussen ouders en kinderen. Op het eerste gezicht lijkt het erop dat de culturele en sociale verscheidenheid door de ouders en kinderen aanvaard is, en schijnt deze constatering in tegenspraak te zijn met het direct voorafgaande. Er is echter ook een andere verklaring mogelijk. Tus-

sen ouders en kinderen worden conflicten uit de weg gegaan of omzeild als er op deelgebieden geen overeenstemming is of te bereiken valt. In dit opzicht was het kenmerkend dat vele jonge echtparen nog in de kerk zijn gehuwd, vooral, zoals bleek, om de ouders tevreden te stellen, want daarna onttrokken vele jonge echtparen zich aan de kerkelijke verplichtingen. De gunstige verhouding tussen ouders en kinderen kon voor een deel ook aan een methodisch feit worden toegeschreven. Aan de kinderen werd gevraagd het adres van hun ouders op te geven. Een aantal kinderen kon hebben geweigerd om hieraan mee te werken, juist omdat de relatie tussen ouders en kinderen grondig was verstoord. Een soortgelijke motivering konden die ouders hebben gehad die weigerden aan het onderzoek mee te werken. Conflicten werden binnen de deur gehouden of zoals een weigerende respondent opmerkte: "hoe de relatie met m'n kinderen is gaat U niks aan, zelfs een professor in de sociologie leg ik hierover geen verantwoording af".

Tenslotte willen we hier expliciet de vraag beantwoorden waar de uitkomsten van de hypothesentoetsing overeenstemden met de gegevens uit de literatuur en waar niet.

De handelingen en activiteiten tijdens de partnerwervingsperiode verschilden niet in belangrijke mate met de resultaten die uit de literatuur naar voren kwamen. De mannen konden tijdens deze periode in het algemeen als actiever worden getypeerd. Verschillen tussen mannen en vrouwen waren echter nog steeds aanwezig.

Over de homogamie kan worden gezegd, dat het belang en de aanwezigheid ervan die uit de literatuur bleken, door de uitkomsten van deze studie werden bevestigd. Op deelgebieden zijn echter aanvullingen te maken. Het kerkelijk gemengde huwelijk boette, zoals uit dit onderzoek bleek, aan belang in. De ontkerkelijkering bleek in de jaren zestig en zeventig een grote vlucht te hebben genomen, en wel zodanig dat hier een homogamiserende invloed vanuit ging. De leeftijdsverschillen bij huwelijkssluiting namen af. Het opleidingsniveau bleek van belang te zijn aangaande homogamie. Ook in combinatie bleek homogamie een werkzame factor te zijn.

De homogamie bleek niet op alle gebieden werkzaam te zijn.
Het beroep en de urbanisatiegraad van de geboorteplaats vielen
duidelijk buiten het bereik van deze factor.

Wellicht één van de duidelijkste conclusies van dit onderzoek was dat het al dan niet aanwezig zijn van homogamie niet tot problemen met de ouders aanleiding gaf. In de literatuur wordt van deze kwestie nauwelijks melding gemaakt. Het zou echter van belang kunnen zijn deze resultaten te bezien tegen een andere vraag, die in dit onderzoek overigens niet is gesteld. Deze vraag luidt: zijn homogame huwelijken minder scheidingsgevoelig dan heterogame huwelijken? Het zou kunnen zijn dat in de loop van de tijd belangrijke veranderingen dien-aangaande zijn opgetreden.

Er rest ons nog een opmerking van methodische aard. De overeenkomsten die uit dit onderzoek bleken, waren groter dan de verschillen. Werkzame factoren bij de partnerselectie zijn dus duurzaam en hardnekkig. De overeenkomsten, die naar plaats en tijd verschillend zijn gemeten, tussen de literatuur en deze studie, kunnen ons inziens als fundamenteel worden aangemerkt. Dit geeft aan de resultaten van dit onderzoek een extra dimensie.

6.3. Enkele kanttekeningen aangaande de beleidsrelevantie

Op het terrein van de partnerselectie bij huwelijkssluiting kan en mag het beleid slechts een marginale invloed uitoefenen. Toch zijn met betrekking tot deze materie enkele kanttekeningen op beleidsgebied te maken. Op vele gebieden worden beleidsbeslissingen en maatregelen genomen die verborgen demografische en gezinssociologische effecten kunnen hebben. Het zou wenselijk zijn dat de beleidsvoerders zich in de toekomst meer verzekeren van aanbevelingen van deskundigen dan heden het geval is. Deze uitspraak is in algemene bewoordingen gesteld. Hoefnagels (38) noemt dit gebied een onontgonnen terrein. Wij citeren: "er bestaat van overheidswege geen selectiedruk. De overheid geeft geen andere informatie dan die welke het stadhuishuwelijk bevordert. De overheid geeft geen informatie over

de zakelijke aspecten van het wettelijk huwelijk. De overheid doet wel aan wenkende werving en huwelijksverleiding. Stadhuishuisverleiders zijn o.a. belastingrecht, pensioenwetgeving, woningbouw, huisvesting en vrijstelling van militaire dienst. Door de vereenzelviging van het huwelijk met de overheidsregistratie van paren (op het gemeentehuis) is de duurzame paarintegratie in toenemende mate verstatelijkt. De vanzelfsprekendheid van het stadhuishuwelijk, het romantisch ritueel en de verstatelijking van het huwelijk spelen op elkaar in ". Tussen de juridische betekenis van het huwelijk en de romantiek van de partnerselectie gaapt een kloof die bij echtscheiding zichtbaar wordt. Van de 370 ondervraagde jonge echtparen kunnen we aannemen dat 37 echtparen niet meer als zodanig bestaan. De romantiek is verdwenen, de juridische gevolgen van de scheiding drukken loodzwaar op individu en staat. Een van de beleidsaanbevelingen luidt derhalve dat het wenselijk is dat de overheid in haar voorlichting wijst op de juridische betekenis van het huwelijk.

Een meer specifieke beleidsaanbeveling geldt in dit verband de consumentenbescherming. Op het terrein van de partnerselectie zijn een kleine twintig bureaus erkend door de Raad van Toezicht op de dienstverlening voor huwelijkscontacten^{*)}. Het is van betekenis dat de overheid het belang van de Raad van Toezicht blijft erkennen. Juist op het terrein van deze meer institutionele vormen van partnerselectie is waakzaamheid geboden.

Tenslotte willen we kort ingaan op de betekenis van de partnerselectie in engere zin. Uit dit onderzoek is gebleken dat homogamie bij de hier ondervraagde echtparen van betekenis is. Dit betekent dat door huwelijksluiting maatschappelijke scheidslijnen niet vervagen. Eerder is het tegendeel het geval. Indien wij ons beperken tot de belangrijke variabele opleidings-

^{*)} In de nabije toekomst zal de naam waarschijnlijk luiden: Raad van Toezicht op de dienstverlening bij relatievorming.

niveau dan blijkt dat er binnen de partnerselectie mechanismen werkzaam zijn die de door het onderwijs geproduceerde maatschappelijke ongelijkheid versterken. Het is zaak dat met deze effecten door het beleid rekening wordt gehouden.

Rest ons nog één opmerking. In dit proefschrift is de partnerselectie bij huwelijkssluiting aan de orde gesteld. Juist met het oog op de beleidsrelevantie zal het van betekenis kunnen zijn ook onderzoek te laten verrichten naar de partnerselectie bij andere samenlevings- en samenwerkingsverbanden. Kennisvergaring op deze terreinen kan wellicht een bijdrage leveren aan de oplossing van maatschappelijke problemen.

NOTEN BIJ

HOOFDSTUK 1

1. Een overzicht van de partnerselectie is te vinden in: B.I. Murstein, Mate selection in the 1970's, in: *Journal of Marriage and the Family*, 42 (1980), pp. 777-792.
 2. H. de Jager, *Het sociaal-gemengde huwelijk*, Leiden, 1969, p. 3.
 3. A.M. Katz en R. Hill, Residential propinquity and marital selection: a review of theory, method, and fact, in: *Marriage and Family Living*, 20 (1958), pp. 27-35 (Geografische nabijheid).
D.M. Heer, The prevalence of black-white marriage in the United States, 1960 and 1970, in: *Journal of Marriage and the Family*, 36 (1974), pp. 246-258 (Interraciale huwelijken).
A.B. Hollingshead, Cultural factors in the selection of marriage mates, in: *American Sociological Review*, 15 (1950), pp. 619-627 (Kerkerlijke gezindte).
 4. B. van Leeuwen, *Het gemengde huwelijk*, Assen, 1959.
G. Dekker, *Het kerkelijk gemengde huwelijk in Nederland*, Meppel, 1965.
H. de Jager, op.cit.
 5. C. Henryon en E. Lambrechts, *Le mariage en Belgique*, Bruxelles, 1968.
A. Girard, *Le choix du conjoint*, Paris, 1964.
L. Roussel, *Le mariage dans la société française*, Paris, 1975.
 6. D.M. Marvin, Occupational propinquity as a factor in marriage selection, in: *Journal of the American Association*, 16 (1918/19), pp. 131-150.
 7. H.S. Bossard, Residential propinquity as a factor in marriage selection, in: *American Journal of Sociology*, 38 (1932/33), pp. 219-224.
 8. J.J. Moss, F. Apolonis en M. Jensen, The premarital dyad during the sixties, in: *Journal of Marriage and the Family*, 33 (1971), pp. 50-69.
 9. E.W. Burgess en P. Wallin, *Engagement and marriage*, New York, 1953, p. 188.
 10. A. Katz en R. Hill, Residential propinquity and marital selection, in: *Marriage and Family Living*, 20 (1958), pp. 27-35.
 11. A. Girard, *Le choix du conjoint*, Paris, 1964, p. 77.
 12. C. Henryon en E. Lambrechts, *Le mariage en Belgique*, Bruxelles, 1968, pp. 59 e.v.
 13. National vital statistics system. Marriage trends and characteristics, U.S., 21, Rockville, 1971, p. 20.
 14. NIPO (H. Crepin ed.), Foi, religion, morale et vie familiale dans dix pays d'Europe, in: *Social compass*, 18 (1971/72), pp. 279-284.
 15. A. Katz en R. Hill, op.cit. pp. 27-35.
 16. B. Eckland, Theories of mate selection, in: *Eugenics Quarterly*, 15 (1968), pp. 79 e.v.
 17. R. Adams, *Interracial marriage in Hawaii*, New York, 1937, p. 12.
 18. A.I. Gordon, *Intermarriage, interfaith, interracial, interethnic*, Boston, 1964, p. 230.
 19. P.H. Jacobson, *American marriage and divorce*, New York, 1959, p. 31.
 20. CBS, *Uit de statistieken der loop van de bevolking (1947, 1972)*.
 21. J.P. Kruijt, *De onkerkelijkheid in Nederland*, Groningen/Batavia, 1933.
 22. *Het Bisschoppelijk Mandement 1954*, De Katholiek in het openbare leven van deze tijd, in: *Analecta voor het aartsbisdom Utrecht*, 1954.
- Bijlagen bij de Acta van de Generale Synode van de Gereformeerde Ker-

ken in Nederland, gehouden te Leeuwarden, 1955/56.
Het huwelijk, Herderlijk schrijven van de Generale Synode van de Nederlands Hervormde Kerk, 's-Gravenhage, 1953 (4e druk).

23. B. van Leeuwen, op.cit.
G. Dekker, op.cit.
24. J. Candolfi, Les mariages mixtes en Suisse, 1950.
25. G. Dekker, op.cit., p. 15.
26. N.G.M. van Doornik, Een apostolische visie op het probleem van het gemengde huwelijk, in: Binnenlands Apostolaat, 5, 1954, p. 45.
27. G. Dekker, op.cit., pp. 16-17.
28. M.L. Barron, Research on intermarriage: a survey of accomplishments and prospects, in: American Journal of Sociology, 57 (1951), p. 249.
29. R.J.R. Kennedy, Single or tiple melting-pot? Intermarriage trends in New Haven, 1870-1940, in: American Sociological Journal, 49 (1944), p. 331.
30. J.A.A. van Doorn en C.J. Lammers, Moderne Sociologie, Utrecht/Antwerpen, 1959, p. 59.
31. R.F. Winch, The modern family, New York, 1963, p. 301.
32. CBS, Tabellen gezinssociologische censusmonografieën, VT, 1971.
33. G. Dekker, op.cit., pp. 193-198.
34. H. de Jager, op.cit.
35. P. van der Kley en A. Wesselingh, Inleiding, in: Mens en Maatschappij, onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid, Boekaflevering 1975, p. 2.
36. CE. Vervoort, Onderwijs en sociale ongelijkheid, in: J.A. van Kemenade (red.), Bijdragen uit de onderwijswetenschappen, Alphen aan de Rijn, 1973.
37. H.G. Rolff, Sozialisation und Auslese durch die Schule, Heidelberg, 1967.
38. M.J. Vliegen, Milieu-verschillen in schoolkeuze en schoolsucces, een statistische beschrijving, in: Mens en Maatschappij, onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid, Boekaflevering 1975, p. 12.
39. A.B. Hollingshead, Elmtown's youth, New York, 1949, pp. 229, 330, 472.
40. W.L. Warner, M. Meeker en K. Eells, Social Class in America, Chicago, 1949.
41. F. van Heek, Stijging en daling op de maatschappelijke ladder, Leiden, 1945.
42. J.J.M. van Tulder, De beroepsmobiliteit in Nederland van 1919 tot 1954, Leiden, 1962.
43. W.H. Douma, Een sociologische kijk op echtscheiding, in: M. Nevejan e.a., Echtscheiding, Bussum, 1969.
44. W.J. Goode, Family and mobility, in: M.M. Tumin, Readings on Social Stratification, Engle Wood Cliffs, N.J., 1970, pp. 322 e.v.
45. J.J.M. van Tulder, De beroepsmobiliteit in Nederland 1919 tot 1954, Leiden, 1962.
46. J.J.M. van Tulder, Het sociaal gemengd huwen, in: Mens en Maatschappij, september 1972, pp. 92-110.
47. A.B. Hollingshead, Cultural factors in the selection of marriage mates, in: American Sociological Review, 15 (1950), pp. 619-627.
48. M.R. Davie, The patterns of urban growth, in: Murdock ed., Studies in the science of society, New Haven, 1937, pp. 133-161.
49. A. Sundal en Th.C. McCormick, Age at marriage and mate selection, Madison, Wisconsin 1937-1943, in: American Sociological Review, 16 (1951), pp. 37-48.

50. J. Berent, *Social Mobility and Marriage*, in: D.V. Glass ed., *Social Mobility in Britain*, London, 1954.
51. C. Henryon en E. Lambrechts, op.cit., pp. 59-60.
52. A. Girard, op.cit., p. 77.
53. L. Roussel, op.cit., p. 57
54. A. Girard, op.cit., pp. 73 e.v.
55. *International Encyclopaedia of social sciences*, 1968, trefwoord: incest.
56. H. Musaph, *Sexualiteit en partnerkeuze*, Haarlem, 1970.
57. H. Musaph, *Partnerkeuze*, Deventer, 1979.
58. H. Musaph, *Fundamenten van partnerkeuze in de volwassenheid*, in: *Symposium Partnerselectie en paarintegratie*, 26 september 1980, Wageningen, 1980, p. 9.
59. J.A.R.A.M. van Hooff, *Biologische aspecten van paarrelaties en partnerkeuze*, in: *Symposium Partnerselectie en paarintegratie*, 26 september 1980, Wageningen, 1980, p. 42.
60. J.A.R.A.M. van Hooff, op.cit., p. 42.
61. J.A.R.A.M. van Hooff, op.cit., p. 43.
62. Een aantal van de hier genoemde theorieën zijn door de auteur eerder behandeld in: W.H. Douma en C. de Hoog, *Wie past bij wie*, Wageningen, 1978.
63. A. Strauss, *A study of three psychological factors affecting choice of a mate*, Chicago, 1945.
64. R.F. Winch, T. Ktsanes en V. Ktsanes, *The theory of complementary needs in mate-selection: an analytic and descriptive study*, in: *Man, woman and marriage*; ed. A. Grey, New York, 1970, pp. 45-61. (overgenomen uit: *American Sociological Review*, 19 (1954), pp. 241-249.
65. A. Strauss, op.cit. (geciteerd door E.W. Burgess en F. Wallin, *engagement and marriage*, New York, 1953, p. 189).
66. B.I. Murstein, *Who will marry whom*, New York, 1976.
67. R.H. Klemer, *Marriage and family relationships*, New York, 1970.
68. I.L. Reiss, *Toward a sociology of the heterosexual love relationship*, in: *Marriage and Family Living*, 22 (1960), pp. 139-145.
69. R. Rapoport en R. Rapoport, *Family transitions in contemporary society*, in: *Journal of Psychosomatic Research*, no. 12, 1968.
70. A.C. Kerckhoff en K.E. Davis, *Value concensus and need complementarity in mate selection*, in: *American Sociological Review*, 27 (1962).
71. E. Walster, G.W. Walster en J. Traupmann, *Equity and premarital sex*, in: *Journal of Personality and Social Psychology*, maart (1977).
72. B.I. Murstein, *Stimulus-Value-Role: a theory of marital choice*, in: *Journal of Marriage and the Family*, (1970), pp. 465-481.
73. W.J. Goode, op.cit., p. 324.
74. W.J. Goode, op.cit., p. 324.
75. C. de Hoog en D. Jedlicka, *Liefde per advertentie: Partnerbemiddeling in Nederland en de Verenigde Staten*, in: *Intermediair*, 6 (1978), pp. 15-19.
76. J.J. ter Borg, *Huwelijksadvertenties in enkele Nederlandse dag- en weekbladen*, Wageningen, 1969.
77. A. Olde Daalhuis, *Gegadigden voor dienstverlening bij het vinden van een partner*, Wageningen, 1978.
78. C. de Hoog, *Trouwen via een huwelijksbemiddelingsbureau*, in: *Intermediair*, 38 (1974), pp. 49-53.
79. H.M. in 't Veld-Langeveld, *Communicatie-problemen bij huwelijkskeuze*, in: *Sociologische Gids*, 2 (1957), pp. 21-24.

80. E. Shorter, *The making of the modern family*, Glasgow, 1977, p. 129.
81. E. Shorter, op.cit., pp. 125 e.v.
82. H. de Jager en A.L. Mok, *Grondbeginselen der sociologie*, Leiden, 1971 (definities).
83. A. Girard, op.cit., p. 98.
Over de partnerwervingsperiode zijn ook gegevens vermeld bij o.a.:
L. Roussel, op.cit., pp. 204 e.v.
C. Henryon en E. Lambrechts, op.cit., p. 34.
- 83a. B.M. in 't Veld-Langeveld, op.cit., p. 22.
84. A. Girard, op.cit., p. 98.
J.S. van Hessen, *Samen jong zijn*, Assen, 1964.
85. G.H. Jansen, *De eeuwige kroeg*, Meppel, 1976.
86. G.H. Jansen, op.cit., pp. 322 e.v.
87. J.S. van Hessen, op.cit.
88. A. Girard, op.cit., p. 98.
89. B.I. Murstein, *Stimulus-Value-Role, a theory of marital choice*, in: *Journal of Marriage and the Family*, augustus (1970), pp. 465-481.
90. B.I. Murstein, op.cit., pp. 465-481.
91. B.I. Murstein, op.cit., pp. 465-481.
92. B.I. Murstein, op.cit., pp. 465-481.
93. C.J. Straver en J. de Boer, *Toenaderings-gedrag van jongens en meisjes*, Zeist, 1977 (2 delen).
94. C.J. Straver en J. de Boer, (deel I), op.cit., p. 168.

HOOFDSTUK 2

1. C. de Hoog, *Partnerkeuze*, Wageningen, 1974.
2. CBS, *Diverse volkstellingen en de Bevolkingsboekhouding*.
3. G. Dekker, *Het kerkelijk gemengde huwelijk in Nederland*, Meppel, 1965.
4. B. van Leeuwen, *Het gemengde huwelijk*, Assen, 1959.
5. P.O.M. Brackel, *Huwelijkskans en partnerkeuze*, Nijmegen, 1970.
6. C. de Hoog, *Wederzijdse kenmerken van huwelijkspartners*, 's-Gravenhage, 1979.
7. O.a.:
A. Girard, *Se marie-t-on aujourd'hui comme hier ?*, in: *L'école des parents*, 5 (1967).
A.B. Hollingshead, *Cultural factors in the selection of marriage mates*, in: *American Sociological Review*, 15 (1950), pp. 619-627.
B.I. Murstein, *Who will marry whom*, New York, 1976.
C. Henryon en E. Lambrechts, *Le mariage en Belgique*, Bruxelles, 1968.
L. Roussel, *Le mariage dans la société française*, Paris, 1975.
B. Ineichen, *Marriage*, in: M. Cook en G. Wilson ed., *Love and attraction*, Oxford, 1979, pp. 145-149.
8. A. Girard, *Le choix du conjoint*, Paris, 1964, op.cit.
9. C. Henryon en E. Lambrechts, Paris, 1964, op.cit.
10. C.J. Straver en J. de Boer, *Toenaderings-gedrag van jongens en meisjes*, Zeist, 1977, deel II, tabel B-3-1.
11. C.J. Straver en J. de Boer, op.cit., deel I, p. 139.
12. C.J. Straver en J. de Boer, op.cit., deel II, tabel B-1-2.
13. C.J. Straver en J. de Boer, op.cit., deel II, tabel B-1-2.
14. G.A. Kooy, *Jeugd en sexualiteit tegen de jaren zeventig*, Wageningen, 1972, p. 91.
15. G.A. Kooy, op.cit., p. 104.
16. C.J. Straver en J. de Boer, op.cit., deel II, p. B-1-5.
17. C. de Hoog, *Wederzijdse kenmerken van huwelijkspartners*, 's-Gravenhage, 1979, p. 16.

18. J.J.M. van Tulder, *De beroepsmobiliteit in Nederland 1919 tot 1954*, Leiden, 1962.
J.J.M. van Tulder, *Het sociaal gemengd huwen*, in: *Mens en Maatschappij*, september, 1972, pp. 92-110.
19. C. Henryon en E. Lambrechts, op.cit., pp. 55-58.
20. A. Girard, op.cit., pp. 57-63.
21. C. Hoekstra, *Partnerkeuze en geografische afstand*, in: *Bevolking en Gezin*, 2 (1979), pp. 167-182.
22. C. de Hoog, op.cit., p. 50.
23. J. van Hessen, *Samen jong zijn*, Assen, 1964.
24. C. de Hoog, op.cit., p. 51.
25. G.A. Kooy, *Het modern-Westers gezin*, Hilversum/Antwerpen, 1967.
26. H. de Jager, *Het sociaal-gemengde huwelijk*, Leiden, 1969.
27. Zie bijlage 1 steekproefverantwoording.
28. Zie bijlage 1 steekproefverantwoording.
29. Chi-kwadraattoets $15,08 \times 10^2,95$ 36,415.
30. Chi-kwadraattoets $37,09 \times 10^2,95$ 36,415.
Net niet significant, vooral te wijten aan een ondervertegenwoordiging van de buitenkerkelijken en de hervormden.
31. C. de Hoog, *De volkstelling bezien*, Amsterdam, 1976, p. 13.

HOOFDSTUK 3

1. P.C. Rosenblatt en P.C. Cozby, *Courtship patterns associated with freedom of choice of spouse*, in: *Journal of Marriage and the Family*, 34 (1972), pp. 689-695.
(Deze auteurs wijzen op het belang van het dansen bij de partnerselectie.)
D. Leonard, *Sex and generation, a study of courtship and weddings*, London, 1980, p. 90.
G.C. de Haas, *Die jeugd van tegenwoordig*, Baarn, 1975, pp. 94-98.
J.S. van Hessen, *Samen jong zijn*, Assen, 1964.
A. Girard, *Le choix du conjoint*, Paris, 1964.
C. Henryon en E. Lambrechts, *Le mariage en Belgique*, Bruxelles, 1968.
2. B.W. Frijling, R. van der Vlist en H.G. Moors, *De duur van de laatste verkering*, in: H.J. Heeren, *Huwelijksleeftijd in Nederland*, Meppel, 1973, pp. 113-131.
3. J.S. van Hessen, op.cit., p. 131.
4. J.S. van Hessen, op.cit., pp. 337 e.v.

HOOFDSTUK 4

1. CBS, *Het leeftijdsverschil bedroeg voor de periode 1930/39: 4,4 jaar; voor 71/75: 2,3 jaar*. Deze gegevens zijn ontleend aan de bevolkingsboekhouding. Statistisch zakboek, diverse jaargangen.
2. Q.J. Munters, *Stijgende en dalende cultuurgoederen: de "open" samenleving ter discussie*, Alphen aan de Rijn, 1977.
3. J. van Weelden, *Kinderen in de verschuiving van bevelshuishouding naar onderhandelingshuishouding*, in: *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, februari (1980), pp. 153-163.
4. J.J.M. van Tulder, *De beroepsmobiliteit in Nederland 1919 tot 1954*, Leiden, 1962.

HOOFDSTUK 5

1. H. Bulté en R. Lesthaege, Enkele belangwekkende opmerkingen over de ontwikkeling van de mobiliteit staan in: De nieuwe krachtlijnen in de Belgische migratiepatronen, in: Bevolking en Gezin, 3 (1980), pp. 311-331.
2. C. Hoekstra, Partnerkeuze en geografische afstand, in: Bevolking en Gezin, 2 (1979), pp. 167-182.
3. CBS, Bevolkingsboekhouding.
4. C. de Hoog, Wederzijdse kenmerken van huwelijkspartners, 's-Gravenhage, 1979, p. 16.
5. Het betreft hier een vierdeling van het opleidingsniveau. Men kan stellen: hoe grover de verdeling van de variabele hoe sterker de homogamie naar voren kan komen.
6. Zie o.a.:
C.E. Vervoort, Onderwijs en maatschappij, Nijmegen, 1975.
7. G.A. Kooy, Het modern-Westers gezin, Hilversum/Antwerpen, 1967.
8. G. Dekker, Het kerkelijk gemengde huwelijk in Nederland, Meppel, 1965.

HOOFDSTUK 6

1. J.S. van Hessen, Samen jong zijn, Assen, 1964.
2. J.S. van Hessen, Een sociologie van de jeugd, in: J.S. van Hessen e.a., Wegwijzer in de sociologie, Amsterdam, 1963, p. 293.
3. J.S. van Hessen, op.cit., pp. 276-297.
4. E. Shorter, The making of the modern family, Glasgow, 1977.
5. Vakgroep Huishoudkunde, Consumptiegedrag van 16-jarige scholieren, Wageningen, 1980, p. 90 (ongepubliceerd).
6. K. Hermann en H. Rieck, Christiane F., verslag van een junkie, Amsterdam, 1980, pp. 128 e.v.
7. G.A. Kooy, De dalende huwelijksleeftijd in Nederland; mogelijkheden tot een sociologische verklaring, Wageningen, 1971.
8. J.S. van Hessen, op.cit., pp. 337 e.v.
9. G.A. Kooy, Het modern-Westers gezin, Hilversum/Antwerpen, 1967.
10. C.J. Weeda, Inleiding: ontwikkelingen in huwelijk en gezin, in: C.J. Weeda (red.), Huwelijk, gezin en samenleving, Assen, 1981, p. 26.
11. A. de Swaan, Uitgaansbeperving en uitgaansangst, in: de Gids, 8/1979, p. 493.
12. A. de Swaan, op.cit., p. 493.
13. C.J. Weeda, op.cit., p. 23.
14. Naast A. de Swaan die met name op psychische stoornissen wijst gaat Le Play in op ongunstige neveneffecten van maatschappelijke veranderingen. Le Play gaat uit van een conservatief wereldbeeld. Zie o.a.: F. Le Play, L'organisation de la famille, E.W. Hofstee, Vrijheid, gelijkheid en eenzaamheid, Wageningen, 1980.
15. J.M. Vliegen en U. de Jong, Onderwijs in Nederland, 's-Gravenhage, 1981, p. 3.
16. J.M. Vliegen en U. de Jong, op.cit., p. 6.
17. H.J. Heeren, Huwelijksleeftijd, gezinsgrootte en geboortedaling, in: Sociologische Gids, 16 jrg., 5 (1969), pp. 290-297.
18. G.A. Kooy, op.cit.
19. G. Dekker, Het kerkelijk gemengde huwelijk in Nederland, Meppel, 1965.
B. van Leeuwen, Het gemengde huwelijk, Assen, 1959.
20. G.A. Kooy, op.cit.

21. W.H. Douma, *Het gezin tussen verleden en toekomst*, Wageningen, 1975, p. 201.
22. CBS, *Gegevens zijn ontleend aan de bevolkingsboekhouding*, (div.jrg.).
23. H. Musaph, *Sexualiteit en partnerkeuze*, Haarlem, 1970.
24. W.J. Goode, *Family and mobility*, in: M.M. Tumin, *Readings on social stratification*, Englewoods Cliffs, N.J., 1970, pp. 322 e.v.
25. H. Musaph, op.cit. (zie ook) *Partnerkeuze*, Deventer, 1979.
26. W.J. Goode, op.cit., pp. 322 e.v.
27. B. Eckland, *Theories of mate selection*, in: *Eugenic Quarterly*, 15 (1968), p. 79.
28. C.J. Straver en J. de Boer, *Toenaderings-gedrag van jongens en meisjes*, Zeist, 1977 (2 delen).
29. C.J. Straver en J. de Boer, op.cit., deel 1, p. 35.
30. M.A. van Romondt-Maks, *Ouder-kind relatie; sexuele opvoeding en sexuelle voorlichting bij jongeren*, Zeist, 1970.
31. G.A. Kooy, *Jeugd en sexualiteit tegen de jaren zeventig*, Wageningen, 1972, p. 129.
32. G.A. Kooy, op.cit., p. 91.
33. C.J. Straver en J. de Boer, op.cit., deel II, p. B-1-5.
34. *Persbericht Volkskrant 18-02-1982 n.a.v. de dissertatie van P. Jungbluth, docenten over onderwijs aan meisjes - positieve discriminatie met een dubbele bodem.*
35. C.D. Saal, *Het gezinsleven in Nederland met name ten plattelande*, in: *Sociologisch Jaarboek 1951*.
36. E.W. Hofstee, op.cit.
37. E.W. Hofstee, op.cit., pp. 16-17.
38. G.P. Hoefnagels, *De betere partner is de vijand van de goede, over partnerselectie en paarintegratie*, in: *Symposium Partnerselectie en paarintegratie*, 26 september 1980, Wageningen, 1980, p. 5.

SUMMARY

In this study the matter of mate selection at marriage in the Netherlands has been raised. Apart from a literature study this study has been based on two field surveys carried out in March and April 1976. The problem dealt with in this report has been formulated as follows: has a change appeared in succeeding generations in the Netherlands in the complex of factors and/or the power of relations within the complex of factors which influence mate selection and what are the consequences of this eventual change for the theory building about mate selection. Within this framework 21 hypotheses have been put to the test. These hypotheses are partly based on existing literature.

In the first chapter the most important concepts emerging from literature about mate selection have been treated. The central idea has been formed by homogamy. In this chapter homogamy has been related to geographic propinquity, racial and ethnic background, religious denomination, level of education and social class. Moreover the incest-taboo and a number of psychological theories have briefly been treated. Also some general theories concerning mate selection have been dealt with. In the final part of this chapter mating and dating behaviour and the first meeting have been discussed. With regard to mating and dating behaviour the matter of marriage bureaus (in 1981: about 9.000 candidates registered at bona fide bureaus) has also been investigated and so has the phenomenon of marriage advertisements. With regard to the first meeting, the geographic propinquity has been treated next to the cause of this meeting.

On setting up the inquiry (chapter 2) three conditions had to be fulfilled:

- a. questioning of the marriage partners has to happen in such a way that mutual influencing was avoided as much as possible;

- b. couples from the marriage cohorts 1972, 1973, 1974 and 1975 had to be questioned (field survey March 1976);
- c. questioning of the parents of the marriage partners who had been asked in the first place, had to be possible (field survey April 1976).

All this resulted in two field surveys: the mate selection research of people married in the period 1972-1975 and the research of their parents. Regarding the population first mentioned, representativeness has been pursued. It will be clear that this could not be the case with regard to the population of the parents and the parents-in-law (effects of demographic drop out, etc.). Concerning the people married in the period 1972-1975 740 persons were questioned (370 couples). Though the number of refusals etc. was rather high (35%) this population appeared to be representative for the period 1972 - 1975. These married people were asked to give the addresses of their parents. Altogether 493 addresses were given. In all 746 of the parents (373 couples) were questioned. For this population the percentage of refusals was 24. The population of the parents consisted of the following part populations: parents and parents-in-law 204; parents of man only 88; parents of women only 80 (one interview could not be used). The possibility existed to connect the population of the parents directly with the population of the children. From the trial-interviews it appeared that the questions put to the children could not entirely be repeated with regard to the parents. It appeared that the factor time caused disturbances here.

In the third, fourth and fifth chapter a description respectively a test of the hypotheses of mate selection has been dealt with. The most important conclusions can be summarized as follows.

In the seventies young people started to meet each other in a more informal way. In many fields the separation of the sexes had come to an end. The classical meeting places (fair, public ball, carnival, parties and family festivities) became less important. The youngsters did not need to wait for a special

occasion. It became part of the youth culture to visit dancing-halls or a pop-concert together with boy- and girl-friends and that they spent their leisure time together. Therefore it was no wonder that 60% could not mention a direct setting for their first meeting. During the past decades integration took place in a number of fields. Because of means of transport of their own the young people have become more mobile. Next to that the level of consumption has also played a part at mate selection. We have been able to determine that mate-selection has taken place within the leisure setting. In former days it was no exception that one had to save up for months to join the carnival of fair successfully. It now appeared to be possible to take part in the extensive "recreation culture" without saving up.

With regard to the mating and dating behaviour of those questioned the following could be concluded:

- the youngest generation has not been educated separately according to sex;
- in the recreational field the youngest generation has strongly mixed with each other (according to age and sex);
- in financial respect the youngest generation has become more independant.

From the comparison between the generations it appeared that both had to do with rules, orders and prohibitions of their parents. The degree to which, however, differed strongly. The parents were raised very strictly by their parents. For that matter, girls were tethered by a shorter rope than boys. Also the younger generation had to do with rules. Their parents too were stricter for their daughters than for their sons. One should not consider the setting of rules and changes of them an isolated phenomenon. Here too more general trends are under discussion, such as developments within the family, the greater independence, also in the economic field, and the individualized understanding of marriage in society.

Also with regard to the degree to which homogamy occurred, differences between the generations can be mentioned. The generation of the parents more often married equals with regard to

educational level than the young couples did. From the Dutch pattern of nuptiality it appeared that, regarding the age of marriage, an adaption to the West European pattern of nuptiality has taken place (people marry at a younger age). It also appeared that the differences in age between men and women have decreased.

With regard to religious denomination changes have been considerable. Secularization and backsliding have also had a great influence on the field of mate selection. With the younger couples homogamy after religious denomination occurred less frequently than with their parents. From the research it has become clear that, apart from the members of the reformed churches, all communions have lost members, not in particular because of mixed marriages but because of mass secularization. From testing the hypotheses (see annexe) it appeared that, in general, men were more active than women during the period of mate selection. Homogamy still appeared to be characteristic. However, from comparing the generations it appeared that homogamy occurred more frequently with the older generation. This could partly be ascribed to demographic factors (duration of marriage, mortality, divorces) but also to social developments which had found an echo within the families (family and marriage being based on economic agreements less than in former days, the authority of parents with respect to children has decreased). Apart from differences between men and women there appeared to be resemblances too. In general it appeared that boys did not differ from girls with regard to their conduct towards their parents at conflicts etc. and concerning liberties they thought they could permit themselves. This may point to the influence of the emancipation movement on female youngsters in the Netherlands. Ultimately it appeared that the presence of homogamy or not, did not cause problems between parents and children. This may mean that pluriformity and mobility are generally accepted in Dutch society. However, a different explanation is also possible. Between parents and children conflicts are evaded or got round. As for that it is characteristic of many young couples who were married in

church (this perhaps being one of the most important reasons that the parents were satisfied) that they withdrew from their religious duties afterwards.

The most important recommendation towards policy is that in the near future policy makers have to reckon with demographic and family effects of their decisions.

APPENDIX

SURVEY OF THE TEST RESULTS OF THE HYPOTHESES^{*})

(+ = hypothesis may be considered affirmative;
- = hypothesis may be considered rejected.)

1. Generally men will have had more dates, etc. than women:
+.
2. In general men will start dating at a later age than women: +.
3. In general men will have had more "loose" dates, etc. than women: +.
4. Generally men will marry the first partner less frequently than women: +.
5. In general men will permit themselves more liberties than women of the same age: -.
6. Generally men will more often oppose their parents' wish than women will: -.
7. At conflict situations women will more often contact non-family members than men: -.
8. In general men will be older when they marry than their partners (test population of youngsters and parents): +; +.
9. With regard to profession there will be homogamy (test population of youngsters): -.
10. With regard to educational level there will be homogamy (test population of youngsters and parents): +; +.
11. Regarding religious denomination of people going to be married there will be homogamy (test youngsters and parents): +; +.

^{*}) The hypotheses 1 up till 7 inclusive only hold for the population of the youngsters.

12. With regard to the degree of urbanization of the place where one lived or has been living most of the time there will be homogamy (test youngsters): +.
13. Regarding the degree of urbanization of the place of birth there will be homogamy (test youngsters): -.
14. Combined, the characteristics of married people will be homogamous (test youngsters and parents): +; +.
15. To an important degree the mate selection of younger people will be laid in the recreational field (test population of youngsters): +.
16. In general marriage patterns of "just married people" and of "the parents" may be typified as homogamous: +; +.
17. Related to religious denomination the marriages of the parents will appear to be more homogamous than the marriages of the youngsters: +.
18. Related to the level of education the marriages of the parents will appear to be more homogamous than the marriages of the children: +.
19. If the marriage of the parents is heterogamous, to an important degree the marriage of the children will also be heterogamous: -.
20. If the marriage of the parents is homogamous, to an important degree the marriage of the children will also be homogamous: -.
21. If there are problems between parents and children, to an important degree this may be ascribed to differences between the characteristics of the parents and the characteristics of the children (characteristics: religious denomination and level of education): -.

RÉSUMÉ

Cette étude traite du choix du conjoint aux Pays-Bas. Outre une partie bibliographique cette étude repose sur deux enquêtes, effectuées en mars et avril 1976. Définition: Le problème posé, la problématique proprement dite se définit comme suit. Peut-on dire que d'une génération à l'autre il y a eu aux Pays-Bas une évolution en ce qui concerne les facteurs, ou bien l'ensemble des facteurs, respectivement dans les proportions numériques à l'intérieur de cet ensemble de facteurs qui déterminent le choix du partenaire (époux, conjoint) et dans l'affirmative quelles en seraient les conséquences pour la formulation d'une théorie sur notre sujet. Dans ce cadre nous avons essayé de vérifier la validité de 21 hypothèses. Pour une partie ces hypothèses sont empruntées à des publications existantes.

Au premier chapitre nous avons traité les concepts les plus importants qui ressortent de la littérature sur le choix du partenaire. La notion d'homogamie y occupe la place centrale. Dans ce chapitre l'homogamie a été mise en relation avec la proximité géographique, le milieu racial et ethnique, l'appartenance à telle ou telle église, confession ou communauté religieuse, le niveau d'instruction, le statut social. Puis nous avons sommairement parlé du tabou d'inceste et de quelques théories psychologiques. En plus nous nous sommes occupé d'un peu plus pris de quelques théories générales sur notre sujet.

Dans la dernière partie nos travaux se centrent sur le comportement de recherche et de rapprochement et sur la première rencontre des futurs conjoints.

Sous ce rapport nous avons essayé de cerner le rôle des bureaux de mariage qu'on trouve aux Pays-Bas (en 1981 environ 9000 personnes inscrites aux bureaux dignes de confiance) et aussi celui des annonces matrimoniales.

Au sujet de la première rencontre nous avons traité non seule-

ment l'occasion immédiate de cette rencontre mais aussi la distance géographique.

Trois conditions soustendent l'organisation de l'enquête (voir chapitre 2) :

- a. il fallait questionner les deux époux de façon à ce que toute influence mutuelle soit évitée autant que possible;
- b. les couples des cohortes (mariages en 1972 - 1976) ont été interrogés lors de l'enquête de mars 1976;
- c. il fallait que l'enquête des parents des couples interrogés préalablement soit possible et réalisable (enquête avril 1976).

Tout cela avait pour résultat qu'il y a eu deux sondages: enquête sur le choix du partenaire, auprès ceux qui se sont mariés entre 1972 et 1975 et l'enquête auprès des parents. Par rapport au premier échantillon on a visé la plus grande représentativité possible, ce qui évidemment ne saurait être le cas pour le groupe des parents et des beaux-parents - absentions et cas de non - réponses dus à des facteurs d'ordre démographique.

En fin de compte nous avons interrogé de la catégorie des gens mariés entre 1972 et 1975. 740 personnes c.à.d. 370 couples. Quoi que le nombre de refus fût assez élevé (35%) cet échantillon se trouva être représentatif pour tous les gens mariés entre 1972 et 1975 aux Pays-Bas.

Tous ces couples interrogés ont été priés de nous donner les adresses des parents. En tout pour le tout on nous a fourni 493 adresses. Dans la catégorie des parents nous avons interrogé 746 personnes (373 couples). Le pourcentage des refus dans cet échantillon était de 24.

On peut subdiviser l'échantillon des parents comme suit:

parents et beaux-parents: 204;

parents du mari : 88;

parents de la femme : 80.

Une interview étant inutilisable.

Il y avait la possibilité de relier directement le groupe des parents à celui des enfants. Il ressortait d'interviews-pilote

que les questions posées aux enfants ne pouvaient pas être répétées telles quelles aux parents. Il y a eu une trop grande interférence du facteur temps.

Aux troisième, quatrième et cinquième chapitres nous donnons une description, c.q. un contrôle et une évaluation des hypothèses sur le choix du partenaire. Les conclusions les plus importantes sont: les jeunes gens des années 70 vont se rencontrer de façon moins formelle. Dans plusieurs domaines (de la vie quotidienne) il n'y a plus de séparation des sexes. Les circonstances classiques de rencontres - kermesse, bal public, carnaval, surprise parties et fêtes familiales - ont perdu de l'importance. Les jeunes n'étaient plus obligés d'attendre une occasion spéciale. Aller dans une discothèque, assister à un concert pop avec ses ami(e)s, passer ensemble ses loisirs sont devenus chose normales entre jeunes. Aussi rien d'étonnant que presque 60% ne sache nommer un cadre bien défini de la première rencontre. Dans un grand nombre de domaines de la vie de tous les jours l'intégration s'est réalisée pendant ces dernières décennies. Grâce au fait que les jeunes disposent de leurs propres moyens de transport on peut constater une plus grande mobilité. Puis il faut ajouter le niveau consommatoire qui joue son rôle dans le jeu de se choisir un partenaire. Nous avons pu constater que le mécanisme du choix du partenaire se déroulait dans le cadre des activités récréatives. Autrefois faire des économies pendant des mois pour pouvoir participer avec quelque succès au carnaval ou à la kermesse annuelle n'était pas une exception. Par contre de nos jours il s'est trouvé tout à fait possible de participer sans aucune épargne préalable, à la très importante "culture récréative".

En ce qui concerne le comportement, les stratégies en matière de recherche d'un partenaire nous avons cru pouvoir formuler les conclusions suivantes:

L'éducation des plus jeunes ne se fait plus en séparant les deux sexes.

La génération des plus jeunes, aussi par rapport à l'âge et

au sexe, se fréquentait à un degré assez élevé.

La classe des plus jeunes est devenue plus indépendante en ce qui concerne ses moyens financiers.

Il est apparu en comparant les deux générations que toutes les deux avaient eu à tenir compte de convention, règles, ordres et mesures prohibitives de la part de leurs parents. Cependant la mesure dans laquelle on a imposé ces règles est extrêmement différente. Les parents, eux, avaient reçu une éducation sévère. D'ailleurs on accordait encore moins de libertés aux filles. La classe des plus jeunes avait aussi ses règles. Ici encore les parents étaient d'ailleurs plus sévères pour les filles que pour leurs fils. On ne peut pas dire que ni l'institution de règles ni les évolutions en cette matière ne puissent être vues comme des phénomènes isolés. Ici aussi il s'agit d'évolutions sociales générales a.o. les évolutions à l'intérieur des familles, l'indépendance croissante par le moins dans le domaine de l'économie et l'individualisation dans la société même. On peut également mentionner des différences entre les générations en ce qui concerne l'occurrence de l'homogamie.

Dans la génération des parents le nombre de mariages entre personnes du même niveau intellectuel était (proportionnellement) plus élevé qu'auprès des couples des jeunes. On a pu constater que le modèle matrimonial néerlandais à l'égard de l'âge, du moment où l'on se marie s'est adapté à celui de l'Europe Occidentale (on se marie plus jeunes).

De même les écarts en âge entre les deux époux se trouvaient diminués.

Quant aux confessions religieuses les changements ont été considérables. La déconfessionnalisation et la sécularisation n'ont pas laissé d'avoir une grande influence sur le sous-domaine du choix du partenaire. Homogamie en matière religion était moins fréquente chez les couples jeunes qu'auprès de leurs parents. De nos travaux il résultait nettement que sauf l'Eglise Protestante Réformée, toutes les Eglises accusaient un recul, non pas tout par les mariages mixtes que par une déconfessionnalisation massive. En vérifiant la validité

des hypothèses (voir annexe) il résultait qu'en général les hommes jouaient un rôle plus actif que les femmes pendant la période où l'on est à la recherche d'un partenaire.

Homogamie se trouva être la règle. Cependant quand on compare les deux générations on peut constater que l'homogamie était plus fréquente dans la génération des parents que dans la génération des jeunes. C'était pour une part imputable à des facteurs d'ordre démographique, tels que la durée du mariage, la mortalité, les divorces, mais aussi aux changements d'ordre social qui avaient leurs repercussions au sein des familles. Moins qu'autrefois famille et mariage sont basés sur des contrats économique et l'autorité des parents vis à vis des enfants a diminué. Et comparant hommes et femmes nous avons constaté des différences aussi bien que des similitudes.

En général il s'est trouvé que garçons et filles ne différaient pas dans leur conduite à l'égard de leurs parents en cas de conflits ni au sujet des libertés qu'on croyait pouvoir se permettre. Tout cela pourrait révéler l'influence du mouvement d'émancipation des femmes sur les adolescentes aux Pays-Bas.

La présence ou l'absence d'homogamie n'occasionne pas de problèmes entre parents et enfants. On peut conclure de ces résultats que la pluriformité et la mobilité sociales ont été acceptées grosso modo par la société néerlandaise d'aujourd'hui. Cependant une toute autre explication serait également plausible: c'est qu'entre parents et enfants on élude les situations conflictuelles. A ce sujet il est significatif que beaucoup de jeunes couples se sont mariés à l'église il est vrai, l'un des motifs principaux étant de vouloir contenter les parents, tandis que dans la suite beaucoup de jeunes couples se sont soustraits aux obligations religieuses.

La principale recommandation quant aux lignes de conduite à adopter par les autorités serait de tenir compte à l'avenir immédiat des conséquences démographiques et familiales de leurs décisions.

ANNEXE

APERÇU DE L'ENSEMBLE DES RÉSULTATS DE LA VÉRIFICATION DE LA VALIDITÉ DES HYPOTHÈSES*)

(+ = résultat positif; - = résultat négatif.)

En général:

1. Les hommes auraient en plus de rendez-vous, plus de rencontres etc. que les femmes: +.
2. L'âge du l'on aurait pris des rendez-vous du l'on aurait eu plus de rencontres avec une personne du sexe opposé aurait été plus élevé chez les hommes que chez les femmes: +.
3. Les hommes auraient en plus de rencontres fugitives que les femmes: +.
4. Les hommes épouseraient moins souvent que les femmes celle ou celui qu'on aurait rencontré(e) pour la première fois: +.
5. Les hommes se permettraient plus de libertés que les femmes du même âge: -.
6. Les hommes s'opposeraient plus souvent et plus facilement à la volonté des parents que les femmes: -.
7. Les femmes chercheraient plus de contacts avec personnes hors de la famille dans des situations conflictuelles que les hommes: -.
8. Si on en arrive à conclure un mariage, l'âge du partenaire masculin sera supérieur à celui de la partie féminine (Evaluation échantillons jeunes et parents): +; +.
9. Quant à la profession il serait question d'homogamie (Evaluation échantillons jeunes): -.

*) Les hypothèses 1 - 7 seulement pour les jeunes.

10. Quant au niveau d'instruction il y aurait également homogamie (Evaluation échantillons jeunes et parents): +; +.
11. Quant à la confession religieuse des futurs époux il y aurait homogamie (Evaluation jeunes et parents): +; +.
12. Concernant le degré d'urbanisation de la localité où l'on a été domicilié le plus de temps il y aurait homogamie (Evaluation échantillon jeunes): +.
13. Concernant le degré d'urbanisation du lieu de naissance il y aurait homogamie (Evaluation échantillon jeunes): -.
14. Combinés les traits caractéristiques des personnes mariées seraient homogames (Evaluation échantillons jeunes et parents): +; +.
15. Le choix du futur partenaire aurait surtout lieu dans une ambiance de loisirs (Evaluation échantillon jeunes): +.
16. Les modèles matrimoniaux des jeunes mariés et des parents pourraient être considérés comme homogames: +; +.
17. Les mariages des parents seraient par rapport à la confession religieuse plus homogames que les mariages des jeunes: +.
18. Les mariages des parents seraient par rapport au niveau d'instruction plus homogames que les mariages des enfants: +.
19. Si, dans le mariage des parents il est question d'hétérogamie, les enfants auraient dans une mesure importante également un mariage hétérogame: -.
20. Si dans le mariage des parents il est question d'homogamie, on constaterait aussi très souvent que le mariage des enfants serait homogame: -.
21. S'il y a des problèmes et des conflits (tensions) entre parents et enfants on pourrait cela attribuer très souvent à des différences entre les caractéristiques des parents et les caractéristiques des enfants (religion, niveau d'instruction): -.

- M.R. Davie The patterns of urban growth, in: Murdock ed., Studies in the science of society, New Haven, 1937.
- G. Dekker Het kerkelijk gemengde huwelijk in Nederland, Meppel, 1965.
- J.A.A. van Doorn en C.J. Lammers Moderne Sociologie, Utrecht/Antwerpen, 1959.
- N.G.M. van Doornik Een apostolische visie op het probleem van het gemengde huwelijk, in: Binnenlands Apostolaat, 5, 1954.
- W.H. Douma Een sociologische kijk op echtscheiding, in: M. Nevejan e.a., Echtscheiding, Bussum, 1969.
- W.H. Douma Het gezin tussen verleden en toekomst, Wageningen, 1975.
- W.H. Douma en C. de Hoog Wie past bij wie, Wageningen, 1978.
- B. Eckland Theories of mate selection, in: Eugenics Quarterly, 15 (1968).
- B.W. Frijling, R. van der Vlist en H.G. Moors De duur van de laatste verkering, in: H.J. Heeren, Huwelijksleeftijd in Nederland, Meppel, 1973.
- A. Girard Le choix du conjoint, Paris, 1964.
- A. Girard Se marie-t-on aujourd'hui comme hier ? in: L'école des parents, 5 (1967).
- W.J. Goode Family and mobility, in: M.M. Tumin, Readings on social stratification, Englewoods Cliffs, N.J., 1970.
- A.I. Gordon Inter-marriage, interfaith, interracial, interethnic, Boston, 1964.
- G.C. de Haas Die jeugd van tegenwoordig, Baarn, 1975.
- F. van Heek Stijging en daling op de maatschappelijke ladder, Leiden, 1945.
- D.M. Heer The prevalence of black-white marriage in the United States, 1960 and 1970, in: Journal of Marriage and the Family, 36 (1974).

- H.J. Heeren Huwelijksleeftijd, gezinsgrootte en
geboortedaling, in: Sociologische
Gids, 16 jrg., 5 (1969).
- C. Henryon en E. Le mariage en Belgique, Bruxelles,
Lambrechts 1968.
- K. Hermann en H. Christiane F., verslag van een junkie,
Rieck Amsterdam, 1980.
- J.S. van Hessen Een sociologie van de jeugd, in: J.S.
van Hessen e.a., Wegwijzer in de so-
ciologie, Amsterdam, 1963.
- J.S. van Hessen Samen jong zijn, Assen, 1964.
- G.P. Hoefnagels De betere partner is de vijand van de
goede, over partnerselectie en paar-
integratie, in: Symposium partnerselec-
tie en paarintegratie, 26 september
1980, Wageningen, 1980.
- C. Hoekstra Partnerkeuze en geografische afstand,
in: Bevolking en Gezin, 2 (1979).
- E.W. Hofstee Vrijheid, gelijkheid en eenzaamheid,
Wageningen, 1980.
- A.B. Hollingshead Elmtown's youth, New York, 1949.
- A.B. Hollingshead Cultural factors in the selection of
marriage mates, in: American Sociolo-
gical Review, 15 (1950).
- J.A.R.A.M. van Hooff Biologische aspecten van paarrelaties
en partnerkeuze, in: Symposium part-
nerselectie en paarintegratie, 26
september 1980, Wageningen, 1980.
- C. de Hoog Partnerkeuze, Wageningen, 1974.
- C. de Hoog Trouwen via een huwelijksbemiddelings-
bureau, in: Intermediair, 38 (1974).
- C. de Hoog De volkstelling bezien, Amsterdam,
1976.
- C. de Hoog en D. Liefde per advertentie: Partnerbemid-
Jedlicka deling in Nederland en de Verenigde
Staten, in: Intermediair, 6 (1978).
- C. de Hoog Wederzijdse kenmerken van huwelijks-
partners, 's-Gravenhage, 1979.

- Het huwelijk, Herderlijk schrijven van de Generale Synode van de Nederlands Hervormde Kerk, 's-Gravenhage, 1953.
- B. Ineichen The social geography of marriage, in: M. Cook en G. Wilson ed., Love and attraction, Oxford, 1979.
- International Encyclopaedia of social sciences, 1968.
- P.H. Jacobson American marriage and divorce, New York, 1959.
- H. de Jager Het sociaal-gemengde huwelijk, Leiden, 1969.
- H. de Jager en A.L. Mok Grondbeginselen der sociologie, Leiden, 1971.
- G.H. Jansen De eeuwige kroeg, Meppel, 1976.
- A. Katz en R. Hill Residential propinquity and marital selection, in: Marriage and Family living, 20 (1958).
- R.J.R. Kennedy Single or tiple melting-pot ? Inter-marriage trends in New Haven, 1870 - 1940, in: American Sociological Journal, 49 (1944).
- A.C. Kerckhoff en K.E. Davis Value concensus and need complementarity in mate selection, in: American Sociological Review, 27 (1962).
- R.H. Klemer Marriage and family relationships, New York, 1970.
- P. van der Kley en A. Wesselingh Inleiding. In: Mens en Maatschappij, onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid. Boekaflevering, 1975.
- G.A. Kooy Het modern-Westers Gezin, Hilversum/Antwerpen, 1967.
- G.A. Kooy De dalende huwelijksleeftijd in Nederland; mogelijkheden tot een sociologische verklaring, Wageningen, 1971.
- G.A. Kooy Jeugd en seksualiteit tegen de jaren zeventig, Wageningen, 1972.

- J.P. Kruijt De onkerkelijkheid in Nederland, Groningen/Batavia, 1933.
- B. van Leeuwen Het gemengde huwelijk, Assen, 1959.
- D. Leonard Sex and generation, a study of courtship and weddings, London, 1980.
- D.M. Marvin Occupational propinquity as a factor in marriage selection, in: Journal of the American Association, 16 (1918/19).
- J.J. Moss, F. Apolonis en M. Jensen The premarital dyad during the sixties, in: Journal of Marriage and the Family, 33 (1971).
- Q.J. Munters Stijgende en dalende cultuurgoederen: de "open" samenleving ter discussie, Alphen aan de Rijn, 1977.
- B.I. Murstein Stimulus-value-role, a theory of marital choice, in: Journal of Marriage and the Family, augustus (1970).
- B.I. Murstein Who will marry whom, New York, 1976.
- B.I. Murstein Mate selection in the 1970's, in: Journal of Marriage and the Family, 42 (1980).
- H. Musaph Sexualiteit en partnerkeuze, Haarlem, 1970.
- H. Musaph Partnerkeuze, Deventer, 1979.
- H. Musaph Fundamenten van partnerkeuze in de volwassenheid, in: Symposium partnerselectie en paarintegratie, 26 september 1980, Wageningen, 1980.
- National vital statistics system Marriage trends and characteristics, U.S., 21, Rockville, 1971.
- NIPO (H. Crepin, ed.) Foi, religion, morale et vie familiale dans dix pays d'Europe, in: Social Compass, 18 (1971/72).
- A. Olde Daalhuis Gegadigden voor dienstverlening bij het vinden van een partner, Wageningen, 1978.

- Persbericht Volkskrant
18-02-1982
- N.a.v. de dissertatie van P. Jungbluth, docenten over onderwijs aan meisjes - positieve discriminatie met een dubbele bodem.
- F. Le Play
R. Rapoport en R. Rapoport
- L'organisation de la famille, 1871.
Family transitions in contemporary society, in: Journal of Psychosomatic Research, 12 (1968).
- I.L. Reiss
- Toward a sociology of the heterosexual love relationship, in: Marriage and Family living, 22 (1960).
- H.G. Rolff
- Sozialisation und Auslese durch die Schule, Heidelberg, 1967.
- M.A. van Romondt-Maks
- Ouder-kind relatie; sexuele opvoeding en sexuele voorlichting bij jongeren, Zeist, 1970.
- P.C. Rosenblatt en
P.C. Cozby
- Courtship patterns associated with freedom of choice of spouse, in: Journal of Marriage and the Family, 34 (1972).
- L. Roussel
- Le mariage dans la société française, Paris, 1975.
- C.D. Saal
- Het gezinsleven in Nederland met name ten plattelande, in: Sociologisch Jaarboek, 1951.
- E. Shorter
- The making of the modern family, Glasgow, 1977.
- C.J. Straver en J. de Boer
- Toenaderings-gedrag van jongens en meisjes, Zeist, 1977 (2 delen).
- A. Strauss
- A study of three psychological factors affecting choice of a mate, Chicago, 1945.
- A. Sundal en Th.C. McCormick
- Age at marriage and mate selection, Madison Wisconsin 1937-1943, in: American Sociological Review, 16 (1951).
- A. de Swaan
- Uitgaansbeperking en uitgaansangst, in: de Gids, 8/1979.

- J.J.M. van Tulder De beroepsmobiliteit in Nederland 1919 tot 1954, Leiden, 1962.
- J.J.M. van Tulder Het sociaal gemengd huwen, in: Mens en Maatschappij, september, 1972.
- Vakgroep Huishoudkunde Consumptiegedrag van 16-jarige schoolieren, Wageningen, 1980.
- H.M. in 't Veld-Langeveld Communicatie-problemen bij huwelijkskeuze, in: Sociologische Gids 2 (1957).
- C.E. Vervoort Onderwijs en maatschappij, Nijmegen, 1975.
- C.E. Vervoort Onderwijs en sociale ongelijkheid, in: J.A. van Kemenade (red.), Bijdragen uit de onderwijswetenschappen, Alphen aan den Rijn, 1973.
- J.M. Vliegen Milieu-verschillen in schoolkeuze en schoolsucces, een statistische beschrijving, in: Mens en Maatschappij, onderwijs en maatschappelijke ongelijkheid, boekaflevering, 1975.
- J.M. Vliegen en U. de Jong Onderwijs in Nederland, 's-Gravenhage, 1981.
- E. Walster, G.W. Walster en J. Traupmann Equity and premarital sex, in: Journal of Personality and Social Psychology, maart (1977).
- W.L. Warner, M. Meeker en K. Eells Social Class in America, Chicago, 1949.
- C.J. Weeda Inleiding: ontwikkelingen in huwelijk en gezin, in: C.J. Weeda (red.), Huwelijk, gezin en samenleving, Assen, 1981.
- J. van Weelden Kinderen in de verschuiving van bevelshuishouding naar onderhandelingshuishouding, in: Tijdschrift voor orthopedagogiek, februari (1980).
- R.F. Winch, T. Ktsanes en V. Ktsanes The theory of complementary needs in mate-selection: an analytic and descriptive study, in: American Sociological Review, 19 (1954).

BIJLAGE 1

STEEKPROEFVERANTWOORDING

Aangezien het bij de opzet van het onderzoek ging om ondervraging van pas gehuwden - bij voorkeur de huwelijkscohorten 1973 en 1974 - was het alternatief: òf screening naar huwelijksjaar op basis van een aselecte steekproef, òf gebruik maken van een betrouwbaar adressenbestand, waar een dergelijke voorselectie op simpele wijze verricht kon worden.

Vanuit praktische en kosten-overwegingen werd gekozen voor het laatste, waarbij kon worden beschikt over de uitkomsten van de z.g. Mini-Census, een in 1975 bij netto 11.711 huishoudingen gehouden inventarisatie van in hoofdzaak demografische gegevens, zowel ten behoeve van externe opdrachtgevers (bedrijfsleven, wetenschappelijke instellingen, overheid) als voor het bepalen van sociologische en demografische verschuivingen met het oog op door Attwood verricht continu panelonderzoek.

Het Mini-Census onderzoek vond plaats in 463 gemeenten in Nederland, waarvan 220 als z.g. self-selective gemeenten, zijnde alle gemeenten met 4.176 woningen of meer, en 243 als non self-selective gemeenten. De verhouding van het aantal woningen tussen beide categorieën is ca. 3 : 1, ofwel 76% tegen 24%. Binnen alle gemeenten van de steekproef werden de adressen getrokken van degenen die in de jaren 1973 en 1974 in het huwelijk waren getreden met een kleine aanvulling voor wat betreft de jaren 1972 en 1975. (Of sprake was van een eerste of volgend huwelijk vermeldde het materiaal niet, zodat hiervoor de reeds genoemde screeningsprocedure aan de hand van het huishoudingsformulier moest worden toegepast.)

Uit het bovenstaande volgt, dat het veldwerk plaats vond op basis van gerichte adressen die regionaal een maximale spreiding vertoonden en die bovendien - voor wat betreft de geslaagde ge-

sprekken - dienden als basis voor de in de tweede fase van het onderzoek te gebruiken steekproef van adressen van ouders en schoonouders.

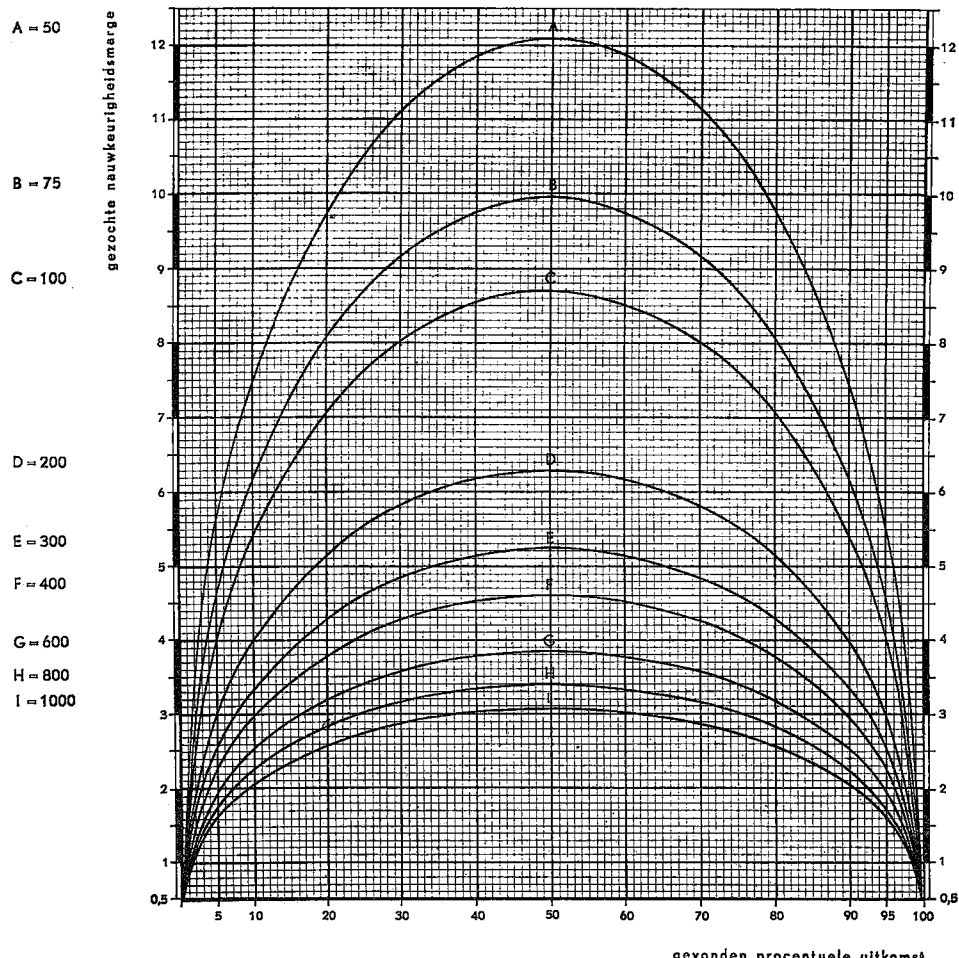
NAUWKEURIGHEID VAN DE UITKOMSTEN

Bij het interpreteren van de resultaten, welke men verkrijgt door gebruik te maken van de steekproefmethode, dient rekening te worden gehouden met het feit, dat de uitkomsten in meerdere of mindere mate kunnen afwijken van de gegevens die men zou verkrijgen, als men het gehele universum zou ondervragen. Omdat dit laatste praktisch vrijwel onuitvoerbaar is, gezien kosten en tijdsduur, en omdat gegevens verkregen uit een steekproef - mits deze voldoet aan de gestelde eisen - een redelijke weerspiegeling geven van dit universum is het werken met steekproeven zeker gerechtvaardigd.

Bovenstaande redenering is in grote lijnen van toepassing op de eerste fase van het gehouden onderzoek. Immers, de gebruikte steekproef is afkomstig uit het adressenbestand van de Mini-Census, welke weer gebaseerd is op aselechte trekking van adressen in een groot aantal Nederlandse gemeenten. Gezien het feit, dat alle in aanmerking komende adressen (huwelijkscohorten 1973 en 1974) werden gebruikt en dat de non-response in het kader van de Mini-Census zeer beperkt was, is het mogelijk om aan de hand van het in dit rapport opgenomen nomogram de marges te berekenen, waarbinnen volgens de waarschijnlijkheidstheorie de werkelijke uitkomsten zullen liggen, uitgaande van een zeker betrouwbaarheidsniveau.

Ten aanzien van de steekproef in de tweede fase van het onderzoek is een dergelijke procedure niet mogelijk, omdat het hier duidelijk gaat om een afgeleide steekproef, terwijl de omvang van het universum onbekend is.

NOMOGRAM VOOR NAUWKEURIGHEIDSMARGES

De nauwkeurigheidsmarges van de gevonden procentuele uitkomsten met kans 9 op 10 (inbegrepen is de marge tengevolge van afronding van de uitkomsten op hele procenten) kunnen als volgt uit het nomogram worden afgelezen:

1

Het in de tabel gevonden percentage opzoeken in de procentuele verdeling onderaan het nomogram.

2

Van daaruit gaat men loodrecht omhoog tot aan de curve, die behoort bij de steekproefgrootte waarop dit percentage betrekking heeft.

3

Links en rechts van het snijpunt met deze curve kan de marge afgelezen worden.

Voorbeeld:

Bij een uitkomst van b.v. 20 % en een steekproefgrootte van 800 (curve H), is de marge 2.8 %.

Dit houdt in, dat in het universum het percentage met een kans van 9 op 10 zal liggen tussen:

$$20 + 2.8 = 22.8 \%$$

$$20 - 2.8 = 17.2 \%$$

BIJLAGE 2

SAMENSTELLING WELSTANDSKLASSE (vijfdeling) *)

Voorbeelden:

- AB Universiteit, bedrijfshoofden met vijf of meer man
 personeel (winkels), architect, tolk, leden bestuurs-
 college, referendarissen, etc.
- C-1 Onderwijzer, deurwaarder, kapitein, technisch hoofd-
 ambtenaar, etc.
- C-2 Sergeant-majoor, assistent-accountant, expeditiechef,
 airhostess, etc.
- D-1 Hotelportier (receptie), ladingmeester, technisch
 ambtenaar, tekenaar A, etc.
- D-2 Trekkerbestuurder, badknecht, dakdekker, werkster,
 verhuizer, krullejongen, etc.

*) Alle personen die een universitaire opleiding voltooid hebben of een daarmee gelijkgestelde opleiding, zijn in welstandsklasse AB ingedeeld. De criteria die bij de indeling van belang zijn, zijn o.a. schoolopleiding, leeftijd, beroep en vakopleiding. De hier gehanteerde indeling berust op een classificatie-systeem van 21 bladzijden (ATTWOOD).

Chi-square

Chi-square is a test of statistical significance. It helps us to determine whether a systematic relationship exists between two variables. This is done by computing the cell frequencies which would be expected if no relationship is present between the variables given the existing row and column totals (marginals). The expected cell frequencies are then compared to the actual values found in the table according to the following formula:

$$\chi^2 = \sum_i \frac{(f_o^i - f_e^i)^2}{f_e^i}$$

where f_o^i equals the observed frequency in each cell, and f_e^i equals the expected frequency calculated as

$$f_e^i = \left(\frac{c_i r_i}{N} \right)$$

where c_i is the frequency in a respective column marginal, r_i is the frequency in a respective row marginal, and N stands for total number of valid cases.

As can be seen, the greater the discrepancies between the expected and actual frequencies, the larger chi-squares becomes.

Phi

For a 2 x 2 table, the phi statistic is a suitable measure of association, i.e., a measure of strength of relationship.

*) Uit N.H. Nie e.a., Statistical package for the social sciences, subprogram crosstabs, sec.ed., Chicago, 1975, pp. 223-228.

Phi (ϕ) makes a correction for the fact that the value of chi-square is directly proportional to the number of cases N by adjusting the χ^2 value. Its formula is

$$\phi = \left(\frac{\chi^2}{N} \right)^{1/2}$$

Phi takes on the value of 0 when no relationship exists, and the value of +1 when the variables are perfectly related, i.e. all cases fall just on the main or the minor diagonal.

Lambda

Lambda is a measure of association for crosstabulations based on nominal-level variables.

Asymmetric lambda measures the percentages of improvement in our ability to predict the value of the dependent variable once we know the value of the independent variable. This is based on the assumption that the best strategy for prediction is to select the category with most cases (modal category), since this will minimize the number of wrong guesses. All the remaining measures of association are based on this concept, which is called proportional reduction in error. The formula for asymmetric lambda is

$$\text{Lambda} = \lambda_b = \frac{\sum \text{max.f.}_{jk} - \text{max.f.}_k}{N - \text{max.f.}_k}$$

where $\sum \text{max.f.}_{jk}$ represents the sum of the maximum values of the cell frequencies in each column, and max.f._k represents the maximum value of the row totals.

Asymmetric lambda is computed for each of the variables. The two results are likely to be different since the one-way (marginal) distributions are not usually the same. A symmetric lambda is also computed, which is a kind of average of the two asymmetric values. It makes no assumptions about which variable

is dependent and it measures the overall improvement when prediction is done in both directions. Its formula is

$$\text{Lambda} = \frac{\sum_k \text{max.f.}_{jk} + \sum_j \text{max.f.}_{jk} - \text{max.f.}_k - \text{max.f.}_j}{2N - \text{max.f.}_k - \text{max.f.}_j}$$

where $\sum_k \text{max.f.}_{jk}$ and max.f._k are as defined for lambda asymmetric, max.f._j is the maximum column total, and $\sum_j \text{max.f.}_{jk}$ is the sum of the maximum values of the cell frequencies^j in each row.

Tau b

Tau b and the other measures of association between two ordinal-level variables (tau c, gamma, and Somers's D) are built upon a common basis. They all use the information about the ordering of categories of variables by considering every possible pair of cases in the table. Each pair is checked to see if their relative ordering on the first variable is the same (concordant) as their relative ordering on the second variable or if the ordering is reversed (discordant).

The first step is to compute the number of concordant pairs (P) and the number of discordant pairs (Q). If P is larger than Q, i.e. if there is a preponderance of pairs ordered in the same direction on both variables, then the final statistic will be positive. This is how we know whether there is a positive or negative association (sometimes referred to as correlations) between the variables.

Tau b is defined as

$$\text{Tau b} = \frac{P - Q}{\left[\frac{1}{2} \left(N(N-1) - \sum T_1 (T_1 - 1) \right) \frac{1}{2} \left(N(N-1) - \sum T_2 (T_2 - 1) \right) \right]^{1/2}}$$

where T_1 is the number of ties on the row variables and T_2 is the number of ties on the column variables. The computing formula used by SPSS is

$$P - Q$$

$$\text{Tau } b = \frac{P - Q}{\left[\frac{1}{2} (N^2 - \sum T_1^2) \frac{1}{2} (N^2 - \sum T_2^2) \right]^{1/2}}$$

Tau b is most appropriate with square tables, i.e., where the number of rows equals the number of columns. It takes on the value of +1 when all cases fall along the major diagonal. Similarly, a -1 is achieved when all cases fall along the minor diagonal. If any cases fall in the off-diagonal cells, tau b will have some value between these two extremes, being zero (no association) when the number of concordance pairs exactly equals the number of discordant pairs, i.e. $P = Q$.

Tau c

In a rectangular table (one in which the number of rows differs from the number of columns) tau c is appropriate. It is the result of dividing the differences between P and Q by an approximation of the total number of pairs adjusted for the number of rows or columns, whichever is smaller (m). The formula is

$$\text{Tau } c = \frac{2m(P-Q)}{N^2(m-1)}$$

BIJLAGE 4

OVERZICHT TOETSINGSRESULTATEN VAN DE HYPOTHESEN^{*)}

(+ = hypothese mag bevestigd worden geacht,
- = hypothese mag verworpen worden geacht.)

1. Mannen zullen in het algemeen meer afspraakjes e.d. hebben gehad dan vrouwen: +.
2. Mannen zullen in het algemeen op latere leeftijd afspraakjes e.d. zijn gaan maken dan vrouwen: +.
3. Mannen zullen in het algemeen meer "losse" afspraakjes e.d. hebben gehad dan vrouwen: +.
4. Mannen zullen in het algemeen minder huwen met de eerst ontmoete partner dan vrouwen: +.
5. Mannen zullen zich in het algemeen meer vrijheden permitteren dan vrouwen van dezelfde leeftijd: -.
6. Mannen zullen in het algemeen meer tegen de wil van de ouders ingaan dan vrouwen: -.
7. Vrouwen zullen bij conflicten meer contact opnemen met niet-gezinsleden dan mannen: -.
8. Mannen zullen in het algemeen bij huwelijkssluiting ouder zijn dan hun partner (toetsing populaties jongeren en ouders): +; +.
9. Aangaande het beroep zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren): -.
10. Aangaande het opleidingsniveau zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populaties jongeren en ouders): +; +.
11. Aangaande de kerkelijke gezindte van huwendenden zal er sprake van homogamie zijn (toetsing jongeren en ouders): +; +.
12. Aangaande de urbanisatiegraad van de plaats waar men het langst heeft gewoond zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren): +.

^{*)} Hypothesen 1 t/m 7 alleen voor populatie jongeren bezien.

13. Aangaande de urbanisatiegraad van de geboorteplaats zal er sprake van homogamie zijn (toetsing populatie jongeren): -.
14. In combinatie zullen de kenmerken van gehuwden homogaaam zijn (toetsing beide populaties jongeren en ouders): +; +.
15. De partnerselectie van jongeren zal zich in belangrijke mate binnen de recreatieve sfeer afspelen (populatie jongeren): +.
16. In het algemeen zullen de huwelijkspatronen van de "pasgehuwden" en van de "ouders" als homogaaam getypeerd kunnen worden: +; +.
17. De huwelijken van de ouders zullen, gerelateerd aan de kerkelijke gezindte, homogamer blijken dan de huwelijken van de jongeren: +.
18. De huwelijken van de ouders zullen gerelateerd aan het opleidingsniveau, homogamer blijken dan de huwelijken van de kinderen: +.
19. Indien de ouders een heterogaaam huwelijk hebben zullen de kinderen in belangrijke mate eveneens een heterogaaam huwelijk hebben: -.
20. Indien de ouders een homogaaam huwelijk hebben zullen de kinderen in belangrijke mate eveneens een homogaaam huwelijk hebben: -.
21. Indien er tussen ouders en kinderen problemen zijn kan dit in belangrijke mate worden toegeschreven aan verschillen tussen kenmerken van ouders en kenmerken van de kinderen (kenmerken: kerkelijke gezindte en opleidingsniveau): -.

BIJLAGE 5.

DE VRAGENLIJSTEN VAN DE VELDONDERZOEKEN
(februari/maart 1976, april 1976)

Wageningen

Vakgroep Sociologie en Sociografie

uw kenmerk
uw brief van
ons kenmerk
datum maart 1976
bijlage(n)

onderwerp

Geachte heer en mevrouw,

Op het ogenblik vindt in ons land een onderzoek plaats bij mensen die in de afgelopen vier jaar zijn getrouwd. Daarbij gaat het om allerlei omstandigheden en redenen die tot dat huwelijk hebben geleid. Juist omdat op dit terrein de laatste jaren heel wat is veranderd, is meer inzicht hierin van grote betekenis.

De enquête wordt uitgevoerd door INTERACT B.V., een onafhankelijk instituut dat al vele jaren werkzaam is op het terrein van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. De opzet en verdere verwerking van de uitkomsten is in handen van de Vakgroep Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool te Wageningen. Het geheel wordt gefinancierd door de overheid.

Wij zouden het zeer op prijs stellen, als U allebei aan dit onderzoek zoudt willen meewerken. U kunt dat rustig doen, want de antwoorden die U geeft blijven volkomen anoniem: ze worden samen met die van vele anderen via ponskaarten verwerkt en zullen op geen enkele manier in verband worden gebracht met Uw naam of persoonlijke omstandigheden.

U bij voorbaat dankend voor Uw medewerking,

hoogachtend,

(Prof. Dr. G.A. Kooy), Voorzitter van
de Vakgroep Sociologie en Sociografie,

(Drs. C. de Hoog), Projectuitvoerder.

uw kenmerk

uw brief van

ons kenmerk

datum april 1976

bijlage(n)

onderwerp

Geachte heer en mevrouw,

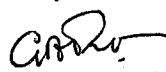
Op het ogenblik vindt in ons land een onderzoek plaats bij echtparen, die zelf één of meer getrouwde kinderen hebben. Daarbij gaat het erom, meer inzicht te verkrijgen in de omstandigheden die tot het huwelijk van een zoon of dochter hebben geleid en de mening, die de ouders hierover achteraf hebben. Juist omdat die opvattingen de laatste jaren nogal veranderd zijn, is meer kennis hierover van groot belang. Daarom wordt dit onderzoek ook gehouden bij verschillende generaties.

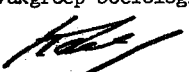
De enquête wordt uitgevoerd door INTERACT B.V., een onafhankelijk instituut, dat al vele jaren werkzaam is op het terrein van sociaal-wetenschappelijk onderzoek. De opzet en verdere verwerking van de uitkomsten is in handen van de Vakgroep Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool te Wageningen. Het geheel wordt gefinancierd door de overheid.

Wij zouden het zeer op prijs stellen, als U allebei aan dit onderzoek zoudt willen meewerken. U kunt dat rustig doen, want de antwoorden die U geeft blijven volkomen anoniem; ze worden samen met die van vele anderen via ponskaarten verwerkt en zullen op geen enkele manier in verband worden gebracht met Uw naam of persoonlijke omstandigheden.

U bij voorbaat dankend voor Uw medewerking,

hoogachtend,

(Prof. Dr. G.A. Kooy), Voorzitter van
de Vakgroep Sociologie en Sociografie,

(Drs. C. de Hoog), Projectuitvoerder.

ADRES:

Resultaat op dit adres (met X aangeven)	1e bezoek: datum: tijd:	2e bezoek: datum: tijd:	3e bezoek: datum: tijd:
adres onjuist			
huwelijksjaar vóór 1972			
geen eerste huwelijk			
echtpaar afwezig			
weigering (*)			
afpraak			
geslaagd gesprek			

NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:.....

(*) INDIEN WEIGERING, NAAR REDEN VRAGEN EN DEZE HIERONDER NOTEREN

INLEIDING

Op het ogenblik wordt in het hele land een onderzoek verricht bij mensen die vier jaar of korter zijn getrouwd om o.a. na te gaan, waar en hoe men elkaar heeft leren kennen en hoe men over verschillende dingen denkt. Ik zou het prettig vinden, als U allebei aan dit onderzoek zoudt willen meewerken door het beantwoorden van een aantal vragen.

Ik heb hier een brief, waarin wat meer staat over het doel van het onderzoek en van wie het uitgaat. (ENQ. INTRODUCTIEBRIEF OVERHANDIGEN)

1. Mag ik om te beginnen weten, in welk jaar U bent getrouwd?

2. Is dit van U allebei het eerste huwelijk?

van beiden eerste huwelijk -1 | man hertrouwd -2 | vrouw hertrouwd -3

ENQ. GESPREK AFREKEN

3. Kunt U mij zeggen, hoe Uw gezin is samengesteld naar geslacht en leeftijd van de gezinsleden, Uzelf inbegrepen?

4. Welke van deze gezinsleden zijn vier of meer dagen per week in de kost?

5. Zijn er nog andere personen die niet tot Uw gezin behoren, maar die wel vier of meer dagen per week in de kost zijn? Zo ja, wilt U voor elk van hen geslacht en leeftijd vermelden?

huishouding bestaat uit:	GESLACHT		LEEFTIJD (INVULLEN)	IS MINSTENS VIER DAGEN PER WEEK IN DE KOST	
	MAN	VROUW		ja	neen
HOOFDKOSTWINNER	-1	-2		-3	-4
HUISVROUW	-1	-2		-3	-4
KIN- DE- REN	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
ANDERE PERSONEN	-1	-2		-3	X
	-1	-2		-3	
	-1	-2		-3	

6 GR HH

7

ENQ. HIerna VERDERGAAN MET (WITTE) BASIS-VRAGENLIJST, WAARVAN DE VRAGEN DOOR MAN EN VROUW SAMEN KUNNEN WORDEN BEANTWOORD.

FEBRUARI 1976

BASIS-VRAGENLIJST

ENQUETE 76.01.89

Woordelijk stellen;
antwoorden letterlijk
noteren en/of code-
cijfer(s) omsirkelen
krt. 01

		TIJDSTIP AANVANG GESPREK:	UUR	MIN.						
INLEIDING (ZIE HUISHOUDINGSFORMULIER)										
Om te beginnen sou ik U enkele vragen willen stellen, die U samen kunt beantwoorden.										
1.	Als U nu terugdenkt aan de keer dat U elkaar voor het eerst ontmoette, kunt U dan zeggen, in welke plaats, dus welke gemeente dat was?									
ENQ. INVULLEN PLAATSNAAM:				weet niet -x				8	9	10
2.	ENQ. KAART "A" OVERHANDIGEN Wilt U aan de hand van deze kaart zeggen, waar U elkaar voor het eerst hebt ontmoet? (ENQ. NIET MEER DAN <u>EEN</u> CODE OMSIRKELEN)							11		
	bij aanstaande vrouw thuis/op kamers			-1						
	bij aanstaande man thuis/op kamers			-2						
	bij familie van vrouw of man thuis			-3						
	bij vrienden of kennissen thuis			-4						
	op school, cursus ens.			-5						
	op het werk, als collega			-6						
	in jeugd-sociëteit, clubgebouw e.d.			-7						
	in bioscoop, schouwburg e.d.			-8						
	in café, (snack)bar, dansgelegenheid e.d.			-1	12					
	op straat, in park, in ieder geval buiten			-2						
	ergens anders nl:			-9						
	weet niet meer				-x					
3.	Was er sprake van een bepaalde aanleiding of gelegenheid, toen U elkaar daar voor het eerst zag en zo ja, wat was dat?				13					
	fuif/feest(je) -1	kermis/carnaval -2	vakantie -3	geen bepaalde aanleiding of gelegenheid -0						
	sportuitvoering/wedstrijd -4		bijeenkomst -5	weet niet meer-x						
	anders nl:				-9					
4.	Hoe ver woonde U van elkaar, toen U elkaar voor de eerste keer ontmoette? Kunt U dat zo goed mogelijk in kilometers aangeven?				14					
	minder dan 1 km -1	1-5 km -2	6 -10 km -3	11-20 km -4	21-50 km -5					
	verder dan 50 km -6									
5.	Hoe oud was U toen U elkaar voor het eerst ontmoette?				15					
	LEEFTIJD MAN:		JAAR	LEEFTIJD VROUW:		JAAR	16			
					17					
					18					

6.	En hoe oud was U, toen U min of meer vaste verkering had met elkaar?	19	20
	LEEFTIJD MAN: JAAR LEEFTIJD VROUW: JAAR		
7.	Kunt U zo goed mogelijk aangeven, hoe vaak U elkaar in de regel ontmoette in de tijd dat U serieuze met elkaar omgang of vaste verkering had. Als U het niet precies weet, mag U het ook schatten.	21	22
	elke dag -1 enkele keren per week -2 1 x per week -3 minder dan 1 x p.w. -	23	
8.	Bent U in die tijd wel eens samen op vakantie geweest en zo ja, hoe vaak was dat vóór U trouwde?	24	
	één keer -1 twee keer -2 drie keer -3 meer dan 3 keer -4 nooit samen op vakantie geweest -0		
9.	ENQ. INDIEN MEER DAN 1 x VRAGEN OVER LAATSTE KEER Was dat toen (de laatste keer) een vakantie in groepsverband - b.v. een organisatie of club - was dat met vrienden of kennissen, met ouders of andere familieleden of was U uitsluitend met zijn tweeën op vakantie?	25	
	in groepsverband -1 vrienden/kennissen -2 ouders/fam. -3 uitsluitend met zijn tweeën -4 anders nl: -5		
10.	Bent U officieel verloofd geweest of was dat niet het geval?	26	27
	wel officieel verloofd geweest -1 niet officieel verloofd geweest -0		
11.	Hoe oud was U, toen U zich officieel verloofde?	28	29
	LEEFTIJD MAN: JAAR LEEFTIJD VROUW: JAAR		
12.	Ik noem U nu enkele dingen die bij officiële verlovingsceremonies wel worden gedaan. Wilt U nu voor elk hiervan zeggen, of dat bij U wel of niet het geval is geweest?		
	ENQ. OPNEMEN:	wel	niet
	verlovingskaartjes verstuurd	-1	-2
	een receptie gehouden	-1	-2
	cadeaus gekregen	-1	-2
	ringen uitgewisseld	-1	-2
	iets anders nl:	-1	-2
13.	Is het tijdens Uw vaste verkering (verloving) wel eens uit geweest tussen U beiden?		
	ja, helemaal -1 min of meer, maar niet echt uit -2 neen, beslist niet -3		
14.	Bent U in de kerk getrouwd en zo ja, welk kerkgenootschap? (ENQ. NAUWKEURIG INVULLEN!)	36	
	ja, nl: niet in kerk getrouwd -0		

15. In welke plaats bent U voor de wet getrouwd en wanneer was dat?							37	38	39
PLAATS:		MAAND:	JAAR: 19...				40	41	42
16. Hoe oud was U toen?							43	44	
LEEFTIJD MAN:		JAAR	LEEFTIJD VROUW:		JAAR		45	46	
17. In welke plaats woonde U toen U trouwde?							47	48	49
WOONPLAATS MAN:		WOONPLAATS VROUW:					50	51	52
19. EEQ. KAARTEN "B" EN "C" OVERHANDIGEN Ik geef U nu eerst een kaart, waarop verschillende hobbies of bezigheden staan. Wilt U nu voor elk hiervan aan de hand van de andere kaart zeggen in hoeverre één van U of allebei hiervoor belangstelling hebt?							53		
HOBBIES/BEZIGHEIDEN:	BELANGSTELLING HIERVOOR:								
	alleen man	voorn. man	beiden evenveel	voorn. vrouw	alleen vrouw	geen van beiden			
fotograferen	-1	-2	-3	-4	-5	-0			
de natuur intrekken	-1	-2	-3	-4	-5	-0	54		
koken	-1	-2	-3	-4	-5	-0	55		
popmuziek	-1	-2	-3	-4	-5	-0	56		
lichte amusementsmuziek	-1	-2	-3	-4	-5	-0	57		
klassieke muziek	-1	-2	-3	-4	-5	-0	58		
dansen	-1	-2	-3	-4	-5	-0	59		
musiekinstrument bespelen	-1	-2	-3	-4	-5	-0	60		
zwemmen	-1	-2	-3	-4	-5	-0	61		
naar sport kijken	-1	-2	-3	-4	-5	-0	62		
zelf sport beoefenen	-1	-2	-3	-4	-5	-0	63		
wild-west/politiefilms	-1	-2	-3	-4	-5	-0	64		
probleemfilms	-1	-2	-3	-4	-5	-0	65		
romantische films	-1	-2	-3	-4	-5	-0	66		
luchfilms	-1	-2	-3	-4	-5	-0	67		
theater (toneel of cabaret)	-1	-2	-3	-4	-5	-0	68		
lezen	-1	-2	-3	-4	-5	-0	69		
tekenen of schilderen	-1	-2	-3	-4	-5	-0	70		
knutselen, handenarbeid	+1	-2	-3	-4	-5	-0	71		
huisdieren houden	-1	-2	-3	-4	-5	-0	72		

19. Zijn er bepaalde liefhebberijen of bezigheden die U vóór Uw huwelijk wel had, maar daarna niet meer? Als het er meer dan één is, wilt U dan de voornaamste noemen?		X	
MAN: ja, nl:	geen -0	73	74
VROUW: ja, nl:	geen -0	75	76
20. Hierna zou ik elk van U afzonderlijk graag enkele vragen stellen, die te maken hebben met Uw persoonlijke omstandigheden voordat U trouwde en ook met Uw mening over enkele onderwerpen. Het is daarbij van belang, dat U precies zegt, hoe U over het een en ander denkt, ook al heeft Uw partner een geheel andere mening. ENQ. PARTNERS NA ELKAAR AFZONDERLIJK ONDERVRAGEN EN VERMIJDEN DAT MEN ELKAARS ANTWOORDEN BEINVLOEDT. (ZIE OOK UW TOELICHTING) VOLGORDE VAN ONDERVRAGING PER HUISHOUDING AFWISSELEN; IN HET ENE GEVAL DUS EERST DE MAN (GROENE VRAGENLIJST) EN DAARNA DE VROUW (GELE) VRAGENLIJST, IN HET ANDERE GEVAL JUIST ANDERSOM. VERGEET NIET, HET NUMMERS VAN HUISHOUDINGSFORMULIER EN WITTE VRAGENLIJST OVER TE NEMEN, NADAT U EERST ONDERSTAANDE GEGEVENS HEBT INGEVULD.		X	
21. GEDURENDE DIT VRAAGGESPREK WAREN, BEHALVE HET ECHTPAAR:		77	
andere persoon/personen aanwezig -1		geen andere persoon/sonen aanwezig-2	
22. GESPREK GEVOERD OP: dag, datum: tijdstip einde:		78 blank	
23. DUUR GESPREK MET WITTE VRAGENLIJST (NAUWKEURIG, NIET AFRONDEN):		79	80
		0 1	
24. ADRES:.....WOONPLAATS:..... NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:..... <u>HIERNA DOORGAAN MET PERSOONSVRAGENLIJSTEN</u>		X	

FEBRUARI 1976

VRAAGLIJST MANNEN

ENQUETE 76.01.89.

M

voordelijk stellen;
antwoorden letterlijk
noteren en/of code-
cijfer(s) omsirkelen

		TIJDSTIP BEGIN GESPREK:		UUR		MIN.		NUMMER					
		1	2	3	4	5							
1.	Mag ik U om te beginnen vragen, in welke plaats U bent geboren?							6	7	8			
GEBORTEPLAATS:		PROV./LAND:											
2.	Op welk adres hebt U vanaf Uw zestiende jaar tot aan Uw huwelijk het langst gewoond?							9	10	11			
ADRES:		PLAATS:											
3.	ENQ. INVULLEN ZONDER VRAGEN (ZIE VR. 1 EN 2): RESPONDENT							12					
Is geboren in het		heeft het langst gewoond		geen van beide		-3							
buitenland -1		in het buitenland -2		ENQ. OVER NAAR VRAAG 6									
4.	Hebt U de Nederlandse nationaliteit? (ENQ. INDIEN NEEN, INVULLEN WELKE NATIONALITEIT MEN WEL HEEFT)												
wel Nederlandse nationaliteit -1		andere nationaliteit, nl:											
5.	Hebt U die altijd gehad?							13					
ja -1		neen -2						14					
b. Bent U door Uw huwelijk van nationaliteit veranderd?													
ja -1		neen -2						15					
Dan wil ik nu graag wat vragen over de periode vóór Uw huwelijk.								16					
6.	Weet U nog hoe oud U was, toen U voor het eerst met een meisje uitging? Als U het niet precies weet, mag U het ook schatten.												
ik was toen (ongeveer):		jaar		weet het beslist niet meer -x									
7.	Was dat degene met wie U nu getrouwd bent of een ander?							17					
eerste meisje was huidige partner -1		eerste meisje was ander -2											
8.	Met hoeveel meisjes bent U, zo in totaal na Uw veertiende jaar uitge-weest; hoeveel hiervan waren "losse" vriendinnetjes en hoeveel min of meer "vast". Ook hier mag U schatten, als U het niet zeker weet.							18		19			
								20		21			
TOTAAL AANTAL (GA.):		WAARVAN "LOS":		WAARVAN "VAST":				22		23			
9.	Als U terugdenkt aan de tijd, dat U zestien jaar was, hebt U dan achteraf de indruk, dat U toen veel meer, iets meer, evenveel of minder mocht in vergelijking met andere jongens van dezelfde leeftijd?							24					
veel meer -1		iets meer -2		evenveel -3		minder -4							

10. ENQ. KAARTEN "D" EN "E" OVERHANDIGEN									
Ik geef U nu eerst een kaart, waarop verschillende dingen staan die men zou kunnen doen als men zo'n jaar of zestien is. Wilt U voor elk hiervan aangeven, of dit voorkwam toen U zelf zestien was en vervolgens, aan de hand van de andere kaart, hoe Uw ouders (ENQ. EVENTUEEL: verzorgers) daartegenover stonden. (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS TWEE CODES OM-CIRKELEN!)									
	kwan wel voor	kwan niet voor	mijn ouders/ volstrekt op tegen	verzorgers min of meer op tegen	waren niet op tegen	w. n.			
samen met een meisje uitgaan (dus zonder toezicht)	-1	-2	-4	-5	-6	-x	25	26	
later dan twaalf uur 's nachts thuiskomen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	27	28	
geld lenen van mijn ouders om uit te gaan	-1	-2	-4	-5	-6	-x	29	30	
thuis een fuif geven met ouders erbij	-1	-2	-4	-5	-6	-x	31	32	
thuis een fuif geven zonder ouders erbij	-1	-2	-4	-5	-6	-x	33	34	
een vriendinnetje mee naar huis nemen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	35	36	
met elkaar vrijen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	37	38	
alcoholische dranken gebruiken	-1	-2	-4	-5	-6	-x	39	40	
drugs zoals marihuana gebruiken	-1	-2	-4	-5	-6	-x	41	42	
11. Kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw ouders (EVENT. verzorgers) over belangrijke zaken van mening verschildte toen U zo'n jaar of zestien was?							43		
vaak -1		nu en dan -2		zelden -3		nooit -4			
12. Praatte U daar dan wel of niet met iemand thuis of buitenhuis over? (ENQ. EEN CODE OM-CIRKELEN)							weest niet -x		
ja -1				neen -2			44		
13. Met wie was dat dan in hoofdzaak? (EEN CODE)							45		
beide ouders -1		alleen vader -2		alleen moeder -3					
broer -4		zus -5		ander familie lid -6		vriend -7			
vriendin -8		iemand anders -9		weest niet meer -x					
14. Als U nu alles in aanmerking neemt, vindt U dan achteraf, dat U zich altijd, meestal wel, meestal niet of eigenlijk nooit hield aan de regels van Uw ouders (verzorgers) toen U zo'n jaar of zestien was?									
altijd -1		meestal wel -2		meestal niet -3		eigenlijk nooit -4		weest niet -x	

15. ENQ. KAART "F" OVERHANDIGEN Op deze kaart worden verschillende gelegenheden genoemd. Wilt U voor elk daarvan aangeven, of U denkt dat U daar op Uw zestiende van Uw ouders (verzorger) naar toe mocht met een min of meer vast vriendinnetje en ook, of U dat dan ook deed op die leeftijd? (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS TWEE CODES OMCIJKLEN, "WEEET NIET" VERMIJDEN!)														
GELEGENHEIDEN:		MOCHT DAARHEEN			GING DAARHEEN									
	ja	neen	w.n.	ja	neen	46	47							
een pop-concert	-1	-2	-x	-4	-5	48	49							
een snackbar	-1	-2	-x	-4	-5	50	51							
een fuif bij vrienden thuis	-1	-2	-x	-4	-5	52	53							
een sportwedstrijd	-1	-2	-x	-4	-5	54	55							
een schouwburgvoorstelling	-1	-2	-x	-4	-5	56	57							
een discobar of jeugdsoos	-1	-2	-x	-4	-5	58	59							
samen zwemmen	-1	-2	-x	-4	-5	60	61							
een film voor boven de 18	-1	-2	-x	-4	-5	62	63							
samen op haar kamer zitten	-1	-2	-x	-4	-5	64	65							
een buurtcafé	-1	-2	-x	-4	-5	66	67							
samen kamperen	-1	-2	-x	-4	-5	68	69							
de kermis	-1	-2	-x	-4	-5	70	71							
een dansgelegenheid	-1	-2	-x	-4	-5	72	73							
Dan wil ik nu een paar dingen vragen over de tijd, dat U verkering had met het meisje dat nu Uw vrouw is, dus niet meer over eventuele anderen						74								
16. Als U uitging, was dat dan meestal met s'n tweeën of waren daar meestal anderen bij?														
meestal met s'n tweeën		-1	meestal anderen		-2	wisselend		-3						
17. ENQ. KAART "G" OVERHANDIGEN Als U terugdenkt aan de eerste keer, dat U met Uw meisje thuis kwam, kunt U dan aan de hand van deze kaart zeggen, hoe de reactie van Uw vader en moeder toen was? (ENQ. INZIEH NIET VAN TOEPASSING, CODE -0 OMCIJKLEN)							75/78 bl.							
VADER:		erg positief	-1	vrij positief	-2	afwach-tend	-3	vrij nega-tief	-4	erg nega-tief	-5	niet v.toe-passing	-0	6
MOEDER:		erg positief	-1	vrij positief	-2	afwach-tend	-3	vrij nega-tief	-4	erg nega-tief	-5	niet v.toe-passing	-0	7
18. Waren er tijdens Uw verkering of verloving wel eens problemen tussen U?														
ja, vaak		-1	ja, soms			-2	geen			-3				
19. Met wie praatte U daar dan vooral over? (ENQ. EEN CODE!)							w.n. -x							
partner		-1	vader	-2	moeder	-3	broer	-4	zus	-5	schoonvader	-6	9	
schoonmoeder		-7	vriend(in)	-8	ander:	-9	niemand		-0					

20. ENQ. KAART "G" OPNIEUW OVERHANDIGEN Ik noem U nu steeds iemand. Wilt U nu aan de hand van de kaart aangeven, hoe elk van hen reageerde, toen U vertelde, dat U van plan was om te gaan trouwen? (ENQ.. IN SCHEMA PER REEGL STEEDS EEN CODE OMCIRKELEN)								X	
ENQ. NOEMEN:	erg positief	vrij positief	afwachtend	vrij negatief	erg negatief	weet niet meer	niet van toep.		
Uw vader	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		10
Uw moeder	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		11
Uw a.s. schoonvader	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		12
Uw a.s. schoonmoeder	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		13
vrienden/kennissen in het algemeen	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0	14	
21. ENQ. LOSSE GROENE KAARTJES IN WILLEKEURIGE VOLGORDE EEN VOOR EEN GEVEN EN TEVENS KAART "H" OVERHANDIGEN Ik geef U nu steeds een kaartje met een bepaalde uitspraak zoals je die wel hoort. Wilt U nu voor elke uitspraak aan de hand van de kaart die ik U erbij geef, zeggen in hoeverre U het daar wel of niet mee eens bent?								X	
UITSPRAKEN:			volk. mee eens	in gr. lijnen eens	eens noch oneens	eig. niet eens	beslist niet mee eens		
a.	De uitersten trekken elkaar aan		-5	-4	-3	-2	-1		15
b.	Als je eenmaal verloofd bent, maak je dat niet meer uit		-5	-4	-3	-2	-1		16
c.	Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen		-5	-4	-3	-2	-1		17
d.	Mensen die met elkaar trouwen moesten uit hetzelfde milieu komen		-5	-4	-3	-2	-1		18
e.	De ideale partner vind je nooit		-5	-4	-3	-2	-1		19
f.	Het is belangrijk dat de wederzijdse ouders met je huwelijk instemmen		-5	-4	-3	-2	-1		20
g.	Een meisje moet maagd blijven tot ze trouwt		-5	-4	-3	-2	-1		21
h.	Voor mensen die willen trouwen geldt: soort zoekt soort		-5	-4	-3	-2	-1		22
i.	Je kan pas trouwen als je een behoorlijke woning hebt		-5	-4	-3	-2	-1		23
j.	Als twee mensen met elkaar willen trouwen moet een ander zich daar niet mee bemoeien		-5	-4	-3	-2	-1		24
k.	Als je van plan bent om met elkaar te trouwen moet je over belangrijke zaken in het leven hetzelfde denken		-5	-4	-3	-2	-1		25

22.	Bent U in een bepaald geloof grootgebracht en zo ja, welk?	26																		
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl: -9 geen -0																			
23.	Bent U nu aangesloten bij of rekent U zichzelf tot een kerkgenootschap of godsdienstige groepering? Zo ja, wilt U dat dan zo nauwkeurig mogelijk aangeven? (BEG. EVENT. RICHTING NOTEREN. ZIE OOK TOELICHTING)	27																		
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl: -9 geen -0																			
	RICHTING BINNEN DE KERK;	28																		
24.	Gaaf U weleens naar de kerk en zo ja, hoe vaak per jaar ongeveer?	29																		
	AANTAL MALEN PER JAAR (EVT. GESCHAT): gaat (vrijwel) nooit -0																			
25.	Stel dat U een kind had dat naar de lagere school ging, wat zou U dan kiezen: een school op godsdienstige grondslag, een openbare school of maakt het volgens U niet veel uit?	30																		
	school op godsdienstige grondslag -1 openbare school -2 maakt niet uit -3 geen mening -x																			
	b. Bent U vóór of tegen godsdienstonderwijs op de lagere school?	31																		
	vóór -1 tegen -2 geen mening -x																			
26.	Dan heb ik hier een vraag, waarvan U de antwoorden zelf kunt invullen. Hieronder ziet U een lijstje, waarbij steeds links en rechts twee tegen-gestelde eigenschappen staan met daartussen vier hokjes. Wilt U nu telkens door één van die vier hokjes aan te kruisen aangeven, hoe goed steeds één van de twee eigenschappen bij U past? Bij voorbeeld als volgt:	X																		
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;"></td> <td style="width: 5%; text-align: center;">past</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">past</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">past</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">past</td> <td style="width: 50%;"></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">pre-</td> <td style="text-align: center;">vrij</td> <td style="text-align: center;">vrij</td> <td style="text-align: center;">pre-</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td style="text-align: center;">cies</td> <td style="text-align: center;">goed</td> <td style="text-align: center;">goed</td> <td style="text-align: center;">cies</td> <td></td> </tr> </table>			past	past	past	past			pre-	vrij	vrij	pre-			cies	goed	goed	cies	
	past		past	past	past															
	pre-		vrij	vrij	pre-															
	cies		goed	goed	cies															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">muzikaal</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">niet muzikaal</td> </tr> </table>		muzikaal	☐	☐	☐	☐	niet muzikaal												
muzikaal	☐		☐	☐	☐	niet muzikaal														
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">bedachtzaam</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">doortastend</td> </tr> </table>		bedachtzaam	☐	☐	☐	☐	doortastend												
bedachtzaam	☐		☐	☐	☐	doortastend														
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">houd van drukte</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">houd van stilte</td> </tr> </table>		houd van drukte	☐	☐	☐	☐	houd van stilte												
houd van drukte	☐		☐	☐	☐	houd van stilte														
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">pessimistisch</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">optimistisch</td> </tr> </table>		pessimistisch	☐	☐	☐	☐	optimistisch												
pessimistisch	☐		☐	☐	☐	optimistisch														
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">veel fantasie</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">weinig fantasie</td> </tr> </table>		veel fantasie	☐	☐	☐	☐	weinig fantasie												
veel fantasie	☐	☐	☐	☐	weinig fantasie															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">gevoelens</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">verstandsmens</td> </tr> </table>	gevoelens	☐	☐	☐	☐	verstandsmens													
gevoelens	☐	☐	☐	☐	verstandsmens															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">stug</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">vriendelijk</td> </tr> </table>	stug	☐	☐	☐	☐	vriendelijk													
stug	☐	☐	☐	☐	vriendelijk															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">veel temperament</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">weinig temperament</td> </tr> </table>	veel temperament	☐	☐	☐	☐	weinig temperament													
veel temperament	☐	☐	☐	☐	weinig temperament															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">open</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">gesloten</td> </tr> </table>	open	☐	☐	☐	☐	gesloten													
open	☐	☐	☐	☐	gesloten															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">reageer langzaam</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">reageer snel</td> </tr> </table>	reageer langzaam	☐	☐	☐	☐	reageer snel													
reageer langzaam	☐	☐	☐	☐	reageer snel															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">wispelturig</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">gelijkmatic</td> </tr> </table>	wispelturig	☐	☐	☐	☐	gelijkmatic													
wispelturig	☐	☐	☐	☐	gelijkmatic															
	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="width: 25%;">uit me moeilijk</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 5%; text-align: center;">☐</td> <td style="width: 50%;">uit me makkelijk</td> </tr> </table>	uit me moeilijk	☐	☐	☐	☐	uit me makkelijk													
uit me moeilijk	☐	☐	☐	☐	uit me makkelijk															

27.	Als U nu eens alles in samenwerking neemt, tot welke omroepvereniging voelt U zich dan het meest aangetrokken? (ENQ. <u>EEN</u> CODE OMCIRKELEN)	43					
	AVRO -1 VARA -2 KRO -3 NCRV -4 TROS -5 VPRO -6 EO -7 VERONICA -8 geen -9 andere nl: -9 weet niet -x						
28.	Stel, dat er morgen verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamer, welke politieke partij heeft dan de meeste kans om Uw stem te krijgen? (ENQ. TRACHT ANTWOORD TE VERKRIJGEN; NIET MEER DAN <u>EEN</u> CODE OMCIRKELEN)	44 45					
	PvdA -01 KVP -02 ARP -03 CHU -04 CDA -05 VVD -06 PPR -07 D'66 -08 PSP-09 DS'70-11 CPH -12 SGP -13 GPV -14 Boerenpartij-15 RKPF-16 ander: -17 geen enkele partij/ga niet stemmen -00 weet nog niet welke partij -X						
29.	ENQ. KAART "J" OVERHANDIGEN Ik geef U nu een kaart waarop verschillende bladen of groepen van bladen worden genoemd. Wilt U telkens aangeven, of U per groep één of meer bladen regelmatig, af en toe, zelden of nooit leest? (ENQ. PER REGEL NIET MEER DAN <u>EEN</u> CODE OMCIRKELEN, ZIE OOK TOELICHTING)	X					
	(GROEPEN VAN) BLADEN:		regel- matig	af en toe	zel- den	nooit	
	Ouders van Nu/Sextant/Consumentengids		-1	-2	-3	-4	46
	Vrij Nederland/De Groene/Haagse Post		-1	-2	-3	-4	47
	Accent/Elseviers Magazine		-1	-2	-3	-4	48
	De Tijd/De Nieuwe Linie		-1	-2	-3	-4	49
	Alg. Dagblad/Telegraaf/Nieuws van de Dag		-1	-2	-3	-4	50
	NRC/Handelsblad		-1	-2	-3	-4	51
	Het Parool		-1	-2	-3	-4	52
	Trouw		-1	-2	-3	-4	53
	De Volkskrant	-1	-2	-3	-4	54	
	ander(e) dagblad(en):	-1	-2	-3	-4	55	
		-1	-2	-3	-4	56	
30.	Hebt U Uw lagere schooltijd geheel of grotendeels doorgebracht op een openbare, een protestants christelijke of een katholieke school?	57					
	openbare school -1 prot.chr. school -2 katholieke school -3 anders -4						
31.	ENQ. KAART "OPLEIDING" OVERHANDIGEN Wilt U aan de hand van deze kaart aangeven, welke schoolopleiding U het laatst hebt gevolgd, ook al is die opleiding misschien niet afgemaakt?	58					
	L -1 LV -2 U -3 UV -4 M -5 MV -6 HBO -7 S -8 H -9						
32.	Werd deze opleiding ook voltooid?	59					
	wel voltooid -1 niet voltooid -2 wordt nog gevolgd -3						

33.	Hebt U naast Uw schoolopleiding nog één of meer cursussen gevolgd, waarvoor U akten of diploma's hebt gehaald en zo ja, welke?	60	61
	ja, nl: geen gevolgd -0		
34.	Oefent U op het ogenblik een beroep uit en zo ja, is dat een volledige of een gedeeltelijke (part-time) werkring?	62	
	full-time -1 geen, werkloos -3 geen, arbeidsongeschikt -4 studeert nog -5		
	part-time -2 ENQ. VRAGEN 35 EN 36 OVER LAATSTE BEROEP is huisvrouw -6		
35.	Bent (was) U werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening?	63	
	overheid -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werks. -3		
36.	Bij welk soort bedrijf of instelling bent (was) U werkzaam en in welke functie? (ENQ. NAUWKEURIG OMSCHRIJVEN)	64	65
	BEDRIJF/INSTELLING:		
	FUNCTIE: LEIDING OVER..... PERSONEN	66	
37.	Had U vlak vóór of op het moment dat U trouwde een (ander) beroep en zo ja, was dat een volledige of een gedeeltelijke (part-time) werkring?	67	
	ja, full-time -1 ja, part-time -2 zelfde beroep -3		
38.	Was U toen werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening?	68	
	overheid -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werks. -3		
39.	Bij welk soort bedrijf of instelling was dat en in welke functie? (ENQ. NAUWKEURIG OMSCHRIJVEN)	69	70
	BEDRIJF/INSTELLING:		
	FUNCTIE: LEIDING OVER..... PERSONEN	71	
40.	Mag ik dan tot slot nog wat vragen over het gezin waarin U bent opgegroeid? Hoeveel kinderen, waren er bij U thuis. Uzelf inbegrepen?	72	
	één -1 meer dan één, nl: (INVULLEN)		
	b. Was U de oudste of de jongste (ENQ. BIJ 3 OF MEER TOEVOEGEN: of sat U er tussenin wat leeftijd betreft?)	73	
	oudste -1 jongste -2 sat er tussenin -3		

41.	Leven Uw beide ouders nog? (ENQ. INDIEN NEEEN, VRAGEN: Als één of beide ouders zijn overleden, wilt U dan zeggen, hoe oud U was, toen dat gebeurde?) N.B. HET GAAT HIER OM DE "EIGEN" OUDERS!	74
	beide ouders leven nog -A vader overleden -2 (ik was toen ...jaar)	
42.	Wonen Uw ouders samen of zijn ze duurzaam gescheiden?	moeder overleden -4 (ik was toen ...jaar) andere situatie, nl:
	wonen samen -1 gescheiden -2	-9
	ENQ. OVER NAAR VRAAG 44	
43.	Het ligt in de bedoeling om over enkele weken, ook met Uw ouders een gesprek te voeren als onderdeel van dit onderzoek. Zoudt U mij in dit verband precies naam en adres van Uw ouders willen opgeven?	X
	NAAM OUDERS:..... ADRES:.....WOONPLAATS:.....	
44.	Mag ik dan tenslotte nog even Uw leeftijd noteren? <input type="text"/> JAAR Hartelijk dank voor Uw medewerking.	75 76
	ENQ. INVULLEN ZONDER VRAGEN	
45.	KARAKTER VAN DE BUURT:	77
	gegoede buurt -1 middenstandsbuurt -2 arbeidersbuurt -3 achterbuurt -4 anders nl:	
46.	WELSTANDSKLASSE: <input type="text"/> AB -1 <input type="text"/> C 1 -2 <input type="text"/> C2 -3 <input type="text"/> D1 -4 <input type="text"/> D2 -5	78
47.	GESPREK GEVOERD OP: <input type="text"/> dag <input type="text"/> datum: <input type="text"/> tijdstip einde:	
48.	DUUR VAN DIT GESPREK (NAUWKEURIG, NIET AFRONDEN) <input type="text"/> MINUTEN	
49.	KLEUR VAN DE VRAGENLIJST: <input type="text"/> groen -1 <input type="text"/> geel -2	
50.	VOORNAAM RESP.:(*).....ACHTERNAAM:..... ADRES:.....WOONPLAATS:.....	79 80
51.	NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:.....HR:.....	0 3
	(*) ZIE HIEROVER UW TOELICHTING	

FEBRUARI 1976

Vragenlijst vrouwen

ENQUETE 76.01.89.

Vragen mondeling en
woordelijk stellen;
antwoorden letterlijk
noteren en/of code-
cijfer(s) omcirkelen

V

	TIJDSTIP BEGIN GESPREK:		NUMMER				
	UUR	MIN.	1	2	3	4	5
1. Mag ik U om te beginnen vragen, in welke plaats U bent geboren?							
GEBORTEPLAATS:	PROV./LAND:		6	7	8		
2. Op welk adres hebt U vanaf Uw zestiende jaar tot aan Uw huwelijk het langst gewoond?			9	10	11		
ADRES:	PLAATS:						
3. ENQ. INVULLEN ZONDER VRAGEN (ZIE VR. 1 EN 2); RESPONDENT			12				
is geboren in het	heeft het langst gewoond	geen van beide					
buitenland -1	in het buitenland -2	ENQ. OVER NAAR VRAAG 6					
4. Hebt U de Nederlandse nationaliteit? (ENQ. INDIEN NEEN, INVULLEN WELKE NATIONALITEIT MEN WEL HEEFT)							
wel Nederlandse nationaliteit	-1	andere nationaliteit, nl:					
5. Hebt U die altijd gehad?			13				
ja -1	neen -2		14				
b. Bent U door Uw huwelijk van nationaliteit veranderd?			15				
ja -1	neen -2		16				
6. Weet U nog hoe oud U was, toen U voor het eerst met een jongen uitging? Als U het niet precies weet, mag U het ook schatten.							
ik was toen (ongeveer):	jaar	weet het beslist niet meer -x					
7. Was dat degene met wie U nu getrouwd bent of een ander?			17				
eerste jongen was huidige partner -1	eerste jongen was ander	-2					
8. Met hoeveel jongens bent U zo in totaal na Uw veertiende jaar uitgeweest; hoeveel hiervan waren "losse" vriendjes en hoeveel min of meer "vast". Ook hier mag U schatten, als U het niet zeker weet.			18		19		
			20		21		
TOTAAL AANTAL (CA.):	WAARVAN "LOS":	WAARVAN "VAST":	22		23		
9. Als U terugdenkt aan de tijd, dat U zestien jaar was, hebt U dan achteraf de indruk, dat U toen veel meer, iets meer, evenveel of minder mocht in vergelijking met andere meisjes van dezelfde leeftijd?			24				
veel meer -1	iets meer -2	evenveel -3	minder		-4		

10. ENQ. KAARTEN "D" EN "E" OVERHANDIGEN								
Ik geef U nu eerst een kaart, waarop verschillende dingen staan die men zou kunnen doen als men zo'n jaar of zestien is. Wilt U voor elk hiervan aangeven, of dit voorkwam toen Uzelf zestien was en vervolgens, aan de hand van de andere kaart, hoe Uw ouders (ENQ. EVENTUEEL: verzorgers) daartegenover stonden. (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS TWEE CODES OM-CIRKELEN!)								
	kwam wel voor	kwam niet voor	mijn ouders/verzorgers waren daar				25	26
			volstrekt op tegen	min of meer op tegen	niet op tegen	w. n.		
samen met een jongen uitgaan (dus zonder toezicht)	-1	-2	-4	-5	-6	-x		
later dan twaalf uur 's nachts thuiskomen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	27 28	
geld lenen van mijn ouders om uit te gaan	-1	-2	-4	-5	-6	-x	29 30	
thuis een fuif geven met ouders erbij	-1	-2	-4	-5	-6	-x	31 32	
thuis een fuif geven zonder ouders erbij	-1	-2	-4	-5	-6	-x	33 34	
een vriendje mee naar huis nemen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	35 36	
met elkaar vrijen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	37 38	
alcoholische dranken gebruiken	-1	-2	-4	-5	-6	-x	39 40	
drugs zoals marihuana gebruiken	-1	-2	-4	-5	-6	-x	41 42	
11. Kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw ouders (EVENT. verzorgers) over belangrijke zaken van mening verschildte toen U zo'n jaar of zestien was?								
vaak -1	nu en dan -2	zelden -3			nooit -4			
12. Praatte U daar dan wel of niet met iemand thuis of buitenshuis over?						weet niet -x		
ja -1			nee -2					
13. Met wie was dat dan in hoofdzaak? (EEN CODE)								
beide ouders -1		alleen vader -2		alleen moeder -3				
broer -4		zus -5		ander familielid -6		vriend -7		
vriendin -8		iemand anders -9		weet niet meer -x				
14. Als U nu alles in aanmerking neemt, vindt U dan achteraf, dat U zich altijd, meestal wel, meestal niet of eigenlijk nooit hield aan de regels van Uw ouders (verzorgers) toen U zo'n jaar of zestien was?								
altijd -1		meestal wel -2		meestal niet -3		eigenlijk nooit -4 weet niet -x		

15.	ENQ. KAART "F" OVERHANDIGEN						X	
	Op deze kaart worden verschillende gelegenheden genoemd. Wilt U voor elk daarvan aangeven, of U denkt dat U daar op Uw zestiende van Uw ouders (verzorgers) naar toe mocht met een min of meer vast vriendje en verder, of U dat dan ook deed op die leeftijd? (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS <u>TWEE</u> CODES OMCIRKELEN, "WEET NIET" VERMIJDEN!)							
GELEGENHEDE:		MOCHT DAARHEEN			GING DAARHEEN		46	47
		ja	neen	w.n.	ja	neen		
een pop-concert		-1	-2	-x	-4	-5	48	49
een snackbar		-1	-2	-x	-4	-5	50	51
een fuif bij vrienden thuis		-1	-2	-x	-4	-5	52	53
een sportwedstrijd		-1	-2	-x	-4	-5	54	55
een schouwburgvoorstelling		-1	-2	-x	-4	-5	56	57
een discobar of jeugdsoos		-1	-2	-x	-4	-5	58	59
samen zwemmen		-1	-2	-x	-4	-5	60	61
een film voor boven de 18		-1	-2	-x	-4	-5	62	63
samen op zijn kamer zitten		-1	-2	-x	-4	-5	64	65
een buurtcafé		-1	-2	-x	-4	-5	66	67
samen kamperen		-1	-2	-x	-4	-5	68	69
de kermis		-1	-2	-x	-4	-5	70	71
een dansgelegenheden		-1	-2	-x	-4	-5	72	73
Dan wil ik nu een paar dingen vragen over de tijd, dat U verkering had met de jongen die nu Uw man is, dus niet meer over eventuele anderen.							74	
16.	Als U uitging, was dat dan meestal met z'n tweeën of waren daar meestal anderen bij?							
meestal met z'n tweeën -1		meestal anderen -2		wisselend -3				
17.	ENQ. KAART "G" OVERLANDIGEN						75/78 bl.	
Als U terugdenkt aan de eerste keer, dat U met Uw vriend thuis kwam, kunt U dan aan de hand van deze kaart zeggen, hoe de reactie van Uw vader en moeder toen was? (ENQ. INDIEN NIET VAN TOEPASSING, CODE -0 OMCIRKELEN)						79	80	
						0	4	
						1/5 herh.		
VADER:		erg positief -1	vrij positief -2	afwachtend -3	vrij negatief -4	erg negatief -5	niet v.toe passing -0	6
MOEDER:		erg positief -1	vrij positief -2	afwachtend -3	vrij negatief -4	erg negatief -5	niet v.toe passing -0	7
18.	Waren er tijdens Uw verkering of verloving weleens problemen tussen U?						8	
ja, vaak -1		ja, soms -2		geen -3				
19.	Met wie praatte U daar dan vooral over? (ENQ. EEN CODE!)						w.n. -x	
partner -1		vader -2	moeder -3	broer -4	zus -5	schoonvader -6	9	
schoonmoeder -7		vriend(in) -8	ander: -9	niemand -0				

20. ENQ. KAART "G" OPNIEUW OVERHANDIGEN								X		
Ik noem U nu steeds iemand. Wilt U nu aan de hand van de kaart aangeven, hoe elk van hen reageerde, toen U vertelde, dat U van plan was om te gaan trouwen? (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS EEN CODE OMCIRKELEN)										
ENQ. NOEMEN:	erg positief	vrij positief	afwach- tend	vrij ne- gatief	erg ne- gatief	west niet meer	niet van - toep.			
Uw vader	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		10	
Uw moeder	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		11	
Uw a.s. schoonvader	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		12	
Uw a.s. schoonmoeder	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0		13	
vrienden/kennissen in het algemeen	-1	-2	-3	-4	-5	-x	-0	14		
21. ENQ. LOSSE GROENE KAARTJES IN WILLEKEURIGE VOLGORDE EEN VOOR EEN GEVEN EN TEVEENS KAART "H" OVERHANDIGEN								X		
Ik geef U nu steeds een kaartje met een bepaalde uitspraak zoals je die wel hoort. Wilt U nu voor elke uitspraak aan de hand van de kaart die ik U erbij geef, zeggen in hoeverre U het daar wel of niet mee eens bent?										
DITSPRAKEN:				volk. mee eens	in gr. lijnen eens	eens noch oneens	eig. niet eens		beslist niet mee eens	
a.	De uitersten trekken elkaar aan			-5	-4	-3	-2		-1	15
b.	Als je eenmaal verloofd bent, maak je dat niet meer uit			-5	-4	-3	-2		-1	16
c.	Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen			-5	-4	-3	-2		-1	17
d.	Mensen die met elkaar trouwen moeten uit hetzelfde milieu komen			-5	-4	-3	-2		-1	18
e.	De ideale partner vind je nooit			-5	-4	-3	-2		-1	19
f.	Het is belangrijk dat de wederzijdse ouders met je huwelijk instemmen			-5	-4	-3	-2		-1	20
g.	Een meisje moet maagd blijven tot ze trouwt			-5	-4	-3	-2		-1	21
h.	Voor mensen die willen trouwen geldt: soort zoekt soort			-5	-4	-3	-2		-1	22
i.	Je kan pas trouwen als je een behoorlijke woning hebt			-5	-4	-3	-2		-1	23
j.	Als twee mensen met elkaar willen trouwen moet een ander zich daar niet mee bemoeien			-5	-4	-3	-2	-1	24	
k.	Als je van plan bent om met elkaar te trouwen moet je over belangrijke zaken in het leven hetzelfde denken			-5	-4	-3	-2	-1	25	

22.	Bent U in een bepaald geloof grootgebracht en zo ja, welk?	26																		
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl: _____ -9 geen -0																			
23.	Bent U nu aangesloten bij of rekent U zichzelf tot een kerkgenootschap of godsdienstige groepering? Zo ja, wilt U dat dan zo nauwkeurig mogelijk aangeven? (ENQ. EVENT. RICHTING NOTEREN. ZIE OOK TOELICHTING)	27																		
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl: _____ -9 geen -0																			
	RICHTING BINNEN DIE KERK:	28																		
24.	Gaat U weleens naar de kerk en zo ja, hoe vaak per jaar ongeveer?	29																		
	AANTAL MALEN PER JAAR (EVT. GESCHAT): _____ gaat (vrijwel) nooit -0																			
25.	Stel dat U een kind had dat naar de lagere school ging, wat zou U dan kiezen: een school op godsdienstige grondslag, een openbare school of maakt het volgens U niet veel uit?	30																		
	school op godsdienstige grondslag -1 openbare school -2 maakt niet uit -3 geen mening -x																			
	b. Bent U vóór of tegen godsdienstonderwijs op de lagere school?	31																		
	vóór -1 tegen -2 geen mening -x																			
26.	Dan heb ik hier een vraag, waarvan U de antwoorden zelf kunt invullen. Hieronder ziet U een lijstje, waarbij steeds links en rechts twee tegen-gestelde eigenschappen staan met daartussen vier hokjes. Wilt U nu telkens door één van die vier hokjes aan te kruisen aangeven, hoe goed steeds één van de twee eigenschappen bij U past? Bij voorbeeld als volgt:	X																		
	<table border="0" style="margin: auto;"> <tr> <td></td> <td>past</td> <td>past</td> <td>past</td> <td>past</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>pre-</td> <td>vrij</td> <td>vrij</td> <td>pre-</td> <td></td> </tr> <tr> <td></td> <td>cies</td> <td>goed</td> <td>goed</td> <td>cies</td> <td></td> </tr> </table>			past	past	past	past			pre-	vrij	vrij	pre-			cies	goed	goed	cies	
	past		past	past	past															
	pre-		vrij	vrij	pre-															
	cies		goed	goed	cies															
	muzikaal ☐ ☐ ☐ ☐ niet muzikaal																			
	bedachtzaam ☐ ☐ ☐ ☐ doortastend																			
	houd van drukte ☐ ☐ ☐ ☐ houd van stilte																			
	pessimistisch ☐ ☐ ☐ ☐ optimistisch																			
	veel fantasie ☐ ☐ ☐ ☐ weinig fantasie																			
	gevoelsmens ☐ ☐ ☐ ☐ verstandsmens																			
	stug ☐ ☐ ☐ ☐ vriendelijk																			
	veel temperament ☐ ☐ ☐ ☐ weinig temperament																			
	open ☐ ☐ ☐ ☐ gesloten																			
	reageer langzaam ☐ ☐ ☐ ☐ reageer snel																			
	wispelturig ☐ ☐ ☐ ☐ gelijkmatig																			
	uit me moeilijk ☐ ☐ ☐ ☐ uit me makkelijk																			

27.	Als U nu eens alles in sanmerking neemt, tot welke omroepvereniging voelt U zich dan het meest aangetrokken? (ENQ. <u>EEN</u> CODE OMCIRKELEN)	43					
	AVRO -1 VANA -2 KRO -3 NCRV -4 TROS -5 VPRO -6 EO -7 VERONICA -8 geen -C						
	anders nl: -9 weet niet -x						
28.	Stel, dat er morgen verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamer, welke politieke partij heeft dan de meeste kans om Uw stem te krijgen? (ENQ. TRACHT ANTWOORD TE VERKRIJGEN; NIET MEER DAN <u>EEN</u> CODE OMCIRKELEN)	44 45					
	PvdA -01 KVP -02 ARP -03 CNU -04 CDA -05 VVD -06 PPR -07 D'66 -08 PSP-09						
	DS'70-11 CPN -12 SGP -13 GPV -14 Bierenpartij-15 RKPN-16 anders: -17						
	geen enkele partij/za niet stemmen -00 weet nog niet welke partij -X						
29.	ENQ. KAART "J" OVERHANDIGEN Ik geef U nu een kaart waarop verschillende bladen of groepen van bladen worden genoemd. Wilt U telkens aangeven, of U per groep één of meer bladen regelmatig, af en toe, zelden of nooit leest? (ENQ. PER REGEL NIET MEER DAN <u>EEN</u> CODE OMCIRKELEN, ZIE OOK TOELICHTING)	X					
	(GROEPEN VAN) BLADEN:		regel- matig	af en toe	zel- den	nooit	
	Ouders van Nu/Sextant/Consumentengids		-1	-2	-3	-4	46
	Vrij Nederland/De Groene/Haagse Post		-1	-2	-3	-4	47
	Accent/Elseviers Magazine		-1	-2	-3	-4	48
	De Tijd/De Nieuwe Linie		-1	-2	-3	-4	49
	Alg. Dagblad/Telegraaf/Nieuws van de Dag		-1	-2	-3	-4	50
	NRC/Handelsblad		-1	-2	-3	-4	51
	Het Parool		-1	-2	-3	-4	52
	Trouw		-1	-2	-3	-4	53
	De Volkskrant		-1	-2	-3	-4	54
	ander(s) dagblad(en):		-1	-2	-3	-4	55
			-1	-2	-3	-4	56
30.	Hebt U Uw lagere schooltijd geheel of grotendeels doorgebracht op een openbare, een protestants christelijke of een katholieke school?	57					
	openbare school -1 prot.chr. school -2 katholieke school -3 anders -4						
31.	ENQ. KAART "OPLEIDING" OVERHANDIGEN Wilt U aan de hand van deze kaart aangeven, welke schoolopleiding U het laatst hebt gevolgd, ook al is die opleiding misschien niet afgemaakt?	58					
	L -1 LV -2 U -3 JV -4 M -5 MV -6 HBO -7 S -8 H -9						
32.	Werd deze opleiding ook voltooid?	59					
	wel voltooid -1 niet voltooid -2 wordt nog gevolgd -3						

33.	Hebt U naast Uw schoolopleiding nog één of meer cursussen gevolgd, waarvoor U akten of diploma's hebt gehaald en zo ja, welke?	60	61
	ja, nl: geen gevolgd -0		
34.	Oefent U op het ogenblik een beroep uit en zo ja, is dat een volledige of een gedeeltelijke (part-time) werkkring?	62	
	full-time -1 geen, werkloos -3 geen, arbeidsongeschikt -4 studeert nog -5 part-time -2 ENQ. VRAGEN 35 EN 36 OVER LAATSTE BEROEP is huisvrouw -6		
35.	Bent (was) U werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening?	63	
	overheid -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werks. -3		
36.	Bij welk soort bedrijf of instelling bent (was) U werkzaam en in welke functie? (ENQ. NAUWKEURIG OMSCHRIJVEN)	64	65
	BEDRIJF/INSTELLING:		
	FUNCTIE: LEIDING OVER..... PERSONEN	66	
37.	Had U vlak vóór of op het moment dat U trouwde een (ander) beroep en zo ja, was dat een volledige of een gedeeltelijke (part-time) werkkring?	67	
	ja, full-time -1 ja, part-time -2 zelfs beroep -3		
38.	Was U toen werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening?	68	
	overheid -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werks. -3 studeerde -4 werkzaam in huishouding -5		
39.	Bij welk soort bedrijf of instelling was dat en in welke functie? (ENQ. NAUWKEURIG OMSCHRIJVEN)	69	70
	BEDRIJF/INSTELLING:		
	FUNCTIE: LEIDING OVER..... PERSONEN	71	
40.	Mag ik dan tot slot nog wat vragen over het gezin waarin U bent opgegroeid? Hoeveel kinderen, waren er bij U thuis, Uzelf inbegrepen?	72	
	één -1 meer dan één, nl: (INVULLEN)		
	b. Was U de oudste of de jongste (ENQ. BIJ 5 OF MEER TOEGEGEN; of zat U er tussenin wat leeftijd betreft?)	73	
	oudste -1 jongste -2 zat er tussenin -3		

41.	Leven Uw beide ouders nog? (ENQ. INDIEN NEEEN, VRAGEN: Als één of beide ouders zijn overleden, wilt U dan zeggen, hoe oud U was, toen dat gebeurde?) N.B. HET GAAT HIER OM DE "EIGEN" OUDERS!	74
	beide ouders leven nog -A vader overleden -2 (ik was toen ...jaar	
42.	Wonen Uw ouders samen of zijn ze duurzaam gescheiden?	
	moeder overleden -4 (ik was toen ...jaar	
	andere situatie, nl:	
	wonen samen -1 gescheiden -2	-9
	ENQ. OVER NAAR VRAAG 44	
43.	Het ligt in de bedoeling om over enkele weken, ook met Uw ouders een gesprek te voeren als onderdeel van dit onderzoek. Zoudt U mij in dit verband precies naam en adres van Uw ouders willen opgeven?	X
	NAAM OUDERS:.....	
	ADRES:.....WOONPLAATS:.....	
44.	Mag ik dan tenslotte nog even Uw leeftijd noteren?	75 76
	Hartelijk dank voor Uw medewerking.	
	ENQ. INVULLEN ZONDER VRAGEN	
45.	KARAKTER VAN DE BUURT:	77
	gegoede buurt -1 middenstandsbuurt -2 arbeidersbuurt -3 achterbuurt -4	
	anders nl:	
46.	WELSTANDSKLASSE: AB -1 C 1 -2 C2 -3 D1 -4 D2 -5	78
47.	GESPREK GEVOERD OP: dag datum: tijdstip einde:	
48.	DUUR VAN DIT GESPREK (NAUWKEURIG, NIET AFRONDEN)	MINUTEN
49.	KLEUR VAN DE VRAGENLIJST: groen -1 geel -2	
50.	VOORNAAM RESP.1(*).....ACHTERNAAM:.....	79 80
	ADRES:.....WOONPLAATS:.....	05
51.	NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:.....NR:.....	
	(*) ZIE HIEROVER UW TOELICHTING	

interact bv

Instituut voor sociaal-wetenschappelijk onderzoek en marktonderzoek
Boscheweg 1 - Bomen - Telefoon: 01623 - 4810

APRIL 1976

HUISHOUDINGSFORMULIER
+ BASIS-VRAGENLIJST

ENQUETE 76.01.89.-B

Vragen mondeling en
woordslijk stellen;
antwoorden letterlijk
noteren en/of code-
cijfer(s) omcirkelen

ADRES:			
Resultaat op dit adres (met X aangeven)	1e bezoek: datum: tijd:	2e bezoek: datum: tijd:	3e bezoek: datum: tijd:
adres onjuist			
echtpaar woont niet samen			
niemand thuis			
één partner afwezig,			
weigering (*)			
afsprak			
geslaagd gesprek			
NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:.....			
(*) INDIEN WEIGERING, NAAR REDEN VRAGEN EN DEZE HIERONDER NOTEREN			

INLEIDING

nummer

1/5

Op het ogenblik wordt in ons land een onderzoek verricht bij echtparen met één of meer getrouwde kinderen. Ik zou het prettig vinden, als U hieraan zou willen meewerken door het beantwoorden van een aantal vragen.

Ik heb hier een brief, waarin wat meer staat over het doel van het onderzoek en van wie het uitgaat (ENQ. INTRODUCTIEBRIEF OVERHANDIGEN)

1. Kunt U mij om te beginnen zeggen, hoe Uw gezin is samengesteld naar geslacht en leeftijd van de gezinsleden, Uzelf inbegrepen?
2. Welke van deze gezinsleden zijn vier of meer dagen per week in de kost?
3. Zijn er nog andere personen die niet tot Uw gezin behoren, maar die wel vier of meer dagen per week in de kost zijn? Zo ja, wilt U voor elk van hen geslacht en leeftijd vermelden?

HUISHOUDING BESTAAT UIT:	GESLACHT:		LEEFTIJD: (INVULLEN)	IS MINSTENS VIER DAGEN PER WEEK IN DE KOST:	
	MAN	VROUW		ja	neen
HOOPDKOSTWINNER	-1	-2		-3	-4
HUISVROUW	-1	-2		-3	-4
K I N D E R E N	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
	-1	-2		-3	-4
ANDERE PERSONEN	-1	-2		-3	X
	-1	-2		-3	
	-1	-2		-3	

6

7

ENQ. VOLGENDE VRAGEN OP DIT FORMULIER AAN MAN EN VROUW BEIDEN STELLEN

4. Is dit van U allebei het eerste huwelijk?				8				
van beiden eerste huwelijk -1 man hertrouwd -2 vrouw hertrouwd -3				9	10			
5. Hoe oud was U toen U elkaar voor het eerst ontmoette?								
LEEFTIJD MAN:		JAAR	LEEFTIJD VROUW:	JAAR	11	12		
6. Bent U officieel verloofd geweest of was dat niet het geval?								
wel officieel verloofd geweest -A			niet officieel verloofd geweest -0			13		
7. Hoe lang bent U officieel verloofd geweest? Als U het niet meer precies weet, mag U het ook schatten.								
ENQ. INVULLEN PERIODE:		JAAR	*MAANDEN					
8. Ik noem U nu enkele dingen, die bij officiële verlovings- gen wel worden gedaan. Wilt U nu voor elk hiervan zeg- gen, of dat bij U wel of niet het geval is geweest?								
ENQ. OPNEMEN:		wel	niet					
verlovingskaartjes gestuurd		-1	-2				14	
een receptie gehouden		-1	-2				15	
cadeaus gekregen		-1	-2				16	
ringen uitgewisseld		-1	-2				17	
iets anders, n.l.:		-1	-2				18	
9. Bent U in de kerk getrouwd en zo ja, welk kerkgenootschap? (ENQ. NAUW- KEURIG INVULLEN!)				19				
R.K. -1	Hervormd -2	Gereformeerd -3	andere n.l.:	niet in kerk ge- trouwd -0		20		
RICHTING BINNEN DIE KERK:								
10. In welke plaats bent U voor de wet getrouwd en wanneer was dat?				21	22	23		
PLAATS:		MAAND:	JAAR:	24	25			
11. Hoe oud was toen ieder van U?								
LEEFTIJD MAN:		LEEFTIJD VROUW:		26	27			
16. In welke plaats woonde U toen U trouwde?				28	29			
WOONPLAATS MAN:		WOONPLAATS VROUW:		30	31	32		
				33	34	35		

		krt. 1		
		36	37	38
19.	<p>Zoals U ook al in de brief hebt kunnen lezen, gaat het bij dit onderzoek om de opvattingen van twee generaties. Vandaar, dat enkele weken geleden Uw zoon: _____ en zijn vrouw/Uw dochter: _____ en haar man werden ondervraagd, terwijl het nu gaat om de mening van U beiden. Maar dan wél afzonderlijk. Het is namelijk van belang, dat ieder van U precies zegt, hoe Uzelf over het een en ander denkt, ook al heeft Uw partner een geheel andere mening.</p> <p>ENQ. PARTNERS NA ELKAAR AFZONDERLIJK ONDERVRAGEN EN VERMIJDEN DAT MEN ELKAARS ANTWOORDEN BEINVLOEDT. (ZIE OOK INSTRUCTIE EN TOELICHTING) VOLGORDE VAN ONDERVRAGING PER HUISHOUDING AFWISSELEN; IN HET ENE GEVAL DUS EERST DE MAN (BLAUWE VRAGENLIJST) EN DAARNA DE VROUW (ROSE VRAGENLIJST) EN BIJ HET VOLGENDE ECHTPAAR JUIST ANDERSOM.</p> <p>VERGEET NIET HET NUMMER VAN HET ADRES OP DIT FORMULIER EN OP ELK VAN DE PERSOONSVRAGENLIJSTEN OVER TE NEMEN, NADAT U EERST ONDERSTAANDE GECEVENS HEBT INGEVULD.</p>	39	40	
20.	GEDURENDE DIT VRAAGGESPREK, BEHALVE HET ECHTPAAR:			
	ander(en) aanwezig, nl:	-1	geen anderen aanwezig	-0
21.	GESPREEK GEVOERD OP: _____ dag datum: _____ tijdstip einde: _____	41	42	
22.	DUUR GESPREEK MET DEZE VRAGENLIJST (NAUWKEURIG, NIET AFRONDEN): _____ MIN.	43	44	
23.	ADRES:.....WOONPLAATS:.....	45	46	
24.	NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:.....	47/78	blank	
<u>HIERNA DOORGAAN MET PERSOONSVRAGENLIJSTEN</u>				
		79	80	
		0	1	

APRIL 1976-

VRAGENLIJST MANNEN.

ENQUESTE 76.01.89-B.

M

woordelijk stellen;
antwoorden letterlijk
noteren en/of code-
cijfer(s) omcirkelen

		TIJDSTIP BEGIN GESPREK:		UUR	MIN.	no.						
		1	2	3	4	5						
1.	Mag ik U om te beginnen vragen, in welke plaats U bent geboren?	GEBORTEPLAATS:				PROV./LAND:				6	7	8
2.	Op welk adres hebt U, alles bij elkaar genomen, het langst gewoond? Het gaat alleen om de straat of de buurt, niet om het huisnummer of so. (ENQ. ZIE OOK TOELICHTING)	ADRES:				PLAATS:				9	10	11
3.	ENQ. INVULLEN ZONDER VRAGEN (ZIE VRAGEN 1 EN 2); RESPONDENT	12										
	is geboren in het buitenland -1	heeft het langst in het buitenland gewoond -2		geen van beide -3		ENQ. OVER NAAR VRAAG 6						
4.	Hebt U de Nederlandse nationaliteit? (ENQ. INDIEN NEEM, INVULLEN WEIKE NATIÖNALITEIT MEN WEL HEEFT)	wel Nederlandse nationaliteit -A				andere nationaliteit, nl:						
5.	Hebt U die altijd gehad?	-9										
	ja -1	neen -2										
	b. Bent U door Uw huwelijk van nationaliteit veranderd?	14										
	ja -1	neen -2										
	Dan wil ik U nu graag wat vragen over de tijd, dat U zelf zo'n jaar of zestien was.											
6.	Als U nu terugdenkt aan de tijd, dat U zestien jaar was, hebt U dan achteraf de indruk, dat U toen veel meer, iets meer, evenveel of minder mocht in vergelijking met andere jongens van dezelfde leeftijd?	veel meer -1				iets meer -2		evenveel -3		minder -4		
7.	Kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw ouders (EVENT. verzorgers) over belangrijke zaken van mening verschilde toen U zo'n jaar of zestien was?	16										
	vaak -1	nu en dan -2		zelden -3		nooit -4		weet niet meer -x				
RUIMTE VOOR OPMERKINGEN											X	

9.	ENQ. KAART "A" OVERHANDIGEN Ik geef U nu een kaart, waarop verschillende dingen staan, die men zou kunnen doen als men zo'n jaar of zestien is. Als U nu terugdenkt aan de tijd dat U zelf zestien was, wilt U dan voor elk hiervan zeggen, of dit voorkwam en vervolgens of Uw ouders (EVENT. verzorgers) daar volstrekt op tegen, min of meer op tegen of niet op tegen waren? (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS TWEE CODES OMCIRKELEN)							17	18	
		KWAM VOOR		OUDERS/VERZORGERS WAREN ER						
		ja	neen	volstrekt op tegen	min of meer op tegen	niet op tegen	weet niet			
	samen met een meisje uitgaan (dus zonder toezicht)	-1	-2	-4	-5	-6	-x			
	later dan twaalf uur 's nachts thuiskomen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	19	20	
	thuis een fuif geven zonder ouders erbij	-1	-2	-4	-5	-6	-x	21	22	
	een vriendinnetje mee naar huis nemen	-1	-2	-4	-5	-6	-x	23	24	
	elkaar zoemen in gezelschap	-1	-2	-4	-5	-6	-x	25	26	
	samen kamperen zonder enig toezicht	-1	-2	-4	-5	-6	-x	27	28	
	alcoholische dranken gebruiken	-1	-2	-4	-5	-6	-x	29	30	
9.	Als U nu eens alles in aanmerking neemt, vindt U dan achteraf, dat U zich altijd, meestal wel, meestal niet of eigenlijk nooit hield aan de regels van Uw ouders (verzorgers), toen U zo'n jaar of zestien was?								31	
	altijd -1 meestal wel -2 meestal niet -3 eigenlijk nooit -4 weet niet -x									
	Dar wil ik U nu het een en ander vragen over Uw zoon/dochter (ENQ. EVENTUEEL NAAM NOEMEN).								32	33
10.	Hoe oud was Uw zoon/dochter (ongeveer) toen U voor het eerst merkte, dat hij/zij een vriend(innet)je had. Dat hoeft dus niet degene te zijn, met wie hij/zij later getrouwd is.									
	ENQ. INVULLEN: LEEFTIJD ZOON/DOCHTER: JAAR					weet niet meer -x				
11.	Op welke manier merkte U dat? (ENQ. NIET MEER DAN EEN CODE OMCIRKELEN)								34	
	hij/zij vertelde het -1 kwam met haar/hem thuis -2 ander vertelde 't -3									
	kam er toevallig achter -4 anders, nl: -9									
12.	Als U nu denkt aan de omgang met het andere geslacht, vond U dan, dat Uw zoon/dochter er vroeg bij was, vergeleken met leeftijdsgenoten, niet vroeg of laat of vond U dat hij/zij aan de late kant was?								35	
	was er vroeg bij -1 vroeg noch laat -2 aan late kant -3 geen mening -x									

ENQ. KAART "A" OPNIEUW OVERHANDIGEN									
Dan geef ik U nu weer de kaart, waarop verschillende dingen staan die men op z'n zestiende zou kunnen doen, maar nu gaat het om Uw zoon/dochter op die leeftijd. Wilt U voor elk punt op de kaart eerst aangeven, of dat naar Uw weten bij hem/haar voorkam en vervolgens, of U daar volstrekt, min of meer of niet op tegen was? (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS TWEE CODES OMCIRKELEN!)									
KWAM VOOR			IK WAS DAAR						
ja	neen	weet niet	volstrekt op tegen	min of meer op tegen	niet op tegen				
samen met meisje/jongen uitgaan (dus zonder toezicht)	-1	-2	-x	-4	-5	-6	36	37	
later dan twaalf uur 's nachts thuiskomen	-1	-2	-x	-4	-5	-6	38	39	
thuis een fuf geven zonder ouders erbij	-1	-2	-x	-4	-5	-6	40	41	
een vriendinnetje/vriendje mee naar huis nemen	-1	-2	-x	-4	-5	-6	42	43	
elkaar zoenen in gezelschap	-1	-2	-x	-4	-5	-6	44	45	
samen kamperen zonder enig toezicht	-1	-2	-x	-4	-5	-6	46	47	
alcoholische dranken gebruiken	-1	-2	-x	-4	-5	-6	48	49	
14. Als U nu alles in aanmerking neemt, hebt U dan achteraf de indruk, dat U Uw zoon/dochter veel meer, iets meer, evenveel of minder toestond in die tijd dan andere ouders deden?							50		
veel meer -1		iets meer -2		evenveel -3		minder -4			
15. En hebt U, natuurlijk ook achteraf bekeken, de indruk, dat Uw zoon/dochter zich altijd, meestal wel, meestal niet of eigenlijk nooit hield aan de regels die U stelde, toen hij/zij zo'n jaar of zestien was?							51		
altijd -1		meestal wel -2		meestal niet -3		eigenlijk nooit -4		weet niet -x	
16. Kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw zoon/dochter over belangrijke zaken van mening verschilde?							52		
vaak -1		nu en dan -2		zelden -3		nooit -4			
17. Waarover ging dat dan in hoofdszaak? (ENQ. GOED DOORVRAGEN EN ANTWOORDEN LETTERLIJK NOTEREN!)							53	54	
						55	56		

18. Hebt U weleens op een of andere manier bezwaar gemaakt tegen een meisje/jongen met wie Uw zoon/dochter omging voordat hij/zij trouwde. Welke omgang het toen om iets, dat U, achteraf bekeken, niet meer zo belangrijk vindt? (ENQ. DIT KAN OOK GAAN OVER DE HUIDIGE HUWELIJKSPARTNER. ZIE VERDER OOK UW TOELICHTING)

weleens bezwaar gemaakt -1

19. Waar had U vooral bezwaar tegen? (ENQ. TRACHT HIER DOOR GOED DOOR TE VRAGEN ZOVEEL MOGELIJK REACTIES TE VERKRIJGEN EN NOTER DE ANTWOORDEN LETTERLIJK!)

20. ENQ. KAART "B" OVERHANDIGEN
Op deze kaart worden verschillende dingen genoemd die men als bezwaar zou kunnen zien, wanneer het gaat om degene met wie een zoon of dochter zou willen trouwen. Wilt U nu voor elk van de eigenschappen zeggen, of U daar veel bezwaar, enig bezwaar of geen bezwaar tegen gehad zou hebben als dit bij die huwelijkskandidaat was voorgekomen?

21. ENQ. ONGEACHT HET ANTWOORD OP VRAAG 20, VRAAG 21 STELLEN:
Wilt U nu voor elke eigenschap zeggen, of die wel of niet van toepassing is op degene met wie Uw zoon/dochter is getrouwd?
ENQ. PER REGEL IN SCHEMA TWEE CODES OMCIRKELEN!

IEMAND DIE...	vraag 20			vraag 21			64	65
	daartegen zou ik			eigenschap is				
	veel bezwaar hebben	enig bezwaar hebben	geen bezwaar hebben	wel	niet	weet niet		
eer onverzorgde indruk maakt	-1	-2	-3	-5	-6	-x	66	67
zich tegen ieder gezag keert	-1	-2	-3	-5	-6	-x	68	69
een anier geloof heeft	-1	-2	-3	-5	-6	-x	70	71
niet met geld kan omgaan	-1	-2	-3	-5	-6	-x	72	73
uit een ander milieu komt	-1	-2	-3	-5	-6	-x	74	75
mij niet ligt	-1	-2	-3	-5	-6	-x	76	77
van een ander ras is	-1	-2	-3	-5	-6	-x	78	79

78 blank
79 0/2

ENQ. KAART "C" OVERHANDIGEN						1/5	
Wilt U aan de hand van deze kaart aangeven, hoe U reageerde toen Uw schoon/dochter U vertelde, dat hij/sij van plan was om te gaan trouwen?						herhalen	
erg po- sitief -1	vrij po- sitief -2	afwash- tend -3	vrij nega- tief -4	erg nega- tief -5	weet niet meer -x	niet v. toesp.-0	
23. En wat was de reactie van Uw vrouw toen zij het hoorde? (ENQ. PROBEER IEDERE WEDERZIJDSE BEÏNVLOEDING HIER TE VERMIJDEN!)						7	
erg po- sitief -1	vrij po- sitief -2	afwash- tend -3	vrij nega- tief -4	erg nega- tief -5	weet niet meer -x	niet v. toesp.-0	
24. Kunt U op het ogenblik erg goed, tamelijk goed, niet zo goed of helemaal niet overweg met Uw schoondochter/schoonzoon?						8	
erg goed -1	tamelijk goed -2	niet zo goed -3	helemaal niet -4	w.n. -x			
25. ENQ. LOSSE GROENE KAARTJES IN WILLEKEURIGE VOLGORDE EEN VOOR EEN GEVEN EN TEVENS KAART "D" OVERHANDIGEN						9	
Ik geef U nu steeds een kaartje met een bepaalde uitspraak zoals je die wel hoort. Wilt U nu voor elke uitspraak aan de hand van de kaart die ik U erbij geef, zeggen in hoeverre U het daar wel of niet mee eens bent?							
UITSPRAKEN:			volk. mee eens	in gr. lijnen eens	eens noch oneens	eig. niet eens	beslist niet mee eens
a.	De uitersten trekken elkaar aan		-5	-4	-3	-2	-1
b.	Als je eenmaal verloofd bent, maak je dat niet meer uit		-5	-4	-3	-2	-1
c.	Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen		-5	-4	-3	-2	-1
d.	Mensen die met elkaar trouwen moeten uit hetzelfde milieu komen		-5	-4	-3	-2	-1
e.	De ideale partner vind je nooit		-5	-4	-3	-2	-1
f.	Het is belangrijk dat de wederzijdse ouders met je huwelijk instemmen		-5	-4	-3	-2	-1
g.	Een meisje moet maagd blijven tot ze trouwt		-5	-4	-3	-2	-1
h.	Voor mensen die willen trouwen geldt: soort zoekt soort		-5	-4	-3	-2	-1
i.	Je kan pas trouwen als je een behoorlijke woning hebt		-5	-4	-3	-2	-1
j.	Als twee mensen met elkaar willen trouwen, moet een ander zich daar niet mee bemoeien		-5	-4	-3	-2	-1
k.	Als je van plan bent om met elkaar te trouwen moet je over belangrijke zaken in het leven hetzelfde denken		-5	-4	-3	-2	-1

	Dan zou ik U graag nog een paar dingen over Uzelf vragen		20
26.	Bent U in een bepaald geloof grootgebracht en zo ja, welk?		
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl:	geen -0	
27.	Bent U nu aangesloten bij of rekent U zichzelf tot een kerkgenootschap of godsdienstige groepering? Zo ja, wilt U dat dan zo nauwkeurig mogelijk aangeven? (ENQ. EVENTUELE RICHTING NOTEREN, ZIE OOK TOELICHTING)		21
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl:	geen -0	
	RICHTING BINNEN DIE KERK:		22
28.	Gaat U weleens naar de kerk en zo ja, hoe vaak ongeveer per jaar?		23
	AANTAL MALEN PER JAAR (EVT. GESCHAT):	gaat (vrijwel) nooit -0	24
29.	Als U nu eens alles in aanmerking neemt, tot welke omroepvereniging voelt U zich dan het meest aangetrokken? (ENQ. EEN CODE OMCIRKELEN)		
	AVRO -1 VARA -2 KRO -3 NCRV -4 TROS -5 VPRO -6 EO -7 Veronica -8	geen -0	
	anders nl:	weet niet -x	
30.	Stel dat er morgen verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamer, welke politieke partij heeft dan de meeste kans om Uw stem te krijgen? (ENQ. TRACHT ANTWOORD TE VERKRIJGEN; NIET-MEER DAN EEN CODE OMCIRKELEN)		25 26
	PvdA -01 KVP -02 ARP -03 CHU -04 CDA -05 VVD -06 PPR -07 D'66 -08 PSP-09		
	DS-70-11 GPH -12 SGP -13 GPV -14 Boerenpartij -15 RKPW-16	ander: -17	
	geen enkele partij/ga niet stemmen -00	weet nog niet, welke partij -XX	
31.	Dan wilde ik graag nog iets weten over het gezin, waarin U bent opgevoerd? Hoeveel kinderen waren er vroeger bij U thuis, Uzelf inbegrepen?		27
	één -1 meer dan één, namelijk: (ENQ. INVULLEN)		
	b. Was U de oudste of de jongste (ENQ. BIJ 3 OF MEER TOEVOEGEN; of zat U er tussenin wat leeftijd betreft?)		28
	was oudste -1 was jongste -2 zat er qua leeftijd tussenin -3		
32.	Hebt U Uw lagere schooltijd geheel of grotendeels doorgebracht op een openbare, een protestants christelijke of een katholieke school?		29
	openbare school -1 prot. chr. school -2 katholieke school -3 anders -4		
33.	ENQ. KAART "OPLEIDING" OVERHANDIGEN Wilt U aan de hand van deze kaart aangeven, welke schoolopleiding U het laatst hebt gevolgd, ook al is die opleiding misschien niet afgemaakt?		30
	L -1 LV -2 U -3 UV -4 M -5 MV -6 HBO -7 S -8 H -9		
34.	Werd deze opleiding ook voltooid?		31
	opleiding werd wel voltooid -1 opleiding werd niet voltooid -2		

35.	Hebt U naast Uw schoolopleiding nog één of meer cursussen gevolgd. waarvoor U akten en diploma's hebt gehaald en zo ja, welke?	32
	ja, nl: geen ge- volgd -0	
36.	Oefent U op het ogenblik een beroep uit en zo ja, is dat een volledige of een gedeeltelijke (part-time) werkkring?	33
	full-time -1 werkloos -3 arb. ongeschikt -4 gepensioneerd -5 part-time -2 ENQ. VRAGEN 37 EN 38 OVER LAATSTE BEROEP	nooit be- roep gehad/ huisvrouw -0
37.	Bent (was) U werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening?	34
	overheid -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werkzaam -3	
38.	Bij welk soort bedrijf of instelling bent (was) U werkzaam, in welke functie en hoeveel personen werk(t)en onder Uw leiding? (ENQ. NAUWKEURIG OMSCHRIJVEN)	35 36
	BEDRIJF/INSTELLING:	
	FUNCTIE: LEIDING OVER PERSONEN	37
39.	Leeft Uw vader nog en zo ja, oefent hij op het ogenblik een beroep uit?	38
	in beroep -1 werkloos -2 arb. ongeschikt -3 gepensioneerd -4 overleden -5 werkzaam -6 ENQ. VRAGEN 40 EN 41 STELLEN OVER HET LAATSTE BEROEP	
40.	Is (was) hij werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening werkzaam?	39
	overheidsdienst -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werkzaam -3	
41.	Bij welk soort bedrijf of instelling is (was) hij werkzaam, in welke functie en hoeveel personen werk(t)en onder zijn directe leiding?	40 41
	BEDRIJF/INSTELLING:	
	FUNCTIE: LEIDING OVER PERSONEN	42
	Mag ik dan tenslotte nog even Uw leeftijd noteren?	43 44
	JAAR	
	Hartelijk dank voor Uw medewerking.	

<u>ENQ. INVULLEN ZONDER VRAGEN:</u>		45
42. KARAKTER VAN DE BUURT:		
	gegoede buurt -1 middenstandbuurt -2 arbeidersbuurt -3 achterbuurt -4	
	anders nl: (OMSCHRIJVEN)	46
43. WELSTANDSKLASSE:	AB -1 C1 -2 C2 -3 D1 -4 D2 -5	47
44. GESPREK GEVOERD OP:	dag datum: tijdstip einde:	48
45. DUUR VAN DIT GESPREK (NAUWKEURIG INVULLEN, NIET AFRONDEN):	MIN.	49
46. KLEUR VAN DE VRAGENLIJST:	blauw -1 rose -2	50
47. NAAM RESPONDENT:.....		51/78 blank
	ADRES:.....WOONPLAATS:.....	
49. NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:.....NR:.....		

79	80
0	3

Vragenlijst Vrouwen

ENQUETE 76.01.89-B.

Vragen mondeling en
 woordelijk stellen;
 antwoorden letterlijk
 noteren en/of soda-
 cijfer(s) omcirkelen

APRIL 1976-

		no.				
TIJDSTIP BEGIN GESPREK: UUR MIN.		1	2	3	4	5
1.	Mag ik U om te beginnen vragen, in welke plaats U bent geboren?					
GEBORTEPLAATS: PROV./LAND:		6	7	8		
2.	Op welk adres hebt U, alles bij elkaar genomen, het langst gewoond? Het gaat alleen om de straat of de buurt, niet om het huisnummer of zo. (ENQ. ZIE OOK TOELICHTING)	9	10	11		
ADRES: PLAATS:						
3.	ENQ. INVULLEN ZONDER VRAGEN (ZIE VRAGEN 1 EN 2): RESPONDENT	12				
is geboren in het buitenland -1		heeft het langst in het buitenland gewoond -2		geen van beide -3		ENQ. OVER NAAR VRAAG 6
4.	Hebt U de Nederlandse nationaliteit? (ENQ. INDIEN NEEN, INVULLEN WELKE NATIONALITEIT MEN WEL HEEFT)					
wel Nederlandse nationaliteit -A		andere nationaliteit, nl:				
5.	Hebt U die altijd gehad?	-9				
ja -1 neen -2		13				
b. Bent U door Uw huwelijk van nationaliteit veranderd?		14				
ja -1 neen -2		15				
Dan wil ik U nu graag wat vragen over de tijd, dat U zelf zo'n jaar of zestien was.						
6.	Als U nu terugdenkt aan de tijd, dat U zestien jaar was, hebt U dan achteraf de indruk, dat U toen veel meer, iets meer, evenveel of minder mocht in vergelijking met andere meisjes van dezelfde leeftijd?					
veel meer -1		iets meer -2		evenveel -3		minder -4
7.	Kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw ouders (EVENT. verzorgers) over belangrijke zaken van mening verschilde toen U zo'n jaar of zestien was?	16				
vaak -1		nu en dan -2		zelden -3		nooit -4 weet niet meer -x
RUIMTE VOOR OPMERKINGEN						

8.	ENQ. KAART "A" OVERHANDIGEN Ik geef U nu een kaart, waarop verschillende dingen staan, die men zou kunnen doen als men zo'n jaar of zestien is. Als U nu terugdenkt aan de tijd dat U zelf zestien was, wilt U dan voor elk hiervan zeggen, of dit voorkwam en vervolgens of Uw ouders (EVENT. verzorgers) daar volstrekt op tegen, min of meer op tegen of niet op tegen waren? (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS TWEE CODES OMCIRKELEN)										
	KWAM VOOR		OUDERS/VERZORGERS WAREN ER								
	ja	neen	volstrekt op tegen	min of meer op tegen	niet op tegen	weet niet					
	samen met een jongen uitgaan (dus zonder toezicht)	-1	-2	-4	-5	-6	-x			17	18
	later dan twaalf uur 'snachts thuiskomen	-1	-2	-4	-5	-6	-x			19	20
	thuis een fuif geven zonder ouders erbij	-1	-2	-4	-5	-6	-x			21	22
	een vriendje mee naar huis nemen	-1	-2	-4	-5	-6	-x			23	24
	elkaar zoenen in gezelschap	-1	-2	-4	-5	-6	-x			25	26
	samen kamperen zonder enig toezicht	-1	-2	-4	-5	-6	-x			27	28
	alcoholische dranken gebruiken	-1	-2	-4	-5	-6	-x			29	30
9.	Als U nu eens alles in aanmerking neemt, vindt U dan achteraf, dat U zich altijd, meestal wel, meestal niet of eigenlijk nooit hield aan de regels van Uw ouders (verzorgers), toen U zo'n jaar of zestien was?							31			
	altijd -1 meestal wel -2 meestal niet -3 eigenlijk nooit -4 weet niet -x										
	Dan wil ik U nu het een en ander vragen oer Uw zoon/dochter (ENQ. EVEN-TJEEL NAAM NOEMEN).							32			
10.	Hoe oud was Uw zoon/dochter (ongeveer) toen U voor het eerst merkte, dat hij/zij een vriend(innet)je had. Dat hoeft dus niet degene te zijn, met wie hij/zij later getrouwd is.							33			
	ENQ. INVULLEN: LEEFTIJD ZOON/DOCHTER: . JAAR weet niet meer -x										
11.	Op welke manier merkte U dat? (ENQ. NIET MEER DAN EEN CODE OMCIRKELEN)							34			
	hij/zij vertelde het -1 kwam met haar/hem thuis -2 ander vertelde 't -3										
	kwam er toevallig achter -4 anders, nl: -9										
12.	Als U nu denkt aan de omgang met het andere geslacht, vond U dan, dat Uw zoon/dochter er vroeg bij was, vergeleken met leeftijdsgenoten, niet vroeg of laat of vond U dat hij/zij aan de late kant was?							35			
	was er vroeg bij -1 vroeg noch laat -2 aan late kant -3 geen mening -x										

	KWAM VOOR			IK WAS DAAR				
	ja	heen	weet niet	volstrekt op tegen	min of meer op tegen	niet op tegen		
13. ENQ. KAART "A" OPNIEUW OVERHANDIGEN Dan geef ik U nu weer de kaart, waarop verschillende dingen staan die men op z'n zestiende zou kunnen doen, maar nu gaat het om Uw zoon/dochter op die leeftijd. Wilt U voor elk punt op de kaart eerst aangeven, of dat naar Uw weten bij hem/haar voorkwam en vervolgens, of U daar volstrekt, min of meer of niet op tegen was? (ENQ. IN SCHEMA PER REGEL STEEDS TWEE CODES OMCIRKELEN!)								
samen met meisje/jongen uitgaan (dus zonder toezicht)	-1	-2	-x	-4	-5	-6	36	37
later dan twaalf uur 's nachts thuiskomen	-1	-2	-x	-4	-5	-6	38	39
thuis een fuif geven zonder ouders erbij	-1	-2	-x	-4	-5	-6	40	41
een vriendinnetje/vriendje mee naar huis nemen	-1	-2	-x	-4	-5	-6	42	43
elkaar zoenen in gezelschap	-1	-2	-x	-4	-5	-6	44	45
samen kamperen zonder enig toezicht	-1	-2	-x	-4	-5	-6	46	47
alcoholische dranken gebruiken	-1	-2	-x	-4	-5	-6	48	49
14. Als U nu alles in aanmerking neemt, hebt U dan achteraf de indruk, dat U Uw zoon/dochter veel meer, iets meer, evenveel of minder toestond in die tijd dan andere ouders deden?							50	
veel meer -1	iets meer -2	evenveel -3	minder -4					
15. En hebt U, natuurlijk ook achteraf bekeken, de indruk, dat Uw zoon/dochter zich altijd, meestal wel, meestal niet of eigenlijk nooit hield aan de regels die U stelde, toen hij/zij zo'n jaar of zestien was?							51	
altijd -1	meestal wel -2	meestal niet -3	eigenlijk nooit -4	weet niet -x				
16. Kwam het vaak, nu en dan, zelden of nooit voor, dat U met Uw zoon/dochter over belangrijke zaken van mening verschilde?							52	
vaak -1	nu en dan -2	zelden -3	nooit -4					
17. Waarover ging dat dan in hoofdzaak? (ENQ. GOED DOORVRAGEN EN ANTWOORDEN LETTERLIJK NOTEREN!)							53	54
							55	56

18. Hebt U weleens op een of andere manier bezwaar gemaakt tegen een meisje/jongen met wie Uw zoon/dochter omging voordat hij/zij trouwde, ook al ging het toen om iets, dat U, achteraf bekeken, niet meer zo belangrijk vindt? (ENQ. DIT KAN OOK GAAN OVER DE HUIDIGE HUWELIJKSPARTNER. ZIE VERDER OOK UW TOELICHTING)

weleens bezwaar gemaakt -1

19. Waar had U vooral bezwaar tegen? (ENQ. TRACHT HIER DOOR GOED DOOR TE VRAGEN ZOVEEL MOGELIJK REACTIES TE VERKRIJGEN EN NOTEER DE ANTWOORDEN LETTERLIJK!)

nooit bezwaar gemaakt -2

20. ENQ. KAART "B" OVERHANDIGEN
Op deze kaart worden verschillende dingen genoemd die men als bezwaar zou kunnen zien, wanneer het gaat om degene met wie een zoon of dochter zou willen trouwen. Wilt U nu voor elk van de eigenschappen zeggen, of U daar veel bezwaar, enig bezwaar of geen bezwaar tegen gehad zou hebben als dit bij die huwelijkskandidaat was voorgekomen?

21. ENQ. ONZICHT HET ANTWOORD OP VRAAG 20, VRAAG 21 STELLEN:
Wilt U nu voor elke eigenschap zeggen, of die wel of niet van toepassing is op degene met wie Uw zoon/dochter is getrouwd?
ENQ. PER RECEL IN SCHEMA TREE CODES OMCIRKELEN!

IEMAND DIE...	vraag 20			vraag 21			64	65
	daartegen zou ik			eigenschap is				
	veel bezwaar hebben	enig bezwaar hebben	geen bezwaar hebben	van toepassing:		weet niet		
	wel	niet	niet					
een onverzorgde indruk maakt	-1	-2	-3	-5	-6	-x	64	65
zich tegen ieder gezag keert	-1	-2	-3	-5	-6	-x	66	67
een ander geloof heeft	-1	-2	-3	-5	-6	-x	68	69
niet met geld kan omgaan	-1	-2	-3	-5	-6	-x	70	71
uit een ander milieu komt	-1	-2	-3	-5	-6	-x	72	73
mij niet ligt	-1	-2	-3	-5	-6	-x	74	75
van een ander ras is	-1	-2	-3	-5	-6	-x	76	77
							78	79
							80	81
							82	83
							84	85
							86	87
							88	89
							90	91
							92	93
							94	95
							96	97
							98	99
							100	101

57

58 59

60 61

62 63

70 blank

82/4

22.	ENQ. KAART "C" OVERHANDIGEN Wilt U aan de hand van deze kaart aangeven, hoe U reageerde toen Uw zoon/dochter U vertelde, dat hij/zij van plan was om te gaan trouwen?							1/5 herhalen
	erg po- sitief -1	vrij po- sitief -2	afwach- tend -3	vrij nega- tief -4	erg nega- tief -5	weet niet meer -x	niet v. toep.-0	6
23.	En wat was de reactie van Uw man, toen hij het hoorde? (ENQ. PROBEER IEDERE WEDERZIJDSE BEINVLOEDING HIER TE VERMLIJDEN!)							7
	erg po- sitief -1	vrij po- sitief -2	afwach- tend -3	vrij nega- tief -4	erg nega- tief -5	weet niet meer -x	niet v. toep.-0	8
24.	Kunt U op het ogenblik erg goed, tamelijk goed, niet zo goed of helemaal niet overweg met Uw schoondochter/schoonzoon?							8
	erg goed -1	tamelijk goed -2	niet zo goed -3	helemaal niet -4	w.n. -x			9
25.	ENQ. LOSSE GROENE KAARTJES IN WILLEKEURIGE VOLGORDE EEN VOOR EEN GEVEN EN TEVENS KAART "D" OVERHANDIGEN Ik geef U nu steeds een kaartje met een bepaalde uitspraak zoals je die wel hoort. Wilt U nu voor elke uitspraak aan de hand van de kaart die ik U erbij geef, zeggen in hoeverre U het daar wel of niet mee eens bent?							9
	UITSPRAKEN:	volk. mee eens	in gr. lijnen eens	eens noch oneens	eig. niet eens	besluit niet eens		
a.	De uitersten trekken elkaar aan	-5	-4	-3	-2	-1		
b.	Als je eenmaal verloofd bent, maak je dat niet meer uit	-5	-4	-3	-2	-1		10
c.	Twee geloven op één kussen, daar slaapt de duivel tussen	-5	-4	-3	-2	-1		11
d.	Mensen die met elkaar trouwen moeten uit hetzelfde milieu komen	-5	-4	-3	-2	-1		12
e.	De ideale partner vind je nooit	-5	-4	-3	-2	-1		13
f.	Het is belangrijk dat de wederzijdse ouders met je huwelijk instemmen	-5	-4	-3	-2	-1		14
g.	Een meisje moet maagd blijven tot ze trouwt	-5	-4	-3	-2	-1		15
h.	Voor mensen die willen trouwen geldt: soort zoekt soort	-5	-4	-3	-2	-1		16
i.	Je kan pas trouwen als je een behoorlijke woning hebt	-5	-4	-3	-2	-1		17
j.	Als twee mensen met elkaar willen trouwen, moet een ander zich daar niet mee bemoeien	-5	-4	-3	-2	-1		18
k.	Als je van plan bent om met elkaar te trouwen moet je over belangrijke zaken in het leven hetzelfde denken	-5	-4	-3	-2	-1		19

Dan zou ik U graag nog een paar dingen over Uzelf vragen		20
26.	Bent U in een bepaald geloof grootgebracht en zo ja, welk?	
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl:	geen -0
27.	Bent U nu aangesloten bij of rekent U zichzelf tot een kerkgenootschap of godsdienstige groepering? Zo ja, wilt U dat dan zo nauwkeurig mogelijk aangeven? (ENQ. EVENTUELE RICHTING NOTEREN, ZIE OOK TOELICHTING!)	21
	R.K. -1 Hervormd -2 Gereformeerd -3 anders nl:	geen -0
	RICHTING BINNEN DIE KERK:	22
28.	Gaat U weleens naar de kerk en zo ja, hoe vaak ongeveer per jaar?	23
	AANTAL MALEN PER JAAR (EVT. GESCHAT):	gaat (vrijwel) nooit -0
29.	Als U nu eens alles in aanmerking neemt, tot welke omroepvereniging voelt U zich dan het meest aangetrokken? (ENQ. EEN CODE OMCIRKELEN)	24
	AVRO -1 VARA -2 KRO -3 NCRV -4 TROS -5 YPRO -6 EO -7 Varonica -8	geen -0
	andere nl:	weet niet -x
30.	Stel dat er morgen verkiezingen zouden zijn voor de Tweede Kamer, welke politieke partij heeft dan de meeste kans om Uw stem te krijgen? (ENQ. TRACHT ANTWOORD TE VERKRIJGEN; NIET MEER DAN EEN CODE OMCIRKELEN)	25 26
	PvdA -01 KVP -02 ARP -03 CHU -04 CDA -05 VVD -06 PPR -07 D'66 -08 PSP-09	
	DS-70-11 CPN -12 SGP -13 GPV -14 Boerenpartij -15 RKPN-16 andere: -17	
	geen enkele partij/ga niet stemmen -00	weet nog niet, welke partij -XX
31.	Dan wilde ik graag nog iets weten over het gezin, waarin U bent opgegroeid? Hoeveel kinderen waren er vroeger bij U thuis, Uzelf inbegrepen?	27
	één -1 meer dan één, namelijk: (ENQ. INVULLEN)	
	b. Was U de oudste of de jongste (ENQ. BIJ 3 OF MEER TOEVOEGEN: of zat U er tussenin wat leeftijd betreft?)	28
	was oudste -1 was jongste -2 zat er qua leeftijd tussenin -3	
32.	Hebt U Uw lagere schooltijd geheel of grotendeels doorgebracht op een openbare, een protestants christelijke of een katholieke school?	29
	openbare school -1 prot.chr. school -2 katholieke school -3	andere -4
33.	ENQ. KAART "OPLEIDING" OVERHANDIGEN Wilt U aan de hand van deze kaart aangeven, welke schoolopleiding U het laatst hebt gevolgd, ook al is die opleiding misschien niet afgemaakt?	30
	L -1 LV -2 U -3 UV -4 M -5 MV -6 HBO -7 S -8 H -9	
34.	Ward deze opleiding ook voltooid?	31
	opleiding werd wel voltooid -1	opleiding werd niet voltooid -2

35. Hebt U meest Uw schoolopleiding nog één of meer cursussen gevolgd. waarvoor U akten en diploma's hebt gehaald en zo ja, welke?		32	
ja, nl:		geen gevolgd -0	
36. Oefent U op het ogenblik een beroep uit en zo ja, is dat een volledige of een gedeeltelijke (part-time) werkkring?		33	
full-time -1	werkloos -3	arb. ongeschikt -4	gepensioneerd -5
part-time -2		nooit beroep gehad/huisvrouw -0	
ENQ. VRAGEN 37 EN 38 OVER LAATSTE BEROEP			
37. Bent (was) U werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening?		34	
overheid -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werkzaam -3			
38. Bij welk soort bedrijf of instelling bent (was) U werkzaam, in welke functie en hoeveel personen werk(t)en onder Uw leiding? (ENQ. NAUWKEURIG OMSCHRIJVEN)		35	36
BEDRIJF/INSTELLING:			
FUNCTIE:		LEIDING OVER PERSONEN	
39. Leeft Uw vader nog en zo ja, oefent hij op het ogenblik een beroep uit?		38	
in beroep werkzaam -1		werkloos -2 arb. ongeschikt -3 gepensioneerd -4 overleden -5	
ENQ. VRAGEN 40 EN 41 STELLEN OVER HET LAATSTE BEROEP			
40. Is (was) hij werkzaam in overheidsdienst, ergens anders in loondienst of zelfstandig, dus voor eigen rekening werkzaam?		39	
overheidsdienst -1 elders in loondienst -2 zelfstandig werkzaam -3			
41. Bij welk soort bedrijf of instelling is (was) hij werkzaam, in welke functie en hoeveel personen werk(t)en onder zijn directe leiding?		40	41
BEDRIJF/INSTELLING:			
FUNCTIE:		LEIDING OVER PERSONEN	
Mag ik dan tenslotte nog even Uw leeftijd noteren?		43	44
		JAAR	
Hartelijk dank voor Uw medewerking.		X	

<u>ENG. INVULLEN ZONDER VRAGEN:</u>		45
42. KARAKTER VAN DE BUURT:		
	gegoede buurt -1 middenstandsbuurt -2 arbeidersbuurt -3 achterbuurt -4	46
	anders nl: (OMSCHRIJVEN)	
43. WEI STANDSKLASSE:	AB -1 C1 -2 G2 -3 D1 -4 D2 -5	47
44. GESPREK GEVOERD OP:	dag datum: tijdstip einde:	48
45. DUUR VAN DIT GESPREK (NAUWKEURIG INVULLEN, NIET AFRONDEN):	MIN.	49
46. KLEUR VAN DE VRAGENLIJST:	blauw -1 roze -2	50
47. NAAM RESPONDENT:.....		51/78 blank
	ADRES:.....WOONPLAATS:.....	
48. NAAM ENQUETEUR/ENQUETRICE:.....NR:.....		
		79 80 05

CURRICULUM VITEA

Cornelis de Hoog werd op 11 augustus 1942 te Rotterdam geboren. Hij doorliep de lagere school te v.m. Overschie, en het Libanon Lyceum te Rotterdam. In 1963 begon hij zijn studie in de sociologie aan de Rijksuniversiteit te Utrecht, welke studie in 1970 met het doctoraalexamen (bijvakken: bestuurs-sociologie en demografie) voorlopig werd afgesloten. In hetzelfde jaar trad hij in dienst van de Landbouwhogeschool te Wageningen ten behoeve van het gezinssociologische census-monografieën project. Dit project werd administratief door het Interuniversitair Instituut voor Sociaal-Wetenschappelijk Onderzoek (SISWO) te Amsterdam begeleid. Tijdens de opzet van dit project maakte hij kennis met het onderwerp van dit proefschrift. In 1975 werd door ZWO een subsidie gegeven om een veldonderzoek naar de partnerselectie te doen houden. Na in 1979 enkele maanden voor het NPDO (Nationaal Programma Demografisch Onderzoek) werkzaam te zijn geweest, verliet hij de Vakgroep Sociologie (sectie gezinssociologie) van de Landbouwhogeschool om bij dezelfde hogeschool te worden aangesteld bij de Vakgroep Huishoudkunde, waar hij thans nog werkzaam is. Hij publiceerde over gezinssociologische en demografische onderwerpen. Zijn belangrijkste nevenactiviteit wordt gevormd door het voorzitterschap van de Raad van Toezicht op de dienstverlening voor huwelijkscontacten.

